

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები
INTERCULTURAL COMMUNICATIONS
МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

INTERCULTURAL RELATIONS SOCIETY

ISSN 1512-4363

*საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა
International scientific periodical edition
Международное научно-периодическое издание*

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

№33

**თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2020**

UDC (უკ) 008 (100)

კ-897

მთავარი რედაქტორი ინდირა ძაგანია

Editor-in-chief Indira Dzagania
Главный редактор Индира Дзагания

რედაქტორები

ლირა გაბუნია
ოლღა პეტრიაშვილი
მარინე ტურავა
ირინე ჯობავა
ირმა ზაქარაია

Editors
Lira Gabunia
Olga Petriashvili
Marina Turava
Irina Jobava
Irma Zakaraia

Редакторы
Ли́ра Габу́ния
Ольга Пётриашвили
Марина Турава
Ирина Джобава
Ирма Закарая

კომპიუტერული რედაქტირება

რობერტ მესხი

Computer Editing
Robert Meskhi

Компьютерное редактирование
Роберт Месхи

პასუხისმგებელი მდივანი

ლიანა გვასალია

Executive Secretary
Liana Gvasalia

Ответственный секретарь
Лиана Гвасалия

სარედაქციო საბჭო

ვეინ ჯეიკობი (აშშ), იან კე (ჩინეთი), ბილალ დინდარი (თურქეთი), ირადა ჰუსეინოვა (აზერბაიჯანი), ენდრიუ ჰარისი (დიდი ბრიტანეთი), მარია კორნელია ბარლიბა (რუმინეთი), დორის ფეგელი (ავსტრია), სვეტლანა ტერ-მინასოვა (რუსეთი), ნილაკში სურენარაიანი (ინდოეთი), გიორგი პოპა (მოლდავეთი), ილონა მანელიდუ (საბერძნეთი), ილიას უსთუნერი (თურქეთი), ანა აგრანატი (ისრაელი), ლალა ახმედოვა (აზერბაიჯანი), აიტენ მუსტაფაევა (აზერბაიჯანი), დავით ვოციანიძე (საქართველო), ლეონიდე ჯახაია (საქართველო), მიხეილ ბოგუცკი (პოლონეთი), ირენა კუდლინსკა (პოლონეთი), ირინა კუდლინსკა (პოლონეთი), ვილემ ჰენდრიკ დე ბოფორტი (ნიდერლანდების სამეფო), ვენტა კოცერე (ლატვია), ჟანა ტოლისბაევა (ყაზახეთი), მერი მადარშახი (საფრანგეთი), რობერტო რიჩი (იტალია), იორდან ლიუტსკანოვი (ბულგარეთი), ჩქმალ მაკილი-ალიევი (შვედეთი), ირინა ანდრიუშენკო (უკრაინა), მარია დიმასი (საბერძნეთი), რიტსუკო ინოუე (იაპონია), ალა საინენკო (მოლდავეთი), მანუელ ფილიპე დე კოსტა (პორტუგალია), რომან დიაკონი (ლატვია), რეგინა კარველინე (ლიტუანია), ალექსანდრე გრუშა (ბელორუსია), მარია ჟუნკალ გუტიერეს მანგადო (ესპანეთი), გიორგი აგოსტონი (უნგრეთი), ენრიკე კერო ხორვილია (ესპანეთი).

Editorial Board

Wayne Jacoby (USA), Yang Ke (China), Billal Dindar (Turkey), Irada Huseynova (Azerbaijan), Andrew Harris (Great Britain), Maria Cornelia Barliba (Romania), Doris Fögel (Austria), Svetlana Ter-Minasova (Russia), Neelakshi Suryanarayan (India), Gheorghe Popa (Moldova), Ilona Manelidu (Greece), Ilyas Ustunyer (Turkey), Ann Agranat (Israel), Lala Akhmedova (Azerbaijan), Ayten Mustafaeva (Azerbaijan), David Gotsiridze (Georgia), Leonid Jakhaia (Georgia), Mikhael Bogutski (Poland), Irena Kudlinska (Poland), Irina Matyash (Ukraine), Willem Hendrik de Beaufort (the Netherlands), Venta Kotsere (Latvia), Jhana Tolisbaeva (Kazakhstan), Mehri Madarshahi (France), Roberto Righi (Italy), Yordan Lyutskanov (Bulgarian), Kamal Makili-Aliyev (Sweden), Irina Andriushenko (Ukraine), Maria Dimasi (Greece), Ritsuko Inoue (Japan), Ala Sainenco (Moldova), Manuel Filipe da Costa (Portugal), Roman Dyakon (Latvia), Regina Karveliune (Lithuania), Alexander Grusha (Belarus), Maria Juncal Gutierrez Mangado (Spain), Gyorgy Agoston (Hungary), Enrique Quero Gervilla (Spain).

Редакционный совет

Вэйн Джекоби (США), Ян Кэ (Китай), Билял Диндар (Турция), Ирада Гусейнова (Азербайджан), Эндрю Харрис (Великобритания), Мария Корнелия Барлиба (Румыния), Дорис Фегель (Австрия), Светлана Тер-Минасова (Россия), Нилакши Сурьянараян (Индия), Георгий Попа (Молдова), Илона Манелиду (Греция), Ильяс Устуньер (Турция), Анна Агранат (Израиль), Лала Ахмедова (Азербайджан), айтен Мустафаева (Азербайджан), Давид Гоциридзе (Грузия), Леонид Джаях (Грузия), Михаил Богутский (Польша), Ирэн Кудлинска (Польша), Ирина Матяш (Украина), Виллем Хендрик де Бофорт (Нидерланды), Вента Коцере (Латвия), Жанна Тольсбаева (Казахстан), Мери Мадаршахи (Франция), Роберто Ричи (Италия), Йордан Люцканов (Болгария), Кямал Макили-Алиев (Швеция), Ирина Андриушенко (Украина), Мария Димаси (Греция), Ритсуко Иноуэ (Япония), Алла Сайненко (Молдова), Мануэль Филипе де Коста (Португалия), Роман Дьякон (Латвия), Регина Карвелине (Литва), Александр Груша (Белоруссия), Мария Хункал Гутierrez Мангадо (Испания), Гиорги Агостон (Венгрия), Энрике Керо Хорвилия (Испания).

EAN 9771512 43 6007

შორენა შავრეშიანი
(საქართველო)

**ისტორიულ-მნათვრული პასაჟი აკა მორჩილაძის ტრილოგიის
მეორე ტომიდან „გაქრები მადათოვზე“**

XX საუკუნის 90-იან წლებში ქართულ სალიტერატურო სივრცეში გაჩნდა ნაწარმოებები, რომლებშიც ისტორია გამოყენებულია თანამედროვეობის საჭირობორტო პრობლემების გადასაჭრელად; „თუ ტრადიციული ისტორიული რომანის ავტორები ისტორიოგრაფიისათვის ცნობილ გმირებს, ავთენტიკურ პიროვნებებს ანიჭებენ უპირატესობას, მათზე აგებენ თხრობას, არატრადიციული ისტორიული რომანის ავტორები ავთენტიკური პიროვნებების გვერდით (ხშირად კი, მათ გარეშე) ქმნიან ფიქტიურ პერსონაჟებს, როგორც მთავარს, ასევე მეორეხარისხოვანს; ეს კი, თავის მხრივ, გავლენას ახდენს რომანის კომპოზიციის აგებაზეც, რომელსაც განსაზღვრავს რომელიმე შერჩეული ადამიანური ბედი“ [4, 31]. ამ თვალსაზრისით გამორჩეულია აკა მორჩილაძე, რომლის შემოქმედებაში ვხვდებით ისტორიულ პიროვნებებს, ისტორიულ ფაქტებს, პერსონაჟებს და სიტუაციებს სხვა მხატვრული ნაწარმოებებიდან, თუმცა არა უცვლელად, არამედ მწერლის შემოქმედებით ლაბორატორიაში გამოვლილსა და შეცვლილს. ზემოთქმულის საილუსტრაციოდ გავანალიზებთ აკა მორჩილაძის ტრილოგიის მეორე ნაწილს – „გაქრები მადათოვზე“ – რომელშიც წარმოდგენილია პერსონაჟები ტრილოგიის პირველი ნაწილიდან – „გადაფრენა მადათოვზე და უკან“, ჭაბუა ამირეჯიბის რომანიდან „დათა თუთაშხია“ და სხვ. ამავდროულად, ნაწარმოებში შექმნილია გასული საუკუნის დასაწყისის ისტორიული ანტურაჟი, რაც მეტ დამაჯერებლობას სძენს ავტორისეულ ნარატივს.

რომანი „გაქრები მადათოვზე“, ქრონოტოპის თვალსაზრისით, 1909 წლის საქართველოს მიემართება. ქვეყნის პოლიტიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში დიდი ვნებათაღელვაა ატეხილი. ერთი ცის ქვეშ მყოფი სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენლები (ქართველები, სომხები...) ცდილობენ არსებული რეალობის შეცვლას; თითოეულ მათგანს საკუთარი წვლილის შეტანა სურს სახელმწიფოებრივი მშენებლობის ახალ ეტაპზე გადასასვლელად. ნაწარმოებში, ძირითადად, ოქტომბრის რევოლუციამდელი ამბებია გადმოცემული: საიდუმლო შეკრებები, საიდუმლო სამაღავეები, საიდუმლო სტამბები, აკრძალული წიგნების თარგმნა, დაჭერა-დაპატიმრება-გაციმბირება და სხვ.

რომანის სიუჟეტური ღერძი აგებულია ილია იმერლიშვილის მიერ შემოტანილი პორნოლიტერატურის ამბავზე, რომლის თარგმნასა და გავრცელებაში მონაწილეობას იღებენ აკაკი იოსელიანი, გრიგოლ ყორღანოვი, ქართველი თავადი საგინაშვილ-საგინოვი, ერზრუმელი აზნაური და სხვები. რაც შეეხება ქალაქს, ის ისევ ძველებურად და „მადათოვიანად“ არის წარმოდგენილი: „კარგადაც მივიღებენ, გავიმასპინძლებიან, თეატრში დაგაპატიუებენ და ოპერას მოვასმენინებენ, თუ დაგ-

ჭირდება – კარგადაც დაგმაღავენ, მხოლოდ ფრთხილად უნდა იყო, აღმოსავლური აკრძალული სიყვარულის წიგნი არ ჩაგივარდეს ხელში და არ გიპოვონ, თორემ, თვით ყველაზე დიდი პროტექტორი, სომეხი არამაც კი, ვერ გიშველით. კნეინა არადელ-იმხნელსაც უნდა ერიდოთ, როგორ მომხიბვლელადაც არ უნდა მოგეწევენოთ“ [3].

რომანის მოქმედება თეატრში იწყება; მოზრდილი მუცლის გამო ღილებშეუკრავ ქილევტში გამოწყობილი კაცი (რომელშიც ადვილად ამოიცნობა გრიგოლ ყორღანოვი) ვეღარ გაუძლებს ოფენბახის არიას, ცოლს დარბაზში მიატოვებს და ბუფეტში გადაინაცვლებს, სადაც ორ მასავით თავშეფარებულ მაყურებელს გადაეყრება. ერთ-ერთი მათგანი რეცენზენტი აღმოჩნდება, ხოლო მეორე – ევროპის მრავალ ქვეყანაში ნამყოფი, ბრგე და ახოვანი ერზრუმელი აზნაური: „მგზავრი ვარ მე ასე დამანათლა განგებამ. ერზრუმელი აზნაური ვარ მე ისე, დაბადებით და წარმოშობით. შევეკარი ფუთა ერთ დღეს და იმის მერე დაგდივარ ქვეყანაზე. ვუსმენ ხალხს და ვფიქრობ ჩემსას“ [5, 14]. ერზრუმელი აზნაურიც შეთქმულია და გრიგოლ ყორღანოვსაც, მისდაუნებურად, ჩართავს შეთქმულებაში, რადგან თარგმნილი პორნოლიტერატურის ჩაბარების მისამართს გაანდობს საიდუმლოდ გადაცემული კონვერტით.

ზემოაღნიშნული რემინისცენციულად გადაგვამისამართებს ჭაბუა ამირეჯიბის „დათა თუთაშხიასთან“; კერძოდ, რომანის იმ ეპიზოდებთან, რომელიც ვეჭილ ირაკლი ხურციძესა და ერზრუმელ აზნაურად, არზნევ მუსკიად, მონათლულ დათა თუთაშხიას ეძღვნება. რომანის თანახმად, არზნევ მუსკია ირაკლი ხურციძეს (რომელსაც სახელიც კარგი ჰქონდა და შემოსავალიც) იმ მიზნით დაუკავშირდა, რათა გასცნობოდა ქალაქის ელიტარულ საზოგადოებას, რომელშიც ხურციძე ტრიალებდა. ირაკლი ხურციძე, თავადაც ღირსეული ადამიანი, მაშინვე მოიხიბლა ერზრუმელი აზნაურის პიროვნებით და მასთან ერთად გატარებულ ოციოდე დღეს ღრმა მოხუცებულობამდე სიამოვნებით იგონებდა. ირაკლი ხურციძე და არზნევ მუსკია დღისით ერთად იყვნენ, ხოლო ღამით ერზრუმელი აზნაური სასტუმრო „ვეტცელში“ მიდიოდა. ერთხელაც, ირაკლი ხურციძესთან ვახშმის მზადებისას, მათ მოულოდნელად ჟანდარმერიის უფროსი, გრაფი სეგედი, ეწვიათ. გრაფმა ვახშამზე თავი დაიპატიჟა და სასიამოვნო თანამეინახეობაც გაუწია მასპინძლებს. სწორედ, მან გააცნო ღაზი აზნაურის ნამდვილი ვინაობა ირაკლი ხურციძეს. გრაფს გასაკვირად დარჩა დათა თუთაშხიასა და მისი მამიდაშვილის, მუშნი ზარანდიას, მსგავსება. გამომშვიდობებისას მან დათა თუთაშხიას დაუბარა, რომ საღამოს მუშნი ზარანდია სასტუმრო „ვეტცელში“ დაელოდებოდა... [1].

რომანში „გაქრები მადათოვზე“ ვიქტორ ბაიარდმა გრიგოლ ყორღანოვს სწორედ ამ ეპიზოდზე გაუმახვილა ყურადღება. დათა თუთაშხია, ერზრუმელ აზნაურად – „ტუსკია თუ ნუსკიად“ – გარდასახული, ირაკლი ხურციძესთან ერთად ატარებდა დროს, ბინად კი, სასტუმრო „ვეტცელში“ რჩებოდა. მასზე თვალთვალი ჰქონდა პოლიციას დაწესებული, რადგან თვლიდნენ, რომ შესაძლოა ის რევოლუციონერი ან საიდუმლო წიგნის შემომტანი და გამავრცელებელი ყოფილიყო. პოლიციამ დაადგინა, რომ სინამდვილეში იგი ერთი ჩვეულებრივი „აბრაგი“ იყო და დადიოდა ოპერაში, დროს ატარებდა, ქეიფობდა და ეარშიყებოდა ღამაზე ქალებს. ბაიარდს არც ის გამოჰპარვია მხედველობიდან, თუ როგორ შეხვდნენ ერთმანეთს ბიძაშვილ-მამიდაშვილი – მუშნი ზარანდია და ზემოხსენებული აბრაგი. მუშნი ზა-

რანდიას შემდეგ ერზრუმელი აზნაური თვით უანადრმერიის უფროსმა, გრაფმა სეგედმა, მონახსულა.

აღსანიშნავია, რომ ორივე რომანში მოქმედება ერთსა და იმავე ეპოქაში იშლება; ქვეყნის პოლიტიკური და სოციალური ფონიც, თითქმის, იდენტურია; სიუჟეტური სიტუაციაც ერთმანეთს ჩამოჰგავს. „გაქრები მადათოვს“ სიუჟეტური განვითარებისთვის სჭირდება ისეთი მხატვრული პერსონაჟები, როგორებიც არიან: იღუმალებით მოცული ლაზი აზნაური, ირაკლი ხურციძე, გრაფი სეგედი და მუშნი ზარანდია. ეს პერსონაჟები აკა მორჩილადის ნაწარმოებში სრულიად ბუნებრივად გადმოდიან სხვა ავტორის – ჭაბუა ამირეჯიბის – რომანიდან. ისინი მოქმედებენ, იღებენ გადაწყვეტილებებს, მონაწილეობენ ქვეყნის ყოველდღიურ ცხოვრებაში... ავტორის მინიშნებები მცირე მოცულობისაა; იგი, შესაძლოა, ორიოდ სიტყვით, რამდენიმე წინადადებით ან აბზაცით შემოიფარგლოს, მაგრამ ეს სრულიად საკმარისია იმისთვის, რომ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მკითხველი რემინისცენციულად დაუკავშირდეს „დათა თუთაშხიადან“ შესაბამის ეპიზოდებს, პერსონაჟებს, ამონარიდებს და ა.შ. აქვე ყურადღებას გავამახვილებდით კიდევ ერთ დეტალზე, რომელიც აკა მორჩილადეს „დათა თუთაშხიადან“ გადმოაქვს; ეს არის დათას საუბრის მანერა, წინადადებების სინტაქსური წყობა, რომელიც მეტწილად, პირველი პირის ნაცვალსახელით – „მე“-თი სრულდება; მაგ., „არ წამოვალ მე“ [1, 33]; „აწი წავალ მე“ [1, 195]; „საგანგებოდ ჩემთვის ნუ მოიგონებთ ნურაფერს, მირჩევია მე“ [1, 195] და სხვ. აკა მორჩილადესთანაც თვალშისაცემია საუბრის ეს სტილი; მაგ., „ავსტრიაში ვიყავი მე“ [5, 9]; „იტალიას ვამბობ ახლა მე“ [1, 10]; „სახეზე მახსოვრობა კარგი მაქვს მე“ და ა.შ. [1, 16].

აკა მორჩილადის რომანში საკამოდ ვრცელი ადგილი ეთმობა ქართველი თავადიშვილის, საგინაშვილ-საგინოვის თემას. ნაწარმოების თანახმად, საგინაშვილების (რომლებიც ოდითგანვე მნიშვნელოვან როლს თამაშობდნენ ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში) ადგილსამყოფელი გახლდათ სოფელი ჩხიკეთა. კაპიტანი საგინოვი მრავალ ბრძოლასა და „აფიცრულ გარჩევაში“ იყო გამობრძმედილი, მაგრამ სამხედრო კარიერის დასრულების შემდეგ სმას მიჰყო ხელი და გალოთდა. მისი საცხოვრებელი კარმიდამო უნებლიეთ, ილია ჭავჭავაძის „კაცია ადამიანის“ მთავარი გმირის, ლუარსაბ თათქარიძის სახლ-კარს მოაგონებს მკითხველს: აბლაბუდებით დაქსელილი ჭერი, კუთხეებში დაყრილი წლობით დაგროვილი ნაგავი, ნაზამთრალი ნახშირით გამოვსებული ბუხარი, სანახევროდ ძირს დაგდებული ფარდა, მაგიდაზე დაყრილი ცარიელი ბოთლები, აბაჟურზე გამოყვანილი ისრები და გულები (როგორც ჩანს, ვიდაცეებს მოცალეობის ჟამს ევარჯიშათ...). საგინაშვილის კარმიდამოს აღწერა რემინისცენციულად მიემართება ლუარსაბის სახლ-კარს, რომელსაც, ილიას თანახმადაც, ალაგ-ალაგ ამოცვენილი აგურის იატაკი ჰქონდა (ამიტომ, მიმსვლელი ყურადღებით უნდა ყოფილიყო, რომ ფეხი ან კისერი არ მოეტეხა). ლუარსაბის სასტუმრო ოთახიც ჩაბნელებული იყო, რადგან ფანჯარაზე მინის ნაცვლად ვიდაც ჭკუათმყოფელს გაქონილი ქაღალდი გაეკრა, რომელიც მოწყენილობის განსაქარვებლად თუ მხატვრული ოსტატობის საჩვენებლად ნემსით დაეჩხვლიტათ და ზედ ხელოვნების სხვადასხვა ნიმუში – ჯვარი, გული თუ აფორიზმები ამოეტვიფრათ [6, 2].

კიდევ ერთი ნიშანდობლივი პერსონაჟი, რომელიც ორივე რომანში გვხვდება – მოსამსახურეა. ილია ჭავჭავაძე დაუნდობელია „ჩითმერდინით დარბეული, გულდა-

ჩაგრული გოგოს“ – ჭუჭყისა და მურისაგან გაშავებული ლამაზისეულის დახასიათებისას, რომელსაც თავზე შემოხვეული დაფლეთილი ჩითმერდინიდან ბლუჯა-ბლუჯად მოუჩანს წილები და ტილები; მოუვლელობისგან ფეხები აქვს გაშავებული და ქუსლები დახეთქილი [6, 19].

საგინაშვილის „ლამაზისეული“ – ტიხონია, რომელსაც არ უყვარს სისუფთავე, მუდამ ჭუჭყიანი დაიარება გაქონილი კამზოლითა და ტალახიანი რუსული ჩექმებით. თუმცა, აქვე შევნიშნავთ, რომ არსებითი განსხვავება თავად საგინაშვილსა და თავად თათქარიძეს შორის ის არის, რომ საგინაშვილმა სამხედრო კარიერის დასრულების შემდეგ დაიწყო ამგვარი არასწორი წესით ცხოვრება, ხოლო ლუარსაბის მთელი ცხოვრება არასწორი და ფუჭი იყო.

ნიშანდობლივია, რომ საგინაშვილს ლიტერატურაშიც ეძებნება პროტოტიპი და საქართველოს ისტორიაშიც. ლევან ბერაიას თანახმად, რომელიც თავის მხრივ, ამირა არაბ სალილს იმოწმებს, საგინაშვილების შთამომავალნი „... არიან სპარსთა მთავრის, საგად წოდებულისა, რომელიცა საგ მთავარი დაადგინა სალილ არაბმან, ამირად წოდებულმან. ესე საგ დაადგინა ტფლისსა შინა გამგედ წელსა ქრისტეს აქეთ 787-სა დროსა აშოტ მეფისასა და მერე ამა საგისა დაშთომილნი შთამომავლობანი იწოდნენ საგინაშვილებად თავადად მეფეთაგან და არიან ორად: 1) სომხითსა შინა მოსახლენი, 2) კახეთსა შინა“ [2]. გარდა თავადებისა, საგინაშვილებს ყმები და აზნაურებიც ერიათ. თავად საგინაშვილებს მამულებიც ჰქონდათ ჩხიკვეთში, ვარდისუბანში, ენაგეთში, კოდაში და სხვ. ამგვარად, აკა მორჩილაძე ისტორიულ სინამდვილეს მიჰყვება, როდესაც საგინაშვილს ალაპარაკებს თავის წინაპრებზე, თავადურ წარმომავლობაზე და ადგილ-მამულებზე ჩხიკვეთაში. არც საგინაშვილის რუსულ არმიაში სამსახურია გასაკვირი; იმ დროისთვის ეს ჩვეულებრივი ამბავი იყო, რადგან ქართველ თავად-აზნაურთა გარკვეულ ნაწილს პატარაობიდანვე ამზადებდნენ სამხედრო კარიერისთვის რუსეთის ქალაქებში და შემდეგ – რუსეთის იმპერიის სხვადასხვა გარნიზონებში ანაწილებდნენ. ამ მხრივ, გამონაკლისი არც საგინაშვილი იყო.

საგინაშვილი სიმბოლურად ასრულებს სიცოცხლეს; მას არაერთხელ გაუხსენებია ბაზალეთის ტბის ლეგენდა, რომელშიც მისი წინაპარი ეგულებოდა. სწორედ, ბაზალეთის ტბაში დაიხრჩო თავადი საგინაშვილი თავის განუშორებელ საგვარეულო ხმალთან ერთად. ვინ იცის, იქნებ იგი იმ წინაპრის სანახავად წავიდა, რომელიც ტბის ფსკერზე ეგულებოდა; იქნებ, თავად იყო ის სახელოვანი ვაჟკაცი, რომელსაც ერის მხსნელი ყრმა უნდა ამოეყვანა წყლიდან...

აკა მორჩილაძე არ არის ისტორიულ ფაქტს მიჯაჭვული ავტორი. მას სჭირდება ისტორიული ფაქტი, მოვლენა, პიროვნება, რათა ახლებურად წარმოაჩინოს იგი. მადათოვის კუნძული ტრილოგიის მეორე ნაწილში ისე ხშირად არ ფიგურირებს, როგორც პირველში – „გადაფრენა მადათოვზე და უკან“. განხილულ რომანში მადათოვი აკაკი იოსელიანის მიერ თარგმნილი წიგნის გადაცემის ადგილია; მაგრამ წიგნი ქრება, რაც ემუქრება მადათოვის კუნძულსაც. ამავე ბედს გაიზიარებენ რომანის პერსონაჟებიც (საგინაშვილი, არადელ-იშხნელი, აკაკი იოსელიანი). ავტორისეული კონცეფციაც ამ პასაჟებში იკითხება: ქვეყნად არაფერია უცვლელი; კუნძულებიც კი, ქრებიან; ქრებიან/იცვლებიან ადამიანები და მათთან ერთად, ტრადიციები, იდეოლოგიები, მრწამსი... ქვეყნის ძველი სახე იცვლება ახლით.

ლიტერატურა:

1. ამირეჯიბი ჭ., „დათა თუთაშხია“, თბ., 2011.
2. ბერაია ლ., საგინაშვილი, <https://nobility.pro/ge/statia/822-saginishvili.html>
3. კევერადე, ვეშაპის ხახაში გამქრალი მადათოვი, 2014.
<https://kejeradze.wordpress.com/2014/01/25/madatovi/#comments>
4. მირესაშვილი მ., ისტორიული რომანის უანრული თავისებურებანი (XX საუკუნის II ნახევარი), თბ., 2005.
5. მორჩილაძე ა., „გაქრები მადათოვზე“, 2014.
6. ჭავჭავაძე ი., „კაცია ადამიანი?!“ თბ., 2015.

Shorena Shavreshiani

***Historical-artistic passage from the second cycle of Aka Morchiladze's trilogy
“Disappearance on Madatov”***

Summary

In the end of the 20th century, Georgian writers created works in which history is used to solve modern problems. Along with famous historical personalities we can see real and unreal stories. Aka Morchiladze is distinguished in this respect. In his work, we find historical personalities, historical facts, characters and situations from other authors' works, though not unchanged forms, but revealed and modified in the writer's artistic lab. In the second part of Aka Morchiladze's trilogy “Disappearance on Madatov Island” we can find characters from the first part of the trilogy “Flight over Madatov and Back”, Chabua Amirejibi's “Data Tutashkhia” and others. The work is full of artistic and historical elements. The novel is set in 1909 and tells the story of pre-revolutionary events: secret hideouts, secret factories, a secret printing house, translating forbidden books, arresting and so on.

Шорена Шаврешiani

***Историко-художественный отрывок из второго цикла трилогии
Ака Морчиладзе «Исчезнешь на Мадатове»***

Резюме

В 90-х годах XX века появились грузинские литературные произведения, в которых история используется для решения современных проблем. Наряду со знаменитыми историческими личностями мы сталкиваемся с реальными и нереальными историями. В работах автора мы находим исторических личностей, исторические факты, персонажей и ситуации из других художественных произведений, хотя не без изменений, но выявленных и измененных в художественной лаборатории писателя. Во второй части трилогии Ака Морчиладзе «Исчезнешь на Мадатове» мы видим персонажей из первой части трилогии «Пролетите над Мадатовым и обратно», Чабуа Амиреджиби из «Дата Туташхия» и другие. В произведении много художественных и исторических элементов. В романе «Исчезнешь на Мадатове» рассказывается история дореволюционного периода: тайные собрания, тайные школы, тайные фабрики, перевод запрещенных книг, уловка-арест-преследование и многое другое. Ака Морчиладзе не является автором связанного исторического факта. Ему нужен исторический факт, событие, личность, чтобы представить его по-новому.

კობა წურწუშია
(საქართველო)

„კლოუნის თვალთახედვა“ – ეპოქის ამსახველი ორმანი

ჰაინრიხ ბიოლი (1917-1985) პოსტმოდერნისტული გერმანული ლიტერატურის წარმომადგენელია. მან სათავე დაუდო ახალი ფსიქოლოგიური პროზის პოეტიკას, განავითარა და განავრცო XX საუკუნის გერმანული პროზა. განსხვავებული სტილი, ხედვები, ესთეტიკა და საფიქრალი შემოიტანა ლიტერატურაში. ამავე დროს, ჰაინრიხ ბიოლი „დაკარგული თაობის“ მწერალია, რომელმაც დიდი ფსიქოლოგიური სიღრმით აღწერა ომის შემდგომი გერმანიის სავალალო ყოფა. მეტიც, მწერალი ჰემინგუეისა და რემარკის მსგავსად ხშირად ომის ეპიცენტრიდან გვესაუბრება. სამართლიანად ითქვას: „თუ ბიოლი მწერალი გახდა, ამაში გარკვეული „წვლილი“ ომსაც მიუძღვის. მისი ყველა მოთხრობა, ყველა რომანი დაწერილია ომზე... მათში ვხედავთ ომით გამოწვეულ შემზარავ შედეგებს“ [6, 5].

1972 წელს ჰაინრიხ ბიოლს ნობელის პრემია გადაეცა „მისი ეპოქის ფართოდ აღქმისა და ოსტატური დახასიათებისთვის“ [4, 124]. აქვე იმასაც დავსძენთ, რომ გერმანელი მწერლებიდან თომას მანი იყო პირველი, რომელმაც 1929 წელს ნობელის პრემია მოიპოვა, შემდეგი იყო ჰაინრიხ ბიოლი. მიუხედავად ამისა, მწერლის ირგვლივ იყო ბევრი დაუმსახურებელი კრიტიკა. ჰაინრიხ ბიოლის პოლიტიკურმა აქტივობამ გადამწყვეტი როლი ითამაშა მაშინდელ გერმანიაში. მან ხმა მაშინ აღიმალდა, როდესაც „დუმილი“ ბევრისთვის გადარჩენას ნიშნავდა. ის მთელი ცხოვრება უსამართლო და დამანგრეველი რეჟიმის წინააღმდეგ იბრძოდა. მწერალს ყველაზე მეტად კომფორმისტულ საზოგადოებაში არსებობა უჭირდა. მისი ერთ-ერთი პერსონაჟი ხმამაღლა აცხადებს: „დუმილი კარგი იარაღია!“ მაგრამ არა ჰაინრიხ ბიოლისთვის! ჰაინრიხ ბიოლი „იმ გერმანელი მწერლების რიგში ჩადგა, რომლებმაც თავიანთი შემოქმედება ომისა და გერმანული მილიტარიზმის მხილებას მიუძღვნეს“ [3, 264]. დიახ, ჰაინრიხ ბიოლი შეუპოვრად იბრძოდა ფაშიზმის, მილიტარიზმის, ანტისემიტიზმის და ორად გახლენილი გერმანიის წინააღმდეგ. ის შეურიგებელი იყო იმ ყველაფრისადმი, რაც მის ირგვლივ ხდებოდა. ცხადია, ბიოლი ნონკონფორმისტი, გაბედული და რეჟიმთან დაპირისპირებული მწერალი გახლდათ.

ჰაინრიხ ბიოლი მკითხველს ღიად ესაუბრება თავის ლიტერატურულ გამომგებზე, გავლენებსა და ესთეტიკურ ღირებულებებზე: „თანამედროვე ხელოვნებაში გამოეყოფ სელინჯერს, ფელინს და ყველა მას, ვინც ცდილობს თანამედროვე ტექნიკის სამყაროში გადაარჩინოს ადამიანის სული. ჩემს თავსაც იმ ადამიანთა რიგში ვამყოფებ“, – განაცხადა მწერალმა 1966 წელს ქართველ სტუდენტებთან და პროფესორ-მასწავლებლებთან შეხვედრისას, როდესაც თბილისს სტუმრად პირველად ეწვია [8, 3]. აღსანიშნავია ისიც, რომ ჰაინრიხ ბიოლს განსაკუთრებული ურთიერთობა ჰქონდა ქართველ გერმანისტებთან. მათ შორის, ნოდარ კაკაბაძესა და რეზო ყარაღაშილთან (1972 წელს ჰაინრიხ ბიოლი მეორედ ეწვია საქართველოს).

მწერალი ყველგან გვიყვება ნაომარ და დაბომბილ გერმანიაზე, რომანებსა და მოთხრობებში, პუბლიცისტურ წერილებში, ესეებში. ომს სამყაროსთვის მოაქვს მძიმე სულიერი შედეგები. ომისაგან მიყენებული დარტყმა იმდენად ძლიერი აღმოჩნდება, რომ ადამიანებს ეწყებათ ეგზისტენციალური შიშები, უჩნდებათ „გაქცევის“

სურვილი. ადამიანებს კიდევ უფრო შეერყათ რწმენა, როდესაც „შიტყვეს“ „ღმერთი მოკვდა“. ასეთ სამყაროში კი ყველაფერი დასაშვებია: ომი, ძალადობა, სოციალური, პოლიტიკური თუ რელიგიური ჩაგვრა. ადამიანმა დაკარგა თავისი პირვანდელი სახე (ღვთის ხატება და მსგავსება, დაბ.1:26). ის გახდა მოძალადე, ჯალათი, მანქანა. „ბელადების“ საუკუნემ (XX საუკუნე ხომ ბელადების საუკუნე იყო!) ადამიანს დაუხშო ზეცისაკენ მიმავალი გზა. რისი იმედი დარჩათ „მიწაზე“ დარჩენილებს? „კოსმიური რყევები“ ისევ გრძელდება. ნიჰილიზმის ტყვეობიდან ადამიანები ვერ გამოდიან. პათოლოგიური მიდრეკილებანი და სხვა მრავალი „სენი“ ისევ ემუქრება სამყაროს. ნობელის პრემიის მიღებისას წარმოთქმულ სიტყვაში ჰაინრიხ ბიოლმა სვედიანად განაცხადა: „ახალ სამყაროს სულ უფრო და უფრო მოეძალა გაუცხოება“ [4, 124].

რომანი „კლოუნის თვალთახედვა“ („The Clown“, 1963 წელი) ომის შემდგომ პერიოდს ასახავს. შეიძლება ითქვას, ბიოლის ლიტერატურული ხედვები სრულად ამ რომანში გამოვლინდა. მეტიც, ჰერმენევტიკის მეთოდის გამოყენებით საშუალება გვეძლევა სიღრმისეულად განვიხილოთ ტექსტი (ჰერმენევტიკა ტექსტის გაგების, განმარტების, ინტერპრეტაციის საუკეთესო საშუალებაა). ცხადია, ტექსტი შეიცავს ბევრ ინფორმაციას, სიმბოლოებს, მეტაფორებსა და მინიშნებებს. მეტიც, ტექსტის „არქიტექტურა“ მოწმობს, რომ ბიოლის რომანის კონცეპტები ანტიკური და აღორძინების ეპოქიდან იღებს სათავეს. ამავე დროს, ესაა ომისშემდგომი პოსტმოდერნისტული რომანი. მწერალმა ამხილა ომისშემდგომი გერმანია ცრუ ფასეულობებით, კომფორმისტული საზოგადოების ანტიჰუმანიზმი და ანტირელიგიურობა. რომანში ეპოქის ხასიათი გამოკვეთილია. რომანის მთავარი გმირი ეპოქის ხასიათს გამოსატყავს. ამავე დროს, რომანში ცხადადაა ნაჩვენები ნაციისტური გერმანიის განწირულობა.

ომმა დიდი დარტყმა მიაყენა გერმანელ ხალხს სულიერი და კულტურული თვალსაზრისით. რომანში ხშირად წავაწყდებით ასეთ ფრაზას; „რა საშინელი იყო ნაციისტების ბატონობის ხანა“, „ჰიტლერიუგენდი“ [2, 186-187]. ჰიტლერიუგენდი იყო ნაციისტური მოძრაობის ახალგაზრდული ფრთა. მისი ფუძემდებელი იყო ადოლფ ჰიტლერი. ორგანიზაცია 1926 წელს ოფიციალურად დაფუძნდა. ყავისფერ უნიფორმაში გამოწყობილი ახალგაზრდები მეორე მსოფლიო ომში აქტიურად იყვნენ ჩაბმული. ისინი სასტიკად უსწორდებოდნენ პოლიტიკურ ოპონენტებს და პირნათლად ასრულებდნენ ფიურერის დავალებას. ხელისუფლებასთან დაახლოებული ადამიანები ურცხვად ჰყიდნენ მორალურ პრინციპებს. მეტიც, საზოგადოების ერთ ნაწილს გამოუმუშავდა „გარემოსთან შეგუების უნარი“, მაგრამ არა ჰაინრიხ ბიოლს! ომისშემდგომ გერმანიაში არსებობა სულისშემძვრელი იყო. „ნორმალურ“ საზოგადოებას კი ამ ყველაფრის მიმართ პროტესტი არ გააჩნდა.

„კლოუნის თვალთახედვა“ გერმანული რომანის განვითარების ახალ ეტაპს წარმოადგენს. რომანი პირობითად შეიძლება „საოჯახო რომანების“ ციკლს მივაკუთვნოთ, მაგრამ თავისი შინაარსობრივი „სიმძიმის“ გამო „ოჯახურ“ სივრცეს სცილდება. დიახ, ეს არაა საოჯახო-საყოფაცხოვრებო ჟანრის რომანი, მასში ეპოქის ხასიათი და სიმბოლოები გამოკვეთილია. თუმცა მასში „ოჯახური ციკლის“ რომანების ნარატივის პოვნაც არაა რთული. შეიძლება ითქვას, ბიოლის ეს რომანი არის დიდი ნარატივი კომპლექსისა („ხმაური და მძვინვარება“) და ჯორდახებისა („მდიდარი, ღარიბი“). ჯორდახებისა და კომპლექსების ოჯახური ღირებულება ეწი-

რება „მაენე“ საზოგადოებრივ წესებს, ამპარტავნობას, ცრუ ღირებულებებს. ამ მხრივ შნირების ოჯახშიც არაა სანიმუშო წესრიგი. აქაც ყველაფერი ხმაურობს და მძინვარებს.

ღიას, ოჯახურ გარემოს სცილდება კომპსონების, ჯორდახებისა და შნირების ოჯახური დრამა. ეს ჰერმეტიული ოჯახური გარემო მკითხველისაგან მეტ გააზრებას მოითხოვს. უილიამ ფოლკნერმა კომოსონების ოჯახის მაგალითზე გვიჩვენა XX საუკუნის დასაწყისის ამერიკის უმძიმესი სოციალურ-პოლიტიკური გარემო. ირვინ შოც თავისი პერსონაჟებით იმ დამთრგუნველ გარემოზე გვესაუბრება, სადაც პიროვნების ტრაგედია გარდაუვალია. ცხადია, ეს ოჯახური მეტასტაზები ფართო ხასიათისაა. სამართლიანად ითქვა: „რომანი ცალკეული ადამიანების ბედში მთელ ქვეყანას ირეკლავს“ [7, 109]. ჰაინრიხ ბიოლმა თავისი რომანით ეპოქის მტკივნეული საკითხების ჩვენება და გააზრება დაისახა მიზნად.

გაუცხოებულ საზოგადოებას ეწირებიან ბიოლის პერსონაჟებიც. რომანში უმძიმეს ოჯახურ გარემოს ვეცნობით. შნირების შვილების ყოფა სავალალო და ტრაგიკულია. მეტიც, ომის სუსხი ყველაზე მეტად შნირების ოჯახს შეეხო. ჰენრიეტა, ჯერ კიდევ 16 წლის არასრულწლოვანი გოგონა, ომში მოხალისედ მიდის. მანამდე ის ჩოვბურთის საუკეთესო მოთამაშედ ითვლებოდა. სახლიდან მის „გაქცევას“ ხელი არავინ შეუშალა. მშობლები გოგონას ომში შემდეგი სიტყვებით აცილებენ: „აბა შენ იცი!“ ოჯახმა გოგონა საზარბაზნე ხორცად გაიმეტა. შნირების მეორე შვილი რჯულშეცვლილი ლეო, რომელიც სემინარიაში თეოლოგიას „გულმოდგინედ“ სწავლობდა, მშობლებისთვის „ურჩი“ შვილია. ჰანსიც, რომანის მთავარი გმირი, მშობლებისთვის არასოდეს ყოფილა „დამჯერე შვილი“. ის სახლიდან გაიქცევა და ნებაყოფლობით უარს აცხადებს სიმდიდრესა და კეთილდღეობაზე (შნირები ნახშირის მაგნატები არიან. ნახშირის აქციების დიდი ნაწილი მათი ოჯახის ორი თაობის ხელში იყო) და უკიდურეს მატერიალურ და სულიერ გაჭირვებას განიცდის. ოჯახის მამას საყვარელი პყავდა ოპერის მომღერალი ქალი და ორმაგ ცხოვრებას ეწეოდა. შნირების დედა კი საოცარ სიძუნწეს იჩენდა ჭუჭყიანი მილიონებისადმი, რომელსაც ზედ დაჰკანკალებდა. ასეთია შნირების ოჯახური გარემო.

რომანის მთავარ გმირს კომუნიკაცია აქვს ბონთან. ეს შემთხვევითი როდია. ბონი ორად გახლენილი გერმანიის სიმბოლოა. ბონში „მოგზაურობა“ რომანის ძლიერი „ჩანართია“. ესაა ეგზისტენციალური სივრცე, რომელსაც მწერალი საგანგებოდ ქმნის. ამავე დროს, მწერალი მიმართავს „ცნობიერების ნაკადის“ კომპოზიციურ ელემენტებს. სწორედ „ცნობიერების ნაკადის“ ტექნიკის მეშვეობით გმირი მოგზაურობს ბონში. ბონი არის ერთგვარი ავანსცენა, სადაც უწყვეტლივ, შავთეთრი კადრებით მოვლენები ვითარდება. შეიძლება ითქვას, ეს „მოგზაურობა“ რომანის უმთავრესი ღერძია. ბონი არის ერთგვარი თავშესაფარი გმირისთვის.

„კლოუნი გახლავართ, ოფიციალურად პროფესიონალი კომიკოსი მსახიობი მქვია, არც ერთ ეკლესიას არ ვუხედი ხარკს, ვარ ოცდაშვიდი წლის... პირადად მერელიგიას ზურგი ვაქციე, ეკლესიაშიც კი არ დავდივარ და ლიტურგიულ ტექსტებსა და მელოდიებს სამკურნალო მიზნით ვიყენებ... მაქვს ტელეფონით სუნის აღქმის მისტიკური უნარი. ერთი საშინელი სენიც მაწუხებს – მონოგამიისადმი მიდრეკილება“, – ეს რომანის მთავარი გმირის „შინაგანი მონოლოგია“ [2, 6]. ის საზოგადოების თვალში გაუცხოებული, საკუთარ თავში ჩაკეტილი და რწმენა

შერყეული ხელოვანია. მეტი, ის „დაფდაწვევტილი მარიონეცია“, რომელსაც ეჯავრება საკუთარი თავი და საკუთარი პროფესია.

ჰანს შნირი ოჯახიდან გაიქცევა. ეს მისი სამოქალაქო და პოლიტიკური პროტესტია. ეს მისი ნების გამოხატულებაა. მაგრამ ამგვარი „აქტივობა“ უფრო გააზრებულ პასუხისმგებლობასაც გულისხმობს. არ ჩანს ჰანსის პოლიტიკური „ზრდა“. ის ვაგზლის კიბეზე აპირებს ჩამოჯდეს და გროშებისათვის დაუკრას, თუმცა ესეც პროტესტის ფორმაა. მისი „რევოლუციური ნაბიჯები“ აქ წყდება, კიბეზე. მისი „ენერგია“ აქ წყვეტს არსებობას, მაგრამ ადამიანის ნებისმიერი მოქმედება ადრე თუ გვიან აისახება საზოგადოებაზე.

ჰანს შნირი პოლიტიკური „აქტივობისათვის“ ისჯება, როგორც „უძღები შვილი“ და ოჯახი მას ფინანსურ დახმარებას უწყვეტს. გავისხენოთ რომანიდან ის სცენები, თუ როგორ ჯამბაზობს და ჟონგლიორობს ჰანსი მამასთან, რათა მისგან მცირედი ფინანსური დახმარება მიიღოს, მაგრამ ამოდ. ჰანს მაშინაც არ გამოპარვია მამის ეშმაკური ღიმილი, როდესაც სახლიდან აცილებდა. დედას კი უხარია კიდევ მისი მარცხი და ტელეფონით მწარე ირონიით ეუბნება: „გავიგეთ შენი ამბავი... ისევ ცუდ დღეში ყოფილხარ“ [2, 30]. ასეთია ის ოჯახური გარემო, საიდანაც მთავარი გმირი გაქცევას ცდილობს.

გარემო – „მამის სახლი“ გმირისთვის არაა სიმშვიდის გარანტი. ეს სახლი არაა თავშესაფარი „ძე შეცთომილისთვის“, არამედ ესაა უსახლკარობისა და უსამართლობის სიმბოლო. მას მამის ოჯახში არსებობა უჭირს. „კვლავ გამახსენდა, როგორ იძუნწეს ჩემმა მშობლებმა, როცა მე და მარი ბონიდან გავიქცეთ. მამამ მომწერა, მორალური მოსაზრებების გამო ვერაფრით დაგეხმარებითო...“ [2, 152]. დიახ, ყალბ მორალურ მოსაზრებებს ეწირებიან შნირების შვილები, თავისთავად მარი და ჰანსი და არამარტო ისინი.

ჰანსისთვის მარი იყო იმედი, ხელჩასაჭიდი, ცხოვრებასთან დამაკავშირებელი მთავარი რგოლი. მიუხედავად ამისა, ის მაინც არ აპირებს მარისთან ოფიციალურ ქორწინებაში იყოს. ეს მისი პროტესტის ფორმაა. ამით ის უპირისპირდება ყალბი ეთიკური და ზნეობრივი პრინციპებით „დაავადებულ“ საზოგადოებას. ამ „უკანონო“ ქორწინებას „ზნეობით სავსე“ საზოგადოება ბოიკოტს უცხადებს. ფილისტერული საზოგადოება ვერ ეგუება ქალისა და კაცის თანაცხოვრებას საქორწილო ხელშეკრულების გარეშე. მათ ურთიერთობას ისიც ამძიმებს, რომ მეუღლეებს შვილი არ ჰყავთ. რომანში ბავშვის თემას დიდი ადგილი ეთმობა. ჰანს ყველაზე მეტად ეძვირფასება ბავშვის სამყარო. მისი ფაქიზი სული ვერ უძლებს მეშინურ საზოგადოებას. უყურებს ფილმებს, რომლებიც მხოლოდ ექვს წლამდე ბავშვებისთვისაა განკუთვნილი. ერთგან აღნიშნავს: „საკმაოდ კარგად მეხერხება ბავშვის არსებობის ღირებულების გადმოცემა. ბავშვისთვის ხომ ბანალურიც კი მნიშვნელოვანია. ბავშვი მარტოა, გაურბის წესრიგს, იგი ტრაგიკული არსებაა“ [2, 98]. ჰანსისთვის პატარა დის ჰენრიეტას სიკვდილი მოურჩენელი სულიერი ტრავმაა.

რომანში მწარე სარკაზმითაა მხილებულია კათოლიკური ეკლესიის ღვთისმოსაობა. ცხადია, რეჟიმის პირობებში ეკლესიას უჭირს. ეკლესიაც „წმინდა“ სამღვდელეობასთან ჩამდგარია რეჟიმის იდეოლოგიის სამსახურში. „ჩვენი ძველი, სიკეთით სავსე, ღვთისმოსაობა ქალაქი“, – ვკითხულობთ ერთგან რომანში, მაგრამ ეს მხოლოდ სიყალბე და სიცრუე იყო. ეს ის სიკეთით სავსე ქალაქი იყო, რომელიც სრულიად მშვიდად ხვდება ჭორფლიანი პატარა ბიჭის ტრაგიკულ სიკვდილს (ბიჭს

შემთხვევით ხელში ყუმბარა აუფეთქდება). უბედურ შემთხვევას ქალაქი ასე ხვდება: „საბედნიეროდ, გეორგი ობოლი იყო“ [2, 23]. დიას, აფსურდული იყო ბონის მკვიდრთა რელიგიური შემწყნარებლობა და ჰუმანიზმი. მორალურად და ზნეობრივად მერყევი საზოგადოება ისევ უტიფრად თვალთმაქცობდა, ისევ ფარისევლურ პოლიტიკას აწარმოებდა. სამოქალაქო და საეკლესიო კანონები უხეშად ეჯახებოდნენ ერთმანეთს. კომიზმითა და გროტესკით გაჯერებული რეალობის მიღმა საშინელი ცხოვრებისეული სინამდვილე ისადგურებდა. რელიგია იყო ერთგვარი საფარი, რომლის მიღმა გულგრილობა, სიძულვილი და მლიქვნელობა ისადგურებდა. „გულნამცეცა“ და „პატარა კაცუნებით“ გაივსო ბონი. და არამარტო ბონი. „სულის სიღატაკე“ ყველგან იგრძნობოდა. ბიოლის სატირა რელიგიისადმი მეტად მკაცრი და უღმობელია. ამ რომანით მწერალმა გამოააშკარავა ომისშემდგომი გერმანია ცრუ რელიგიური ფასეულობებით და „რუხი კარდინალებით“.

ადამიანის თავისუფლება აბსოლუტურია. ჰანსი არჩევანს აკეთებს მოქმედებასა და უმოქმედობას შორის. ჩნდება კითხვა, რამდენად სწორია ჰანსის „მოქმედება?“ ის მაინც აკეთებს არჩევანს (ხდება ცირკის კლოუნი) და ეს მისი არჩევანი უფრო გაქცევას უდრიდა, ვინემ მოქმედებას. ის არ აპირებს რაიმე ვალდებულება იკისროს საზოგადოების წინაშე, რადგან თვლის, რომ მოქმედებას არანაირი აზრი არ აქვს. ის აპოლიტიკოსია. საზოგადოების მართვაში მონაწილეობას არ ღებულობს. თითქოს ირჩევს იოლ გზას – კლოუნის პროფესიას და მთელი რომანის მანძილზე კლოუნის ნიღაბს ამოფარებული გვიყვება უმძიმე რეალობაზე. რეალობა კი მეტისმეტად უნუგეშო იყო ომისშემდგომ გერმანიაში. ის ხან პიერო და ხან არლეკინია! ისიც უნდა ითქვას, რომ მისი გამოსვლები არ ყოფილა წმინდა არტისტული, ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით, მაგრამ მის გამოსვლებში ცხოვრება ბოლოქრობდა და ტორტმანობდა. კლოუნი თავის „უსიტყვო“ თეატრალურ წარმოდგენებს ღრმა აზრითა და შესტებით გადმოსცემდა. ის კარგად თამაშობდა ცხოვრებას.

როგორც აღვნიშნეთ, მწერალი მიმართავს ანტიკურ თემებს, ანტიკური კომედიის ნიღბებსა და აქსესუარებს. შეიძლება ითქვას, ბიოლის პერსონაჟს შორეულმა ანტიკურმა კომედიათა მოუმიზადა ნიადაგი. როგორც ცნობილია, ანტიკური კომედიის დანიშნულება იყო კომიკური ხერხების მოშველიებით გაეშუქებინა ათენის პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრება, ომისა და ზავის საკითხები. ანტიკური კომედია მუდამ დემოსის ნებას გამოხატავდა. „შემკვეთი“ ყოველთვის დემოსი იყო. ანტიკური კომედიის მაყურებელს საშუალება ეძლეოდა სიღრმისეულად გაეცნობიერებინა მიმდინარე საზოგადოებრივი პროცესები. ამგვარი ფუნქცია აკისრია ჰანსის ბიოლის პერსონაჟს. ამდენად, კლოუნის მხატვრულ სახეს მოეპოვება ღრმა ფესვები, რომელსაც ანტიკური კომედიის სანახაობამდე მივყავართ. კლოუნის უდარდელი სახე მხოლოდ მისტიფიკაციაა. მისი მხატვრული ორაზროვნება ფიქრისკენ ეწევა მაყურებელს. ის გამოხატავს ყველა ადამიანში ჩადებული პროტესტის მუხტს. ამდენად, კლოუნის მხატვრულ სახეს ფარავს ანტიკური კომედიის ნიღბები. კლოუნის არქეტიპი ანტიკური კომედიის წიაღში იშვა.

ამავე დროს, ჰანსის ბიოლის რომანში გამოკვეთილია რენესანსული პარადიგმები და რემინისცენციები. „სიცილს“ ამოეფარა დიდი ჰუმანიستي ფრანსუა რაბლე. რაბლეს სიცილს (ჰიპერბოლებს) ღრმა სიბრძნე ფარავს. ძველ სამყაროსთან საბრძოლველად რაბლემ სიცილი აირჩია. მწერალი მოხერხებულად აკრიტიკებს

ძველ ეპოქას. ჰუმანისტი რაბლეს მიზანს სიცილით აღწევს. „გარგანტუა და პანტაგრუელი“ სიცილით გამჟღავნებული ღრმა კრიტიკა იყო. ცენზურა მხოლოდ მოგვიანებით ჩაწვდა რაბლეს სიცილს. კათოლიკურმა ეკლესიამ წიგნი მაშინათვე აკრძალა. ცხადია, რაბლემ ძველ ეპოქასთან საბრძოლველად ყველაზე მოქნილი საშუალება – სიცილი, იუმორი, გროტესკი, კომიზმის ფორმა მოიმარჯვა. საგანმანათლებლო ლიტერატურამ კიდევ უფრო განავრცო ეს ხერხი. იქმნებოდა აუარებელი პოლიტიკური პამფლეტები, ეპიგრამები, სატირული ნაწარმოებები, პიესები.

და კიდევ, უმთავრესი. ბიოლის რომანში შექსპირის მასხარაც გაიელვებს. შეიძლება ითქვას, ბიოლის კლოუნი ენათესავება შექსპირის მასხარას „მეფე ლირიდან“. შექსპირის მასხარა არაა რიგითი თეატრალური თოჯინა. ის მასხარაზე მეტია! რომელიც თეატრალურ ნიღაბსაა ამოფარებული. მან თავისი მამხილებელი სიტყვებით უნდა გადაარჩინოს არა მარტო ჭირვეული მეფე-მონარქი, არამედ ბრიტანეთის სამეფო. შექსპირმა მას უმთავრესი მისია დააკისრა. გონებადაბინდული მეფის გონზე მოყვანა და მოვლენების გაანალიზება. ანალოგიურად შეიძლება ითქვას ბიოლის კლოუნზე. ბიოლმა კლოუნის ლიტერატურული პროგრეტის შექმნით დაავადებული ეპოქის მხილება დაისახა მიზნად. მეფე ლირს მოსწონს ხუმარას „მოსწრებული და მაშხამიანი სიტყვები“. გონს მოსულ მეფე ლირს აღმოხდება: „მწარედ მომდო ამ გესლიანმა მასხარამ“ (თარგმანი ი. მანახელის და ი. ჭავჭავაძის). მკითხველი ამ „პარალელებს“ უთუოდ ყურადღებას მიაქცევს. ბიოლმა თავისი „თეატრალური პერსონაჟით“ მწარედ ამხილა თავისი დროინდელი გერმანიის პოლიტიკური და კულტურული გარემო. ასეთია ბიოლის რომანის სააზროვნო პარადიგმა.

კლოუნის რეტროსპექტული მხატვრული სახე აფსურდის ნიშნებსაც შეიცავს. ისიც შემთხვევითი არაა, რომ რომანში მეორდება ბეკეტისა და იონესკოს სახელეუბნი. კლოუნის აზრით, აფსურდულია სამყარო. ერთგან ამბობს კიდევ: „ყველაზე მეტად ყოველდღიური ცხოვრების აბსურდულობის წარმოდგენა მეხერხებოდაო“ [2, 97]. ასეც იყო! კლოუნი თავისი „უსიტყვო“ გამოსვლებით „ანტიკომუნიკაციას“ მიმართავს. ამით ის ცდილობს გამოაფხიზლოს და დააფიქროს მაყურებელი, მაგრამ ამაოდ. ბეკეტისა და იონესკოს პიესებში სიტყვები დუმილითაა „ჩანაცვლებული“. პერსონაჟთა მეტყველება დაშლილი და დანაწევრებულია. მოკლე და ნაწყვეტ ფრაზებს მოსდევს უსაშველო „დუმილი“, პაუზა, მიმიკები და ჟესტები, რომლებიც ზოგჯერ სიტყვაზე უფრო ძლიერია. ამ თვალსაზრისით, ბიოლის კლოუნს ბევრი საერთო აქვს ბეკეტისა და იონესკოს პერსონაჟებთან.

ჰანს შნირი პოლიტიკური რეჟიმის მსხვერპლია. მას კომფორმისტულ საზოგადოებაში არსებობა უჭირს. რომანში გერმანული ისტებლიშმენტის ძალა გამოკვეთილია. კლოუნის მშობლებიც პოლიტიკური ისტებლიშმენტის ნაწილი არიან. სწორედ ეს აღელვებს რომანის მთავარ გმირს და სახლიდან გარბის. ცხადია, გასულ საუკუნეში მომხდარი სოციალური, პოლიტიკური და კულტურული კრიზისი გამოკვეთილია რომანში. ამავე დროს, რომანში მკვეთრად დაპირისპირებული ხელოვნება და ცხოვრება.

სამართლიანად ითქვა: „კომიკურ ფანტაზიას, ცხოვრების წიაღში შობილს და ახლოს მდგარს ხელოვნებასთან, ნამდვილად აქვს სათქმელი ცხოვრებაზეც და ხელოვნებაზეც“. და იქვე, ანრი ბერგსონი ავითარებს იმ მოსაზრებას, რომ სიცილის მიზანია „გამოდგენოს ზედაპირზე უწესრიგობის ელემენტები“ [1, 8-116]. სიცილს

გამზიარებელი სჭირდება. მისი ექო უეჭველად შედეგის მომტანია. გამოაფხიზლებს ადამიანებს, სოციალურ ჯგუფებს. ანტიკური ეპოქიდან მოყოლებული, სიცილით სიმართლის თქმა სასარგებლო როლს ასრულებდა.

ამ აზრისა იყო ილია ჭავჭავაძეც. ილია თვლიდა, რომ სცენას, მსახიობს, თეატრს შეუძლია საზოგადოების გაკეთილშობილება და გამოფხიზლება. მეტიც, თეატრი ის ადგილია, სადაც გულიანად იცინიან და ტირიან კიდევ, რათა დააფიქროს საზოგადოება: „თეატრი ბევრს შემთხვევაში მარტო ხელოვნების მსახური არ არის. ადგილი, დრო და გარემოება მას ზოგჯერ სხვა სამსახურსაც კისრად სდებს და ამ მხრით თეატრი დაუფასებელი რამ არის და ჩვენ არ ვიცით სხვა მასებრ უბარი საშუალება, რომელიც ეგრე სასწრაფოდ და პირდაპირ მოქმედებდეს ადამიანის უკეთესთა გრძნობათა გამოფხიზლებასა და მოძრაობაზე“ [9, 241].

დასასრულს დავსძენთ, რომ დიდი სიღრმის ლიტერატურული ტექსტები ყოველთვის იყო პოლიტიკური გზავნილის მატარებელი. ჰაინრიხ ბიოლის კლოუნი ეპოქის მხატვრული სახეა. მისი მიზანია ეპოქის უწესრიგობა ზედაპირზე გამოდევნოს. მას მასხარაობით სურს დაავადებული ქვეყნის გამოფხიზლება. ამ რომანით მწერალმა ხმა აღიმადლა გერმანიაში უსამართლო და დამანგრეველი რეჟიმის წინააღმდეგ. ომისშემდგომი გერმანიის სულიერი კრიზისი აღბეჭდილია რომანში. მთავარ გმირს ეწყება არა შემოქმედებითი კრიზისი, არამედ თვით გერმანიაა კრიზისულ და დამთრგუნველ მდგომარეობაში. როგორც აღვნიშნეთ, რომანში ანტიკური და რენესანსული რემინისცენციები ძლიერი ნაკადია. ბიოლის კლოუნის მხატვრული სახე „კულტურული მესხიერების“ წიაღში იშვა. ასეთია ჩვენ მიერ დანახული ტექსტი და ეპოქა, ის სოციალური და პოლიტიკური საკითხები, რომლებიც ასე მწვავედ იდგა გასული საუკუნის გერმანიაში და რომლებიც ასე მწვავედ აღელვებდა ჰაინრიხ ბიოლს. ომის ნანგრევებისაგან გაიწმინდა სამყარო! (ან ჯერ კიდევ ისევ იწმინდება!) თუმცა, დღეს სამყარო და, ზოგადად, ადამიანი სხვა საფრთხეების წინაშე დგას.

ლიტერატურა:

1. ბერგსონი ა., სიცილი, თარგმანი ანზორ აბუანდაძის, თბ., 2014.
2. ბიოლი ჰ., კლოუნის თვალთახედვა, თარგმანი ნ. ამაშუკელის, თბ., 2012.
3. ბიოლი ჰ., უკაცო სახლი, თარგმანი და ბოლოსიტყვა თ. პატარაიასი, თბ., 1987.
4. ბიოლი ჰ., პოეზიის გონებაში წვდომის მცდელობა. წიგნში: ლექციები წაკითხული ნობელის პრემიის მიღებისას ლიტერატურაში, 1961-1985, თარგმანი ნ. გოგოლაშვილის, თბ., 2011.
5. ბიოლი ჰ., ლიტერატურული მონობის ხუნდები. გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“, 1969, 22 აგვისტო, N34.
6. ბიოლი ჰ., და არ უთქვამს არც ერთი სიტყვა, მოთხრობები. წინასიტყვაობა და თარგმანი ნ. რუხაძის, თბ., 1964.
7. კაკაბაძე ნ., თანამედროვე დასავლური რომანი და მისი პოეტიკა. წიგნში: პორტრეტები და სილუეტები, თბ., 1971.
8. ყარალაშვილი რ., ჰაინრიხ ბიოლი სტუმრად ქართველ სტუდენტებთან. გაზეთი „თბილისის უნივერსიტეტი“, 1966, 28 ოქტომბერი, N32.
9. ჭავჭავაძე ი., თხზულებათა სრული კრებული, ტომი V, კრიტიკა, თბ., 1991.

Koba Tsurtsumia
“The Clown” – the novel reflecting epoch
Summary

Heinrich Boll (1917-1985) is the representative of German postmodern literature. He established poetry in the new psychological prose; developed and enlarged the 20th century German prose. At the same time, Heinrich Boll is considered as the writer of the “Lost Generation”, who described the deplorable existence of post-war Germany with great psychological depth.

The novel “The Clown” (1963) depicts the post-war period. One might say that Boll's literary views were fully revealed in this novel. Obviously, the text contains a lot of information, symbols, metaphors, and indications. Heinrich Boll aimed to show the painful issues of the era: he raised his voice against the unjust and destructive regime in Germany.

Коба Цурцумия
«Глазами Клоуна» – роман отражающий эпоху
Резюме

Генрих Бёлль (1917-1985) – является представителем постмодернистской немецкой литературы. Он положил начало поэзии новой психологической прозы, разработал и расширил немецкую прозу XX века. В то же время, Генрих Бёлль является писателем «потерянного поколения», который с большой психологической глубиной описал плачевное положение послевоенной Германии.

В романе «Глазами клоуна» (1963) изображен послевоенный период. Можно сказать, что литературные видения Бёлля были полностью раскрыты в этом романе. Очевидно, что текст содержит много информации, символов, метафор и намеков. Этим романом Генрих Бёлль наметил перед собой цель – показать наиболее болезненные проблемы эпохи, повышая голос против несправедливого и разрушительного режима в Германии.

Ливия Которча
(Румыния)

КАМАЛ АБДУЛЛА: ОТ ЗАКОНА КРОВИ К ЗАКОНУ ЛЮБВИ

*Душа, кто вдохнул в тебя этот порыв?
Кто в сердце родил трепетанье тревог?
О, птица! Своим языком говори-Понятен
мне тайн сокровенный намек.*
Диван Шамса Табрэзи

*За каждым поворотом кровь или опасный крюк.
То как спираь, то как зигзаг, и так за кругом круг-
Он может оборваться вдруг, но после нас стезя!
Кудаже все-таки ведет нас этот путь?*
Камал Абдулла, «Дружба народов», 2008, №12

В румынскую культуру вошло уже немало произведений из исламского культурного пространства. Они обогатили наше представление о творчестве, о котором теперь никак не можем думать исключительно под знаком отличия и, тем более, со стороны экзотизма. На уровне всемирной литературы есть писатели из этого ареала культуры, которые знакомы читателям как великие мастера словесного творчества. Некоторые из них принесли своим национальным литературам всеобщее признание и значительные премии, доказывая этим, что, как и великие писатели христианского Запада, они принадлежат той элите мысли и чувства, через которую человечество наших дней спрашивает себя о своей дальнейшей судьбе и о своем назначении в мире. Образованные в разных жизненных и культурных традициях и разделенные временем и пространством, члены этой элиты передают, может быть, как никогда настойчивее, сообщения, которые, несмотря на их разные формы, встречаются в идее, что человек должен покинуть закон самосохранения насильем и открыть в себе искру добра, которое повсюду приписывается одновременно какому-то Божеству и сущности человека как такового. И нам кажется значительным тот факт, что везде действие этой искры добра не мыслится вне принятия изначально множественности миров и ответственности человека перед нею. Тем более данное действие не признается вне восприятия роли души в приложении во времени этой ответственности с конечной целью избежать нарушения космического равновесия и всеобщего спасения.

Вышеуказанные проблемы раскрываются, в разных тональностях и специфическим воображением, и в культурном ареале тысячелетних традиций и благородной изящности Ближнего Востока. В этом ареале живут иранские и тюркские народности Малой и Центральной Азии, процветающие при свете зороастризма и, потом, исламизма, изнутри комментированного суфизмом и институцией дервиша. Отсюда идет поэзия высоко оцененная и распространенная на разные языки мира, особенно в период романтизма, когда восточные мировоззрения и новые поэтики были не только открыты, но и глубоко были присвоены некоторыми великими западными писателями. Достаточно напомнить имена Гафеза, Руми, Рудаки, Саади или Каяма, чтобы понимать необычайное значение, которое принимала встреча культуры, о которой говорим здесь, с пространством всемирной куль-

туры. Не без значения был и интерес к нарративным формам, созданным восточным культурным ареалом, хотя из-за их очень подчеркнутой специфики только некоторые из них смогли перешагнуть свои географические границы. Но, когда это случилось, они оставили в культуре мира следы постоянные и богатого плодородия. Так случилось с нарративной поэмой персидско-тюркских культур *Шах намэ* Фирдуси и с арабскими сказками *Тысяча и одна ночь*, которые до их перевода на европейские языки (на французский, А. Галландом в 1704-1717, на английский, Р.Ф. Бартоном в 1885), долгое время распространялись и отшлифовались во всем восточном преисламском и исламском мире.

Казалось, что совершенство, достигнутое упомянутыми формами, иссякло источники нарративного исламского творчества. Такое впечатление заставило одного великого современного иранского прозаика, Садега Хедаята (1903-1952), перед своим самоубийством в ночь 8-9 апреля 1951г., обращаться к своим соотечественникам следующими словами: «А вы, остальные, дети атомной эры, почему вы остаётесь в анахронической литературе? Литература совсем изменилась. После Джойса наступил конец никчемной литературе. Есть литература до Джойса и после Джойса. И больше ничего». И, хотя Хедаят предостерегал насчет анахронизма литературы, к которой сам принадлежал, он знал очень хорошо, что в лучшем, что есть в его творчестве: *Исфахан, полмира, 1932, Светотень, 1933, Слепой филин, 1937* или *Бродячая собака, 1942*, он обязан именно этой литературе.

Естественно существующая разница между европейской и восточной литературами не воспринималась так трагично писателями, которые поднялись после автора *Слепого филина* из очага старой культуры и цивилизации преислама и ислама (очага, включающего Иран, Турцию, Афганистан, Азербайджан, Кыргызстан, Таджикистан, Казахстан, Дагестан). Стоит напомнить, что, без особых усилий, возродил старинную восточную форму, соединяющую нарративность и стих, кыргыз Чингиз Айтматов (1928-2008), который своими повестями и своим романом 1980 г. *И дольше века длится день* напомнил о ней мировой литературе. Но такая преемственность, которую блестяще реализовал в своей прозе Айтматов, не касалась так формы как таковой, как существенной составляющей своеобразности восточной культуры, которую он синтезировал следующими словами в предисловии к роману *И дольше века длится день* по случаю его появления на русском языке в 1981г.: «Нить человеческой памяти длится от Земли к Космосу».

Свободный от культурных комплексов и разрабатывая культурные и литературные проекты широкого охвата на фоне идеи мультикультурализма и общности всего человеческого творчества, наш современник, писатель из Азербайджана, Камал Абдулла (р. 1950) быстро утвердил себя в мировой литературе как писатель первой величины. Личность замечательной, всеобъемлющей сложности (поэт, прозаик, драматург, литературный критик, переводчик, эссеист, поэт, языковед славист и турколог), этот писатель воскрешает в культуре своей страны именно те явления, которые, казалось, заставили бы её быть далёкой от сегодняшней культуры мира: преисламскую и исламскую старину. При этом Камал Абдулла обращает особое внимание на книгу своего народа *Китаби Деде Коркуд*, которой посвящает ряд исследований и комментариев, среди которых: *Тайны Деде Коркуда, 1991, 1999, Приключения тайн, Недатированный журнал, 2005, От мифа к письму или Тайны Деде Коркуда, 2009, Введение в поэтику дастана Деде Коркуд, 2017*. Данные исследования и комментарии были переведены на Западе быстро и печатались повторными изданиями. Кроме этого, всеобщее признанный азербайджанский писатель и исследователь стал инициатором и содиректором всемирного проекта *Песня Нибелунгов и Китаби Деде Коркуд – Das*

Nibelungenlied und das Buch des Dede Rorkut, над которым работают несколько профессоров и исследователей Майнцского Университета имени «Йоганес Гуттенберг». Как активный участник этого проекта, Камал Абдулла выявляет в своих работах значительные аспекты восточной народной мудрости, морали и эстетики, которые находят себе выражение в памятнике *Дедэ Коркуд*, подчеркивая ту идейную и эстетическую специфику, которая не противопоставляется мышлению и эстетике Европы, а, наоборот, дополняет общую картину человеческой культуры. То, что привлекает особое его внимание, – это внутренний мистико-духовный размер преисламской и исламской культур, принятый им как постоянную составляющую не только мифов и фольклора, но и творчества великих личностей этих культур. Этот духовный размер обсессивно предлагается в заглавиях многих книг и исследований азербайджанского писателя в синтагме *тайна/тайны*.

К сверхвременной тайне восточных культур направлен не только глаз аналитика. После долгого и глубокого исследования и присвоения им ее смыслов и выражений, в этой тайне находит свой источник вдохновения и писатель, который подарил азербайджанской культуре три замечательных романа: *Неполная рукопись, 2004г., Долина кудесников, 2006г., И некого забыть..., 2011г.* Все эти произведения стали значительными не только для Азербайджана, но и для мировой литературы благодаря переводам на многие языки (во Франции – 2005, в России и Турции – 2006, в Польше – 2009, в Англии и Германии – 2013) и комментариям над ними, принадлежащим великим культурным личностям мира. “Un epica da sogno” – восхищенно восклицал итальянец Джюсеппе Аккончия в интервью, который получил от Камала Абдулла в декабре 2014 г. по случаю появления на итальянском языке его романа *Неполная рукопись*, в том же году признанного в Италии «романом года». За такое же произведение, которое высоко оценил и Умберто Эко, азербайджанский прозаик получает премию “Scanno“, лауреатами которой являются, между прочим, и Антонио Табуки, Марио Варгас Льяса или Жозе Сарамыаго. Таким же интенсивным вниманием на мировой сцене пользовался и роман *Долина кудесников*, изданный на итальянском языке в 2016 г., после того как он уже был переведен на турецкий и русский язык в 2010 или на французский – в 2014г. И, хотя роман *Неполная рукопись*, за довольно краткое время, был издан на французском языке несколько раз и был подробно комментирован некоторыми значительными иностранными литературными критиками, нас привлекла особенно его издательская и комментаторская судьба в Италии. Именно здесь встречи и беседы Умберто Эко и Камала Абдулла выявили эстетические риски и завоевания, ожидающие тех, кто срывает печать с давно погибших времен и культурных практик, чтобы окрестить их в водах нашего времени и чтобы раскрыть их тайные, постоянные смыслы.

Сама необыкновенная скорость, с которой не только романы и повести Камала Абдулла, но и его монографии, эссе и научные исследования были переведены на иностранные языки (на турецкий, русский, польский, грузинский, английский, французский, итальянский, испанский, португальский, арабский, финляндский, японский, латвийский, болгарский, казахский, кыргызский и т.д.) стала оценивающим аргументом и привлекла за собой принятие, в марте 2012 г., кандидатуры азербайджанского писателя на Литературную Нобелевскую Премию. И тот факт, что, рядом с Камал Абдулла, среди кандидатов на эту премию находится и знакомый израильский писатель Амос Оз, приводит нас к мысли, что культура мира жаждет своих первоисточников, стремясь возвращаться к наивности и к со-участию человека со вселенной. Что человек больше не хочет выражать в демоническом восстании свое чувство что, принадлежа невидимому миру, он чужой в мире, в котором ему дано было

жить, что он хочет вернуться к первоначальному вопросительному и любящему своему отношению ко вселенной, в которую попал именно для того, чтобы понимать сущность того мира, откуда он происходит.

В связи с этим чувством, Камал Абдулла предлагает веер многозначительных вопросов в своем эссе *Красивое поражение* из книги *Безутешный странник*: «Кто в состоянии увидеть и распознать своегоподлинного властелина? Кто осознает, что властелина в действительности нужно искать не где-нибудь, а в самом себе?» Присоединяя эти вопросы к призыву, который звучит в таком же эссе: «Сотри все случайное, наносное, и этот мир преобразится, предстанет в своей первозданной красоте! Недостаточно смотреть, нужно видеть» (www.newepoch.ru/misc/abdulla.html), мы поймем, что все эти слова не только ясно выражают мировоззрение азербайджанского писателя, так тесно связанного с учением суфизма, но и предписывают нарративную трассу всех его романов. Это явление видно особенно в романе *Долина кудесников*, впервые переведенном на румынский язык в 2018г. Людмилой Беженару для яского издательства “Princeps”.

Опубликованный впервые в 2006г., в Баку, этот роман, который мы личносчитаем вершиной романической трилогии Камала Абдулла, является философской притчей высочайшего качества. Глубоко пронизанная духом суфизма, эта книга подходит к моральной и бытийной проблематике, через которую утверждается великая идея суфитов: «Твоя жизнь это и есть твой путь». В образцовой повести о прохождении пути от мести крови до откровения любви и чудес, которые она может совершить с миром и с людьми, роман *Долина кудесников* встречается с несколькими романами тюрка Орхана Памука, но прежде всего с романом 2010 г. французско-американской писательницы тюркского происхождения Елиф Шафак, *Сорок законов любви*. Нам кажется, что в романе азербайджанского автора, как и в романе Елиф Шафак модель судьбы, вокруг которой строится нарративная ткань – это жизнь и учения великого поэта и мыслителя суфизма, Шамса Табризи (1135-1248), убитого исламскими ортодоксами за его свободное истолкование *Корана*, с целью сблизить святую книгу с жизнью. Но каждый из указанных авторов вырабатывает по-своему эту модель. В то время как в романе *Сорок законов любви* повесть о мистическом поэте суфизма дается непосредственно, в параллелизме на виду с любовной историей нашего времени, в романе Камал Абдулла, по модели шедевра *Тысяча и одна ночь*, такая же повесть глубоко скрыта в повестио путешествии одного каравана и в множество других повестей, постепенно включающихся в обрамляющую их повестьпо мере того, как караван мистически приближается к конечной-начальной точке своего путешествия.

Расположенная в вымышленном исламском Средневековии, главная нарративная линия в *Долине кудесников*, кажется, длится между моментами начала действия: «Словно таилось в нем что-то, какая-то удивительная сила, некое непонятное нечеловеческое напряжение, пронизывающее до мозга костей, держали-хранили его и под этим знаком (*мести*, Л. К.) текла-протекала его жизнь» [1, 267] и его концом: «Выходит, ага, я впустую прожил жизнь, гоняясь за призраком мести?!» [1, 379]. Но, введивши своего читателя во время и пространство, в которых властвует закон мести и крови, такая же нарративная линия в её разветвлениях показывает, что этот закон можно победить путешествуя по повестям и принимая эти повести в себя. Таким образом, повесть-обрамление подготовленной мести Караванбаши за смерть своего отца естественным образом включает в себя несколько повестей об историческом существовании, доминируемом старым диким законом «око за око и зуб за зуб», поддержанным догматическими слугами *Корана* (повесть о мести

палача палачей Мамедкули, мечь, о которой думает постоянно его сын Караванбаши, мечь шаха за «предательство» своего любимого палача, убийство Ак Дервиша и т.д.). Такая же обрамлённая повесть присоединяет к этим кровавым историям ряд повестей, мифов, легенд, которые раскрывают тайну темноты, света и любви как реальность мира, с которым, как говорят поэты и мыслители суфиты Шамс Табризи и Руми, человек призван гармонизовать именно путешествуя в себя и понимая свое глубокое я: «Знай, Богоискатель позабытый, /Есть внутри тебя частица Бога. /Ищешь, что в самом себе сокрыто, /Путь не приведет тебя к итогу» [2, газель 81] или «Неподвижный не найдет дорогу» [2, газель 143].

Сотканный на основе глубокой памяти о человеческой принадлежности к Богу как памяти об Истине, к которой стремится всякий персонаж, роман Камал Абдулла предлагает нам режим существования в гармонии и не в антагонизме всех составляющих его повестей (экзистенциально-исторические, мифические или легендарные), стирая границы между тем, что обыкновенно воспринимается как реальное и ирреальное и создавая этим сверхвременную и сверхпространственную реальность. Совершенным мастерством, автор относит к этой новой сверхреальности самую банальную повседневность, но и тайну тайн, лежащую в начале мира и в его конце. Вот почему караван может проходить через сто городов и останавливаться в ста базарах, чтобы добывать невиданные богатства для шаха и для родного города, но может и приближаться к Невидимой Горе (к Горе Мира или к Древу Жизни), ища легендарную Долину Кудесников. И, оказывается, Невидимая Гора, это настоящее воскрешение Рая на земле самым естественным образом сосуществует с людьми, которые живут и движутся по координатам мира, воспринятого всеми как реального. Таким образом, функция образа Невидимой Горы-Рая в романе азербайджанского писателя не только напомнить о потере изначальной полноты человеческого существа, но и становится зеркалом, в котором всякий нынешний человек, по-своему, может открывать истину о самом своем существе.

Способность сверхреальности, предлагаемой романом *Долина кудесников*, организоваться в форму круга (т.е. быть без начала и без конца, принимать форму зороастрийского колеса или вьюги, созданной танцем кружающихся суфийских дервишей) и охватывать собой всёопределяет разнообразие, но и единство текстов, рассказывающих и выражающих ее. В этой новой реальности, обрамляющее повествование о реальном путешествии Караванбаши и его каравана соседствует с разными историями о мести и любви, с воспоминаниями одного или другого из персонажей, с философской беседой, с высказываниями об учениях и правилах Корана и суфизма, с пересказом народных преданий о том или другом месте или герое и т.д. Все эти разнообразные «реалии» встречаются иногда в зоне одного и того же персонажа. Они свидетельствуют о психологических и мыслящих состояниях человека, расположенных на разных уровнях персонажа, которые отмечают переход от самого банального бодрствования до глубокого экстаза и откровения так называемого потустороннего мира, от самой телесной человеческой жизни до проявления человека Духа.

В этом смысле, примером является Великий Палач Его Величества Шаха, наряду с Ак Дервишем, самый сложный персонаж романа, жизнь которого утверждает идею суфитов, что каждый человек – это «идуший Коран» и что знать самого себя значит подниматься к Богу как к Истине Любви. Опьяненный кровью, после того как он убил собственную мать и ее любовника, через долгое время, прожитое вдали от людей, бродягой, молодой Мамедкули думает, что может умыть кровью же эту первоначально пролитую кровь и становится первым палачом при дворце шаха. И вот, с этого момента, повествователь как будто ча-

руется тайной, которую передает нам, тайной о том, как яд мести начинает терять свою силу с приходом палача в единственный городок, который противопоставился силе Шаха и который из-за этого считался «проклятым». Именно в этом непокорном городке, где молодая вдова внесла в мысли его сумятицу и где палач чувствовал, что «кто-другой поселился в душе его и смотрел оттуда» (стр. 307), не случайно персонаж ставит себе существенный вопрос: «Не в этом ли на самом деле заключалась правда?! Если не в его собственном решении, так в чем же тогда еще?!» (стр. 320).

Чтобы ответить на эти вопросы, великий палач должен признаться, что он не знает самого себя, что ему не следует думать постоянно о себе как о «рабе божьем» и что он обязан узнать самого себя. И он успеет ответить на вопрос «кто я?» не путем гнозиса, а путем любви. Повесть о палаче, который вырывается к свету понимания правды, из самой черной темноты преступления и из самого лишнего надежды одиночества, выявляет в романе значение осознания человеком именно того уникального момента, когда он встречает любовь в своем существовании и когда он чувствует, что правда находится в его личном решении пережить эту любовь всем своим существом: „он уже **сам** все решил для себя и вместе с войском возвращаться не будет. Не в этом ли на самом деле заключалась правда?!» (стр. 320). Переживание любви-правды, открытой непосредственно, передаёт идею суфизма, что опьянение любовью одно и то же с состоянием мистического знания, так как в обоих случаях душа действует как зеркало, отражающее божественные качества человека: «Сердца свет избавит от сомнений,/Двери сердца – праздник для ума» [2, газель 105].

Таким образом, в пространстве, живущем в проклятии безжалостного закона мести и боязни, просвечивает необыкновенное пространство света, в котором влюбленные могут освободиться от их земного существа именно празднующую телесную любовь, раскаленную добела. В звучании сензуализма немногочисленных сцен, в которых встречаются женщина и мужчина, азербайджанский романист выявляет момент, в который двое узнают свою душу и реализуют мистический смысл этой встречи. Это момент, когда душа – птица широко и свободно раскрывает свои крылья на бесконечном горизонте (долгие минуты, когда палач смотрит перед собой вдаль, охваченный смертельной тоской и предчувствием Бога; объятие влюбленных, которое удаляет всякую боязнь перед землей и небом; тайное исчезновение тела женщины из рук её мужа, поднятых к небу в желании спасти её от кровавой мести шаха).

Вызванный мистическим экстазом кудесника из мира мертвых, Дух палача Мамедкули повторно говорит своему сыну, что именно любовь освободила его от своего эгоистического «я» и от иллюзии, что мстью он смог бы излечить страдание, причиненное прелюбодеем и преступлением своей матери. Вместе с этим, он передает своему сыну высочайшие учения, что имеет право отнять жизнь только Тот, Кто подарил ее и что, если мы желаем мистического единства с Божеством, нам надо летать к Нему в полной свободе, игнорируя как религиозный, так и человеческий авторитет.

Повествуя о всех чудесных преобразованиях человека, который вполне подчиняется любви, Камал Абдулла очерчивает *образ повествователя*, который не считает себя всезнающим, а наоборот, предпочитает робкую наррацию того, кто постоянно удивляется тайной всего существующего и происходящего на свете – от тайны самой скромной травинки и самых далеких звезд, до тайны человека, живущего среди тайн мира и могущего сам создать тайны в нем. Не занимая много пространства в нарративной ткани романа,

секвенции, описывающие общую тайну красот мира, восхищают своей подростковой свежестью, непосредственным чувством реальности, как будто впервые видимой и подчас принятой превозданными глазом, ухом, нюханием, ощупью. В отрывках, в которых, коранически, описываются ночь в пустыне или в маленьком городке, пейзаж Долины Кудесников, женщина, развешивающая белье на веревку в глубине двора, куда смотрит Мамедкули, встреча влюбленных в обыкновенной комнате на улице «проклятого городка», роман азербайджанского романиста встречается с великой поэзией.

Семантический и нарративный пандант к образу палача предлагает Камал Абдулла в образе Ак Дервиша, обладателя многих мистических тайн, которые, в отличие от Мамедкули, получил мистическим знанием и экстазом – непосредственным диалогом с Божеством. Так, в двух своих персонажах роман представляет нам две сущности человека перед тайной – того, кто принимает и переживает её в своем существовании и того, который, будучи переполненный ею, всяким риском, передает её человеческой памяти, которая не должна иметь конца. Поэтому, в обоих случаях, *путешествие*, как основной строитель нарративного времени и пространства, не выявляет отличие между тем, кто путешествует, и тем, что ему встречается на пути (обычаи, языки, культуры, физиономии, мировоззрения). В романе *Долина кудесников* путешествие становится значительным для отличия между эмпирическим знанием и мистическим, потаенным знанием. Хотя это не на виду, второй тип знания постоянно нарративизируется повествователем / повествователями как откровение тайны-правды на фоне реального путешествия каравана, которое происходит в обыкновенном отношении к Богу – в боязни.

В присутствии всех видов, в которых выявляется великая тайна, все бледнеет и показывает свое отсутствие смысла: инстинкт самосохранения, смелость мстителя или предателя и особенно рвение блюстителей чистоты Корана. В изображении этой ситуации автор романа не приходит к контрастам или к повышению интонации повествования. Всюду сохраняется равновесие и спокойствие, нет момента повествования, который выступил бы рельефнее других, потому что все моменты в романе становятся свидетелями и носителями великой тайны. Вышеуказанный эффект тайны подсказывается в отношениях между мастером и его учениками, но яснее всего его можно отметить в сцене приговора к смерти Ак Дервиша блюстителями чистоты исламской религии, присоединенных в Великий Союз Духовенства. Предшествуемая настоящим теологическим обсуждением под названием *Души познание и основы религии*, эта сцена выявляет высокое мастерство азербайджанского писателя избегать всякого манихеизма и естественным образом внести в повествовательный поэтический стиль особенности теологического трактата в форме диалога. Во встрече двух сторон – судителей и осужденного – религиозная догма сталкивается с свободой мышления дервиша, который именно из-за этого объявляется еретиком и приговаривается к смерти защитниками буквально принятого *Корана*. Реплики двух сторон, в основном, касаются Правды, которая, как говорит дервиш, редуцируется его противниками к видимому и полезному – одним словом, «к телесному» – в то время как он сам ищет её в непосредственном переживании трансцендентной свободы души, как Божественной свободы, которая возвращает человека к самому себе и открывает перед ним путь личного становления через любовь.

Вот почему, об Ак Дервише-скитальце говорится, что «он очаровал своих учеников тайнами любви». И он совершил это не иначе как научив их попасть под власть мистического созерцания и как, в свою очередь, контролировать ее, чтобы свободно бесе-

довать с Богом и понимать, почему Он желает человека не своим рабом, а равным ему, почему то, что человек переживает лично имеет и космическое значение. «Богохульство!», воскликнут – который раз в истории и в вечности?! – все, кто думает, что имеет право осуждать и приговаривать к смерти другого, нарушая возможность понимать тайну начала и конца мира, как и тайну жизни. Располагая жизнь человека между моментами начала и конца, роман Камал Абдулла показывает, как эти два момента могут меняться местами или могут отождествляться в зависимости от усилий души человеческой.

В этом идейном контексте «эретик» дервиш обращает внимание на то, что человек должен искать и обратную сторону видимого мира, который мы называем реальным миром, осознать и его темную сторону. Вот почему он произносит перед своими судьями монолог-урок об отношениях света и тьмы, о роли этих отношений в рождении и становлении мира и человека. В данной лекции находим такие замечательные положения, вдохновленные суфизмом, как: «тьма стоит на страже границ света. Путь света, который пробивается через дыры, называемые нами звёздами, это и сть путь, ведущий к Богу», «Наш мир потому созерцаем из других миров, что находится внутри тьмы, а не втрути света. Свет принадлежит тьме. А тьма не принадлежит свету. Тьма изначальна. Свет вышел из нее»; «Наши души страшно далеки от нас. И там, вдали, являются нашей тенью. Я хочу привести эту тень на землю»; «Утратив душу, наш мир обессилел. Другие миры, сохранившие свою душу, борются с нами, а мы этого пока не понимаем»; «Тот, кто умеет видеть лишь свет, не сможет оценить его по достоинству»; «Воистину, всё конечное и бесконечное состоит из одного мгновения. И это мгновение содержит в себе и прошлое и будущее. Имя ему – полнота» [1, 342-344, 391].

Высказывая такие мысли, Ак дервиш не надеется изменить смертный приговор, о котором знает, что перед мнимым судом члены Духовного трибунала уже готовили ему. Он хочет лишь повторно сказать им, что правда – это не есть что-то неподвижное, раз навсегда данное, что она строится и завоёвывается шаг за шагом сердцем человека, который имеет право на всю красоту мира и на уют, который этот мир может предоставить ему своим круглым совершенством, который он называет «полнотой». Кроме этого, не задаваясь тезисом или морализацией, он говорит своим противникам о том, что помимо прав, которые дарует ему собственное божественное существо, человеку предстоит защищать полноту мира в её единственности и целостности. Что, просто, человек обязан признавать жизнь во всей её красоте, уважая все, что она предоставляет ему во всех её проявлениях: экзистенциальном, историческом, созерцательном, трансцендентальном или воображаемом.

Одним словом, своим переводом романа *Долина кудесников* Людмила Беженару познакомила румынского читателя с настоящим литературным шедевром, перевоплощающем не только времена и пространства глубокой духовности, но и нарративное искусство особой изящности. Включаясь в блестящую традицию нарративной восточной поэтики, своими проблескивающими персонажами и действиями, как и своей композицией мнимой свободы, этот роман предлагает одну из красивейших повестей-парабол о путешествии человека к самому себе и к собственному внутреннему божеству через любовь. Развивающаяся по спирали повесть одной семьи на протяжении трех поколений, несколько раз возвращается к истории о выходе из закона крови и о проникновении в закон любви самопожертвованием, любовью к миру и к ближнему или глубоким созерцанием и отречением от самого себя. Все эти виды входа в новый закон переданы с редко встречаемым мастерством будто как ответ на эксплицитный или имплицитный вопрос: «Кто я такой

смирный раб Всевышнего?» Из всякой конкретной истории, рассказываемой романом Камал Абдулла, просвечивается идея, что человек может открыть себя наперекор смерти, подчиняясь идее прощения и своей принадлежности к гармонической полноте мира, который он не должен уничтожить своим фанатизмом и преступлением. Это и есть центральная мысль-молитва всего творчества азербайджанского романиста, которую он кратко высказывает в тексте *II, наконец, последнее предисловие, или Права тех, кто способен сказать» не знаю»,* который сопровождает издание на русском языке 2016 г. романа *Неполная рукопись*: «Спаси и сохрани, Создатель, незнающих от гнева и злобы знающих всё» (стр. 26).

Литература:

1. Долина кудесников, Под сенью Карагача, М., Худ. лит., 2016.
2. Диван Шамса Табризи, <https://vk.com/wall-143322746>.

ლივია კოტორჩა **კამალ აბდულას: სისხლის კანონიდან სიყვარულის კანონამდე** **რეზიუმე**

სტატია ეხება კამალა აბდულას რომანს „გრძნეულების ველი“. აზერბაიჯანელმა მწერალმა ძალიან მალე დაიმკვიდრა კუთვნილი ადგილი მსოფლიო ლიტერატურაში. ის თავის ნაშრომებში ააშკარავებს აღმოსავლური ხალხური სიბრძნის, მორალისა და ესთეტიკის მნიშვნელოვან ასპექტებს, რომლებიც წარმოჩენილია „დედე გორგუდის წიგნში“ და ამით ხაზს უსვამს იმ იდეურ და ესთეტიკურ სპეციფიკას, რომელიც არ უპირისპირდება ევროპულ აზროვნებასა და ესთეტიკას, პირიქით, კაცობრიობის კულტურულ სურათს სრულყოფს. ის, რაც განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს – ეს არის პრეისლამური და ისლამური კულტურების შინაგანი მისტიკურ-სულიერი მასშტაბი, რაც შემოთავაზებულია აზერბაიჯანელი მწერლის არაერთი წიგნისა და გამოკვლევის სათაურებში სინტაგმა *საიდუმლო/საიდუმლოებების* სახით. სტატიის ავტორი რომანს „გრძნეულების ველი“ მიიხნევს კამალა აბდულას ტრილოგიის მწვერვალად, უმაღლესი ხარისხის ფილოსოფიურ იგავად. ის გამსჭვალულია სუფიზმით, ეხება მორალურ და ყოფით პრობლემატიკას, რომლის მეშვეობითაც მტკიცდება სუფისტების უდიდესი იდეა: „შენი ცხოვრება არის შენი გზა“.

Livia Kotorcha **Kamal Abdulla: from law of blood to law of love** **Summary**

The article is dedicated to the novel “Valley of The Sorcerers” by Kamal Abdulla, an Azerbaijani writer, who in a short period of time took his rightful place in world literature. In his works he undims important aspects of the folk wisdom, morale, and esthetics of the East, which are depicted in “Dede Gorgud”. In this way, the writer highlights the idealogic and esthetic specificity which does not go against European way of thinking and esthetics. On the contrary, it accomplishes

human culture image. The mystical-spiritual inner scope of pre-Islamic and Islamic cultures draws reader's special attention, something that is provided in the form of *secret/crecy* syntagm in the titles of Abdulla's works. The author of the article considers the novel "Valley of The Sorcerers" to be the best work of the trilogy, a top level philosophical parable. The novel is full of Sufism; it touches upon moral and mundane problems by means of which the main idea of Sufism is confirmed: "Your life is your path".

კახა დლონტი
(საქართველო)

**ქართული ენა-ლახარე როგორც ძალღეურო მარტის თვის მთვარის მოძრაში
და მზის (მთვარე-მზის) უბრალო ველიწაღების კალენდარული სისტემა
ანუ ქართული წარმართული (ქრისტიანული)
სამსახოვანი „ხუთასიანი ქორონიკონი“**

ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის შექმნის შესახებ ბევრი მოსაზრება არსებობს. მეც მინდა გამოვთქვა ჩემი განსხვავებული მოსაზრება.

ქართულ ისტორიულ წყაროებში ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის წარმოშობის შესახებ რამდენიმე ცნობაა დაცული. ერთი მათგანი ეკუთვნის ანტონ კათალიკოსს (თეიმურაზ ბაგრატიონი), რომლის თანახმადაც: „არა უწიგნონი იყვნენ ქართველნი უწინარესთა ჟამთაჲცა შინა, ვიდრე ფარნავაზამდე სწერდნენ იგინი უხუცესთა წერილთა... მაგრამ წერილნი ხუცესნი პირველსა ჟამსა ქმნილ არს წერილისაგან ებრაულისა და ქალდეურისა და მსგავსცა არიან ასოთა მათთა ჩვენნი ხუცურნი...“ (რ. პატარიძე).

ამ მოსაზრების მიხედვით, ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანი, ფარნავაზ მეფემდე გაცილებით ადრე იყო შექმნილი ქართველი წარმართი ქურუმების წრეში ფინიკური და ქალდეური (ლურსმული) დამწერლობების საფუძველზე.

მეორე მოსაზრებით, რომელიც დლონტი მროველს ეკუთვნის და „ქართლის ცხოვრებაშია“ დაცული, ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის შემქმნელად ფარნავაზ მეფეა დასახელებული. ამ ცნობის თანახმად: „...და ესე ფარნავაზ იყო პირველი მეფე ქართლსა შინა ქართლოსისა ნათესავთაგანი. ამან განავრცო ენა ქართლისა და არღა რა იზრახებოდა სხუა ენა ქართლსა შინა თვინიერ ქართული-სა და ამან შექმნა მწიგნობრობა ქართული“ (დლონტი მროველი).

ეს წყარო, ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის (მწიგნობრობის) შემოქმედად და ქართული ენის გამავრცელებლად ფარნავაზ მეფეს მიიჩნევს.

ქართული ასომთავრული ანბანის შექმნის შესახებ ანალოგიურ მოსაზრებებს თავიანთ შრომებში ანეითარებდნენ გამოჩენილი ქართველი მეცნიერები: აკად. ივ. ჯავახიშვილი, პ. ინგოროყვა, ს. ჯანაშია, გ. წერეთელი და სხვები. მათი აზრით, ქართული დამწერლობა უნდა შექმნილიყო არაუგვიანეს ძვ. წელთაღრიცხვის VII-VI საუკუნეებისა.

ცნობილია, რომ აკად. ივ. ჯავახიშვილი ეწინააღმდეგებოდა მოსაზრებას, რომ ქართული ანბანი წარმომდგარი იყო ბერძნული დამწერლობიდან. მკვლევარი აყალიბებდა დებულებას, რომ ქართველებს შეეძლოთ ბერძნული დამწერლობიდან შეეთვისებიათ მხოლოდ ამ დამწერლობისათვის დამახასიათებელი ხმოვანთა სისტემა, რომელიც პირველად სწორედ ბერძნებმა გამოიგონეს.

მეცნიერის მოსაზრებით: „...შესაძლებელია აქ მხოლოდ ხმოვნებისათვის ამ ასოების გამოყენების დედააზრი იყოს ბერძნული ანბანიდან შეთვისებული...“ (ივ. ჯავახიშვილი).

ამ ცნობებს ემატება ვახუშტი ბაგრატიონის მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ფარნავაზ მეფის დროს რეალურად არსებობდა „ქართული ხუთასიანი ქორონიკონი“

ნი“, რომელიც ქართულ ენასა და მწიგნობრობას უკავშირდებოდა. ამ მოსაზრებას იზიარებდა თეიმურაზ ბაგრატიონიც.

ჩემი აზრით, ამგვარ მოსაზრებებს დამაჯერებლობას მატებს ის ფაქტი, რომ ფარნავაზ მეფის დროს უნდა ეარსება ქართულ ასომთავრულ (ხუცურ) ანბანს, როგორც ათობით და სამოცობით გამოთვლის მათემატიკურ პოზიციურ სისტემას, რომელიც გამოიყენებოდა გარკვეული მოვლენებისა და თარიღების გამოსაანგარიშებლად. ცნობილია, რომ ეს სისტემა შემდეგში ქრისტიანულმა სარწმუნოებამ გამოიყენა, როცა ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის გრაფიკული ნიშნებისა და სახელდების, რიგითი და ანბანური სათვალავის გამოყენებით ხორციელდებოდა ქრისტიანული მოძრავი დღესასწაულების (ქრისტეს აღდგომა) გამოთვლა და ანგარიში.

აქ მთავარი პრობლემა ისაა, თუ როგორ მოვარიგოთ ერთმანეთთან ის ორი მოსაზრება, რომელთაგან ერთი ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის შემოქმედად ქართველ წარმართ ქურუმებს მიიჩნევს, ხოლო მეორე მოსაზრების მიხედვით, ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის შემქმნელი მეფე ფარნავაზია.

საქმე იმაშია, რომ ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანი ლურსმული ხაზოვან-მარცვლოვანი (ქალდეური) დამწერლობის საფუძველზეა შექმნილი. ფინიკიური დამწერლობის გავლენა ქართულ ანბანზე იმაშია ასახული, რომ ქართველმა ქურუმებმა ფინიკიური კონსონანტური დამწერლობის მიხედვით შექმნეს ქართული კონსონანტური დამწერლობა მცირე აზიაში (ივ. ჯავახიშვილი) ძვ. წელთაღრიცხვის 816 წელს, ხოლო ფარნავაზ მეფის დროს ქართულ ასომთავრულ (ხუცურ) ანბანზე გატარებული რეფორმის შედეგად მოხდა ამ კონსონანტური დამწერლობის სრული ვოკალიზაცია ძვ. წელთაღრიცხვის 284 წელს. ანუ ფარნავაზ მეფის დროს კლასიკური ბერძნული დამწერლობის გავლენით განხორციელდა ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის გრაფიკული ნიშნების გახმოვანება, ანუ დღეს ჩვენთვის ცნობილმა ქართული ანბანის ხმოვანმა გრაფემებმა, რომლებიც ქართულ მხედრულ ანბანში არსებობენ, ფარნავაზ მეფის დროს შეიძინეს ხმოვნების სტატუსი.

ძირითადი დასკვნები:

1. ძვ. წ. VI-V ათასწლეულებიდან ძვ. წ. 816 (რვაას თექვსმეტი) წლამდე პროტოქართველური (იაფეტური) ანუ პროტოიბერიული (იბერიულ-კავკასიური) ტომები სარგებლობდნენ ქალდეური (შუმერული) წელთაღრიცხვის 5604 (ხუთი ათას ექვსას ოთხი) წლიანი ციკლით და მათ გააჩნდათ მსოფლიოში პირველი ქალდეური მარტის თვის მთვარის მოძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემა (მთვარის 19 წლიანი ციკლი; ქართული ენა-კალენდარი).

2. ძვ. წ. 816 (რვაას თექვსმეტი) წელს მცირე აზიაში მცხოვრებმა ქართველი ტომების ქურუმებმა შექმნეს 35 (ოცდათხუთმეტი) ასო-ნიშნიანი კონსონანტური ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის გრაფიკული ნიშნები და სახელდება, რიგითი და ანბანური სათვალავი (ივ. ჯავახიშვილი; თ. ბაგრატიონი).

3. ძვ. წ. 816 (რვაას თექვსმეტი) წელს მცირე აზიაში მცხოვრებმა ქართველი ტომების ქურუმებმა პროტოქართველური (იაფეტური) ენის საფუძველზე შექმნეს ძველი ქართული ენა (ზანურ-ქართული ენობრივი ერთობა) როგორც მსოფლიოში პირველი ქალდეური მზის (მთვარე-მზის) უძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემა ანუ ქართული წარმართული სამსახოვანი „ხუთასიანი ქორონიკონი“ (მზის 4 წლიანი და 28 წლიანი ციკლები და მთვარის 19 წლიანი ციკლი. ვ. ბაგრატიონი;

თ. ბაგრატიონი).

4. ძვ. წ. 816 (რვაას თექვსმეტი) წელს განხორციელდა ქართული წარმართული მთვარის მოძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემიდან ქართული წარმართული მზის (მთვარე-მზის) უძრავი წელიწადის კალენდარულ სისტემაზე გადასვლა.

5. ძვ. წ. 816 (რვაას თექვსმეტი) წელი ქართული წარმართული (ეროვნული) წელთაღრიცხვის დასაბამია.

6. ძვ. წ. 816 (რვაას თექვსმეტი) წელს ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის გრაფიკული ნიშნები და სახელდება, რიგითი და ანბანური სათვალავი შეიქმნა ლურსმული (ქალდეური) დამწერლობის იდეოგრაფიული, ხატოვანი და ხაზოვან-მარცვლოვანი ნიშნების საფუძველზე (თ. ბაგრატიონი).

7. ძვ. წ. 816 (რვაას თექვსმეტი) წელს ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის გრაფიკული ნიშნები და სახელდება, რიგითი და ანბანური სათვალავი შეიქმნა „ან“ შემერული ცის ღმერთის ხაზოვანი ნიშნისა და „სინ“ შემერულ-ბაბილონური მთვარის ღმერთის იდეოგრაფიული, ხატოვანი ნიშნის კომბინირებით (რ. პატარიძე).

8. ძვ. წ. 816 (რვაას თექვსმეტი) წელს ფინიკიური კონსონანტური ანბანური დამწერლობის საფუძველზე შეიქმნა 35 (ოცდათხუთმეტი) ასო-ნიშნიანი ქართული კონსონანტური ასომთავრული (ხუცური) ანბანის გრაფიკული ნიშნები და სახელდება, რიგითი და ანბანური სათვალავი.

9. ძვ. წ. 284 (ორას ოთხმოცდაოთხი) წელს 35 (ოცდათხუთმეტი) ასო-ნიშნიანმა ქართულმა კონსონანტურმა ასომთავრულმა (ხუცურმა) ანბანმა ფარნავაზ მეფის მიერ გატარებული რეფორმის შედეგად განიცადა სრული ვოკალიზაცია (ანბანს დაემატა სამი ხმოვანი) და მივიღეთ 38 (ოცდათვრამეტი) ასო-ნიშნიანი ვოკალიზებული ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის გრაფიკული ნიშნები და სახელდება, რიგითი და ანბანური სათვალავი (ბერძნული კლასიკური დამწერლობის საფუძველზე).

10. ძვ. წ. 284 (ორას ოთხმოცდაოთხი) წელს ფარნავაზ მეფის მიერ გატარებული რეფორმის შედეგად (ქართლის სამეფოში) შემოღებული იქნა არმაზის კულტი როგორც სახელმწიფოს მთავარი ღვთაება, რითაც გაუქმდა ქალდეური მარტის თვის მზის (მთვარე-მზის) უძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემა და დაკანონდა ქართული წარმართული აგვისტოს თვის მზის უძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემა („წმინდა ნინოს ცხოვრება“).

11. ძვ. წ. 284 (ორას ოთხმოცდაოთხი) წელს ფარნავაზ მეფის მიერ გატარებული რეფორმის შედეგად 38 (ოცდათვრამეტი) ასო-ნიშნიანი ქართული ვოკალიზებული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის გრაფიკული ნიშნების 180 (ას ოთხმოცი) გრადუსით მობრუნებითა და ჰორიზონტალური და ვერტიკალური ხაზების ჩამოშორებით შეიქმნა 38 (ოცდათვრამეტი) ასო-ნიშნიანი ქართული ვოკალიზებული მხედრული ანბანის გრაფიკული მოხაზულობა (ლეონტი მროველი; თ. ბაგრატიონი).

12. ძვ. წ. 284 (ორას ოთხმოცდაოთხი) წელს ფარნავაზ მეფის მიერ გატარებული რეფორმის შედეგად შეიქმნა პირველი ერთიანი ქართული სახელმწიფო, რომელსაც საფუძველად დაედო ქართული ასომთავრული (ხუცური) დამწერლობა („დავათის სტელა“).

13. ახ. წ. 311 (სამას თერთმეტი) წელს მირიან მეფის მიერ მოხდა ქართული

სახელმწიფოებრიობის აღორძინება („დავათის სტელა“).

14. ახ. წ. 311 (სამას თერთმეტი) წელს შეიქმნა „დავათის სტელა“.

15. ახ. წ. 325 (სამას ოცდახუთი) წელს ნიკეის პირველი მსოფლიო საეკლესიო კრების გადაწყვეტილებით დადგენილი იქნა და ძალაში შევიდა რომაული იუდეუსის საეკლესიო კალენდარი (სექტემბრის თვის წელიწადის ქრისტიანული „ქორონიკონი“).

16. ახ. წ. 328 (სამას ოცდარვა) წელს საქართველოში დაკანონდა და ძალაში შევიდა სექტემბრის თვის წელიწადის ქრისტიანული „ქორონიკონი“, რომელმაც შეცვალა ქართული წარმართული აგვისტოს თვის მზის უძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემა (არმაზის კულტი).

17. ახ. წ. 328 (სამას ოცდარვა) წელს წმინდა ნინომ და ჰელენე დედოფალმა ქალდეური (შუმერული) წელთაღრიცხვის 5604 (ხუთი ათას ექვსას ოთხი) წლიანი ციკლი „მოაკციეს“ ქრისტიანული „დასაბამითგანის“ 5604 (ხუთი ათას ექვსას ოთხი) წლიან ციკლზე („ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“).

18. ახ. წ. 328 (სამას ოცდარვა) წელს საქართველოში სახელმწიფო რელიგიოდ გამოცხადდა ქრისტიანული სარწმუნოება.

19. ახ. წ. 342 (სამას ორმოცდაორი) წელს შეიქმნა პირველი ქართული ქრისტიანული ჰაგიოგრაფიული ძეგლი „წმინდა ნინოს ცხოვრება“ („ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“).

20. „წმინდა ნინოს ცხოვრებაში“ დასტურდება ქართული ქრისტიანული მარტის თვის მზის (მთვარე-მზის) უძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემა ანუ ქართული ქრისტიანული „ხუთასიანი ქორონიკონი“.

21. ახ. წ. 328 (სამას ოცდარვა) და 342 (სამას ორმოცდაორი) წლები ქართული ენა-ლაზარეს სასწაული რიცხვებია („ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“).

22. ახ. წ. 780 (შვიდას ოთხმოცი) წელს საქართველოში დაკანონდა და ძალაში შევიდა (სახელმწიფო წელთაღრიცხვად გამოცხადდა) ქართული ქრისტიანული მარტის თვის მზის (მთვარე-მზის) უძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემა ანუ ქართული ქრისტიანული „ხუთასიანი ქორონიკონი“ („წმინდა ნინოს ცხოვრება“), რომელმაც შეცვალა სექტემბრის თვის წელიწადის ქრისტიანული „ქორონიკონი“ (კ. კეკელიძე).

23. ახ. წ. 780 (შვიდას ოთხმოცი) წელს სინას მთაზე შეიქმნა ქართული ქრისტიანული ჰაგიოგრაფიული ძეგლი „ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“ (იოანე-ზოსიმე ამ ტექსტის მხოლოდ გადამწერია).

24. ახ. წ. 780 (შვიდას ოთხმოცი) წელს ქართული ქრისტიანული მარტის თვის მზის (მთვარე-მზის) უძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემა („წმინდა ნინოს ცხოვრება“) ანუ ქართული ქრისტიანული „ხუთასიანი ქორონიკონი“ საქართველოში გამოცხადდა ქრისტიანულ წელთაღრიცხვად, რითაც მოხდა ქართული ენა-ლაზარეს „მკვდრეთით აღდგენა“ („ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“).

25. ახ. წ. 780 (შვიდას ოთხმოცი) წელი ქართული ქრისტიანული წელთაღრიცხვის დასაბამია.

26. ახ. წ. 780 (შვიდას ოთხმოცი) წელი ქართული ქრისტიანული წელთაღრიცხვის „დიდი ქორონიკონია“.

27. „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორია მეცამეტე საუკუნის ქართველი ფეოდალი, ჰერეთის ერისთავი შოთა კუპრი გრიგოლის-ძე გრიგოლისძეთა (გიშელეები) საგვარე-

ულო შტოდან (თ. ბაგრატიონი).

28. მეცამეტე საუკუნის პირველი ნახევრის ბოლოს, ჯერ კიდევ ახალგაზრდა შოთა რუსთველს (შოთა კუპრი გრიგოლის-ძე; თ. ბაგრატიონი) იერუსალიმის ჯვრის ქართულ მონასტერში, მის სიცოცხლეში დაუდგინეს მოსახსენებელი ალაპი (ე. მეტრეველი).

29. ახ. წ. 1305-1314 (ათას სამას ხუთი-ათას სამას თოთხმეტი) წლებში იერუსალიმის ჯვრის ქართულ მონასტერში შეიქმნა ღრმად მოხუცებული შოთა რუსთველის (შოთა კუპრი გრიგოლის-ძე; თ. ბაგრატიონი) ფრესკული პორტრეტი (ე. მეტრეველი).

30. ახ. წ. 1312 (ათას სამას თორმეტი) წელს იერუსალიმის ჯვრის ქართულ მონასტერში შეიქმნა შოთა რუსთველის (შოთა კუპრი გრიგოლის-ძე; თ. ბაგრატიონი) „ვეფხისტყაოსანი“.

31. ახ. წ. 1312 (ათას სამას თორმეტი) წელს საქართველოში დაკანონდა და ძალაში შევიდა რომაული იულიუსის საეკლესიო კალენდარი ანუ იანვრის თვის წელიწადის ქრისტიანული „ქორონიკონი“, რომელმაც შეცვალა ქართული ქრისტიანული მარტის თვის მზის (მთვარე-მზის) უძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემა („წმინდა ნინოს ცხოვრება“) ანუ ქართული ქრისტიანული „ხუთასიანი ქორონიკონი“ (კ. კეკელიძე).

32. ახ. წ. 1844 (ათას რვაას ორმოცდაოთხი) წელს მოხდა ქართული ქრისტიანული მარტის თვის მზის (მთვარე-მზის) უძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემის („წმინდა ნინოს ცხოვრება“) ანუ ქართული ქრისტიანული „ხუთასიანი ქორონიკონის“ გაუქმება.

33. ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის გრაფიკული ნიშნები და სახელდება, რიგითი და ანბანური სათვალავი 360 (სამას სამოცი) გრადუსიანი წრიული სისტემაა.

34. ქართული მხედრული ანბანის გრაფიკული ნიშნები და სახელდება, რიგითი და ანბანური სათვალავი 360 (სამას სამოცი) გრადუსიანი წრიული სისტემაა.

35. ქართული ასომთავრული (ხუცური) ანბანის ასო-ნიშანი „წილი“ ქალდეური მარტის თვის მზის (მთვარე-მზის) უძრავი წელიწადის კალენდარულ სისტემაში ანუ ქართულ წარმართულ (ქრისტიანულ) „ხუთასიან ქორონიკონში“ ანგარიშობს მზის უძრავი წელიწადის 4 (ოთხი) წლიან და 28 (ოცდარვა) წლიან ციკლებს და მთვარის მოძრავი წელიწადის 19 (ცხრამეტი) წლიან ციკლს („ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“).

36. ქართული მხედრული ანბანის ასო-ნიშნები, ქართული სახელების ბრუნვები და ბრუნვის ნიშნები, ქართული ზმნის მწკრივები და მწკრივის ნიშნები ნაშთია ქალდეური მარტის თვის მზის (მთვარე-მზის) უძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემის ანუ ქართული წარმართული (ქრისტიანული) სამსახოვანი „ხუთასიანი ქორონიკონის“.

37. პროტოქართველური (იაფეტური) ანუ პროტოიბერიული (იბერიულ-კავკასიური) ფუძე ენა მსოფლიოში პირველი მთვარის მოძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემაა.

38. ძველი ქართული ენა (ზანურ-ქართული ენობრივი ერთობა) მსოფლიოში პირველი მზის (მთვარე-მზის) უძრავი წელიწადის კალენდარული სისტემა ანუ ქართული წარმართული (ქრისტიანული) სამსახოვანი „ხუთასიანი ქორონიკონია“.

39. ქართული ენა-ლაზარე ქალდეური მარტის თვის მთვარის მოძრავი და მზის (მთვარე-მზის) უძრავი წელიწადების კალენდარული სისტემა ანუ ქართული წარმართული (ქრისტიანული) სამსახოვანი „ხუთასიანი ქორონიკონია“.

40. ქართულმა ენა-ლაზარემ თავისი ისტორიული არსებობის მანძილზე განვითარების შემდეგი საფეხურები გაიარა:

41. პროტოქართველური (იაფეტური) ანუ პროტობერძული (იბერიულ-კავკასიური) ფუძე ენა.

42. ძველი ქართული ენა (ზანურ-ქართული ენობრივი ერთობა).

43. საშუალო ქართული ენა.

44. ახალი ქართული ენა და სხვა ქართველური ენები და ქართული დიალექტები.

45. დღევანდელი სახელმწიფო ენა.

Kakha Ghlonti

Georgian language – Lazarus as the lunar moving force of the Caldic March and the solar (lunar-sonar) calendar system of immoveable years, or Georgian pagan (Christian) “Five hundred Choronikon”

Summary

The march month year of Georgian paganism or Georgian pagan three-faced “Five hundred Georgian Circle” (Georgian Language – Lazare) has been created in small Asia in the group of Georgian practitioners in 816 BC. In 328 A.C. it was turned around by saint Nino and Queen Helen, and in 780 A.C it was declared as Christian chronology.

Каха Глonti

Грузинский язык – Лазарь, как календарная система реального года солнца (луна – солнце) халдейского месяца марта или грузинское языческое (христианское) «Пятьсот коронаций»

Резюме

Календарная система реального года солнца (луна-солнце) халдейского месяца марта или грузинской языческой службы «Пятьсот коронаций» была создана в 816 году до н.э. В 328 году н. э. св. Нино и королева Елена «преобразовали» эту календарную систему из языческой в христианскую. И в 780 году н. э. Календарная система этого календаря была объявлена христианским календарем.

Maia Aghaia
(Georgia)

**ON NEOLOGISMS AS A MEANS OF
ENRICHING ENGLISH LANGUAGE GLOSSARY**

As we all know any living language develops rapidly and it adapts to the constant changes that happen in different fields of life. These changes are caused by the development of science and technology. Due to the very fact a lot of new words constantly appear in the English language as each change is related to forming new words and terms that express new concepts. There is no doubt that the English language is the most widely used language for international communication so mastering new words and terms are crucial in our life as they help us convey all our feelings and thoughts or name new things or notions. It's a vivid fact that the glossary of the English language along with other languages is changing all the time. The present paper is dedicated to an interesting phenomenon such as Neologisms as the English language is constantly producing new words, known as neologisms. They make any language more living and dynamic. The main purpose of this paper is to analyze neologisms that have appeared in the language and overview them through word formation process.

There is no doubt that language development is mostly related to the development of its word formation system. The most common types of word formation that are met in neologisms are: affixation, conversion, compounds, clipping, collocations, and blending.

Affixation: is the morphological process by which bound morphemes are attached to a root or stems to mark changes in meaning, part of speech, or grammatical relationships. Affixes take on several forms and serve different functions.

Examples: 1. Linkster – anyone born after 2002 and who has been “linked” to technology from day one. 2. Supertasker – someone who performs multiple tasks simultaneously.

Conversion: is a kind of word formation involving the creation of a word (of a new word class) from an existing word (of a different word class) without any change in form, which is to say, derivation using only zero.

Examples: 1. A spy – a person employed by a government or other organization secretly obtain information on an enemy or competitor. 2. To spy – work for a government or other organization by secretly obtaining information about enemies or competitors.

Compounds: is a lexeme (less precisely, a word or sign) that consists of more than one stem.

Examples: 1. Hackday – A one or two day event where developers, designers and other interested parties come together to build stuff. 2. Napercise -a new type of fitness class has emerged targeting busy people and overwhelmed parents struggling with tiredness and fatigue.

Clipping: is the word formation process which consists in the reduction of a word to one of its parts.

Examples: 1. Discotheque – disco: a nightclub for dancing to live and recorded music and often featuring sophisticated sound systems, elaborate lighting, and other effects. 2. Professor – prof: an academic rank at universities and other post-secondary education and research institutions in most countries.

Collocations: is a series of words or term that co-occur more often than would be expected by chance.

Examples: 1. Christmas creep: is a merchandising phenomenon in which merchants and retailers introduce Christmas-themed merchandise or decorations before the traditional start of the holiday. 2. Generation Me: they reject tradition from wearing informal clothes to work to sexual orientation. Generation me is less interested in how it's been done in the past, and more interested in what works best for them.

Blending: is one of the many ways new words are made in English. It refers to joining the beginning of one word and the end of another to make a new word with a new meaning.

Examples: 1. Midult – a phrase coined by journalists Emilie McMeekan and Annabel Rivkin to describe a new tribe of women aged 35-55. 2. Bleisure – is when an employee tacks days onto a business trip and turns it into a vacation.

In the past, the process of language development has been slower but today, the process has speeded up. Developments that usually took centuries before nowadays they take quite less time. Word formation plays a crucial and significant role in enriching and enlarging the glossary of the English language as it is focused on communication. A more precise definition is given by G.N. Babich [1, 51] in his book of English stylistics, "Word formation is that branch of lexicology that studies the derivative structure of existing words and the patterns on which a language builds new words. It is a certain principle of classification of lexicon and one of the main ways of enriching the vocabulary". The main focus of word formation is vocabulary. As for vocabulary of the language we do agree with Wang's statement that we could categorize vocabulary into the general and the main vocabulary. The latter presents a core part of the vocabulary, and although lesser in degree than the former, it has existed for a longer period of time and could be characterized as stabilized, regularly used, standardized and generative [2, 125].

The process of globalization, developed social links, hi-tech events, and cross-cultural communication promotes emergence of new words and new meanings of old words in modern English language. However, different types of mass media – TV and radio programs, numerous video reports, news forums and blogs might be also a rich resource of newly created words and word combinations. The mutual interest of communication between people leads to the fact that new words gradually or fully penetrate the everyday vocabulary of a person. We agree with the following idea that any process, in word formation and otherwise, "is said to be productive if it can be used synchronically in the production of new forms, and non-productive if it cannot be used synchronically in this way" [3, 18].

As it has been mentioned due to rapid changes in technology and science, economics, communication and expansion of intercultural interaction languages around the world have experienced an increase in the number of new words. They are called neologisms which constitute an important part of everyday speech of native speakers as well as media and public discourse. A word or expression may be regarded as new not only if it appears from nothingness into existence, but also if it receives the general approval by the users, extensive use and has already been set up in the language vocabulary. When this kind of word has already existed in the language for a fixed amount of time, let's say for fifteen to twenty years, then the people use it with ease and the freshness has been abolished. It starts to leave the scope of a neologism as it transforms into a commonly used word [4, 283]. So, from time to time, neologisms make their way into the language. They are used to talk accurately about the new concepts, techniques, and inventions. Teachers, journalists, artists, IT specialists and etc. are the very first conductors of new words. They play a great role in the development of the language. As for vocabulary, it sharply responds to whole changes in society, the culture of this society and other areas. Here are some examples of

neologisms that are commonly used nowadays: account, link, installation, tabloid, innovation, Winchester, panel, spam, DJ, workshop, parking, billboard, workshop, deadline, speech, quiz, blog, post, barman and etc.

Effective and efficient communication is impossible without having knowledge of modern trends and tendencies in various aspects of human activity that are immediately reflected in the language. There are some scholars or groups of people who reject any teaching or studies about neologisms due to their temporary nature and unpredictable fate. Some neologisms remain in vocabulary and accepted by people for a long period of time while others are short-lived and rapidly disappear from the language. Most neologisms do not live long because they are formed at the time of the speech and in special situations. The most important feature of neologisms is their temporary nature, because that word has its meaning or force only in the given context and it is intended to serve only in this case [5]. But in spite of the very fact we reckon that they must be carefully taught or studied as we do agree with the following statement: "To reject neologisms, often despicably, is to reject scientific development. No sign of scientific conservatism is so telling as the rejection of all but the established concepts of a school of thought. Neologisms are, however, relative to the terminological paradigm actually dominating a field of knowledge. It may be a radical renewal to introduce terms from a tradition believed to be outmoded" [6].

It's an obvious fact that recent years neologisms are getting spread day by day in every sphere of our life. Each person who studies foreign languages must take into consideration that neologisms are also one part of teaching and learning. They should be taught in a proper way in order to understand each other better and make our communication more effective. So nowadays there is necessity to master neologisms because as Ingar Rogger says: "No new science is possible without neologisms, new words or new interpretations of old words to describe and explain reality in new ways".

Literature:

1. Babich G. N., Lexicology: A Current Guide. Yekaterinburg-Moscow Ural Publishers: Great Bear. 2005.
2. Wang D., An Introduction to Linguistics. Foreign Language Education Press. 1997.
3. Bauer Laurie and Rodney Huddleston. Lexical word formation. In Rodney Huddleston and Geoffrey K. Pullum (eds.). The Cambridge grammar of English language, 1621-1722. Cambridge University Press. 2002.
4. Liu S., Chinese descriptive vocabulary. Beijing: Commercial Press. 1990.
5. Гальперин И. Р., Стилистика английского языка / И.Р. Гальперин. М., 2014.
6. Ingar Roggen, The need for neologisms. University of Oslo. 1996.

მაია აღაია
ნეოლოგიზმების როგორც ინგლისური ენის ლექსიკური მარაგის
გამდიდრების საშუალების შესახებ
რეზიუმე

წინამდებარე სტატიაში საუბარია ნეოლოგიზმებზე, როგორც ენის ლექსიკური მარაგის გამდიდრების ერთ-ერთ საშუალებაზე. მდიდარი ლექსიკა ენის განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია. ნეოლოგიზმები სხვადასხვა

გზით ჩნდება ენაში. ზოგიერთი ლინგვისტის ნეგატიური დამოკიდებულების მიუხედავად, მათი ენაში დამკვიდრების პროცესი მზარდია და ამიტომ ენის შესწავლის დროს გარკვეული ყურადღება უნდა მიექცეს ნეილოგიზმებს. ისინი თითქმის ყველა სფეროშია. მათ წარმოშობას განსაკუთრებით ხელს უწყობს გლობალიზაცია, მეცნიერული აღმოჩენები, მედია, ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარება და მწერლის ინდივიდუალური სტილიც. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ენათმეორისი ურთიერთობები დღეს უფრო მოქნილია, ვიდრე ადრე.

Майя Агаия

О способах обогащения неологизмами словаря английского языка

Резюме

В этой статье обсуждаются неологизмы как один из способов обогащения словарного запаса. Богатый словарный запас является одним из важнейших показателей развития языка. Неологизмы появляются в языке по-разному. Несмотря на негативное отношение некоторых лингвистов, процесс установления их в языке набирает обороты, и поэтому при изучении языка следует уделять внимание неологизмам. Они есть почти в каждой области. Их происхождению способствуют глобализация, научные открытия, средства массовой информации, быстрое развитие технологий и индивидуальный стиль писателя. Также примечателен тот факт, что сегодня межъязыковое соответствие более гибкое, чем раньше.

Анастасия Думбадзе
(Грузия)

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КОНЦЕПТА «ЯЗЫК» В ГРУЗИНСКОЙ, УКРАИНСКОЙ И РУССКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ

Одними из наиболее интенсивно развивающихся направлений в лингвистике в наше время являются лингвокогнитивные исследования концептов. Среди задач лингвокогнитивной концептологии стоит выделить следующие: максимально полное выявление состава языковых средств, репрезентирующих исследуемый концепт; моделирование содержания исследуемого концепта, как глобальной ментальной единицы в её национальном своеобразии; определение места концепта в национальной концептосфере и многие другие [1, 9].

Репрезентуемые концепт языковые единицы – являются частью не только языковой системы, а несут в себе культурную составляющую. Язык и культура, как две формы сознания человечества, выражают общественные мыслительные процессы и ментальность нации. Кроме того, их развитие происходит с постоянным двухсторонним взаимодействием, взаимообогащением.

Концепт – это репрезентант соответствующей взаимосвязи языка и культуры. Таким образом, изучение содержательной стороны концепта возможно только при комплексном взгляде: языковой и культурной оценке.

У каждого народа есть неповторимое культурное наследие, которое находит своё отражение в разных формах, в том числе в языке. Концепты уже долгое время изучаются не только в пределах одной культуры, одного языка, а и в виде сравнений двух или нескольких культур/языков. Мы можем встретить много научных трудов по сравнению концептов в русском и английском, русском и немецком языках. Эти языки не являются близкородственными и культуры этих народов имеют множество существенных отличий. Конечно же при исследовании концептов в таком ракурсе открывается большая лингвокультурологическая разница. Но можно ли найти такую же существенную разницу в содержательном плане концептов в близкородственных языках? Ответом на этот вопрос может быть научное исследование на примере анализа некоторых концептов, которое проведено в этой статье.

Для исследования мы используем два близкородственных языка – украинский и русский, а также неродственный по отношению к этим двум языкам – грузинский язык. Грузинский язык существенно отличается от украинского и русского на всех языковых уровнях: фонетическом, лексическом, грамматическом и т.д. А грузинская культура не поддаётся сравнению с украинской или русской в силу большого своеобразия и неповторимых черт. Концептуальная база этого языка будет отражать множество отличий в семантическом наполнении концептов, которые формируются, в том числе, под воздействием культурных процессов. Также разница будет усматриваться в выразительном (вербализованном) выражении признаков концепта, в их значении и осмыслении носителями языка.

Нельзя исключить наличие общих черт, которые могут быть сформированы в силу исторических реалий вхождения длительного пребывания Украины, Грузии и России в составе одних и тех же государственных образований – Российская Империя, Советский Союз. Но грузинская культура формировалась на протяжении не просто столетий, а

тысячелетий. И до периода объединения в рамках выше указанных государственных образований культура грузинского народа имеет огромную историю и свои устоявшиеся неповторимые черты, которые было невозможно переформировать под идеологию империй.

Украинский и русский – это языки одной группы восточнославянских языков, которые имеют общего предка – праславянский язык, с которого выделился восточнославянский (в некоторых источниках именуется, как древнерусский). Но начиная с XI века эти языки начали отдельное развитие, хотя и с постоянным частичным или значительным взаимодействием. Если в украинском и русском языках в разные эпохи могли проходить схожие процессы, то стоит отметить, что культуры двух народов развивались под влиянием разных исторических событий, а также в ареале разных условий жизни, быта и т.д. В связи с этим в украинской и русской культурах существует неповторимое разнообразие и множество отличий. Эти отличия неизбежно отражаются в языке, в частности в семантических признаках концептов, как культурных репрезентантов в языке.

В данной статье на примере анализа концепта «язык» в грузинской, украинской и русской лингвокультурах показаны лингвокультурологические особенности концептов как в близкородственных, так и в неродственных культурах.

Выбор концепта «язык» аргументирован тем, что он является одним из базисных концептов в концептуальной картине мира на равне с такими концептами-константами, как семья, добро, любовь и т.д. И изучение его семантических признаков может быть важно для определения или объяснения признаков других концептов. Так как концепты не могут не пересекаться в своём семантическом наполнении в силу существования в рамках одной концептосфеты и одной культуры.

Так как понятие «язык» очень многогранное, в нашем исследовании мы будем оперировать значением его, как «исторически сложившейся системой звуковых, словарных и грамматических средств, объективирующих работу мышления и являющимся *орудием общения, обмена мыслями и взаимного понимания людей в обществе*» [4]. Таким образом, мы будем исследовать концептуальные значения языка, как *средства общения, средства выражения культуры*.

Говоря о грузинском языке, анализ художественной литературы, устного народного творчества даёт основания для выделения следующих наиболее ярких признаков, номинирующих концепт «грузинский язык»: *დედაენა (dedaena) (родной), მშობლიური (mshobliuri) (родной), უწმინდესი (ustmindesi) (святейший), უტკბილესი (utkbilesi) (сладчайший), უძველესი (udzvelesi) (древнейший)*. Среди этих признаков наиболее часто встречаются *დედაენა (dedaena)* и *მშობლიური (mshobliuri)*, которые переводятся, как «родной» язык. При этом грузинское слово *დედაენა (dedaena)* включает два слова: *დედა (deda)* – мама, *ენა (ena)* – язык. Но значение этого слова не выражает связи с мамой, а обозначает язык, употребляемый с детства в общении. Известный грузинский писатель Иакоб Гогешвили (იაკობ გოგებაშვილი) писал так: „*მხოლოდ დედაენა არის ენა სულისა და გულისა...*“ В переводе это звучит, как: «Только родной язык – язык души и сердца...».

Согласно толкового словаря *დედაენა (dedaena)* – это язык, на котором впервые начинает говорить ребёнок и который является средством общения для члена общества, частью которого он есть. Также стоит отметить, что словарь считает понятие *დედაენა (dedaena)* и *მშობლიური (mshobliuri)* синонимами. В этом заключается также особенность

концептуальной картины мира грузинского народа и важное языковое отличие по сравнению с украинским и русским языком. Поскольку как признак *დედაენა* (dedaena), так и *მშობლიური* (mshobliuri) содержат такие коннотативные значения, которые не совсем соответствуют русскому «родной язык» и украинскому «*рідна мова*».

Согласно исследованию Тавдгиридзе Л. А., среди ядерных признаков концепта «русский язык» стоит выделить: *богатый, красивый, сложный, выразительный, родной*. При этом в ближней периферии указываются признаки: *грубый, великий, могучий, международный* и многие другие признаки [6, 14].

Подобных исследований значений концепта «украинский язык» в открытом доступе обнаружено не было. Поэтому в своём сравнении будем опираться на описание этого концепта на уровне научных статей, монографий, паремиологии и художественной литературы.

Благодаря анализу паремиологического фонда, высказываний украинских поэтов и писателей, практически безоговорочно можно выделить признаки концепта «украинский язык», которые были бы в обязательном порядке признаны ядром этого концепта при разработке его ядерной структуры. Среди таких признаков стоит выделить: «*рідна*», «*милозвучна*», «*калинова*», «*солов'їна*», «*материнська*». Как видим, подобных определений (кроме «родной») не обнаруживается по отношению описания концепта «язык» в русском языке не только в ядерной или ближней периферийной зоне, а отсутствуют в целом.

Некоторые из этих слов («*милозвучна*», «*калинова*») являются в некотором смысле непереводаемыми по отношению как к русскому языку, так и к грузинскому. Выражение «в некотором смысле» употреблено не случайно, так как в принципе перевод этих единиц возможен: «*милозвучна*» – «*милозвучная*», «*благозвучная*»; «*калинова*» – «*калинина*». Но в процессе такого перевода совершенно теряется смысловая нагрузка слов и эксплицитная и имплицитная информация, которую несёт в себе слово.

Выражение «*милозвучнамова*» несёт в себе глубокий смысл, связанный с фонетическими (вокалическими) особенностями украинского языка и его звуковым восприятием как своим народом, так и другими национальностями. Украинская поэзия, народное творчество сравнивают украинский язык с песней соловья. Поэтому вместе с эпитетом «*милозвучна*» наравне часто употребительным является эпитет «*солов'їна*». Такие ассоциации конечно же подкрепляются фактическими вокалическими особенностями языка: плавность произношения, небольшое количество совпадения согласных и соответственно обогащение речи гласными. Существует информация, что в начале XX века (1920-е годы) проводились конкурсы по сравнению языков на вокаличность, красоту звучания, на которых украинский язык занимал одни из первых мест наравне с итальянским языком.

Сложность перевода выражения «*милозвучнамова*» на русский язык заключается в многогранности этого выражения. Оно несёт в себе значения нежности и мягкости произношения, гармоничного потока слов в виде нежной песни и многие другие оттенки значений.

Более интересным является признак «*калиновамова*», который нельзя прямо перевести на русский язык и который так же, как и эпитет «*милозвучна*», не является характеристикой концепта «русский язык». В Украине дерево калина является символом страны. Его символичность усматривается в устном народном творчестве украинского народа: в многочисленных песнях о калине, в пословицах, поговорках, загадках. Калину изображают на гербе Украины, дарят молодоженам в день свадьбы в букете с дубом, как символ любви и

крепкости новой семьи. Сама страна Украина на разнообразных иллюстрациях изображается как молодая девушка с венком из калины на голове [5].

Выражение «*калиновамова*» не несёт прямого значения. Это выражение очень многогранное и глубинное. Пояснить его можно только описательно, без возможности точной передачи полного смысла. Выражение «*нашамова – калинова*» говорит о нежности украинского языка, о чем-то глубоко родном для сердца и души, собственно принадлежащем и неотъемлемом. Появление такого рода выражения в языке связано с экстралингвистическими факторами культурных особенностей жизни украинского народа – с их символикой, народным творчеством и другими особенностями.

Для подтверждения значимости подобных определений считаем нужным привести некоторые примеры из украинского народного творчества:

*«Ріднамово! Ріднамово! Як сопілкакалінова,
Мова наших кобзарів. Ріднамово! Ріднамово!
Пісняненькиколискова, Шум калиновихгаїв»* [3, 1].

В этих шести строках употреблены практически все эпитеты, о которых говорилось выше. Кроме того, указывается сравнение с песней мамы. Ведь не зря ядерным признаком концепта «украинский язык» можно привести ещё один – «*материнськамова*». Такое выражение связано также с ментальными особенностями украинской нации. Так сложилось исторически, что страна Украина для своего народа ассоциируется с девушкой-матерью с тяжёлой судьбой, но у которой всё ещё впереди и детикоторойборятся за еёнезависимость, процветание.Соответственно признак «материнська» являетсяважнойхарактеристикойязыка.

Таким образом, проведённый анализ показал наличие существенных, глубоких отличий в смысловом значении концепта язык в русском, украинском и грузинском языках. Эти концептуальные единицы во всех языках пересекаются только в одном значении – *родной язык*. Но семантическое значение и коннотация многих оттенком значений не имеет точного соответствия. Все равно каждая культура привнесла свой индивидуальный оттенок в формировании понятия «*родной язык*» для грузин, украинцев и русских.

Кроме этого, остальные описывающие концепт «*язык*» единицы являются совершенно разными. Также стоит отметить, что множество эпитетов, с помощью которых можно описать ядро концептов в выше указанной триаде языков являются практически или совершенно непереводаемыми по отношению друг к другу.

Литература:

1. Карасик В. И., Стернин И. А., Антология концептов/под ред. Карасика В. И., Стернина И.А. М., 2007.
2. Ляпин С. Х., Концептология: к становлению подхода // Концепты. Научные труды Центр-концепта. Вып. 1. Архангельск, 1977.
3. Мова – душа народу: Матеріали бібліотек області до Міжнародного дня рідної мови та Дня української мови та писемності/Житомирська обласна універсальна наукова бібліотекаім. О. Ольжича; уклад. О. Люблянська, ред. Г. Врублевська. Житомир: ЖОУНБ ім. О. Ольжича, 2015.4. Ожегов С.И., Шведова Н. Ю., Толковый словарь русского языка / Российская академия наук. Институт русского языка имени В.В. Виноградова. 4-е изд., доп. М., Азбуковник, 1997.
5. Символика украинцев [Электронный ресурс]:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D0%BC%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B0_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B2#%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0

6. Тавдгиридзе Л.А., Концепт «русский язык» в русском языковом сознании, дис. кандид. филол. наук//Воронеж, 2005.
7. Толковый словарь грузинского языка (ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი), ტ6., 1990.

ანასტასია დუმბაძე
კონცეპტ „ენის“ შედარებითი ანალიზი ქართულ, უკრაინულ
და რუსულ ლინგვოკულტურაში
რეზიუმე

კონცეპტების შედარებითი მეცნიერული კვლევა აქტუალური სფეროა. მოცემულ სტატიაში ქართულ, უკრაინულ და რუსულ ლინგვოკულტურაში კონცეპტ „ენის“ ანალიზის საფუძველზე ნაჩვენებია კონცეპტის ლინგვოკულტურული თავისებურებები როგორც მონათესავე, ისე არამონათესავე ენებსა და კულტურებში. კონცეპტ „ენას“ აქვს მრავალი სემანტიკური ნიშანი, რომლებიც ფართოდ ხსნის ხალხის ცნობიერების თავისებურებებს. კვლევის პროცესში აღმოჩენილ იქნა კონცეპტის მნიშვნელოვანი ლინგვოკულტურული განსხვავებები, რომლებიც განპირობებულია ქართული, უკრაინული და რუსული კულტურების განსხვავებით. გარდა ამისა, აღმოჩენილ იქნა ზოგიერთი ერთეული, რომლებიც არ ითარგმნება და გაანალიზებულ იქნა მათი სწორად გადათარგმნის შესაძლებლობები.

Anastasia Dumbadze
Comparative analysis of the concept “language” in Georgian,
Russian and Ukrainian languages
Summary

The comparative and contrastive study of concepts is a relevant and insufficiently researched area in science. The article analyses the concept of “language” in the Georgian, Ukrainian and Russian linguistic cultures and demonstrates the linguistic and cultural characteristics of the concepts in the languages and cultures that are both in close proximity in the family and distant as well. The concept “language” is distinguished by the various semantic meanings that reveal the features of the linguistic consciousness of the people. The study discovered important linguistic and cultural differences between the concepts, which are caused by the difference in the cultures of the Ukrainian, Russian and Georgian peoples. In addition, some untranslatable units are analyzed and possible solutions for making the correct translation are discussed.

Людмила Беженару
(Румыния)

ГУРАМ ОДИШАРИЯ
О ЛОМКЕ СТЕРЕОТИПОВ, КОНЦЕПЦИИ ЧЕЛОВЕКОЛЮБИЯ
И СУХУМСКИХ СУМАСШЕДШИХ

Закат СССР, его распад и отголоски стали новой темой новейшей русской и европейской прозы. Середина 80-х годов начало 90-х – это временная координата современной прозы о последних моментах существования советской империи, которую с разной степенью успеха эксплуатируют в разных углах постсоветского пространства. «В 90-м году началась новая история. И первое десятилетие этой истории будет так же важно для ее понимания, как 20-е годы для понимания Советского Союза. Но 90-е стали нашей школой взросления», – считает Альфред Кох. Конец советской эпохи – событие, тревожащее не только российских и постсоветских авторов, но и теоретиков истории советского пространства. Последнее коммунистическое десятилетие метафорически называли «лихие 90-ые»,¹ «прерванный полет», «беременность», а СССР вообще и период его существования в официальном дискурсе фигурировал (и фигурирует) как «развитой социализм», а в перестроечном – как «период застоя». Некоторые западные историки – в частности, Джулиана Фюрст² – называют его «зрелым социализмом», а Алексей Юрчак употребляет нейтральный термин «поздний социализм». В своей книге автор предпринимает попытку реконструкции советского субъекта, серьезного разговора о постсоветском, постсоциалистическом времени и о современной России, «о многих культурных явлениях советской жизни, о советской реальности, которая была намного амбивалентнее и парадоксальнее, чем она предстает в сегодняшних бинарных описаниях».³

Эта «амбивалентная» и «парадоксальная» реальность, как и последние моменты существования советской империи, когда всё замерло в «застое», чтобы затем обрушиться и разлететься на сотни образных «перестроечных» осколков, нашли отражение в романе «Чертово колесо» грузинско-немецкого прозаика и литературоведа Михаила Гиголашвили – книге о Тбилиси и его обитателях, в произведениях авторов «прозы нулевых» Захара

¹ Сам термин придуман в 2000-ые годы и здесь употребляется форма устаревшего или поэтизированного смысла *злой, дурной, приносящий беду*. Это были «годы голода и безденежья, демонстраций против захвата власти, ваучеров и «тотальной» коррупции». Журналист Марк Симпсон в британской газете The Guardian писал, что во время президентства Ельцина в России наблюдалась такая широкомасштабная коррупция и бандитизм, какие не знали аналогов в истории (по <http://maxpark.com/community/5134/content/2344434>).

² Сборник статей «Поздний сталинизм в России: Общество между реконструкцией и обновлением», под редакцией Джулианы Фюрст (Оксфорд), посвящён состоянию советского общества в эпоху послевоенного сталинизма. Авторы сборника предлагают рассматривать советское общество 1940-х – начала 1950-х годов как самостоятельный феномен, эпоху не только «реконструкции», но и «обновления» (re invention). На этом этапе в повседневную жизнь вернулся национализм. Появилась молодёжная субкультура (стиляги).

³ Алексей Юрчак. Это было навсегда, пока не кончилось. Последнее советское поколение. Пер. с англ. М., Новое литературное обозрение, 2014. 604 с. Книга вышла на английском в 2006 году; Удостоена Премии Уэйна Вучинича, присуждаемую ASEES (АСВЕИ, Ассоциация славянских, восточноевропейских и евроазиатских исследований). Русский вариант книги вышел спустя восемь лет.

Прилепина и Михаила Елизарова, в романе современного русскоязычного украинского писателя Андрея Никитина “Victory Park” (2014 год), который комбинирует сюжетную увлекательность беллетристики и метафорику высокой литературы.

Советское наследие, советская мифология – это куски советской идентичности, существенный культурный пласт, с которым работают авторы новейшей прозы. Истории людей, которые жили в одном государстве и неожиданно для себя стали гражданами других стран, разорванность человека в своей идентичности переданы без какой-либо идеализация. Книга Светланы Алексиевич «Время секунд хэнд»,¹ рассказывает об особенном типе человека–*homosoveticus*/красный человек/«совок», которого «породили» социализм и СССР: «У коммунизма был безумный план – переделать «старого» человека, ветхого Адама. И это получилось... может быть, единственное, что получилось. За семьдесят с лишним лет в лаборатории марксизма-ленинизма вывели отдельный человеческий тип – *homosoveticus*. <...> Мне кажется, я знаю этого человека, он мне хорошо знаком, я рядом с ним, бок о бок прожила много лет. Он – это я. Это мои знакомые, друзья, родители. Несколько лет я ездила по всему бывшему Советскому Союзу, потому что *homosoveticus* – это не только русские, но и белорусы, туркмены, украинцы, казахи ... Теперь мы живем в разных государствах, говорим на разных языках, но нас ни с кем не перепутаешь. Узнаешь сразу! Все мы, люди из социализма, похожие и не похожие на остальных людей – у нас свой словарь, свои представления о добре и зле, о героях и мучениках. У нас особые отношения со смертью» [Алексиевич, 7]. Автор дополняет коллективный портрет советского человека, разделяя его на категории в зависимости от периода правления определенных лиц: «Советских людей я бы разделила на четыре поколения: сталинское, хрущевское, брежневское и горбачевское» [13].

Михаил Эпштейн [14] подобрал очень точные слова о присутствии советского в антисоветском человеке постсоветского времени. «... страна эта теперь переселилась в меня. Обосновалась. Во мне живет. Напеваает вполголоса дивные песни. «По военной дороге... Только ветер гудит в проводах... Где закаты в дыму...» Из меня эта страна разговаривает. Раньше как было просто! Эта страна существовала отдельно от меня, страшная, могучая, и всеми силами я старался не быть советским, быть кем угодно – другим: русским, евреем, американцем. Теперь, когда она исчезла с лица земли, я чувствую ее в себе. Я похоронил в ней часть себя, чтобы другой частью она воскресла во мне. И теперь никто уже не живет в советской стране – зато она живет в нас, своих вечных питомцах и посланниках. И особенно в тех, кто из нее уехал».

В своей трактовке жизни поколения 60-80-х проза грузинского писателя, поэта, драматурга и журналиста Гурама Одишария перекликается не только с вышеназванными романами и суждениями, но и с романами румынских прозаиков поколения 2000 Василия Ерну «Рожденный в СССР», вышедший в 2006 году, и Дана Лунгу «Я – старая коммунистка» вышедший в 2007 году, и с романом «Естественный город» болгарского прозаика поколения 90-х Георгия Господинова. Гурам Одишария, как и восточно-европейские авторы, описывает *советско-национальное* пространство, которое имеет, кроме советскости, и свои национальные особенности. Распад «большой родины» по-разному показан авторами – как «апокалипсис» (Георги Господинов), как ностальгия по прошлому (Дан Лунгу), как изучение археологии советского прошлого (Василе Ерну).

¹ Это завершающая часть художественно-документального цикла писательницы «Голоса Утопии».

Несмотря на то, что распад Советского Союза поделил жизнь и творчество Гурама Одишария надвое, на период советский, с его лирическими поэмами и сборниками стихов, и на период независимой Грузии, с другим домом и другими, прозаическими произведениями, пропитанными тоской родной Абхазии и родному Сухуми, автор рассказывает о жизни в стране, которой больше нет, с особой откровенностью, юмором и теплотой; рассуждает о реалиях советского пространства – и это не только раскрытие, откровение, но и правдивое описание того времени. В каждом из своих произведений («Кот Президента», «Возвращение в Сухуми», «Перевал беженцев» и «Побежденный до войны») он мысленно возвращается *в прошлое*, моделируя ракурсы *новой реальности*.

Гурам Одишария – один из немногих авторов постсоветского пространства, который не склонен к критической ревизии советского прошлого, пишет о нем с теплотой и ответственностью. Его «новая, послевоенная проза, пришедшая на смену довоенной поэзии» [12] – замечательная хроника 60-х – 90-х годов, очень точная, по-сценарному компактная. Это своего рода «постпамять» [10], в которой автор от первого лица объясняет своё видение феномена передачи воспоминаний между поколениями.

Автор утверждает, что «СССР должен был рухнуть по той простой причине, что построен был на крови невинных детей: Алексея Романова и его сестер. Да разве только на их крови – на крови многих других деток» [1, 5]. Вот почему в 80-е годы XX века, «тридцать лет спустя после смерти Сталина, в Советском Союзе, победившем фашизм во Второй мировой войне ценой жизни двадцати миллионов своих граждан, то есть на одной шестой части планеты, вдруг начались давно ожидаемые потрясения» [1, 3].

Автор перемешивает страшные картины развала большой страны и межэтнических конфликтов эпизодами, пронизанными юмором как приемом защитной реакции, являющимся отличительной чертой его произведений.

Особо остро для нынешнего читателя звучит слегка гротескное изображение атмосферы жизни в довоенном Сухуми в романе „*პრეზიდენტის კატა*“ (Кот президента, 2008). Это был пестрый, дружелюбный, пропитанный юмором город. Автор великолепно передает атмосферу основного времени действия – СССР конца 60-х, в период расцвета советской идиллии коммунистического капитализма; он точно помнит детали быта, фразы, запахи, звуки того времени. Историзм мягок и ироничен, но при этом остается проникновенным, недодуманным. Умиленные воспоминания о реалиях житья-бытья советского времени сопровождали (и сопровождают еще) несколько поколений жителей постсоветского пространства; воспоминания воссоздают некое бытийное, всегдашнее время и выявляют в нем универсальные свойства советско-национальной жизни, некоторые из них даже привлекательные.

Абхазия в этом контексте не была исключением. О ней Гурам Одишария рассказывает захватывающе, пытаясь понять причины того, почему сегодня, когда выросло несколько поколений, не связанных с советской эпохой личными воспоминаниями, популярность прошлого становится все сильнее. Складывая в единство *Абхазию* и *прошлое*, автор пишет «об этом для того, чтобы сделать более понятным молодому читателю некоторые «пережитки прошлого» [1, 49]. Вместе с тем, он пытается понять как устроены *отношения с прошлым и будущим* и почему наши представления о прошлом такие эклектичные, клочковатые, как вышло, что прошлое перестало быть областью точного знания и стало художественным произведением. Этому пониманию *имеет место быть*, потому что «су-

ществуют вечные ценности – взаимоуважение, дружба, любовь, взаимопонимание, от которых люди никогда не откажутся. Писатель должен это поддерживать, должен стать рядом со своим читателем. Особенно, когда последнему очень трудно, когда он не разбирается, когда он уже отчаялся. У человека должна быть всегда опора» [9].

Автор очень аккуратен в обращении с персонажами – не переусердствует, делая их слишком похожими друг на друга или излишне героизируя. Реальные исторические личности (Михаил Темурович Бгажба, Хрущев, Фидель Кастро, Вианор Пачулия, Мжаванадзе, академик Сосо Капанадзе, секретарь обкома Петр Красинский, голова города Дмитрий Хварцкия, Тадао Касио – миллиардер, преуспевающий в чайном бизнесе) предстают перед нами со своими индивидуальными чертами, со своими условностями, но без резкого неприятия или гиперболизации плюсов и минусов, без однозначной оценки, что позволяет расширить рамки внутреннего пространства произведения. При этом все герои остаются продуктами своей эпохи, органически вращёнными в тех исторических реалиях, в которые они погружены, и демонстрирующими вехи развития цивилизации и эволюционную преемственность характерных особенностей человека в соответствующий период.

Основанные на реальных событиях, снабженные детскими и взрослыми воспоминаниями, рассказами самих сухумцев, прозаические произведения касаются и абхазо-грузинской тематики, беззаботным довоенным дням и трагическим моментам тринадцатимесячной войны 1992-1993 годов. Поэтический лиризм сочетается у Гурама Одишария с жесткой документальностью. Два мира, два общества, одна боль и ностальгия находятся в зыбкой зоне между вымыслом и документом и рассказывают о перемещенных лицах истории – тех, кому не нашлось места в своих родных пенатах, но нашлось места в памяти и воспоминаниях современников. Автор подводит некоторые итоги, вспоминает замечательных людей, друзей, коллег, с которыми провел годы на этой интересной, увлекательной, творческой, нервно-растерзанной работе.

В своем творчестве Гурам Одишария представляет читателю два ярких образа – *образ города-праздника* и *образ «человека-моста»* – и изображает их захватывающе и трогательно.

Объединяющий всех и вся центральный персонаж романа «Кот президента», которого автор решил «называть в этой книге Михалтемурович – именем уникальным, единственным в своем роде» – Михаил Темурович Бгажба, реальный персонаж городского фольклора Сухуми, – занимает особое место не только в коллективной памяти абхазцев, но и в воспоминаниях Гурама Одишария: «Я знал его лично в детстве» – откровенничает автор с читателем и рассказывает нам историю жизни неординарной личности, отраженную в кривых зеркалах советской эпохи.

За время СССР в Абхазии сменился не один первый секретарь. «Но среди них один был особенным: Михаил Бгажба, Михаил Темурович». Михаил Темурович Бгажба (1915-1993) – советский государственный и партийный деятель, учёный-растениевод, писатель, журналист, переводчик, но прежде всего – яркая личность, которой было суждено выделяться из общей массы партработников своей причудливостью и замысловатостью, мудростью края и местных традиций. Писал прозу. Перевёл на абхазский язык «Историю одного города» М. Е. Салтыкова-Щедрина и «Мертвые души» Н. В. Гоголя, увлекался музыкой, прекрасно играл на рояле. Был коренным абхазцем – родился 7 декабря 1917-го, в селе Гуп, в Абхазии – и землю свою любил и почитал. О цветущей Абхазии генетик и первый сек-

ретарь Абхазской АССР писал: «Наша республика словно является огромным ботаническим садом, привольно раскинувшимся у подножья высоких гор» [6, 57]. Жителей Абхазии, людей многих национальностей, он нежно сравнивал с вином «Букет Абхазии», которого «назвали его так, потому что живем как букет цветов. В этом букете каждый цветок имеет свой неповторимый аромат» [1, 22].

С именем Бгажба связывают «культурное возрождение» в Абхазии начала 60-х годов XX века, по его инициативе построены известные рестораны «Мерхеули», «Эшера» и «Амра», ставшие интеллигентскими центрами сухумской богемы. «Деятельность Бгажба проходила в период правления Хрущева и, частично, определялась духом времени. Но если другие руководители так или иначе, со скрупулезной партийно-дисциплинарной педантичностью старались хоть приблизительно соответствовать образу, согласующемуся с образом тогдашнего лидера, Бгажба даже и не пытался делать этого: жил он по своим, совершенно непонятным многим, правилам» [1, 28].

Бгабжу, самого яркого из всех своих персонажей, грузинский прозаик считает «удивительным человеком», который « всю свою жизнь был человеком-мостом, не только между грузинами и абхазами, человеком, который всегда всех мирил» [1, 4], так как был «человеком мира, а не войны» [9]. Это «человек-Космос», который «лечил, помогал людям. Лицо его было задумчиво-печальным, как у Дон-Кихота. В профиль Михаил Темурович был похож на римского императора, отчеканенного на золотой монете» [1, 8]. Как рассказывали сами сухумцы, не было в Абхазии фигуры колоритнее Михал Темурчыча, как звали его в родном городе. «Михаил Темурович напоминал мне кошку: он был по-своему ласков и по-своему хитер. Только он был похож на ласковую, любящую, самую лучшую кошку – с лучшими качествами самой лучшей собаки» [1, 8], то есть отличался преданностью и умением ценить настоящую дружбу. Даже о неизвестном ему человеке он говорил: «Это мой друг».

Он вроде бы номенклатурщик, партийный работник, воспитанный советским временем, но отношение к советской системе у него снисходительно-ироничное. Михаил Темурович обладал глубоким знанием человеческой природы интеллектуальной глубиной. У него тонкая и ранимая душа, не воспринимающая всю грубость того мира. «Он, как и Хрущев, не был полностью свободен от многих сковывающих его натуру качеств, свойственных стальному сталинскому периоду; в то же время, как бы благодаря каким-то непостижимым законам природы, он создавал свой собственный – явно экзотически-пикантный – образ руководителя. В этом деле равноправно и по-партнерски, успешно и гармонично действовало вместе с ним и само время. Достичь такого партнерства мог только незаурядный, по-своему талантливый человек» – заключает автор.

В романе «Кот президента» Гурам Одишария ломает стереотипы («мы часто барахтаемся в океане стереотипов», – говорит автор в одном интервью), переосмысливает ценности и показывает, что и среди людей той, советской, системы были достойные и интересные личности. Автор уверен, что в любые исторические времена нужно видеть и ценить потенциал человека, то, что он сможет сделать для людей и для собственной страны, независимо от того, в какой он системе работает, к какой партии принадлежит.

Нельзя оценивать все однозначно, потому что осмысление хода истории неизбежно вызывает вопросы о роли в ней той или иной личности: изменила ли она ход истории; было ли неизбежным такое изменение или нет; что случилось бы без этого деятеля, каким образом

данная личность накладывает отпечаток на события, на людей, на время и пространство. *Проблема роли личности в истории для каждого поколения всегда актуальна.* И она очень актуальна в век глобализации, когда влияние определенных людей на весь мир может возрасти.

В этом контексте, если различать исторических и политических деятелей по степени их воздействия на ход истории, деля их на людей, влияющих на события, и людей, создающих события [8], можно определить главного героя романа, он же Михаил Темурович Бгажба – советский государственный и партийный деятель, в группу людей, влияющих на события и создающих события одновременно, т.е. *амбивалентной личностью*, четкость и «линейность» сознания которого обусловлена наличием у него *морального стержня*. Его *харизму* (харизматичным может быть как лидер национального масштаба, так и человек, который принял на себя ответственность за относительно небольшую группу людей) и *личное обаяние* можно добавить к тем факторам ситуации,¹ которые через призму термина *моральной валентности* как уровня нравственности личности создали общечеловеческие «вечные» ценности и повлияли на развитие ценностного сознания и моральной культуры соотечественников. Связь харизмы с мышлением, характером, чувством юмора и коммуникационными навыками занимала в структуре личности Михаила Темуровича очень важное место. «Ел как птичка. Также мало и пил. Некоторые думают, что он пил много. Нет, он никогда не пил лишнего. Застолье было для него средством общения. Застолье для него было театром, аэропортом, космодромом. Он не представлял себе жизни без общения с людьми» [1, 123].

Скорее всего «советское» в романе заполняет собой вакуум, потому что новая эпоха не создала (еще) ни позитивных символов, ни общепризнанных достижений, ни ярких личностей. *Советского человека*, даже номенклатуриста, невозможно рассматривать в единственном числе, советский человек – это явление общественного характера. Но судить о нем можно как в собирательном аспекте, так и в частном. Советским человеком был и русский, и украинец, и казах, и грузин, и узбек, и эстонец. Каждый по отдельности – это совершенно разный этнотип, обладающий своими определенными национальными чертами, иногда совершенно непонятными и чуждыми другому. Важным аспектом романа является рассмотрение проблемы перекодировки *Nomosoveticus* как продукта советской цивилизации внутри ментальности и культуры абхазского народа. В национальных пространствах постсоветского и постсоциалистического мира этот тип личности имел и имеет сегодня новый статус и образует свою, *национальную типологию*, с определенными чертами характера.

Образ главного героя, который по всем параметрам соответствует *абхазской типологии* этого типа личности, дополняется его жизнелюбием, доброжелательностью, благород-

¹ В современной общественной науке выработано и специальное понятие, которое объединяет воздействие всех типичных причин, – «**фактор ситуации**». Он складывается: а) из особенностей среды, в которой действует личность (общественный строй, традиции, задачи); б) состояния, в котором находится в определенный момент общество (устойчивое, неустойчивое, идет на подъем, под уклон и т. п.); в) особенностей окружающих обществ; г) особенностей исторического времени; д) из того, происходили ли события в центре мировой системы или на ее периферии (первое увеличивает, а второе уменьшает влияние определенных личностей на другие общества и исторический процесс в целом); е) благоприятности момента для действий; ж) особенностей самой личности и потребности момента и обстановки именно в таких качествах; з) наличия конкурентных деятелей.

<https://www.socionauki.ru/journal/articles/138062/>

ством и умением *быть хорошим тамадой*. «Наша традиция – пить вино», – утверждал Михал Темурыч и говорил «здравный тост в честь жеребца, который раскачивал фаэтон и сидящих в нем ничего не понимающих пьяных музыкантов; тост за ту гармонию, которая устанавливается, когда женщина красива, а мужчина – пьян! тост за закрывающиеся и открывающиеся Двери, когда жизнь заканчивается! Тост за женщин был у него всегда особым. После него он неизменно целовал женщинам левую руку – левая рука ближе к сердцу» [1, 112]. Даже смерть свою он осознавал как праздничное обильное застолье: «Смерть – великий пир!», чувствовал ее приход («После сочельника, накануне Крещения навсегда закрою глаза»).

Он, вечный странник, скучал по деревне и по запаху старого деревянного дома, и, когда высохли цветы и умер попугай, остался один, а до конца столетия оставалось семь лет. «Счастлирое число – семь» – подумал Михал Темурыч и усмехнулся иронически. Это была его последняя улыбка – с горечью свидетельствует нам Гурам Одишария о партийном работнике, который «был и остается для меня человеком, у которого была концепция человеколюбия» [2].

Словацкий журналист Мире Тодак писал, что книга «Кот Президента» читается легко, как будто написана тамадой. И тамада, в образе главного героя «славил <...> и *этот город*. Этот город и этот ритм, этот магически-волшебный, сказочно-божественный ритм, ритм творящий, источник и начало всякой жизни, который бьется в каждом из нас, в каждом одушевленном существе и вообще в самой сути звезд, галактик, метagalactic... Как таинственная и вечная музыка» [3].

В своем творчестве Гурам Одишария представляет читателю *образ города-праздника*. Рассказывая об экзотике довоенного Сухуми, автор утверждает: «Я, как сухумчанин, могу сказать, что Сухуми всегда был красивым и праздничным городом» [3]. О послевоенном Сухуми писатель говорит: «Сухуми – трагический праздник, который всегда со мной...» [3].

Элементы пространства образуют внешний облик города, его лицо, поэтому именно архитектура – основной отличительный признак городского пространства вообще, его маркер (достопримечательности служат своеобразным паспортом города, его визитной карточкой), определяющий (во многом, но не во всём) место города в аксеологической системе человечества. «Перед ним лежал самый блаженный и, прежде всего по этой причине, одновременно самый большой и самый маленький город в мире. Вечно трепещущий и задумчиво-тихий. Мне кажется, город только тогда твой, когда ты никуда не спешишь из него. Город – это место осмотра-разглядывания бесчисленными чужими и быстрыми глазами. Особенно летом. А город-курорт – прежде всего. Он и зимою полон озорных призраков-взглядов, самых разных, струящихся, светящихся... Только вот разница: летние взгляды – расслабленно-подстерегающие, а зимние – более спокойные и раскованные, что ли» [1, 33].

Второй план – проживающие в нём люди. Это персонифицированный город: «Живешь и ходишь по нему с какой-то разнеженной ленцой, с ощущением незыблемого дома. По отсутствию вот этих ощущений в других местах Земли и отличают глаз и сердце человека свой родной город». Автор считает, что «Сухуми, который всегда со мной» – это задумчивые библейские старцы города, и друзья, и незнакомые люди, и Человек-птица, Лукич, и люди-«плоскодонки», и футболист сухумского «Динамо» Валера, сын Зинаиды, которая с утра до вечера торговала семечками на улице Пушкина, неподалеку от поликлиники. Всех

их автор объединяет собирательным термином *сухумчане*, обозначающий жителей и уроженцев Сухуми.

Третий план образуют культурные особенности города – те традиции, история, менталитет, о которых мы писали выше. Именно этот пласт концептуального значения особенно интересен, поэтому актуализируется в Гурамом Одишария в художественной литературе (вспомним, например, цикл Н.В. Гоголя «Петербург» или множественные замечания об этом же городе в произведениях Ф.М. Достоевского; в зарубежной литературе подобным примером является творчество О. Бальзака, живописующего Париж и его жителей). В итоге город становится самостоятельным героем.

Четвёртый план, не менее интересен, чем третий, – это миф: тот образ города, который сложился в произведениях искусства, философских работах, каким он представляется в сознании людей. Таким образом, концепт «город» в произведениях Одишария – это сложное, многоплановое образование. «Я хочу, чтобы мой родной город становился все лучше и лучше... Когда города становятся лучше, то и люди по другому воспринимают ситуацию, смотрят на проблему по другому, видят решение проблем только в мирных переговорах» [3].

В творчестве писателя чувствуется привязанность автора к Абхазии, к абхазким просторам, природе. Он отождествляет жителей своего города с жителями всей Абхазии, хотя создает особый тип идентичности – *сухумскую*. «Сухумчане» Одишария – это отдельная «порода» людей, «люди разных национальностей, люди разных профессий», имеющие определённые манеры, характер – «черноморский характер», менталитет, походку, «курортный стиль жизни» и даже особую, «морскую демократию», которая очень редко ощущается в других городах; их не спутаешь, скажем, с жителями других регионов Грузии или с каким-то другими ее жителями. «Сухумчане всегда отличались. Отношения у нас были своеобразные, очень теплые, как бы морские. Морские города похожи на женщин, они очень красивы. Там рассвет розового цвета, снег – белого, вечнозеленые деревья... Очень женственные» [4]. Горожане, с одной стороны, создают настроение и культуру города, с другой – являются заложниками города, его культуры, традиций, истории. Причина такого подхода автора кроется в космополитизме жителей Абхазии, живших в своем особом мультикультурном приморском мире, где каждым жителем были уважаемы языки и культуры соседей [7]. Этот двоякий статус определяет рассмотрение горожан то в качестве агентов, действующих лиц, то в качестве пациентов.

В мини-рассказе «Возвращение в Сухуми» Гурам Одишария создает особый тип «сухумчан» – это «сухумские сумасшедшие». По сравнению с должностными лицами, которые приходили и уходили, и которых автор называет *временщиками*, «сумасшедшие были вечными, бесхитростными, без масок и свободными. Сумасшедших знал весь Сухуми, больших же людей мало кто узнавал в лицо. Больше знали их служебные автомобили. У сумасшедших машин не было – они ходили пешком» [5].

В современной литературе этот тип героя, с легкой руки Шукшина получивший наименование *чудик*, стал известен в новейшей русской литературе под названием *обсевки* (Т. Толстая), воспринимаемый в критической русской и западноевропейской литературе как маргинальный образ.

В галерее *сухумских чудиков* мы встречаем *Апполона*, который «всё время пел. Голос у него был такой, что когда он затягивал песню на берегу моря, слышно было на Трапезии. А иногда – и на горе Баграта. Обычно он подметал улицы и всё время ворчал на кого-то. Он

любил ходить на свадьбы и поминки, пить вино. Мог целый час произносить один тост, только кто его слушал?! А он продолжал бормотать что-то себе под нос» [5]. *Марадона* был самым мобильным из всех сумасшедших. Зимой и летом он ходил полуголым, легко знакомился с людьми, всем улыбался. Его нагота, аскетизм, отклоненное от норм поведение, как бы укор миру, молчаливый протест грешникам. *Чума*, бывший матрос, был гроссмейстером монолога, говорил о детях и считал, что должен спасти детей всего мира. Голубоглазый *Котик* всегда ходил с сияющим лицом, он всегда чему-то радовался, Про *Габо* даже нельзя было сказать, что он сумасшедший, но и на нормального человек он не очень походил. Странность его, дурость заключается в отсутствии стремления к богатству, наживе, в стремлении добиться более высокого положения. Стояли сухумцы и смеялись над своими сумасшедшими, которые были разных национальностей и никогда не сорились друг с другом [5].

«Сухумские сумасшедшие» – это юридические современного типа, совмещающие в себе черты юродства и вымороченного сознания героев постмодернизма, образуют одну из разновидностей национального характера новейшей грузинской прозы. Тип героев *маргинал, обсевок* все еще не получил в литературе четкого терминологического определения, потому его можно отнести к современной разновидности «маленького человека». Отметим, что эта разновидность героев неоднозначна в своей сущности, нельзя однозначно отнести их к положительным или отрицательным героям.

Легкое, незамысловатое течение прозаического текста грузинского автора иногда кажется даже намеренным, создает впечатление, что автор специально не до конца раскрывает свои возможности. Написанная прекрасным языком, «Кот президента» живёт и дышит. От неё невозможно оторваться, она поглощает читателя целиком, берёт в свой плен. За откровенной (и отличной!) сюжетностью книги стоит довольно тяжкий труд понимания, осознания и принятия смысла. Как и любая хорошая книга эта вызывает бурю противоречивых эмоций, но абсолютно не пытается апеллировать и манипулировать ими напрямую, как это сделала бы плохая книга. Казалось бы, простой сюжет, жизненные, будто знакомые герои, привычный быт, советская повседневность на абхазской земле – а все же роман грузинского автора цепляет своей глубиной. Это не только история о том, как номенклатурщик остался человеком. Книга поднимает куда более серьезные проблемы: нравственной стойкости и порядочности в условиях, когда обществу не нужно ни первого, ни второго. Как сохранить в себе стержень, не впасть в гордыню и озлобление, где взять мужество и терпение – вот о чем придется задуматься читателям вместе с прозаиком. Мастерски детализируя и умножая совпадения в историях своих героев и пересечения их внутренних и внешних парадигм, Гурама Одишария откровенен с нами до конца: «Сухумские сумасшедшие» и «Михал Темурович Бгажба – это все самое хорошее, что у меня осталось в Абхазии» [2].

Литература:

1. Одишария Г., «Кот Президента», Тб., 2008.
2. Одишария Г., Первичны совесть, культура, а потом уже все остальное: <https://sputnik-georgia.ru/interview/20160927/233319456/Guram-Odisharija-pervichy-sovest-kultura-a-potomuzhe-vse-ostalnoe.html>
3. Одишария Г., Сухуми – трагический праздник, который всегда со мной, интервью.
4. Одишария Г., Его вдохновением был Сухуми, интервью. <https://www.ekhokavkaza.com/a/27893536.html>

5. Одишария Г., «Возвращение в Сухуми», Перевод с грузинского Тамары Гайдаровой.
6. Алексиевич С., Время секунд хэнд. М., 2013. Михаил Бгажба, «Нестор Лакоба», Издательство «Сабчота Сакартвело», Тб., 1996.
7. Сборник статей «Россия – Грузия после империи», <https://www.litres.ru/raznoe/rossiya-gruziya-posle-imperii/>
8. Hook S., The Hero in History. A Study in Limitation and Possibility. Boston: BeaconPress./С. Хук «Герой в истории. Исследование пределов и возможностей», 1955. <https://www.socionauki.ru/journal/articles/138062/>
9. Интервью Ираклия Чихладзе, «ГурамОдишария: Сухуми – трагический праздник, который всегда со мной», newcaucasus.com, 16.07.2009.
10. Хирш М., «Что такое постпамять», <https://urokiistorii.ru/article/53287>
11. Юрчак А., Это было навсегда, пока не кончилось. Последнее советское поколение. Пер. с англ. М., Новое литературное обозрение, 2014, стр. 604
12. <https://sputnik-georgia.ru/interview/20160927/233319456/Guram-Odisharija-pervichy-sovest-kultura-a-potom-uzhe-vse-ostalnoe.html>
13. <http://www.aif.ru/culture/book/1390079>
14. Эссе СССР – опыт эпитафии, написанное в декабре 1991 года.
15. Hirsch M., The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture After the Holocaust. New York: Columbia University Press, 2012.

ლუდმილა ბეჟენარუ
გურამ ოდიშარია სტერეოტიპების მსხვერვის, ადამიანთმოყვარეობის კონცეფციისა
და სოხუმელი გიჟების შესახებ
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ქართველი მწერლის გურამ ოდიშარიას შემოქმედება, კერძოდ, რომანი „პრეზიდენტის კატა“ და მის მიერ შექმნილი ორი სახე – ქალაქი დღესასწაულის – სოხუმის და „ადამიანი ხიდის“ – მიხეილ თემურის ძე ბლაჟბას სახეები. ნაშრომში, ასევე, გაანალიზებულია „სოხუმელი გიჟების“ სახეები, რომლებიც უახლესი ქართული პროზის ნაციონალური ხასიათების ერთ-ერთ ნაირსახეობას წარმოადგენენ.

Ludmila Bejenaru
Guram Odisharia on breaking of stereotypes, concept of human love
and crazy men of Sokhumi
Summary

The article analyzes works of Guram Odisharia, the novel “President’s Cat” in particular, and the two characters created by him: Sokhumi (the celebration city) and Mikheil Temuri Bgazhba (the person-bridge). The article also analyzes “the crazy men of Sokhumi”, who represent one of the character varieties of the newest Georgian national prose.

ეკატერინე მიხელიძე
(საქართველო)

სული კეთილად მიტყვევანი
(ეგზიუპერის „პატარა პრინცი“ პედაგოგიური მინიშნებანი)

ანტუან დე სენტ-ეგზიუპერის „პატარა პრინცი“, ჩვენი აზრით, ერთგვარი ავტობიოგრაფიული მოთხრობაა მნიშვნელოვანი ზღაპრული ელემენტებით. ის ყველა დროის საკითხავი წიგნია დიდებისა და პატარებისთვის, შეიძლება ითქვას – „უასაკო წიგნი“ [1].

ავტორი შესავალშივე გვამცნობს, რომ ამ ჯადოსნურ და ალეგორიებით მრავალფეროვან ნაწარმოებს უძღვნის საკონცენტრაციო ბანაკში ურთულეს მდგომარეობაში მყოფ თავის საუკეთესო მეგობარს – ლეონ ვერტს, „როდესაც ის პატარა ბიჭი იყო“ [2, 7]. ამ სიტყვებში აქსოვს ავტორი, როგორ განიცდის მისთვის ძვირფასი ადამიანის მძიმე ხვედრს და რამდენად მნიშვნელოვანია მეგობრობისა და სოლიდარობის გრძნობა.

დღეს საკმაოდ ბევრს საუბრობენ და წერენ, თუ რომელ ლიტერატურულ ჟანრს შეიძლება განეკუთვნებოდეს „პატარა პრინცი“ (ზოგი მას ალეგორიულ ნოველას ან მოთხრობას, ზოგიც კი ზღაპარს უწოდებს), რა სახე-სიმბოლოები და რელიგიური თემებია მასში გამოყენებული, მიუთითებენ ბიბლიურ პარალელებზე; რომ პრინცი არის პატარა იესო და ა. შ. მაგრამ ძალიან ცოტა თუა ნათქვამი იმ პედაგოგიურ შეგონებებზე, რაც პირდაპირ ან შეფარვით ამოიკითხება ნაწარმოებში; ეს შეგონებანი და გაფრთხილებები უმთავრესად უფროსებს ეხებათ. ვინც ყურადღებით წაიკითხავს ამ ნაწარმოებს, აუცილებლად გაიგებს, თავად უშვებს თუ არა შეცდომებს ბავშვებთან ურთიერთობაში და რა უნდა მოიმოქმედოს მსგავს შემთხვევაში, რომ ეს შეცდომები გამოასწოროს.

მწერალი „პატარა პრინცი“ თხრობას შემდეგი სიტყვებით იწყებს: „ექვსი წლის ვიყავი, როდესაც ერთ დღეს წიგნში „ნამდვილი ამბები“, რომელიც უღრანი ტყის ცხოვრებას აღწერდა, განსაცვიფრებელ სურათს გადავაწყდი: მახრჩობელა გველი რაღაც ცხოველს ყლაპავდა [...] იმდენი ვეცადე, რომ ფერადი ფანქრებით ჩემი პირველი სურათი დაეხატე [...] ჩემს შედეგს დიდებს წამდაუწუმ თვალწინ ვუტრიალებდი და ვეკითხებოდი, ეშინოდათ თუ არა. „ქუდმა როგორ უნდა შეგვაშინოს?“ – უკვირდათ დიდებს. ჩემს სურათზე ქუდი კი არა, მახრჩობელა გველი ეხატა, რომელიც სპილოს ინელებდა. მაშინ გველი შიგნიდან დაეხატე, რათა დიდები ახლა მაინც მიმხვდარიყვნენ. მათ ხომ მუდამ ყველაფერი ხელისგულზე უნდა დაუდო [...] შიგნიდან და გარედან მახრჩობელა გველების ხატვას გიჟობს, გეოგრაფიას, ისტორიას, არითმეტიკასა და გრამატიკას მიხედო, მირჩიეს დიდებმა. აი, ასე დავასრულე ექვსი წლის ასაკში მხატვრის ბრწყინვალე კარიერა [...] მარცხით გაწბილებულს იმედი გადამეწურა“ [2, 9-10]. გვსურს, ამ ეპიზოდზე შევჩერდეთ და განვიხილოთ, რამდენად სწვდებიან დიდები – მშობლები, აღმზრდელები, პედაგოგები ბავშვის სულს, მის ფანტაზიებით სავსე სამყაროს; როგორ ხდება მათ მიერ პატარების „მოშინაურება?!“ დღესდღეობით ეს მეტად აქტუალური და მეტიც, მტკივნეული თემა

გახლავთ, რომლის უკან ათასობით პატარა ანტონიო, გოგონა თუ ბიჭი დგას – მარტოსული, იმედგაცრუებული და გაწბილებული. დღეს, უახლესი ტექნიკის მიღწევების საუკუნეში, ბავშვებში მრავლად იხინა თავი სულიერმა და ფსიქოლოგიურმა პრობლემებმა, ჩაკეტილობამ, რომლის ერთ-ერთი მიზეზიც სწორედ უფროსების პატარებთან არასწორი დამოკიდებულებაა. ამ თვალსაზრისით, „პატარა პრინცი“ ერთ-ერთ ძალზე საგულისხმო ფაქტს წარმოადგენს სწორედ ავტორის მიერ შინაგანი მოტივაციით (შეიძლება ითქვას, ერთგვარი თვითმოტივაციით) ბავშვობაში შესრულებული ნახატი – სპილოგადაყლაპული გველი და შემდეგ ის, თუ რატომ წყვეტს ხატვას ექვსი წლის ბიჭი ზრდასრულობამდე. აშკარაა, რომ პატარა კარგავს მოტივაციას, ითრგუნება და იკეტება თავის თავში. მისი ნახატი ვერ გაიგეს, ვერ აღიქვეს, მაშასადამე, ხატვა არ გამოსდის და არ უნდა დახატოს, – ასეთია ბავშვის პოზიცია. ლევან ბერძენიშვილის სიტყვები, როცა იგი ამბობს, რომ ექვსი წლის ეგზიუპერს „მთავარ ნახატში ვერ გაუგეს“ დიდებმა, ცხადყოფს მათ არამართებულ დამოკიდებულებას და არასწორ მიდგომას ბავშვის მიმართ: „უფროსებს აქვთ გარკვეული დეფექტი. ისინი ვერ ხვდებიან ვერაფერს... და ეს ძალიან მნიშვნელოვანი მომენტი... აქ არის უფროსების კრიტიკა, არის ის უვერტიურა, ის შესავალი, რომლითაც იწყება ეს წიგნი... წიგნი გვაფრთხილებს, სულ თავიდანვე გვაფრთხილებს, რომ აქ ჩვენ რაღაცა არ გვესმის; ჩვენ – უფროსებს“ [6].

როცა მოზარდი კარგავს შინაგან მოტივაციას, ბუნებრივია, უქრება თვითშეფასების უნარიც. ბავშვი ფიქრობს: რაკი არ მოსწონთ, მაშასადამე, წარუმატებელია, სუსტია, არ გამოსდის, ჩამორჩენილია და ა.შ. ანტუანმაც, დამფრთხალმა და განაწყენებულმა იმით, რომ დიდებმა ვერ ამოიცნეს მთელი მისი გრძნობითა და შთაბეჭდილებებით შექმნილი ნახატი, საერთოდ შეწყვიტა ხატვა და დაემშვიდობა ფერად ფანქრებს. თუ ამ ეპიზოდს დღევანდელობასთან დავაკავშირებთ, ძალიან ბევრ ანტუანს ვიპოვით ჩვენ გარშემო. მასწავლებლებმა და ხშირ შემთხვევაში, მშობლებმაც არ იციან, როგორ ეკონტაქტონ პატარებს. თუმცა მასწავლებელთა პროფესიულ წრეებში ძალიან ბევრს საუბრობენ ბავშვთა მოტივაციის ხელშეწყობაზე, ამადლებასა და წახალისებაზე. მიუხედავად მრავალი ძალისხმევისა (სხვადასხვა ღონისძიებები, ტრენინგები, სამუშაო შეხვედრები, სალონური საუბრები) საკითხი, ფაქტობრივად, გადაუჭრელია არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ ჩვენი ქვეყნის ფარგლებს გარეთაც. ბავშვები უფროსებთან ხშირად „ომის მდგომარეობაში“ იმყოფებიან, რადგან ვერ წარმოაჩენენ საკუთარ თავს ისეთად, როგორებიც არიან სინამდვილეში და იმის მცდელობაში, რომ დაუახლოვდნენ, გაიცნონ, ემეგობრონ და „მოიშინაურონ“ დიდები, ბრძოლით იღლებიან და კარგავენ ყოველგვარ მოტივაციას როგორც სწავლის პროცესში, ასევე, მათთან ურთიერთობაშიც. არცთუ იშვიათია შემთხვევა, როცა ბავშვი ისჯება თავისი ღრმა აზროვნებისა და ინტერესთა მრავალფეროვნების გამო. უფროსებს ძალიან მარტივად ბეზრდებათ მოაზროვნე ბავშვებთან კონტაქტი ან ძალა არ შესწევთ და უბრალოდ ერიდებიან მათთან ურთიერთობას, რაც შემდგომში აისახება მოზარდების ფსიქოლოგიურ და ინტელექტუალურ განვითარებაზეც. ბავშვებს აკლიათ პედაგოგთა მხრიდან აღიარება, დადებითი ემოციების აღმძვრელი და წამახალისებელი სიტყვები, რომლებიც მათში გაზრდის სწავლის, ცოდნის შექმნის მოტივაციას და შემდეგ მისი გამოხატვისა და გამომჟღავნების სურვილს.

როცა ბავშვობის მოგონებებს ეხება და თითოეულ ჩვენგანში აცოცხლებს იმ სათუთ სამყაროს, ბავშვობა რომ ჰქვია, ეგზოტური მხოლოდ ზემოხსენებული ეპიზოდით არ შემოიფარგლება. ნაწარმოების მეორე თავში ავტორს აუჩქარებელი ნაბიჯებით შემოჰყავს მთავარი პერსონაჟი – პატარა პრინცი. უფრო ზუსტად, საპარის უდაბნოში, ადამიანებისგან ათასი მილის დაშორებით, გაფუჭებული თვითმფრინავის ძრავს ჩაკირკიტებულ მშიერ-მწყურვალ, ბურანში მყოფ მფრინავს (იგივე მწერალს) თავად უფლისწული გამოეცხადება განთიადისას და სუსტი ხმით ეტყვის: „ბატკანი დამიხატე... გეთაყვა“ [2, 12]. ამ ფრაზით გრძელდება ნაწარმოებში ის ერთ-ერთი მთავარი თემა, რასაც დიდებისა და პატარების ურთიერთობა და მათი გრძნობათა თანხვედრა ჰქვია.

მწერალი იხსენებს ექვსი წლის ასაკში შესრულებულ „ნომერ 1 ნახატს“ და კვლავ სპილოგადაყლაპულ მახრჩობელა გველს დაუხატავს პრინცს და ჰოი, საოცრებაჲ, უფლისწული ამოიცილობს ნახატს: „არა, არა, მე გველში სპილო არ მითხოვია [...] ბატკანი მინდა, რომელიც დიდხანს იცოცხლებს“ [2, 13-16]. ის, რასაც დიდები ვერ ჩასწვდნენ, ამოიცილო პრინციმა. მისთვის ბატკანი წარმოსახვითი კრავია, ხოლო მწერლისთვის – წარმოსახვითი ბავშვობა, რომელიც ყუთშია, სამნახვრეტიან ყუთში – ყრმობა, ახალგაზრდობა და სიბერე. ალეგორიული მინიშნებით, მან უნდა იარსებოს სწორედ იმდენ ხანს, რამდენი წელიც იცოცხლებს ადამიანი. პრინცის თხოვნა, დაუხატონ ბატკანი, ავტორს, რომელმაც 6 წლის ასაკში აკრძალა ხატვა და მარცხით გაწბილებულს 18 წლამდე (18 წლიდან იწყებს წერილების გაფორმებას ნახატებით; პეიზაჟებით, ცნობილ ადამიანთა ან გამოგონილი პერსონაჟების კარიკატურებით) აღარც უფიქრია, რამე დაეხატა, ოდნავ გააღიზიანებს კიდევ. მას შიშა უდაბნოში, სწყურია, თვითმფრინავი შესაკეთებელია და ამ დროს ბატკნის დახატვას სთხოვენ... აი, აქ, ამ მონაკვეთში, მწერალი მიგვანიშნებს, რომ დიდებმა უნდა ვისწავლოთ ემოციების მართვა და მოვუსმინოთ პატარებს, შევძლოთ მათი ინტერესების გათავისება და შესაბამისად, მათი სურვილების დაკმაყოფილება. სულ მალე ბიჭუნა მფრინავის გულის მონადირებს და მთელ მის ბავშვობას ხელისგულზე დაუდებს ისე, როგორც დიდებს სჩვევიათ და დიდებისთვისაა მისადები. მწერალი გაიცნობს უფლისწულს და შეიყვარებს; შეიყვარებს ასევე მთელი მსოფლიოც და ეს ზრდასრულებისათვის ერთი ამოსუნთქვით წასაკითხი წიგნი, უმეტეს გამოცემებში ავტორის მიერვე სათუთად შესრულებული ილუსტრაციებით, გახდება საკაცობრიო მნიშვნელობის ერთ-ერთი ის თხზულება, რომელიც მკითხველ საზოგადოებას, ლიტერატურათმცოდნეებს, მთარგმნელებს, ფსიქოლოგებს უამრავ საფიქრალს გაუჩენს. „არის წიგნები და არის წიგნთა წიგნები. და საერთაშორისო გამოკითხვებში ადრე, მე მახსოვს ჩემს ახალგაზრდობაში, ბიბლია იყო პირველი და მეორე ძალიან ხშირად იყო „პატარა პრინცი“, – აცხადებს ეგზოტურის ამ შედეგის მესამე ქართული თარგმანის ავტორი – გიორგი ეკიზაშვილი [3].

ანტუან დე სენტ-ეგზოტური „პატარა პრინცის“ პერსონაჟებს ჰყოფს დიდებად და პატარებად. რაც შეეხება კონკრეტულად მწერლისა და პრინცის დამოკიდებულებას, ისინი, ცხადია, ასაკით განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, სამყაროსეული ხედვა კი ერთნაირი აქვთ. შეგვიძლია, ვთქვათ, რომ ეგზოტური, ისევე, როგორც უფლისწული, არის დიდიც და პატარაც, პატარაც და დიდიც. „პატარა პრინცის“ მიხედვით,

დიდები, ძირითადად, არიან დიქტატორები: ისინი ბრძანებებით მიმართავენ ბავშვებს [2, 40-41]. ყველაფერს თავდაყირა აყენებენ [2, 30]; „დიდები უცნაურები არიან“ [2, 46]; „ეს დიდები მართლაც რომ ძალიან უცნაურები არიან“ [2, 47]; ამპარტავნები არიან და „ბაობაბებად მოაქვთ თავი“ [2, 61]; „რიცხვებს აღმერთებენ“ [2, 61] და რაც ყველაზე მთავარია, დიდები პატარების წუხილს ვერ იგებენ [2, 98]. დიდებს მათი არ ესმით და ეს წარმოშობს გაუცხოებას. მაშასადამე, დიდები ნაკლებად მეოცნებენი არიან და ცხოვრებას უცქერენ მხოლოდ მატერიალისტური თვალთ.

როგორია თავად პატარა უფლისწული (ანუ იგივე ავტორის წარმოსახვითი ბავშვობა), ესოდენ ძვირფასი არა მხოლოდ მწერლისთვის ან მთარგმნელებისთვის, არამედ გულისხმიერი მკითხველისთვისაც? იგი უცებ აღწევს ადამიანის გულში. წკრიალა ხმით, რომელიც წიგნშიც კი იგრძნობა და შემოდის ჩვენში, სუფთა, ვერცხლისწყალივით ხალასი, მოწითალო თმით, გამორჩეული სამოსით, არისტოკრატი პრინცი. ელეგანტური, (ქარში გაწელილი ოქროსფერი შარფით). მას, დიდებისაგან განსხვავებით, საკუთარი თავის განსჯა შეუძლია [2, 45]. მისთვის უცხოა ეგოიზმი [2, 56] და ფილოსოფიურად საუბრობს [2, 83], სევდიანია და ამ სევდაში აქვს ჩატეული მთელი თავისი ფილოსოფია. პრინცი არის პატარა მკვლევარი [2, 56] და ეძებს ადამიანებს, მეგობრებს, რომელთაც უკავშირდებათ სიტყვა „მოშინაურება“, რასაც პერსონაჟი მელა „კავშირების გაბმას“ [2, 70] უწოდებს. პრინცს სჯერა, რომ „ყველა გზა ადამიანებისკენ მიდის“ [2, 67]. როცა პატარა პრინცის სულიერ სიმარტოვეს, ნორჩი ადამიანისთვის ამ სრულიად შეუფერებელ მდგომარეობას და მის მიერ ერთგული მეგობრების ძიებას განიხილავენ, ზოგიერთი ფსიქოლოგი საკმაოდ პრეტენზიულ დასკვნას აკეთებს: თითქოს თავის მარტოობასა და მარტოსულობაში პრინცმა სხვების დადანაშაულება დაიწყო [4]. ასევე, პრინცის სულიერ სიმარტოვეს ზოგჯერ, ალბათ, მაინც გადაჭარბებით ამსგავსებენ ავტორის მდგომარეობასაც; მიანიშნებენ რა, რომ ანტუან დე სენტ-ეგზიუპერი იყო დიდი ბავშვი, რომელმაც თავის თავზე დაწერა ნაწარმოები; მთავარ პერსონაჟში, ასე ვთქვათ, პატარა ეგზიუპერში კი მშობლების მხრიდან აღზრდაში დაშვებულ ბევრ შეცდომას ხედავენ და უარყოფით ფაქტად თვლიან დედაზე მის მიჯაჭვულობას.

ჩვენი აზრით, ეგზიუპერის პრინცი არავის ადანაშაულებს. უბრალოდ ცდილობს, ამოხსნას, რატომაა ასეთი რთული სამყარო, რომელშიც ის ცხოვრობს და რატომ არ ესმით დიდებს პატარების?! რატომ ავიწყდებათ, რომ ოდესღაც ისინიც ბავშვები იყვნენ. ეგზიუპერი ამ კითხვაზე გვპასუხობს: „დიდები საკუთარი ჭკუით ვერასოდეს ვერაფერს ხვდებიან, ბავშვები კი ამდენი ახსნა-განმარტებით იღლებიან“ [2, 10]. პატარა პრინცი ერთდროულად მარტივიცაა და რთულიც. ის არ არის მოწესრიგებული და თანმიმდევრული საკუთარ თავში (უამრავ კითხვას სვამს და მფრინავის პასუხებს არც უსმენს). დაახლოებით ასეთივე იყო ეგზიუპერიც. როდესაც ჩვენ ვეცნობით მის ბიოგრაფიას და ბავშვობის წლებს, ვხედავთ, რომ ანტონიო გასხვავებული ბავშვია. როგორც აღვნიშნეთ, დიდი მწერლის მეხსიერებაში ისე მტკივნეულად აღიბეჭდა ბავშვობისდროინდელი შემთხვევა ნახატის დაწუნებისა, რომ საერთოდ შეწყვიტა ხატვა. სამაგიეროდ საათობით იჯდა, უცქერდა ბუხრის ალს და ოცნებობდა; წერდა ლექსებს, უკრავდა ვიოლინოზე. უნებრივია, შეიძლის ეს მდგომარეობა მხედველობიდან არ გამორჩენია ყურადღებიან დედას და მისი მუდმივი მეთვალყურეობაც, ალბათ, მსგავსი სიტუაციებით იყო განპირობებული.

ნიჭიერი და ჭკვიანი ანტუანი არ გამოირჩეოდა სკოლაში სიბეჯითით, ნებისყოფით, თანმიმდევრულობით. ჯერ კიდევ მცირეწლოვანი, 10 წლის ანტუანი, რომელიც ძმასთან, ფრანსუასთან ერთად სწავლობს ნოტრ-დამის წმინდა ჯვრის სასწავლებელში (Institution Notre Dame de Sainte Croix), 1910 წლით დათარიღებულ წერილში თავისი სკოლის წლებს დაკარგულს უწოდებს [7]. ასეთ პატარა ასაკში მას უკვე აღარ აინტერესებს სასკოლო ცხოვრება და არანაირი მოტივაცია (რომელიც 6 წლის ასაკში, მისი „ნომერი 1 და ნომერი 2 ნახატების“ გამო ჩაუხშეს დიდებმა) და ინტერესი აღარ გააჩნია სკოლის მიმართ. როგორც ჩანს, დედისგან მოშორებით ყოფნაც თავისებურად აისახებოდა პატარა ანტუანზე და ვერ ეგუებოდა ჩარჩოებს, რაც სკოლისთვის იყო წესი და კანონი. არღვევდა სოციალურ ნორმებს, ჰქონდა პროტესტი და ვერ ეტეოდა ჩვეულებრივობაში. ყველაზე მეტად აინტერესებდა ტექნიკა და ტექნოლოგია, ცხოვრობდა არცთუ მარტივი ცხოვრებით და ყოველთვის დიდი გამოწვევების წინაშე აყენებდა თავის თავს. პროფესიის არჩევისას ბედი ხან ზღვაოსნობას დაუკავშირა (სახლვით ოფიცრობაზე ოცნებობდა), ხან არქიტექტურას; სამხატვრო აკადემიაშიც სწავლობდა და ბოლოს საჰაერო ძალებში გამოსცადა თავი. ჩაირიცხა კიდევ მოიერიშე მფრინავთა რიგებში. 22 წლის ანტუანმა მუშაობა დაიწყო საავიაციო კომპანიაში. შემდგომ მისი ცხოვრება დაძაბულად წარიმართა. შეასრულა მრავალი საშიში ფრენა, განიცადა საავიაციო კატასტროფები, მონაწილეობდა ესპანელ რესპუბლიკელთა ბრძოლაში, მძიმედ დაიჭრა და სიკვდილთან ბრძოლაც კი მოუხდა. მეგობრები იხსენებდნენ, რომ ის არ ერიდებოდა საფრთხეს, ყოველთვის მიდიოდა წინ უშიშრად, ყოველთვის მზად იყო, შეჭიდებოდა სირთულეებს. საბოლოოდ, მწერლობა და მფრინავობა აირჩია, რადგან მოსწონდა ის მძაფრი შეგრძნებები, რასაც ცაში, ღრუბლებთან ყოფნა იწვევს. წერს კიდევ პირად მიმოწერაში [7]:

- მე მომწონს ფრენა ქარიან ამინდში და თვითმფრინავით დუელი ქარიშხალთან.
- ვერ წარმოიდგენთ რა სიმშვიდეს და კმაყოფილებას გრძნობს ადამიანი მარტოდმარტო ოთხი ათასი მეტრის სიმაღლეზე, პირისპირ – თვითმფრინავის ძრავთან.

საკმაოდ პრობლემურად მიგვაჩნია ზოგიერთი ფსიქოლოგისეული „ახსნა“ იმისა, თუ როგორ ჩამოყალიბდა მწერალი პატარა პრინცის მსგავს „დიდ ბიჭად“. როცა ეგზიუპერი პატარა პრინცის მოძრაობას აღწერს პლანეტებზე და თითქოს ფეხდაფეხ მიჰყვება მას, გვასწავლის, როგორ შევეგებოთ და დავუგდოთ ყური პატარებს, რომლებიც უფროსებისკენ მეგობრობის სურვილით მიემართებიან ან თავიანთი შრომის ნაყოფს მიაღებენინებენ დიდებთან და გამამხნეველ სიტყვებს, წახალისებას ელიან. ამ დროს, ერთი შეხედვით, უწყინარი საქციელი, მოუზომლად ნათქვამი ერთი სიტყვაც კი მარადიულ იარად რჩება პატარების სულში და მათი შინაგანი კონფლიქტები, საკუთარ თავში ჩაკეტვა, წარუმატებლობის შეგრძნება მთელი ცხოვრების მანძილზე ხშირად აქედან იღებს სათავეს. მათ იქვე, სწორედ ამ დროს სჭირდებათ მშველელი, რომ არ გაუღრმავდეთ ეს სულიერი ტკივილი. ასე მაგალითად, ვინმე რომ ჩასწვდომოდა პატარა პრინცის (ბევრის აზრით, იმავე ანტუანის) მარტოსულობით გამოწვეულ ტკივილს, ეგრძნო იგი და შესძლებოდა, აერიდებინა ბიჭისთვის საკუთარი უსუსურობისა და არარაობის შეგრძნებით გა-

მოწვეული ტკივილი, ის, შესაძლებელია, გადარჩებოდა, კვლავაც ცოცხალი იქნებოდა და გამოსცდიდა ნამდვილ, ადამიანურ ბედნიერებას [4]. როდესაც ამდგვარ მინიშნებას აკეთებს, ფსიქოლოგ ოლგა ბელოგორცევას, როგორც ჩანს, მხედველობაში აქვს ეგზოპერის ბავშვობისა და სკოლის წლები, ურთიერთობა დედასთან, მეუღლესთან, სხვა ქალებთან და მისი დღემდე გაურკვეველ ვითარებაში გარდაცვალება. რასაკვირველია, არის მსგავს მსჯელობაში მკაცრი სიმართლე. რომ ყველა ადამიანს და მით უფრო ბავშვს, სჭირდება მხსნელი, გადამრჩენი, ვინც კონკრეტულ მომენტში მის გვერდით იქნება.

1922 წელს ანტუანი, ახალგაზრდა სამხედრო მფრინავი, წერს დედას – მარი ბუაე დე ფონკოლომბს:

„დედიკო, წავიკითხე შენი გუშინდელი წერილი – განუზომლად თბილი და სინაზით სავსე. დე, როგორ მინდა, რომ ახლა შენ გვერდით ვიყო, როგორ მინდა იცოდე, რომ დღითი დღე უფრო და უფრო მეტად ვსწავლობ შენს სიყვარულს მშვიდი სადამოა, მაგრამ რატომღაც ნაღველი შემომამწვა – არკი ვიცი, რატომ. ავორში სტაჟირება რაღაც უსაშველოდ გაიწვია. ძალიან მჭირდება დასვენება და შენი გვერდით ყოფნა.

ისეთი უბედური ვარ, როცა ვიხსენებ, როგორ გაბრაზებდი და გატირებდი ხოლმე, რომ...

რას საქმიანობ, დე, არ ხატავ? მომწერე. შენს წერილებს ჩემთვის სიახლე მოაქვს და სიცოცხლის ხალისს მმატებს. საიდან მოგაქვს ასეთი გემრიელი და სასიამოვნო სიტყვები? წავიკითხავ და მერე მთელი დღე შთაბეჭდილების ქვეშ ვარ. დედა, ახლაც ისევე მჭირდება, როგორც ბავშვობაში. ზემდეგი, სამხედრო დისციპლინა, ტაქტიკის გაკვეთილები – ღმერთო, რა მშრალია და გამოფიტული ეს ყველაფერი! თვალწინ მიდგას, როგორ აწყობ ყვავილებს მისაღებ ოთახში და მძულს ეს ზემდეგები.

ვიცი, ჩემი საქციელის გამო ხშირად გეპარებოდა ეჭვი ჩემს სიყვარულში, მაგრამ, ნეტავ იცოდე, როგორ მიყვარხარ. შენ ხარ საუკეთესო, რაც და ვინც კი გამაჩნია ცხოვრებაში. პატარა ბიჭვიით მენატრება სახლი და შენთან საუბარი, მაგრამ მოკლებული ვარ ამ სიამოვნებას, შენს სინაზეს...

სევდისგან მეტირება...

ერთადერთი ხარ, ვისაც ჩემი ნუგეშისცემა შეუძლია. გახსოვს, ღე-მანში რომ ვცხოვრობდით, ერთხელ დასჯილი და აბღავლებული დავბრუნდი ქუჩიდან. მოვთქვამდი და ვერა და ვერ ვმშვიდდებოდი, მაგრამ საკემარისი იყო, გეკოცნა, რომ მაშინვე ყველაფერი გადამავიწვია.

შენ ჩემი თავშესაფარი იყავი, ძღვევამოსილი მცველი მასწავლებლებისა და მონაზონ-ზედამხედველებისგან. შენ გვერდით თავს ყოველთვის უსაფრთხოდ გვგრძნობდი და არავინ მყავდა შენ გარდა.

და ეს დიდებული იყო.

ახლაც ასეა: მარტო შენთან შემიძლია მეუდრო ნავსაყუდელის პოვნა, მხოლოდ შენ იცი ყველაფერი ამქვეყნად, მხოლოდ შენ მავიწყებ ყველაფერს და, ნებსით თუ უნებლიეთ, თავს კვლავაც პატარა ბიჭად მაგრძნობინებ.

კარგად იყავი, დე. უამრავი საქმე მაქვს...

ხვალ ჩვენი სახლის მიმართულებით მაქვს 50-კილომეტრიანი გამოფრენა და წარმოვიდგენ, თითქოს შინისკენ, შენკენ მოვიჩქარი.

გოცნი. შენი დიდი ბიჭი ანტუანი“ [5].

მაშინ ჯერ კიდევ 22 წლის ახალგაზრდა მფრინავი სახლიდან შორს მსახურობდა. ძალიან ენატრებოდა დედა და სთხოვდა მას, ხშირად გაეგზავნა წერილები. წერილებში კარგად ჩანს დედა-შვილის საოცარი სიახლოვე და სულიერი მეგობრობა. მაშინაც კი, როცა მისი ძმა ფრანსუა-მისთვის არა მხოლოდ ძმა, არამედ მეგობარიც – გარდაიცვალა, დედა გახდა ანტუანისთვის მშობელიც, მეგობარიც და მესაიდუმლეც. სწორედ დედასთან მეგობრულმა ურთიერთობამ და დედაშვილურმა სიახლოვემ ჩამოაყალიბა და შექმნა ეგზიუპერი დიდ მწერლად და ადამიანების სულის მესაიდუმლედ. როგორც ჩანს, დედა სტიმულს აძლევდა ანტუანს, ყოფილიყო წარმატებული, შეენარჩუნებინა ბავშვური გულწრფელობა, ადამიანების სიყვარული, რამაც განაპირობა კიდევ ეგზიუპერის მიერ კაცთმოყვარული და სრულიად სამყაროსმოყვარული იდეებით გაჯერებული, ბავშვობის უკვდავი მოგონების – „პატარა პრინცის“ შექმნა. როგორც ჩანს, ანტუანი ვერ თმობდა ბავშვობას თავის თავში და ამიტომაც შექმნა პატარა პრინცის სახე. თავის შემოქმედებით უნარებს ბავშვური ფანტაზიები შეუთავსა და ასე დაიწერა გენიალური ნაწარმოები, ისტორია პატარა პრინცისა, რომელიც ცხოვრობს ასტეროიდ 612-ზე და თავისი არსებობით აკეთილშობილებს სამყაროს. პატარა პრინცი უადრესად ინდივიდუალური სახეა, ის არავის ჰგავს და ყველასგან გამორჩეულია. იმავედროულად, იგი მართლაც რომ განსაკუთრებული, ლამაზად და კეთილად მეტყველი სულია, ამალელებული ზრახვებითა და მიზნებით.

ეგზიუპერი-დიდი ბავშვი და პატარა პრინცი-ბავშვობა მწერალში, საოცრად ჰგვანან ერთმანეთს, მათ აქვთ თავისებური აკვიატებებიც და მოგვაგონებენ მსგავსი ზნე-ჩვეულების, განსხვავებულ ბავშვებს, რომელთა მიმართ საზოგადოების, იგივე მასწავლებლების დამოკიდებულება არ არის ტოლერანტული. მათ არ იციან, როგორ დაეხმარონ და საერთოდ როგორ იურთიერთონ ასეთ ბავშვებთან.

რას ასწავლის პედაგოგებს და ზოგადად უფროსებს ანტუან დე სენტ-ეგზიუპერის „პატარა პრინცი“?! ვინც ამ წიგნთან მიახლებას მოისურვებს, საყვარელი პერსონაჟი – უფლისწული ავტორთან ერთად ამოგზაურებს ზღაპრულ სამყაროში, უცნაური ადამიანებით დასახლებულ პლანეტებზე, უამბობს ვარდისა და ბაობაბების შესახებ და გაოცებულია, რატომ ვერ იგებენ დიდები ბავშვების ჩანაფიქრს. უფლისწული შეუმჩნევლად „მოიშინაურებს“ მათ, უფრო გააკეთილშობილებს, ბავშვსავით ღაღსა და თავისუფალს გახდის. დაეხმარება, მოვლენები აღიქვან და დაინახონ გულით ანუ შინაგანი თვალთ და არა მხოლოდ ფიზიკური თვალთ, რომელიც ზოგჯერ ზერელე, უნიათო და მყიფეა. დააიმედებს: „ვარსკვლავები იმიტომ ანათებენ, რომ ერთ დღეს ყველამ თავისი იპოვოს“ [2, 64]. „პატარა პრინცი“ გვასწავლის სიყვარულით ურთიერთობას ერთმანეთთან. ეს ნაწარმოები აუცილებლად უნდა წაიკითხონ მასწავლებლებმაც, მშობლებმაც და მოზარდებმაც. ძნელია, არ დაეთანხმო იოსებ ოცხელის სახელობის ქუთისის №2 საჯარო სკოლის ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელს – მარინა ჭეიშვილს, როცა ის აცხადებს: „პატარა პრინცის“ თითოეული ფრაზა ცალკე გაკვეთილი, ცალკე 45 წუთიაო [6].

აი, ზოგიერთი ფრაზა, რომლითაც მოგვმართავს ეგზიუპერი „პატარა პრინცი“ ადამიანებს:

- „დასანახს მხოლოდ გულით დაინახავ. მთავარი თვალისთვის უხილავია“ [2, 76].
- „თუკი სხვებისგან მორჩილებას ითხოვ, შენც ჭკუას უნდა მოუხმო“ [2, 44].
- „ყველა ვარსკვლავი უნდა შეიყვარო და დაიმეგობრო“ [2, 92].
- „ყველადილოდესლაცპატარაიყო (ბევრს ეს აღარც ახსოვს)“ [2, 7].
- „ბავშვებს ისღა დარჩენიათ, უფროსებს შეუნდონ“ [2, 20].

სხვაგან კი საოცრად მოხდენილად ამბობს, რომ „სამყაროსგან ყველაზე დიდი გარიყულობა ბავშვობიდან გადასახლებაა“ [7].

ეგზიუპერი ვერ თმობდა ბავშვობას თავის თავში და ამიტომაც შექმნა პატარა პრინცის სახე. მრავალნაირი იმპროვიზირება ჰპოვა ამ ნაწარმოებმა ხელოვნების თითქმის ყველა დარგში, რაც მეტყველებს, რომ მოთხრობა ნამდვილად შედგენილია, თუმცა რას ფიქრობდა სინამდვილეში მწერალი, როცა ომის ხმაურში წერდა ამ ყველაფერს (ნაწარმოები გარკვეული მიზეზების გამო საფრანგეთის ნაცვლად 1943 წელს დაიბეჭდა ნიუ-იორკში), არავინ უწყის. შეიძლება გრძნობდა კიდევ, რომ ნაწარმოები მკითხველის უსახლვრო სიყვარულს მოიპოვებდა, მისი სახელი კი უკვდავი გახდებოდა დაღუპვამდე ერთი წლით ადრე.

პატარა უფლისწული, იგივე ანტუან დე სენტ-ეგზიუპერი, უნიკალურ დადებით იმპულსებს აძლევს იმ უმნიშვნელოვანეს ინტელექტუალურ სივრცეს, რომელსაც პედაგოგიკა და ამ დარგში მოღვაწე საზოგადოება წარმოადგენს. მწერალს სურს, ადამიანის სულში ააგოს ზნეობის ციტადელი. ამ დროზე მაღლა მდგომ, მართლაც რომ ზედროულ და ზღაპრული განზომილებებით გამსჭვალულ მოთხრობაში მთელი თავისი ბავშვური მეხსიერება და ფანტაზიებიც იმიტომ გადაგვიშალა მწერალმა, რომ უფროსებისთვის ეგრძნობინებინა: არ დავივიწყოთ უმცროსებთან დამოკიდებულებაში, რომ ჩვენ ყველანი ჩვენი ბავშვობიდან მოვდივართ. გემეგობროთ ბავშვებს, შევიცნოთ მათში მოაზროვნე პიროვნება და დავიხლოვოთ, „მოვიშინაუროთ“ როგორც საკუთარი, განვლილი და მიძინებული ბავშვობა.

ეგზიუპერი გვასწავლის, რომ ბავშვი არის უადრესად საინტერესო არსება, რომელიც მუდმივად ახლის ძიებაშია და მით შეიცნობს სამყაროს. ზოგჯერ იმდენად ბრძენია, რომ მისი ნათქვამი მხოლოდ ასაკით მასზე უფროს ადამიანს შეუძლია გაიგოს. იგი წმინდაა და სპეტაკი, სპონტანურიც, გულუბრყვილოც, კეთილი, გულწრფელი. მთავარია უფროსებმა მიიღონ, აიტანონ, აღიარონ, გაუგონ, არ გარიყონ, ემეგობრონ, აუხსნან, ასწავლონ, სითბო და სიყვარული გაუნაწილონ.

„პატარა პრინცი“ გეკარნახობს, რომ ბავშვები მივიღოთ ისეთები, როგორებიც არიან და გავაღვივოთ მათში სიკეთის მარცვალი, რომელიც იხარებს, გაიფურჩქნება და შექმნის უკეთეს სამყაროს, მიგვაჩვენებს სხვებზე ზრუნვას. თავად პრინცს ხომ მთელი ნაწარმოების მანძილზე აქვს მოთხოვნილება, იზრუნოს სამყაროზე, თავის სამ ვულკანზე, კრავზე – რომ მშვიდად იძინოს, ჭამოს; ვარდზე – რომ დაცულად იყოს, დროულად მოირწყას და არ დაჭკნეს. როცა ნაწარმოების დასაწყისში ბიჭუნა საპარის უდაბნოში ჩამოვარდნილ მწერალს ბატკნის დახატვას სთხოვს და უამრავ კითხვას უსვამს, იმ წუთებშიც მასზე ზრუნვა გამოსდის, რადგან თან-

დათან გამოჰყავს იგი იმ დაძაბულობიდან და უმწეო მდგომარეობიდან, რასაც უდაბნოში მარტოდ დარჩენილი მფრინავი განიცდის. ცხადი ხდება, რომ მწერალი და პატარა პრინცი, არსებითად, ერთი და იგივე პიროვნებებია, ოდენ ასაკობრივი სხვაობით, მაგრამ ერთნაირი გულწრფელობითა და ფიქრებით; ერთგულნი თავიანთი იდეალებისა და მორალური ფასეულობების მიმართ.

უდაბნოში თვითმფრინავის ავარიულმა დაშვებამ მარტოსულ მწერალს, რომელსაც ქვეყნად „მესაიდუმლევ არვინ ეგულებოდა“ [2, 12], სულიერი მეგობარი აპოვინა. ხოლო ვინც ამ წიგნს ერთხელ მაინც წაიკითხავს, პატარა პრინცი მისი გულის მესაიდუმლევ გახდება და კვლავ ბევრჯერ მიაბრუნებს თავისკენ. ამგვარად კი თითოეული ჩვენგანის გულში გადარჩება ჩვენი ბავშვობა – ოქროსფერთმიანი უფლისწული, რომელიც „ლამაზი იყო, იცინოდა და ბატკანს ნატრობდა“ [2, 20]. და „ბატკანი თუ გასურს, მაშასადამე, არსებობ“ [2, 20] – კვლავაც არსებობ, როგორც დიდი ბავშვი...

ლიტერატურა:

1. დოლიძე თ., კითხვის საათი სკოლაში: მოწინაურების საიდუმლო. ინტერნეტგაზეთი „mastsavlebeli.ge“, 21.12. 2015. <http://mastsavlebeli.ge/?p=164>
2. ეგზიუპერი ა., პატარა პრინცი, თარგმანი გ. ეკიზაშვილის, გამომც. პალიტრა, თბ., 2018.
3. ლობჯანიძე გ., „პატარა პრინცი – არა ცაში, საკუთარ თავში...“ (ინტერვიუ მთარგმნელთან, გიორგი ეკიზაშვილთან), 01.12.2013. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/weekly-literary-program/25185965.html>
4. Белогорцева О., Маленький принц (Антуан де Сент-Экзюпери). Обзор психолога. <https://upsihologa.com.ua/obzor/book-37>

ინტერნეტ-რესურსები:

1. ანტუან დე სენტ-ეგზიუპერი: დე, ახლაც ისევე მჭირდება, როგორც ბავშვობაში..., სპუტნიკი-საქართველო, 15.12.2016. <https://sputnik-georgia.com/positive/20161215/234199909/egziuperis-werili-dedas.html>
2. ლევან ბერძენიშვილის საავტორო გადაცემა „წიგნები“, ანტუან დე სენტ-ეგზიუპერის „პატარა პრინცი“, რადიო „შოკოლადი“, 24.01.2013. <https://soundcloud.com/radio-shokoladi-985fm/tsignebi-patara-princi>
3. Antoine de Saint-Exupéry, Lettres à sa mère. 1955. <https://www.antoinedesaintexupery.com/ouvrage/lettres-a-sa-mere-1955/>

Ekaterine Mikhelidze
The nobly-speaking soul
(The didactical side of “The Little Prince” by Antoine de Saint-Exupéry)
Summery

In our opinion, “The Little Prince” by Antoine de Saint-Exupery presents a kind of an autobiographical story with rather significant elements of a fairy tale. Nowadays, there are quite a few conversations about Saint-Exupéry and his work, but not much is said of how didactical his stories or books are. Lessons taught in “The Little Prince” are mainly for adults. Those who will carefully read and understand the story will definitely acknowledge the major mistakes made in our relationships with children and what should be done for amending them. The little prince, Antoine de Saint-Exupéry himself, sends out the most uniquely put, fine sized life lessons to the intellectual environment.

Екатерина Михелидзе
Душа, изрекающая благо
(Педагогические указания относительно «Маленького принца» Экзюпери)
Резюме

«Маленький принц» Антуана де Сент-Экзюпери представляет своего рода автобиографическую повесть с довольно многозначительными сказочными элементами. Несмотря на множество суждений об этом произведении, в них почти ничего не сказано о тех педагогических вразумлениях, которые проявляются в нём то в прямой, то в скрытой формах. Эти вразумления и предостережения обращены прежде всего к взрослыми внимательный читатель, в любом случае, сам задумывается над тем, а не сам ли он виновен во взаимоотношениях с детьми, и что надо предпринять в подобных случаях во избежание ошибок. Маленький принц, тот же Антуан де Сент-Экзюпери, посылает уникальные положительные импульсы в наиважнейшее интеллектуальное пространство, именуемое педагогикой, а также всему обществу, занятому в этой отрасли.

მედია იმნაძე
(საქართველო)

საზღვაო სამეცნიერლო სტრატეგიები და ტაქტიკები

მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში მეტყველების ინტენსიურმა შესწავლამ გამოავლინა ბევრი „თეთრი ლაქა“ პროფესიული კომუნიკაციის დაგეგმარების საკითხში. მეტად შესწავლილია სარეკლამო მოღვაწეობა, საქმიანი ურთიერთობის ძირითადი პრინციპები, მაგრამ ინსტიტუციური დისკურსის ისეთი მიმართულება, როგორცაა საზღვაო პროფესიული კომუნიკაცია მეცნიერების ყურადღების მიღმა დარჩა. ბოლო პერიოდში ჩატარდა რამდენიმე საინტერესო კვლევა ამ სფეროში, მაგრამ ძირითადად ისინი ეხებოდა საზღვაო ტერმინოლოგიას, მის შეფარდებას ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებში და მათი თარგმნის პრობლემებს. ჩვენ კი გვაინტერესებს საზღვაო ფრაზარიუმის შემადგენლობა და, რაც მთავარია, დაგეგმარება, ანუ, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, როგორ არის აგებული ხშირად გამოყენებადი ტიპური ფრაზები პროფესიულ საქმიანობაში.

ამის აუცილებლობა უკვე გააზრებული აქვს იმ ხალხს, ვისაც საზღვაო კადრების მომზადება ეხება. კულტურათაშორისი ურთიერთობები უფრო გაღრმავდა მას შემდეგ, რაც თამანდროვე მსოფლიოში გლობალიზაციის პროცესები აქტიურ ფაზაში შევიდა, რამაც კიდევ უფრო ნათელი გახადა სამეცნიერლო დაგეგმარების შესწავლის აუცილებლობა. რეალური ურთიერთობის სიტუაცია ხასიათდება იმით, რომ კომუნიკაციური მიზანი მიიღწევა რამდენიმე კომუნიკაციური ნაბიჯის რეალიზაციით, რომლებიც ტაქტიკის მნიშვნელობის თანაფარდობითაა. კომუნიკაციური სტრატეგიისა და ტაქტიკის ფართო გამოყენების მიუხედავად, მათი შედეგები პროფესიული კომუნიკაციის შესწავლაში არ შეიძლება ჩაითვალოს დამაკმაყოფილებლად [4, 5].

საზღვაო კომუნიკაციას, რა ენაზეც არ უნდა ხორციელდებოდეს, გარკვეულ წილად გააჩნია მსგავსი ნიშან-თვისებები, რომლებიც, პირველ რიგში, გამონათქვამის ერთიანი ილოკუციური ძალით არიან განპირობებული, მაგალითად, ოფიციალური ხასიათის საზღვაო იერარქიულ კომუნიკაციაში მხოლოდ პირდაპირი სამეცნიერლო აქტების გამოყენება:

How many anchors are there in the ship?

Сколько якорей на корабле?

რამდენი ღუზაა გემზე?

What is the position of the pilot vessel?

Где находится лоцман скоесудно?

სად იმყოფება ლოცმანის გემი? [6].

ირიბი კითხვების ფუნქციონირება კი შესაძლებელია მხოლოდ არაოფიციალურ დემოკრატიულ კომუნიკაციაში (ეკიპაჟის წევრების ინტერპერსონალურ საუბარში).

საზღვაო დისკურსის საერთო ილოკუციურმა მიზნებმა განაპირობა შემდეგი საერთო ტიპური სტრატეგიები:

იმპერატიული ურთიერთობის სტრატეგია – ურთიერთობის ავტორიტარული ფორმა (ადრესანტი – უფროსი, ხოლო ადრესატი – ქვემდგომი);

კოოპერაციული ურთიერთობის სტრატეგია (სხვანაირად – არაკონფრონტაციული) უპირისპირდება არაკოოპერაციულ (ან კონფრონტაციულ) სტრატეგიას;

ინფორმაციული დიალოგების სტრატეგია (იშვიათია ინტერპრეტაციული დიალოგები, რომლებიც ახასიათებს სამეცნიერო დისკურსს) – ასევე აღსანიშნია, რომ ს/კ სტრატეგია ბრძანების შემთხვევაშიც კი მოითხოვს პასუხს, რათა ადრესანტი დარწმუნდეს, რომ მისი ბრძანება სწორად იქნა აღქმული;

ურთიერთგაგების სტრატეგია (ან – კომპრომისის სტრატეგია);

მანიპულირების სტრატეგია ხასიათდება კომუნიკაციის პარტნიორზე ზეწოლით თავიანთი მიზნების მიღწევის მიზნით და სხვ.

ამ სტრატეგიების განხორციელებისთვის საზღვაო კომუნიკაციაში გამოიყენება გარკვეული სამეცნიერო ტაქტიკები.

ყველა ენას გააჩნია „კომუნიკაციური მანევრების“ განსხვავებული შესაძლებლობები. მიუხედავად იმისა, რომ ერთ სიტუაციას განვიხილავთ, მისი ვერბალიზაცია მეტყველებაში განსხვავებულია სხვადასხვა ენებში. თუ ინგლისური, რუსული და ქართული სამეცნიერო სტრატეგიები საზღვაო კომუნიკაციაში ერთნაირია, მის მისაღწევად გამოიყენება უფრო მრავალფეროვანი ტაქტიკები, რომლებიც ერთიან პროფესიულ სფეროში ხშირად ემთხვევა ერთმანეთს, მაგრამ ისინი განსხვავდებიან გამოყენების სიხშირით. ინგლისური, რუსული და ქართული ლინგვოკულტურისთვის საზღვაო კომუნიკაციის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ყველაზე გამოყენებად ტაქტიკად აღიარებულია ბრძანება, შემდეგ მოდის პირდაპირი კითხვების ტაქტიკა, ინფორმაციის დაზუსტების ტაქტიკა, რჩევის ტაქტიკა, გაფრთხილების ტაქტიკა.

საზღვაო კომუნიკაციაში ჩვენ გხვდება როგორც ოფიციალური, ასევე არაოფიციალური ურთიერთობის ტიპური სიტუაციები. ეკიპაჟს ცხოვრება მულტიკულტურულ საზოგადოებაში უხდება, სადაც პროფესიულ ურთიერთობებში ჭარბობს იერარქიული კომუნიკაცია, პირადულში კი – დემოკრატიული. ჩვენ, პირველ რიგში, პროფესიული ურთიერთობა გვაინტერესებდა, ამიტომ გაანალიზებული ტაქტიკები დავალაგეთ გამოყენების სიხშირის მიხედვით. მოცემული მასალა რამდენიმე ბლოკად დავყავით:

- 1) გემის მართვის დროს გამოყენებადი ფრაზარიუმი;
- 2) გემის აღწერა და დახასიათება;
- 3) ნავიგაციური პრაქტიკა;
- 4) საავარიო სიტუაციები;
- 5) ტვირთის გადაზიდვა;
- 6) კვება და სამედიცინო მომსახურება.

საზღვაო დისკურსის სახელმძღვანელოებში და ნორმატიულ დოკუმენტებში ყველაზე ფართოდ წარმოდგენილია გემის მართვა და ტვირთის გადაზიდვა. თითოეული ნაწილი შედგება ქვენაწილებისგან, ასე, მაგალითად:

- მოლაპარაკება ლოცმანის სადგურთან;
- მოლაპარაკება სხვა გემის ეკიპაჟთან;
- სტანდარტული შეტყობინება რადიოტელეფონით;
- გაფრთხილება სახიფათო სიტუაციების შემთხვევაში და სხვ.

პირველ რიგში გამოვყავით იმპერატიული სტრატეგიით განპირობებული ბრძანებების ტაქტიკა.

ბრძანების ტაქტიკა:

დაადეთ საჭერი! / Наложить стопор! / Secure the break!

დაუმატეთ სიჩქარე! / Больше ход! / Faster!

პირდაპირი კითხვის ტაქტიკა:

როგორია ცირკულაციის დიამეტრი? / Каков диаметр циркуляции? / What is the diameter of the turning circle?

ინფორმაციის დაზუსტების ტაქტიკა:

საკმარისია მანდ სიღრმე? / Достаточно ли там глубина? / Is there sufficient depth there?

რჩევის ტაქტიკა:

გირჩევთ, მანქანა გააჩეროთ. / Советую вам застопорить машину. / Advise you to stop engine.

თხოვნის ტაქტიკა:

გთხოვთ, დამართოთ ნება, დავიწყო მოძრაობა. / Прошу разрешение начать движение. / Please permit me to proceed.

გაფრთხილების ტაქტიკა:

მე ვაპირებ თქვენს გასწრებას მარცხენა ბორტიდან. / Я намерен обогнать вас полевому борту. / I intend to overtake you on your port side.

შემოთავაზების ტაქტიკა:

მოდით, დავშორდეთ ერთმანეთს მარცხენა ბორტიდან. / Давайте разойдемся левым (правыми) бортами. / Let us pass each other port to port (starboard to starboard).

ვარაუდის ტაქტიკა:

მე ვფიქრობ, აქ დახურული (ღია) მოტეხილობაა. / Я думаю, что закрытый (открытый) перелом. / I think it is a closed (an open) fracture.

ყველა ზემოთ მოყვანილი ტაქტიკა გამოხატულია მსგავსი კონსტრუქციებით ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებში, მაგრამ ენობრივი სისტემების განსხვავებული შესაძლებლობების გამო აღნიშნული ტაქტიკების გამოხატვის ენობრივი საშუალებები განსხვავებულია სამივე ენაში, მათ შორის, ფრაზების აგებულება.

პროფესიული ტექსტების და სამეტყველო ფრაზების თარგმანის შესწავლა დღესდღეობით რთულ პრობლემას წარმოადგენს, მით უმეტეს, თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ ათეული წლების განმავლობაში ქართული საზღვაო პროფესიებისთვის კადრების მომზადება რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა. იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც სწავლების ენა ქართული იყო, სახელმძღვანელოები, ენციკლოპედიები და ლექსიკონები ძირითადად რუსულ ენაზე იყო. თვით ქართულ საზღვაო ტერმინოლოგიაშიც კი რუსული კალკები ან ბარბარიზმები ჭარბობდა.

ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო აკადემიის პროფესორ-მასწავლებლები ინტენსიურად მუშაობენ ქართული საზღვაო ტერმინოლოგიის დახვეწაზე, ტიპური ფრაზარიუმების შედგენაზე, აგრეთვე საზღვაო დისკურსის თარგმანის პრობლემების შესწავლაზე. პირველ რიგში, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ხშირად გხვდება თარგმანის ლექსიკური ხასიათის შეცდომები და უზუსტობები, რომლებიც სხვადასხვა მიზეზებით არიან გამოწვეული. ეს ეხება ლექსიკური მარაგის და გრამატიკული სისტემების განსხვავებას, მაგრამ გასათვალისწინებელია სხვა ფაქტორებიც. ჩვენი აზრით, საზღვაო კომუნიკაციაში საერთაშორისო ინგლისური ენის ფუნქციონირების

მიუხედავად, მეზღვაურთა პროფესიულ კომუნიკაციაში შეიძლება გამოვყოთ შემდეგი პრობლემები: 1) ფონეტიკური ინტერფერენციით გამოწვეული უზუსტობები და გაუგებრობები; 2) სამეტყველო პრაქტიკის ნაკლებობით გამოწვეული ხარვეზები; 3) ინგლისური ენის ძალიან განსხვავებული „ეროვნული ვარიანტები“; 4) კულტურული ფონური ინფორმაციის არცოდნა.

საზღვაო კომუნიკაცია წარმოადგენს კულტურათაშორისი პროფესიული კომუნიკაციის რთულ სახეობას, რომელსაც ახასიათებს წარუმატებლობის განსხვავებული ფორმები: უმნიშვნელო შეცდომიდან, უზუსტობიდან დაწყებული გაუგებრობით და, ზოგჯერ, კონფლიქტით დამთავრებული. ჩვენი ვარაუდით, პროფესიული კომუნიკაციის წარმატებულობას ხელს უწყობს კულტურების ცოდნა, კულტურათაშორისი კომუნიკაციის უნარ-ჩვევების გამომუშავება, კარგი პროფესიული მომზადება და სხვ. რაც ხელს უწყობს ყველა ტიპური სიტუაციისთვის შესაბამისი სამეტყველო ქცევის სტრატეგიისა და ტაქტიკის შერჩევას. ნებისმიერი პროფესიონალის (მათ შორის, თანამედროვე მეზღვაურის) მომზადება ორიენტირებულია პროფესიული კომპეტენციის გამომუშავებაზე, რომლის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს კომუნიკაციური კომპეტენცია, ანუ ცოდნა და უნარ-ჩვევები, რომლებიც საჭიროა სხვისი სამეტყველო ქცევის გასაგებად და საკუთარ სამეტყველო პროგრამის ადეკვატურად განხორციელებისთვის. თანაც, როგორც ნიკოლაი ბარიშნიკოვი აღნიშნავს, პროფესიული კომპეტენცია გულისხმობს არა მხოლოდ ვერბალური, არამედ არავერბალური კოდის ცოდნას.

სტატიაში დაყენებული პრობლემები მეტყველებს იმაზე, რომ ქართველი მეზღვაურების კულტურათაშორისი პროფესიული კომუნიკაციის წარმატებულობის ერთ-ერთ პირობას წარმოადგენს საზღვაო სამეტყველო ქცევის ღრმად შესწავლა მეტყველების დაგეგმარების კუთხით.

ლიტერატურა:

1. ვარძელაშვილი დ., საზღვაო ლექსიკონი, თბ., 2009.
2. კუტალეიშვილი ზ., ნაოსნობა საქართველოში, თბ., 1987.
3. Барышников Н. В., Основы профессиональной межкультурной коммуникации. М., 2013.
4. Иссерс О.С., Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. М., 2006.
5. Crystal D., The Cambridge Encyclopedia of Language, Cambridge, 1989.
6. Rodinadze S., Mikeladze T., English for marine Engineers, Batumi, 2010

Medea Imnadze ***Marine speech strategies and tactics*** **Summary**

Marine communication in different languages is characterized by similar characteristics determined by the common illocutionary force: strategies of imperative relations, cooperative relations, informative dialogues, mutual understanding, etc. All languages have various means for “communicative maneuvering” and verbalization of one and the same situation is executed differently from language to language. If the English, Russian, and Georgian communication strategies are similar, this is achieved by more diverse techniques. Also, they differ in terms of

application frequency. The marine communication in English, Russian, Georgian and Georgian linguistic culture is dominated by command as the most frequently used strategy, followed by the tactics of direct questioning, inquiry and specification, advising, warning, etc. Study of marine communication strategies and tactics is a crucial part of the professional competence.

Медея Имнадзе
Стратегии и тактики морской речи
Резюме

Морская коммуникация характеризуется схожими явлениями, на каком бы языке она не осуществлялась, так как она преследует одинаковые иллокутивные цели, для осуществления которых используются следующие типичные стратегии: стратегия императивного общения, кооперативного общения, стратегия информационного диалога, взаимопонимания и др. Вместе с тем, каждый язык обладает разными средствами «языкового маневрирования». Одна и та же профессиональная ситуация вербализуется в речи по-разному. Для достижения общих стратегий профессиональной речи в английском, русском и грузинском языках используются многочисленные тактики, которые отличаются частотой употребления. Исходя из специфики межкультурной морской коммуникации чаще всего используют следующие тактики: приказ, тактика прямых вопросов, тактика уточнения информации, совет, предупреждение и пр. Владение стратегиями и тактиками морской речи представляет собой важную составную часть профессиональной компетенции моряков.

Snezha Tsoneva-Mathewson,
Maria Anastasova*
(Bulgaria)

**SCRATCHING THE SEMANTIC SURFACE OF THE BULGARIAN
IMAM (HAVE) AND NYAMAM (HAVE NOT)**

I. Introduction and data

The verb *imam* and its negative counterpart *nyamam* in Modern Bulgarian have a range of meanings the central one being possession as in the example below:

1. Ivan ima shapka. Ivan has hat. Ivan has a hat.

In such cases, it has a fully developed paradigm for tense and agreement and takes an NP complement, either concrete or abstract. The concept of possession¹ is universal and any language is expected to have conventionalized linguistic expressions of it. As it is a dsjndklcdzrelatively abstract domain of human conceptualization cognitive linguists such as Heine [1997] argue that the linguistic expressions for it are derived from more concrete domains such as “what one does’ (Action), “where one is’ (Location), etc. The etymology of the main Bulgarian verb expressing possession is yet another piece of evidence – it comes from the Proto-Slavic *jъměti, *jъmati, which meant “grab’, “take’, i.e. from the more basic domain of actions. This simple initial semantic analysis of the main verb encoding the notion of possession shows that, unlike other main verbs, *imam* is characterized by a higher level of generality. The latter, perhaps, has signalled out the notion it represents as a possible source concept for even more abstract grammatical concepts such as tense, mood or aspect.

Besides an NP *imam* can take a VP complement as shown in 2.

2. Ivan i Penka imat da chetat (mnogo knigi).
Ivan and Penka have-3pl.prs CONJ read-3pl.prs (many books).
Ivan and Penka have to read (lots of books).

The verb in the dependent clause introduced by the *da*-conjunction is finite in form but infinitival in function as it replaced the Old Bulgarian infinitive (c.f. section V below). At that point, as Bolinger points out, any verb which is given an infinitive complement starts down the road of auxiliarieness” [1, 297]. Indeed, unlike 1, 2 has the meaning of deontic modality (necessity and obligation), which is particularly clear when the *da*-construction has no direct object.

Imam in both 1 and 2 can be replaced by its negative counterpart *nyamam*, which is a phonological merger of the negative particle *ne* and *imam*. The meaning will be lack of possession and of obligation, respectively.

The impersonal *ima* (3p.sg. form) is used with an NP complement (singular or plural) to denote existence as in the example:

3.a Ima knigi na masata.
Have-3sg.prs book-PL on table-DEF
There are books on the table.

* University of Plovdiv Paisii Hilendarski.

¹ For an extended discussion of types of possession and kinds of possessive constructions, see Heine 1997.

The negative counterpart expresses lack of existence as in 3.b below:

3.b	Nyama	knigi	na	masata.
	Have not-3sg.prs	book-PL	on	table-DEF
	There are no books on the table.			

When the affirmative impersonal *ima* is used with a specific intonation (which might be graphically represented) and with a *da*-clause, it has a combination of temporal, modal and aspectual senses as in

4.	Ima	da	go	chaaaaakam	dovechera!
	Have-3sg.prs.	CONJ	him	wait-1sg.prs	dovechera-ADV
	I will have to wait for him long tonight!				

The future time reference is implied in the assertion about the future, the predicted activity is viewed as necessary and continuous¹.

At the same time, the negative 3p.sg. form *nyama* is cited in all textbooks as the negative future tense auxiliary in Modern Bulgarian as in:

5.	Ivan	nyama	da	go	chaka.
	Ivan	no-have	CONJ	him	wait-3sg.prs.
	Ivan will not wait for him.				

As such, it is often compared to the auxiliary *shte*, which forms the affirmative future tense paradigm.

In this paper we will only scratch the semantic surface of *ima(m)* in an attempt to account for its grammatical functions (tense, aspect, mood) *ima(m)* as related to the semantic components of its prototypical lexical meaning of possession. In other words, there is no rigid boundary between main verb and auxiliary; abstract grammatical concepts encoded by the forms of the verb *ima(m)* are derived from the less abstract concept of possession, which, as we will see below, itself is a complex concept.

II. Theoretical Background

As it has already become clear, our theoretical framework is that of cognitive linguistics which claims that we conceive and linguistically express experiences that are less easily accessible or more difficult to understand or describe, in terms of more immediately accessible, clearly delineated experiences. This strategy entails that complex contents are expressed by means of less complex and more basic concepts, and abstract concepts by means of more concrete concepts. Thus the concrete entities describing such a general notion as possession (what one (Y) owns (X)) and one of the most common linguistic expressions for it, the verb *imam* in Bulgarian, have developed into abstract grammatical concepts in a process traditionally referred to as grammaticalisation.

This process involves at the same time more than one linguistic item; the source for the process is the whole proposition “X *ima* Y”, which can be viewed as an event schema [3] and the semantic shift that it entails has peculiar implications for the morphosyntax (construction), e.g. the modal sense of *imam* evolved in combination with a nominalization marker like the infinitive in Old Bulgarian, which has been superseded by *da*-clause in Modern Bulgarian. An event schema as proposed by Heine relates to a stereotyped content describing a situation that appears to be more basic to human experience and communication and is encoded linguistically by means of

¹ For a detailed discussion of the aspectual meanings of *ima da* – construction, see Desislava Dimitrova’s PhD dissertation, 2015.

predication, involving one predicate and two participants. What distinguishes event schemas from simple concepts is that the former are composed of more than one perceptually discontinuous entities. Some of the main schemas as sources for grammatical categories are “X is at Y’ (Location), “X moves to/from Y’ (Motion), “X does Y’ (Action), “X want Y’ (Volition), “X has Y’ (Possession), “X acts (in order) to Y’ (Purpose), etc. The first three may be considered more basic than the others. In the next section, we will try to show the possible semantic (conceptual) links among the Possession Schema, the Location Schema, and the Purpose Schema.

III. Existence, location, and purpose as sources for the interpretation of the possession schema, X ima Y (X has Y)

Possession is a type of relationship between two entities X and Y defined by a number of semantic components in a number of configurations:

A. X may be animate, [+DEF] (personal pronoun, or NP, [PROPER] or [DEF]), X exists in this or any other possible worlds as a discrete entity.

Y may be

A) discrete entity [INDEF], inanimate or animate [-human], countable or uncountable; Y exists in this world or any other possible world;

a) part of X or occupies space in the immediate vicinity of X so that it is immediately perceived by the senses as in:

7. Ivan ima glava, hrana, knigi, kotka, pr. Ivan has head, food, books, cat, etc.
Ivan has a head, food, a cat, etc.

b) by extension one may have a house miles away from one's location at the moment or money in the bank rather than in the pocket.

Both a) and b) ultimately involve the notion of location; we would call the former proximal and the latter distal. There seems to be another semantic component in the meaning of *imam* i.e. purpose which becomes syntactically explicit when *imam* develops a more abstract meaning. We view the parts of our body as being there for a purpose. We possess things for a purpose. Many children's nursery rhymes are centred around this semantic component, e.g.:

Hush-a-bye a baa-lamb,
Hush-a-bye a milk cow,
You shall have a little stick
To beat the naughty bow-wow.

or

Baby and I
Were baked in a pie,
The gravy was wonderful hot.
We had nothing to pay
To the bakers that day
And so we crept out of the pot.

The above point, however, needs research to be substantiated and would not be pursued in the present paper.

The discussion above suggests that the event schema of possession is not a simple one; it is more abstract than location. For example, possession in Bulgarian can be expressed by the verb *sŭm* “to be’ and a PP with the preposition *na* “on’ which has a basic locative meaning as in

8. Knigite sa na masata. books-DEF are on table-
DEF The books are on the table.

and a possessive meaning as in:

9. Knigite sa na Ivan. books-DEF are on Ivan. the books belongs to Ivan.

Penchev [11, 97] argues that although the structures in 7 and 9 have the same meaning, they are unrelated from the point of view of transformational grammar. He states that the NP complement *knigi* ‘books’ in 7 is indefinite, while the same NP subject in 9 is definite. Similarly, he distinguishes between 8 and 10 below (c.f.3) where *ima* is the impersonal form with an existential meaning.

10. Namasata ima knigi.
on table-DEF has books

There are books on the table.

“In other words”, he writes, “the subject of *sŭm* is definite and the object of *imam* never takes the definite article” [11, 97]. However, we found data which contradicts the above. Consider 11 below:

11.a Imam shtastieto da vi vidya.
have-1sg.prs happiness-DEF CONJ you-ACC see-1sg.prs

I am happy to see you.

11.b Imam chestta da se zapoznaem.
have-1sg.prs honour-DEF CONJ se-REFL meet-1pl.prs

I have the honour of meeting you.

It seems that when the referents of the object NPs of *imam* are abstract concepts, the NP object is specified by a definite article and a *da*-clause. At the same time, an abstract subject of *sŭm* may be an indefinite NP as in

11.c Shtastie e za men da vi vidya.
happiness-INDEF is for me CONJ you-ACC see-
1sg.prs

I am happy to see you.

11.d Chest e za men da se zapoznaem.
honour-INDEF is for me CONJ REFL meet-
1pl.prs

It is an honour for me to meet you.

The point we would like to make here is that the similar syntactic behaviour of at least some Ns when part of the PP of *sŭm* or the NP of *imam* may be due to the semantic links between the two constructions. In our opinion, there is a metaphorical extension of the concept of proximal location (part of X or in the immediate vicinity of X) expressed linguistically through the PP “na X’ to the concept of possession. The semantic meaning of the preposition *na* has been extended from the physical domain to the more abstract domain of possession. The historical development of the PP with *na* is a complex phenomenon exemplary of the intricate network of semantic relations between the concepts encoded by the various noun cases in Old Bulgarian and the influence of other Balkan languages. First, *na* with a noun in the Accusative for purpose began to replace the Dative case which had already subsumed the Genitive. Thus, in Modern Bulgarian, there are three distinct uses of the preposition *na*: a) with its basic lexical meaning of location, b) with the meaning of

possession and c) a Dative meaning as in:

12. Ivan	dade	knigata	na	Penka.
Ivan	give-3.sg.past	book-DEF	to	Penka.

Ivan gave the book to Penka.

So far, the point that we have made is that the event schema of location is intricately related to the event schema of possession. Furthermore, this relationship seems to be reflected in the syntax of the resulting structures, as we will see below.

B) Y may be abstract.

The shift from concrete to abstract is immediately reflected in the syntax. In 13. the object NPs all contain abstract Ns and the syntax deals with them in one of the following ways. In 13.a the NP must have either the quantifier *edin* ‘one’ or the N must be plural. In other words, the NP should have explicit nominalization markers.

13.a Imam	edna	mechta,	mechti.
have-1sg.prs	one	dream,	dreams.

I have a dream, dreams.

The sentences in 13.b have implicit adjuncts of location or purpose.

13.b Imam	bolki (v krakata), vreme (za gubene), chuvstva (v dushata).		
have-1sg.prs	pains (in legs-DEF), time (for wasting), feelings (in soul-DEF)		

I have pains (in my legs), time (to waist), feelings (in my heart).

The sentences in 13.c are unacceptable without an overt adjunct of location.

13.c Imam	radost vdushata,	toplina	v sŭrtseto.
have-1sg.prs	joy in soul-DEF,	warmth	in heart-DEF.

I have joy in my soul, warmth in my heart.

Similarly, the impersonal existential *ima* always has an implicit or overt locative adjunct (c.f. 8 and 10 above). Due to the ontological relationship between the location schema and the possession schema, the verb *imam* might have been reanalyzed as existence according to the following scenario:

Y e na X (Y is at X), location > Y is na X, possession which parallels X ima Y, possession > ima Y (na X), existence = Y e na X, location.

Again, there seems to be an interplay between the concepts of location, existence and possession.

C) Y may be animate [+human]

14. Imam	brat.
have-1sg.prs	brother.

I have a brother.

In this case the meaning of possession is centred around the genetic (physical) connection between X and Y. Without going into the intricacies of family relationships, the important point for our study is that the concept of being part of (proximal location) exists in the relationship between X and Y.

B. X is inanimate or animate [-human], Y is inanimate. In this case, the component of proximal location (part of) is invariably present.

15. Masata	ima	kraka. table-DEF
has	legs	

The table has legs.

IV. The Purpose schema as a source for modality and the future

In 2 and 4 above we presented the constructions *ima(m)+da*-clause. Their status has been a point of controversy among Bulgarian linguists. Andreychin (1978) denies *ima+da*-clause the status of a future tense form. Trifonov (1908), Kostov (1939), Ivanova-Mircheva (1983) and others have argued that the *ima*-construction is a legitimate future tense form which has evolved from the Old Bulgarian construction *имѹти+infinitive*. Haralampiev [14, 116-122] analyzes *ima* as an impersonal verb which has completely lost its lexical meaning and is a grammatical marker of futurity in Modern Bulgarian. To make his point, he contrasts it to expressions of the type *imam da cheta* ‘I have to read’ in which the verb *imam* changes for person, number and tense and the meaning of the expression is ‘have an obligation’ and tries to prove that the meaning of *ima+da*-clause and *imam+da*-clause are totally separate. At the same time, he points out the obvious correlation between *nyama+da*-clause and *ima+da*-clause as denoting the prototypical meaning of prediction of the two future constructions.

We suggest a cognitive account of the development of *imam+da*-clause and *ima+da*-clause, the direction of the semantic change being concrete lexical meaning > abstract grammatical meaning (future tense) rather than grammatical function (future tense) > secondary semantic overtones of necessity and continuity, as proposed by Haralampiev [14, 116-122].

The examples above are rewritten below as 16 and 17.

16.	Ivan i Penka	imat da	chetat	(mnogo	knigi).
	Ivan and Penka	have CONJ	read3pl.prs	(many	books).
	Ivan and Penka have to read (many books).				
17.	Ima	da	go	chaaaaakam!	
	Have-3sg.prs.	CONJ	him	wait-1sg.prs.	
	I will have to wait for him a long time!				

Imam in 16 stands for the agent-oriented modality of obligation and a possible account of its rise from the concept of possession is the purpose schema as analyzed by Heine (1993).

The purpose schema has the form ‘X acts (in order) to Y’, where ‘acts’ stands for the propositional predicate and the phrase ‘(in order) to Y’ for an oblique constituent consisting of a purpose or a goal marker plus the notional main verb (‘Y’). In the case of Bulgarian the purpose phrase is a clausal constituent, the *da*-clause, while in Old Bulgarian it was an infinitival constituent. As may be the case in English [2, 17], as well as in Bulgarian, the development of deontic modality involves the possession schema (‘X has Y’) plus a purpose or goal adjunct [‘(in order) to’] and the change from purpose schema to deontic modality may have the following conceptual stages:

Bulgarian	English
1. Imam knigi.	I have books. [Possession schema]
2. Imam knigi za chetene.	I {have books} to read.
3. Imam knigi da cheta.	[Purpose schema: possession schema+purpose adjunct]
4. Imam knigi da pisha.	I have books to write. [The possessive meaning has been bleached]
5. Imam da pisha knigi.	I have to write books. [Imam+da-clause expresses obligation]
6. Imam da pisha.	I have to write. [The object complement can be deleted]

The actual main verb *cheta, pisha* is encoded as an adjunct, either a *da*-clause or a PP with a verbal noun, e.g. *za chetene*, of the event schematic predicate, and it is the latter that assumes a grammatical function i.e. deontic modality.

The cognitive process that may be responsible for the embarkment of *imam* on the road of grammaticalisation is described by Heine [3, 45]. The complement Y in the event schema of the type ‘X has Y’ is typically an instance of the ontological category of OBJECT or SPACE; Y is likely to stand for some concrete, referential entity or a LOCATION, respectively. What happens in the genesis of grammaticalisation is that, instead of the categories OBJECT or SPACE, instances of a different ontological category, that of ACTIVITY, are allowed to assume the role of the complement Y. In other words, the predicate takes events, rather than objects, as its complement. Instances of the category ACTIVITY are linguistically encoded typically as verbs with the corresponding morphology; in accordance with their function as nominal complements, they appear in some non-finite form. Thus, in Bulgarian, *imam* with the meaning of obligation is followed by the preposition *za*+verbal noun, or a *da*-clause, which, as pointed out earlier, evolved, from Old Bulgarian infinitive.

With the introduction of an ACTIVITY complement, the predicate *imam* loses its main verb semantics of possession, as shown above at stage 3, the semantics of the complement is perceived as the core of predication and the object NP of *imam* is reanalyzed as a NP of the event complement as at stage 4.

The moment *imam* has acquired the modal sense of obligation it becomes a potential source for the epistemic senses and from there to the future. Thus, the next stage in the development of *imam* as a grammatical marker is the construction with the impersonal *ima+da*-clause, which extends the notion of obligation and necessity to prediction, coupled with the aspectual semantics of continuity (see Ex. 17).

The negative counterpart *nyama da*-clause is considered the most highly grammaticalized instance of the verb *imam* since it is the most common way to negate the future in Bulgarian. Its semantic domain is comprised of the various senses of epistemic modality and negation.

18. Ivannyama da go chaka.
 Ivanno-have CONJ him wait-3sg.prs.
 Ivan will not wait for him.

The affirmative future tense form has evolved from a different event schema i.e. volition ‘X wants Y’. Both affirmative and negative forms have their origin in Old Bulgarian constructions, the former from *хотѹти*+infinitive with the sense of volition and intention, the latter from *имѹти*+infinitive with the sense of necessity, obligation, determination, etc. Obviously, the grammaticalisation of these constructions followed different paths. When *ima* in 17 is replaced by its negative counterpart, the senses of obligation and continuity disappear and the only remaining sense is the one of the prediction that the event encoded by the event complement will not occur. The network of semantic links among the subcategories of possession, deontic modality, epistemic modality and negation must be extremely complex and will not be attempted at in this paper.

V. The Historical Data¹

In order to illustrate the aforementioned event schemas and provide evidence for the process

¹ We are grateful to Antoaneta Dzhelyova for her invaluable help with the OB data.

of grammaticalisation of the verb *ima* (*m*), we have excerpted a corpus of 60 Old Bulgarian examples from such texts as the Codex Marianus and the Codex Suprasliensis¹. It becomes obvious that the grammaticalisation process was well underway in Old Bulgarian.

The pie chart below represents the percentages of different types of *imam*-constructions in our corpus.

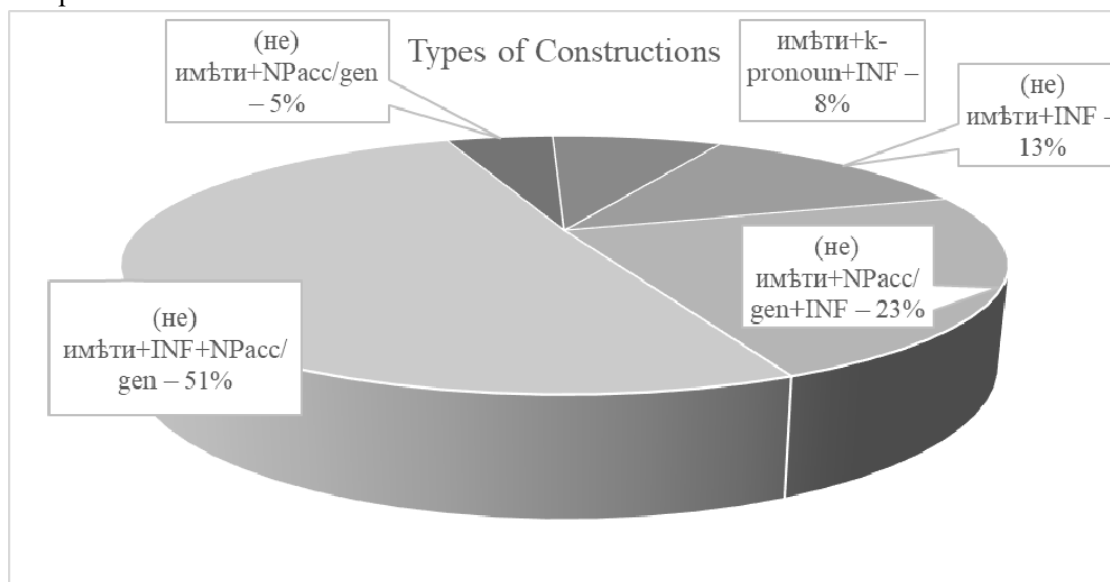

Fig 1. Types of (не) имѹти-constructions

The constructions имѹти+NPacc and не имѹти+NPgen²⁵ have the meaning of possession and represent 5% of the usages (see Ex. 1 and 2). The constructions имѹти+NPacc+INF (Ex. 3) and не имѹти+NPgen+INF (Ex. 4) are also joined together and represent stage 2 (possession schema+purpose schema) and stage 3 in the process of conceptualization of deontic modality; they take up 23% of the overall number of examples. The restructuring of the above constructions into (не) имѹти+INF+NPacc/gen (Ex. 5 and 6) represents stage 4 in the process of grammaticalisation of the *imam/nyamam* constructions, taking up 51% of the tokens in our corpus. Next, the 13% of tokens of the (не) имѹти+INF (Ex. 7) show the final stage in which the object complement of the infinitive can be dropped altogether. With a considerable degree of certainty we can say that they express deontic modality. Finally, there are 8% of the examples with tokens of the construction имѹти+k-pronoun+INF (Ex. 8) in which k-pronouns are the contemporary Bulgarian interrogative pronouns such as *koy* ‘who’, *kogo* ‘whom’, *kŭde* ‘where’, etc. These constructions have been discussed by [11, 134-136; 12, 585-586] and Krapova [4, 81-89] from the point of view of generative grammar. The difficulties in categorizing them stem from the links between the object and the verb *imam* in the main clause, on the one hand (the object is marked with the genitive because of the negative не имѹти in the Old Bulgarian example), and the infinitive, on the other.

1. (Marianus LUKE 9.58): лиси ѹзвинѹ имѹтъ. и птиц- нѣбскѹ^а гнѹзда
And Jesus said unto him, Foxes have holes, and birds of the air have nests; but the Son of man hath not where to lay his head.

¹ The examples came from <http://foni.uio.no:3000/>

² In Old Bulgarian negation required the use of the Genitive case.

2. (Marianus JOHN 4.44): самъ бо и҃съ съвѣдѣтельствова ѹко п҃ркѣ въ своємъ
от҃чѣствии не имать чѣсти
For Jesus himself testified, that a prophet hath no honour in his own country.
3. (Marianus MARK 4.23): ꙗже имать уши слѣшати да слѣшитѣ
If any man have ears to hear, let him hear.
4. (Marianus LUKE 11.6): ꙗде другъ ми приде съ п҃ѣти къ мнѣ. ꙗже не имамъ чесо
положити прѣдъ нимъ.
For a friend of mine in his journey is come to me, and I have nothing to set before him?
5. (Marianus MARK 10.15): ꙗже аште не приметъ ц҃рствіѹ б҃жиѹ. ѹко отроч-. не
имать вѣннити въ не
*Verily I say unto you, Whosoever shall not receive the kingdom of God as a little child,
he shall not enter therein.*
6. (Marianus JOHN 8.52): аште кто слово мое съблюдетъ. не имать вѣкусити смръти
въ вѣкъ.
If a man keep my saying, he shall never taste of death.
7. (Marianus MATT 13.14): слухомъ услѣшите и не имате разумѣти ꙗ зѣр-ще узѣрите и
не имате видѣти
*By hearing ye shall hear, and shall not understand; and seeing ye shall see, and shall not
perceive*
8. (Marianus LUKE 12.17): что сътвориш. ѹко не **имамъ кѣде събѣрати**...плодъ моихъ.
What shall I do, because I have no room where to bestow my fruits?

VI. Conclusion

If semantic structure is conceptualization, as Langacker [6, 99] claims, we have just scratched the surface of the semantics of *ima(m)* and *nyama(m)* revealing at least some of the concepts at play on the path of the grammaticalisation process. We have shown that the complex network of meanings paired with the *ima(m)* and *nyama(m)* constructions are anchored in concepts such as possession, location, existence, and purpose. Following Heine (1993), we suggest the possible stages of the emergence of deontic modality from the event schemas of possession and purpose.

Literature:

1. Bolinger D., Wanna and the gradience of auxiliaries. In: G. Brettschneider & C. Lehmann (eds), 1980.
2. Fleischman S., The future in thought and language: diachronic evidence from Romance. In: Cambridge Studies in Linguistics, 36. Cambridge: CUP, 1982.
3. Heine B., Auxiliaries: Cognitive Forces and Grammaticalization. New York, Oxford: OUP, 1993.
4. Krapova I., The system of auxiliaries in Bulgarian. In: Topics in South Slavic Syntax and Semantics. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1999.
5. Langacker R., The form and meaning of the English Auxiliary. *Language*, 54, 4:857, 1978.
6. Langacker R., Foundations of cognitive grammar. Vol. 1, Stanford, Stanford University Press, 1987.

7. Lakoff G., Johnson M., *Metaphors we live by*. Chicago and London: University of Chicago Press
The Oxford Dictionary of Nursery Rhymes. 1992, Oxford: OUP, 1980.
8. Андрейчин Л., *Основна българска граматика*. София, издателство «Наука и изкуство», 1978.
9. Иванова-Мирчева Д., *Развой на бъдеще време (футурум) в българския език от X до XVIII век*. Христоматия по история на българския език (съст. А. Давидов, И. Харалампиев, М. Дамянова). София, издателство «Наука и изкуство», 1983.
10. Костов Н., *Българска граматика*. София, Издателство «Хемус», 1939.
11. Пенчев Й., *Строеж на българското изречение*. София, издателство «Наука и изкуство», 1984.
12. Пенчев Й., *Съвременен български книжовен език*. Синтаксис. Пловдив, 1998.
13. Трифонов Й., *Значение на сложните (описателните) бъдещи времена в новобългарския език*. Периодично списание на Българското книжовно дружество в София, 1908, т. 69, №1-2.
14. Харалампиев, И. *Старобългарските средства за изразяване на бъдещи действия и съвременните форми за бъдеще време*. Българският език, 1981, №2.

სნეჟა ცონევა-მატიუსნი, მარია ანასტასოვა
ბულგარული ზმნების „ქონა“/„არ ქონა“ სემანტიკური ანალიზი
რეზიუმე

სტატიის მიზანია *ქონა* /*არქონა* ზმნების გრამატიზირებული მნიშვნელობების ანალიზი, როგორც მათ პროტოტიპულ მნიშვნელობებთან სემანტიკურად დაკავშირებულების. გამოყენებულია *მოვლენების სქემებზე* წოდებული კოგნიტური კონცეფციები.

Снежга Цонева-Матюсън, Мария Анастасова
Семантический анализ болгарских глаголов «иметь» и «не иметь»
Резюме

Целью статьи является анализ грамматических значений глаголов *иметь* и *не иметь* как семантически связанных с их прототипным значением. Применяются когнитивные концепции, называемые *схемами событий*, которые заложены в концептуальном переосмыслении и структурной перегруппировке конструкций с помощью *иметь/не иметь + да* в предложениях в современном болгарском языке и *иметь + инфинитива* в предложениях в староболгарском языке.

ნინო მესხი

(საქართველო)

მთარგმნელის ფსიქოლოგიური მზარბა და მზარბი ემოციური ბრალდებები თარგმანში პელეგინის ნაწარმოების («Подземное небо») ქართული თარგმანის მიხედვით

ვიქტორ პელეგინის «Подземное небо» („მიწისქვეშა ზეცა“) ქართულ თარგმანში მოთხრობად არის მოხსენიებული, თუმცა იგი უფრო ესეს მიეკუთვნება და როგორც ცნობილია, ესე „თავისუფალი ფორმის (არასისტემატურ-მეცნიერული ხასიათის) ნარკვევია, რომელშიც განხილულია ლიტერატურული, ფილოსოფიური, სოციალური და სხვა პრობლემები“ [8, 160]. სწორედ ასეთია პელეგინის „მიწისქვეშა ზეცა“. როგორც სათაურიდანვე ჩანს, აქ მოთხრობილი ამბავი მიწისქვეშ, მოსკოვის მეტროში ხდება. ესე 2001 წელს არის დაწერილი, თარგმანი კი ანტონ ვაჭარაძემ აღმანახ „ახალ თარგმანებში“ 2009 წელს გამოაქვეყნა [6, 118-120].

მიწისქვეშ, მეტროთი გადაადგილებისას, ავტორმა მთელი სიგრძე-სიგანით განჭვრიტა მოსკოვის მეტროს პოლიტიკურ-სტრატეგიული მნიშვნელობა. საბჭოურ ძეგლებს მიღმა იგი ბერძნული ღმერთების ქანდაკებებს ხედავს, თითქოს ძველმა ღმერთებმა საბჭოურ „ღმერთებში“ გადაინაცვლეს და ადამიანის „საკეთილდღეოდ“, რეპრესიების, ჯურღმულებში ხალხის გაუჩინარებისა და მათი არაადამიანური შრომის ხარჯზე, ხელოვნური, სხვის დასანახად ბედნიერი, არსობრივად კი შემზარავი საბჭოთა რეალობა შეიქმნეს. ვერც სტალინის კულტის დამსობისა და მისი ქანდაკებების უკუნეთში გადანახვის შემდეგ ამოიშანთა მათი კვალი. მეტროს კედლების ბათქაშის ქვეშ, თითქოს საგულდაგულოდ დაფარული ბელადის სახება ჯერაც ასულდგმულებს მთავრობას, რომელიც ვერ განთავისუფლებულა საბჭოური მენტალობისგან. ავტორი მცირე ტექსტის ფორმატშიც შესანიშნავად ახერხებს ძალზე შთამბეჭდავი სურათის შექმნას. საერთოდ, როგორც პელეგინი აღნიშნავს, მას აინტერესებს არა თვით საბჭოთა სისტემა, რომლის შესახებაც ბევრი დაწერილა და იწერება ახლაც, არამედ სწორედ პოსტსაბჭოური რეალობა, რუსეთის დღევანდელი, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია და რასაც ასეთი ოსტატობით აღწერს მწერალი. მართალია, ვიქტორ პელეგინის შემოქმედება პოსტმოდერნისტულად არის მიხნეული, თუმცა თვითონ მწერალი ამას უარყოფს და თავს არც ერთ ლიტერატურულ მიმდინარეობას არ მიაკუთვნებს. იგი მართლაც რაღაც სხვა, შეიძლება ითქვას, პელეგინისეული მიმდინარეობის შემქმნელია, თუმცა პოსტმოდერმიზმისათვის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებები მაინც უხვად გვხვდება მის ნაწარმოებებში და ამ კონკრეტულ ნაწარმოებზეც ვრცელდება. მასში არის პოსტმოდერნისტული ნაწარმოებებისათვის ნიშანდობლივი ფრაგმენტულობა, პაროდულიობა, შავი იუმორი, ყოვლისმომცველი ირონია. პელეგინი არ გვევლინება ზნეობრივ ფასეულობათა მქადაგებლად, არამედ წარმოაჩენს ფაქტებს, რომლებიც თავად მეტყველებენ უკიდურეს უზნეობაზე. ამ რეალობაში, იგი თითქოს მოთამაშეა, რომელიც თავს იცავს მისი გარემომცველი აბსურდისა და გახრწნილებისაგან.

პელეგინის შემოქმედებაში და, კერძოდ, ამ ესეში გამოსჭვივის ინტერტექსტუალურობა, რომელიც ლიტერატურულ კრიტიკაში პოსტმოდერნისტული ლიტერატურა

რის ერთ-ერთ უმთავრეს მონაპოვრად მიიჩნევა. დღეს ამ ტერმინს იყენებენ, როგორც თანამედროვე ადამიანის მსოფლიო და საკუთარი შეგრძნებების ერთობლიობას. მთელი პოსტმოდერნისტული მსოფლმხედველობის კონტექსტში ინტერტექსტუალობა განიხილება, როგორც ტექსტების წარმოშობის ერთიანი მექანიზმი. ჟერ კიდევ უ. დელიდას ფორმულირებით, სწორედ მსოფლიოა ტექსტი“ [4, 81]. ცხადია, ინტერტექსტუალურობა მარტო პოსტმოდერნისათვის არ არის დამახასიათებელი, მ. ბახტინს მიაჩნდა, რომ ყველა ლიტერატურული ნაწარმოები ერთმანეთთან დიალოგს აწარმოებს და ერთმანეთს უკავშირდება არა მარტო მათში არეკლილი რეალობით, არამედ ავტორით, მკვითხველებითა და წარსულისა თუ დღევანდელი ლიტერატურული პროცესებით“ [4, 82].

ასე რომ, მხატვრული თარგმანის ინტერტექსტუალობის ჭრილში განხილვა ახალი არ არის. გავიხსენოთ თუნდაც ფრანგი ლიტერატურის კრიტიკოსი, ფილოსოფოსი და სემიოტიკოსი როლან ბარტი, რომელიც თვლიდა, რომ „ტექსტი არსებობს მხოლოდ ტექსტთაშორის ურთიერთობებში ინტერტექსტუალურობის ძაღისხმევით“ [2, 28]. ახალგაზრდა მკვლევარი იულია ალექსეევა თარგმანს ინტერტექსტუალურ წარმონაქმნს უწოდებს, რადგან თვით სათარგმნ ტექსტს განიხილავს, როგორც ინტერტექსტს, თარგმანისა და დედნის ლინგვისტური ერთეულები კი განხილული აქვს, როგორც პროტოტიპული კატეგორიის ელემენტები. დედნისეული ტექსტის თარგმნისას, მთავარ ბირთვად მიჩნეულია წინადადება. ცნობილი ლინგვისტ-ამერიკანისტი, პროფერსორი ალექსანდრე შვეიცერი, ოტოკადეს გამოკვლევებზე დაყრდნობით (რომელმაც თავის დროზე თარგმანის სამფაზიანი სისტემა შექმნა და რომელიც თარგმანის ერთეულებად მიიჩნევა სიტყვას, ფრაზეოლოგიზმებსა და წინადადებას), მთლიანობაში თარგმანის ერთეულის გააზრებაში ხელაუდა ტერმინთა შეუსაბამობას, ვინაიდან ზოგადად ერთეული მყარ ცნებად მიიჩნევა მაშინ, როცა თარგმანის ერთეული ცვალებადია [7, 71]. თარგმანის ტექსტის ინტერტექსტუალურ ჭრილში განხილვას ვხვდებით პ. ტოროპთან, გ. დენისოვასთან, ნ. კუზმინასთან და სხვა მკვლევრებთან. მათი ანალიზისა და საკუთარ გამოცდილებაზე დაყრდნობით, შეგვიძლია თამამად ვთქვათ, რომ თარგმანში მთავარ ბირთვად მაინც წინადადება რჩება, რომელმაც ნათლად უნდა ასახოს ორიგინალი, თუმცა, რიგ შემთხვევებში, ზუსტი, ბუკვალური თარგმნი სრულიად უადგილოა, სათარგმანი ენის ლექსიკური თუ გრამატიკული სპეციფიკის (მაგ., არტიკლის, სქესის, ზმნის ასპექტის, მართვისა თუ პუნქტუაციის თავისებურების და ა.შ.) გათვალისწინებით.

თავის მხრივ, მსგავსი დამოკიდებულება, სხვა ყველაფერთან ერთად, ხელს უწყობს სწორედ ინტერტექსტუალობის შენარჩუნებას თარგმანში, რათა იგი არ იქცეს დედნის მეორადი დისკურსიული სტატუსის მქონე ტექსტად.

„თარგმანის ტექსტში შეიძლება შეგვხვდეს აგრეთვე ცალკეულ კომპონენტთა ლექსიკური ჩანაცვლებები, რომლებიც პირდაპირ არ შეესატყვისება ორიგინალის შესაბამის წინადადებას, მაგრამ ლოგიკურად შეიძლება მიესადაგოს ტექსტის ძირითად აზრს“ [1, 31].

სანამ პელეგინის ნაწარმოების ქართული თარგმანის განხილვას შევუდგებოდეთ, გავიგოთ, ვინ არის მთარგმნელი ანტონ ვაჭარაძე და გავიაზროთ, რატომ გადაწყვიტა მან პელეგინის სწორედ ამ ნაწარმოების თარგმნა.

ანტონ ვაჭარაძე პროფესიით ისტორიკოსია და არაპროფესიონალი მთარგმნელი. მისი ამ ტექსტით დაინტერესებაც უფრო გასაგები გახდება, თუ იმასაც გავით-

ვალისწინებთ, რომ იგი ხელმძღვანელობდა კვლევით მიმართულებას საარქივო და საბჭოთა კვლევების პროგრამის ფარგლებში. ანტონ ვაჭარაძე 2017 წლიდან შეუერთდა IDFI-ის გუნდს და პირველი პროექტი, რომელსაც ის კოორდინირებს უწევდა, იყო „ღია საზოგადოების ინსტიტუტის ბუდაპეშტის ფონდის“ (OSI) მიერ დაფინანსებული „ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში სახელმწიფო არქივის ღიაობის ხელშეწყობა“. მისი სადოქტორო ნაშრომის თემაა „ბათუმის საკითხი ანტანტის ქვეყნების საერთაშორისო პოლიტიკაში 1918-1921 წლებში“. იგი მრავალი პუბლიკაციის ავტორია, რომელთაგან გამოვყოფდით რამდენიმეს, რომლებიც თემატურად ახლოსაა ვიქტორ პელევიჩის ნაწარმოებში («Подземное небо») გამოთქმულ მოსაზრებებთან სტალინური რეჟიმის შესახებ.

მთარგმნელის, როგორც პიროვნებისა და მოქალაქის ღირსებაზე მიუთითებს ისეთი თემებით დაინტერესება, როგორებიცაა: „ბათუმში აღმოჩენილი საბჭოთა რეპრესიების მსხვერპლთა სამაროვანის შესახებ“; „საბჭოთა რეპრესიების მსხვერპლთა მასობრივი სამარხების საკითხი საქართველოში“; „კვბ არქივის გახსნა ლატვიაში – სასარგებლო გაკვეთილი საქართველოსთვის“ და ბევრი სხვა პუბლიკაცია.

ამრიგად, სწორედ ავტორისა და მთარგმნელის საერთო ინტერესმა განაპირობა პელევიჩის ამ მეტად მტკივნეულ თემაზე შექმნილი ნაწარმოების თარგმნა. შესაბამისად, მთარგმნელს კარგად აქვს გააზრებული ავტორის მთავარი სათქმელი.

„დიდი ხანია ცნობილია, რომ მთარგმნელი თავისი ე.წ. „მეორადი შემოქმედებით“ თავად შემოქმედია და თარგმანის შეფასებისას თუ არ გავითვალისწინებთ მისი მოღვაწეობის მოქმედების მოტივს, ნიჭსა და ხასიათს, ფსიქოლოგიას, შეუძლებელი იქნება მისი, როგორც შემოქმედისა და პიროვნების ქცევის, საზოგადოებრივი როლის გაგება“ [3, 21].

თავიდანვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ანტონ ვაჭარაძის თარგმანი აზრობრივად სავსებით დედნის შესატყვისია, თუმცა, როგორც ცნობილია, მხატვრული თარგმანი არ არის დედნის ფოტოგრაფიული ასლი. თარგმანში დედნისეულ ტექსტს ზოგჯერ განმარტება და ამისთვის ცალკეული სიტყვისა თუ მთელი წინადადების ჩამატებაც სჭირდება ხოლმე. ასეთ დროს მთავარია არ დაირღვეს დედნის არქიტექტონიკა. მთარგმნელს არც დედნისეული ნიუანსები უნდა დარჩეს უყურადღებოდ.

გთავაზობთ რამდენიმე ნიმუშს, სადაც განსაკუთრებით კარგად გამოჩნდა ქართველი მთარგმნელის ფსიქოლოგიური მზაობა და მზარდი ემოციური გრადაციები პელევიჩის ნაწარმოების ქართულ თარგმანში:

«Но самую красивую и самую страшную легенду о московском метро придумали дети; это одна из страшилок, которые рассказывают в пионер лагерях» [5].

„ყველაზე მიმზიდველი და ამავედროულად შემზარავი ისტორია მოსკოვის მეტროს შესახებ ბავშვებმა გამოიგონეს. ეს იყო ყველაზე საშიში ამბავი“ [6, 120].

სიტყვა «страшилка» ქართულ ენაზე არ გადმოიცემა ერთი სიტყვით. «Это одна из страшилок» არ არის „ყველაზე საშიში ამბავი“, როგორც თარგმანშია, არამედ, „ერთ-ერთი საშიში ამბავი“, თუმცა „ყველაზე საშიში ამბავი“, შეიძლება ემოციურად უფრო შეესატყვისებოდეს დედნისეულს და ამდენად შეცდომად არ ჩაითვლება.

«Когда в палате становилось темно, начинались рассказы о том, что происходит с людьми, которые засыпают в поездах и пропускают конечную станцию. Когда поезд въезжает в метро, людей будят и сажают на цепь. После этого они проводят долгие годы под землёй» [5].

„როგორც კი დაბნელებოდა, იგონებდნენ, თუ რა ემართებოდათ ადამიანებს, რომლებსაც ვაგონში ჩაეძინათ და ბოლო სადგური გამორჩათ. მათ აღვიძებდნენ და ჯაჭვით აბამდნენ. ამის შემდეგ ისინი მიწისქვეშ მრავალი წლის გასატარებლად იყვნენ განწირულნი“ [6, 120].

ბოლო წინადადების ზუსტი თარგმანია: ამის შემდეგ ისინი მრავალ წელს ატარებდნენ მიწის ქვეშ. მთარგმნელმა დაამატა, რომ „ისინი მიწისქვეშ მრავალი წლის გასატარებლად იყვნენ გაწირულნი“ და, ვფიქრობთ, ამით შესანიშნავად გადმოსცა დედნისეული ემოციის ტრაგიზმი.

«Всё это время они находятся как-бы в трансе, потому что им что-то подсыпают в еду. Когда они стареют и уже не могут работать, они в один прекрасный день просыпаются в переполненном вагоне посреди людей, едущих на работу. Они ничего не помнят о своей жизни под землёй, просто им становится ясно, что ещё вчера они были молоды и полны надежд, а сегодня старики. Их жизнь окончена, и они совершенно не понимают, что же произошло между вчера и сегодня» [5].

„მთელი ამ დროის მანძილზე ისინი ზომბირებულები იყვნენ... საჭმელში რაღაც ნივთიერებას უყრიდნენ... როდესაც მათ ფიზიკურად უკვე შრომა აღარ შეეძლოთ, უეცრად ეღვიძებოდათ ხალხით გაჭედილ ვაგონში და აღარაფერი ახსოვდათ თავიანთი მიწისქვეშა ცხოვრების შესახებ, უბრალოდ, ხვდებოდნენ, რომ გუშინ ახალგაზრდები და იმედებით სავსენი იყვნენ, ხოლო დღეს უკვე მოგონებებითაც კი ვეღარ სუღღგმულობდნენ. ცხოვრება უკვე დასრულებულია, როდესაც არ გახსოვს, თუ რა განსხვავებაა გუშინდელსა და დღევანდელს შორის...“ [6, 120].

კარგი იქნებოდა ამ შემთხვევაში არ დაკარგულიყო გამოთქმა «в один прекрасный день», რომელსაც ქართულში ზუსტი შესატყვისი გააჩნია და რომელიც ძალიან მოუხდებოდა ნათარგმანს.

მთარგმნელმა, რომელმაც კარგად იცის, რაც არის საბჭოური მეტრო, თავს ვერ იკავებს და საკუთარ ირონიულ დამოკიდებულებას ამჟღავნებს, როცა თარგმანში ამატებს იმას, რაც დედანში არ არის: „ხალხი არა მარტო მიჩვეული“, არამედ „მეტიც, კმაყოფილია“. მთარგმნელის ირონია გასაგებია და ჩვენც სავსებით ვეთანხმებით. ვფიქრობთ, ეს დაზუსტება, უფრო იმთაობისთვისაა, რომელსაც „საბჭოთა ჰადესი“ არ გამოუვლია და ამდენად, შეიძლება ბოლომდე ვერ გაიაზროს სიტუაციის ტრაგიზმი.

ვიქტორ პელეგინის ამ ერთი ნაწარმოების ქართული თარგმანის მიხედვითაც შეგვიძლია დაბეჯითებით ვთქვათ, რომ ანტონ ვაჭარაძე კარგად იცნობს ავტორის სულისკვეთებას და სრულყოფილად ფლობს დედნისეულ ენას.

ანტონ ვაჭარაძე ზოგჯერ მთარგმნელისეული ჩამატებებით კიდევ უფრო ამკვეთრებს ავტორისეულ აზრს. ეს მეთოდი ყოველთვის არ ამართლებს, მაგრამ ამ კონკრეტულ ნაწარმოებთან მიმართებაში, უმეტესად მართებულია.

მთარგმნელმა კარგად გადმოიტანა პელეგინისათვის ნიშანდობლივი ირონიაც, ზოგ შემთხვევაში კი ავტორს გადააჭარბა კიდევ.

თარგმანში გვხვდება ზოგიერთი უზუსტობა დედნისეული დეტალების გადმოცემისას, რაც თარგმანს მაინცაღამაინც არ ვნებს, მაგრამ კარგი იქნებოდა შენარჩუნებულიყო.

„მიწისქვეშა ზეცის“ განხილვისას შემჩნეული უზუსტობანი არაარსებითია, არ ვნებს თარგმანს, მაგრამ თარგმანის კრიტიკოსმა უნდა დააფიქსიროს. ანტონ ვაჭარაძის თარგმანი, უდავოდ, მაღალ შეფასებას იმსახურებს. თავისთავად მისასაღმებელია, რომ მთარგმნელმა შეძლო დედნისეული ემოციის გადმოტანა და გააცნო ქართველ მკითხველს საერთაშორისო თვალსაზრისით თანამედროვეობის ერთ-ერთ სახედ აღიარებული ნიჭიერი და მეტად საინტერესო მწერლის ეს უაღრესად მნიშვნელოვანი ნაწარმოები.

ლიტერატურა:

1. Алексеева Ю. М., Перевод как интертекстуальное образование: Вестник Пермского Университета: Российская и зарубежная филология, 2014, Вып. 4 (28).
rfr.psu.ru/archive/4.2014/alexeeva.pdf
2. Барт Р., Избранные работы: Семиотика. Поэтика. М., 1989.
3. ბურჯანაძე ქ., მთარგმნელის ფსიქიკის ანაბეჭდი ლირიკის თარგმანში: აღმანახის „ექო სახიერი“, თბ., 1999, №1:21.
4. Кавтарадзе Н., Интертекстуальность, как основа структуры романа Мартена Пажа: Научные труды, XIII, Санкт-Петербург, Тб., 2007.
5. Пелевин В., Подземное небо, 2001.pelevin.nov.ru/rass/pe-nebo/1.html
6. პელევინი ვ., „მიწისქვეშა ზეცა“. მთარგმნელი ვაჭარაძე ანტონ: ლიტერატურული აღმანახის „ახალი თარგმანები“, თბ., 2009, №7.
7. Швейцер А.Д., Перевод и лингвистика [PDF], Учебник, М., 1973.
8. ჭაბაშვილი მ., უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, თბ., 1989.

Nino Meskhi

The psychological readiness and increasing emotional gradations in the Georgian translation of Pelevin's "The Sky Under The Ground"

Summary

Victor Pelevin's story "The Sky Under the Ground", which was published in 2001, depicts the post-Soviet reality. The story emphasizes the building process of the Moscow metro during Stalin's totalitarian period and shows the bitterness connected to this hauntingly beautiful process of metro construction.

Pelevin's "The Sky Under the Ground" was translated into Georgian by a historian Anton Vacharadze. His translation was published in 2009 in Almanakh "New Translations".

A historian and researcher, Anton Vacharadze, is researching this period which is linked to Stalin's totalitarian regime and which resulted in a lot of innocent people's death. The article outlines the problem of the original text's interpretation in the translation.

Нино Месхи
***Психологический перевод и возрастающие эмоциональные градации в грузинском
переводе Пелевина «Подземное Небо»***
Резюме

Произведение Виктора Пелевина «Подземное небо», которое было опубликовано в 2001 году, отражает постсоветскую реальность. Он анализирует строительство московского метро во времена сталинского тоталитарного режима и показывает огромную жестокость, связанную с московским метро – этого, казалось бы, красиво нарисованного «подземного неба».

Историк Антон Вачарадзе перевел «Подземное небо» Пелевина на грузинский язык. Его перевод был опубликован в альманахе «Новые переводы» в 2009 году.

Как историк и исследователь, Антон Вачарадзе описал период, связанный с тоталитарным режимом Сталина, который уничтожил много невинных людей, в том числе в Грузии. Так что, переводчик был психологически готов перевести эту работу Пелевина.

В статье особое внимание уделяется проблеме перевода эмоции оригинала. Также проанализированы причины случайного перевода неязыковых нюансов.

Людмила Беженару
(Румыния)

ШАНХАЙ КАК ГОРОДСКОЙ ТЕКСТ. К ПОСТАНОВКЕ ПРОБЛЕМЫ

*Большая страна Китай.
Китай-народ не счесть.
Город там есть Шанхай,
У Жёлтого моря есть.*

(Борис Ковынев и Джек Алтаузен)

Для изучения город – самый конкретный культурно-исторический организм. Мы воспринимаем его в связи с природой, которая оставляет свой отпечаток, город доступен нам не только в частях, во фрагментах, как каждый исторический памятник, но во всей своей цельности; наконец, он не только прошлое, он живёт с нами своей современной жизнью, будет жить и после нас, служа приютом и поприщем деятельности наших потомков. «Душа»¹ города может легко раскрыться нам. Разнообразная, динамичная, конфликтная городская жизнь становится сегодня наиболее показательной моделью социальных трансформаций современности. Новые характеристики социальности представлены как «текучесть» (З. Бауман), «креативность» (Ч. Лэндри), «мобильность» (Дж. Урри), и наиболее выразительно они проявляются именно в трансформациях города (Е. Кочухова).

Сопряжению понятий «город» и «текст» наука обязана структурализму, вызвавшему к жизни область семиотики – науки о знаковых системах. Без структуралистской ориентации дефиниции в настоящее время невозможно представить себе природу текста. Благодаря применению арсенала семиотики, ученые обнаружили тотальный характер текста города, способного существовать в различных проявлениях: художественном (литературном, архитектурном, музыкальном, ландшафтном, живописном, скульптурном), бытовом и фольклорном.

Город как особая семиотическая сфера, как «котел текстов и кодов, разноустроенных и гетерогенных, принадлежащих разным языкам и разным уровням» [4, 282], обращает на себя внимание специалистов в области символики архитектуры и семиотики города, внедривших в научный обиход такие понятия, как «семиотика пространства» (Р. Барт), «текст, код, знак, синтаксис, семантика пространства архитектуры» (Ч. Джейкс), «образ города» (К. Линч), предложивших *определение города как текста*. Город XXI века предстает как *пространство коммуникации*, состоящее из отдельных структурных элементов, подчиненных целому (ландшафту, стилю, мифологии и др.) и являющееся знаковой средой обитания человека [1, 4].

С точки зрения городского текста *Шанхай* хорошо вписывается в данные теории. Ибо это город, имеющий свою историю, свою мифологию, свою семиотику пространства, свою креативность и свои трансформации, свое пространство коммуникации. Известный в Европе как Восточный Париж, как город на воде, как город-праздник и город-шоу, это культовое место считается шанхайцами *центром мира*, где дух фэншуй и дух города переплетаются воедино.

¹ «Душа» города – термин Н. П. Анциферова.

История и современность уживаются в облике города. Очаровывает смешение временных и культурных пластов в архитектуре города. Еще в 80 годы XX столетия, тогда когда в Китае уже шла полным ходом перестройка, в Шанхае только-только начинали строиться небоскребы. С точки зрения ландшафта и архитектуры, Шанхай всегда немножко отличался от любого другого китайского города. Во-первых, это один из самых молодых китайских городов. Формально он возник как город в XVI-XVII веках, что для Китая практически недавно, и развился он из рыбацкой деревушки – нынешнего квартала Сунцзян, бывший некогда центром Шанхая, часть из которого сохранилось. *Старый город* – это параллельный мир, полный тепла, уюта и жизни; кусочек Шанхая, существовавшего задолго до 1843 года, когда он был «открыт» иностранцами. Шанхай с его неожиданным рисунком улиц, вековыми фасадами и когда-то переполненными жизнью *лилунами* (里弄, аналог пекинских хутунов) неоднократно переживал всплески урбанизации.

Другая часть Шанхая – это постройки конца XIX – начала XX века, для которых даже есть специальный термин – «шику». Это каменные дома, построенные португальцами и испанцами, позже англичанами, с эркерами, полукруглые, где селились приезжавшие европейцы, и эти дома сохраняют облик колониального Запада.

Во-вторых, Шанхай – это город, который изначально был крайне вестернизирован, поскольку именно за Шанхай шли основные политические и экономические баталии западных держав в XIX веке. После открытия порта в середине 19-го века население мультимиллионного города изменило его архитектуру. Строительство *лилунов*, во многом, было ответом на спешное, хотя и коммерчески выгодное, развитие. В узких аллеях двух-трехэтажных домов растворялась очередная волна мигрантов и формировался особый «шанхайский» уклад жизни, «шанхайский дух». Город стал терять свой облик в конце 80-х годов, когда в тогда еще 10-миллионном городе начался активный снос старых домов и строительство нового современного жилья. Каналы, которые когда-то шли по Шанхаю, были засыпаны и превращены в улицы. Хотя этот процесс расценивался как неотъемлемая часть прогресса и вызывал скорее воодушевление даже у тех, кого выселяли в пригород, разрушение старого центра почти до нуля – это была *жертва*, пусть и необходимая, прогрессу, которого не остановить. Прогресс навсегда запечатал судьбу Шанхая – оставаться «вечно молодым» городом, не чуждым пластической хирургии. И лишь редкие не попавшие под нож кусочки прошлого – «выжившие» *лилуны* – будут выдавать его довольно солидные годы. К 2004 году 70% *лилунов* были снесены, а они составляли 80% жилья, построенного в Шанхае до 1980 года. Прогресс изменил и привычный уклад жизни шанхайцев [9]. Частично в разные годы Шанхай строился группами еврейских бизнесменов, приехавших из Персии и Ирана, а затем из Британии, Германии и даже России, которые сделали из полуколониального Шанхая город-сказку Востока. Шанхай – одно из тех удивительных мест на планете, где восток встречается с западом. Уникальное расположение этого города на двух берегах реки Хуанпу символизируют историю востока и современные достижения запада.

Пространственно Шанхай сегодня воспринимается как *город-бизнес*, *город-офис*, как город, который трудом умещается в сознании, поскольку это не просто город контрастов. Если воспользоваться терминами «воля к видению города» и «необъятная текстурология» Мишеля де Серто, можно определить Шанхай и *городом-панорамой*. С одной стороны, это суперсовременные бизнес-центры и «умные дома», которые по праву могут соревноваться с чикагскими и манхэттенскими кварталами. С другой стороны, прямо под ними досих пор

ютятся старые маленькие лачуги, которые власти специально сохранили, чтобы не ломать облик Шанхая и сохранить национальные традиции в условиях модернизации. Шанхай как *город-бизнес* показал, какое может быть городское пространство и его жители, когда в одном месте сконцентрировано образование, современные тенденции экономики и культуры, самый передовой и агрессивный менеджмент.

В любом *городе-панораме* и в возможности «видеть все» Мишель де Серто находит *эротические эффекты* и *экстаз от чтения пространства*: «Но к какому классу эротических эффектов знания отнести экстаз от чтения этого пространства? Уже насладившись, я задаю себе вопрос – в чем источник удовольствия «видеть всё», смотреть сверху вниз, охватить самый необъятный из текстов, созданных человеком?» [6].

Влияние религиозных истоков культуры на характер городского пространства китайских городов не раз отмечалось исследователями: «С конфуцианством связана склонность расставлять все по своим местам. Не случайно планировка Пекина напоминает лист тетради в клеточку. Своей расчерченностью и симметрией город отражает присущий китайскому характеру рационализм, склонность к субординации, порядку. Именно такую столицу должен был построить народ, который возвел в ранг религии то, что мы называем «китайскими церемониями»» [8, 21].

Говоря о городе как пространстве, Ю. М. Лотман выделяет два вида города: концентрический – город на горе, тяготеющий к замкнутости, и эксцентрические тяготеющие к разомкнутости, культурному диалогу. В этом смысле Шанхай предстает как городское *пространство коммуникации*. Это *город-праздник*, *город-шоу*, «*город-блюз*», как писал о нем поэт Евгений Маргулис. Времена смешиваются в тексте города, в котором старое уступает дорогу новому, связанному с процессами глобализации. Финансовый центр Китая, Шанхай постепенно становился крупнейшим финансовым центром Дальнего Востока с офисом Шанхайского всемирного финансового центра, синтезом технологий и природы, флагманом страны, где зачастую тестируются новые законодательные инициативы и проекты, которые после принимаются и в остальных провинциях.

Это *город экспериментов* – в образовании, в социальной, в культурной жизни. Это городской локус необыкновенного интенсивного культурного общения и экономического обмена, продукты которых сохраняются и воспроизводятся в зданиях, памятниках, названиях, хрониках, городском фольклоре. Некоторые авторы сравнивают его с *пейзажной газетой*, которая давит на «читателя» и мешает ему мыслить самостоятельно. «Нынешняя перенасыщенность городского зрения информацией, обилием указаний, советов и призывов – где коммерческих, где политических – мало – помалу превратила окружающую среду в исполнинскую пейзажную газету, находясь внутри которой всё труднее становится сохранить самостоятельность мысли» [Соколов].

Шанхай как городской текст включает и *шанхайский образовательный стандарт*. Всего за пару десятилетий Шанхаю удалось стать самым значимым городом и самым передовым центром в области образования не только в Китае, но и во всей Азии. Суперсовременное образование, знаменитый Шанхайский рейтинг университетов всего мира, постоянные инициативы в области образования, с которыми выступают шанхайцы позволяет говорить о том, что *Шанхай руководит мировым образованием*. Шанхайский университет и целый ряд кампусов западных университетов, в том числе, крупнейший,

хорошо развитый кампус Нью-Йоркского университета. Под Шанхаем в небольшом городе Нинбо работает филиал крупного британского Ноттингемского университета.

В этом городском культурно-образовательно-экономическом тексте *«горбатые» традиционные мосты* на территории Шанхайского университета составляют особенный элемент городского шанхайского пространства. По сравнению с такими внушительными пейзажными составляющими, как горы, моря, леса, реки, которые закономерно накопили весомый семантический багаж, *«горбатые» традиционные мосты* неизмеримо скромнее, но и они занимают в городской культуре Шанхая свое уникальное важное место. Их парадоксальная специфика обусловлена уже тем, что они составляют связь времен, старого и нового мира, союз неба и земли. Они символизируют целый мир, с его прошлым и настоящим; мир природы и человека; мир, где царит дух порядка, строгости, и наделены они чертами не угрожающими как *горбатые*, а, скорее, притягательными, напоминающими райский сад и сказочное изобилие. Это переход от одного плана явлений к другому, переход к реальности. Это вертикальный элемент горизонтального по преимуществу рельефа. В китайской мифопоэтической традиции мост выступает прежде всего как образ связи между разными точками сакрального пространства. В этом смысле мост изофункционален пути, наиболее сложной его части. В древнекитайской символике мост (къяо) в потусторонний мир являлся очень узким, а «путешествия» и переход через него давались очень трудно. Царь Му династии Чу в поисках бессмертия, путешествуя к Царице Запада, Син-ван-му, переходил реку по мосту из рыб и черепах. Мост в виде ствола дерева должен был перейти также паломник Сюань-цзян, который нес буддийские ученые манускрипты из Индии. Скорее всего, *«горбатые» традиционные мосты* – это и свет над вечной мглой, и ведомая лестница между небом и землей, это *мосты-радуги* по которым сходят с небес ангелы, чтобы набрать воду для дождя.

Удивление как эмоционально-психологическая составная городского текста на каждом шагу. Фешенебельные отели в Шанхае соседствуют со строительными лесами из бамбука, а во дворах современных домов можно запросто наткнуться на бараки и детей, спящих на выставленных на улицу столах. Помощницы по хозяйству в обеспеченных семьях контрастируют с бельём, развешанным между окнами покосившихся домов. Рестораны соседствуют с улочками, где, сидя на земле, местные жители едят лапшу быстрого приготовления. Местный колорит, китайская глиняная посуда, традиционный китайский чай, а рядом бутики самых известных брендов. Торговцы на оживлённой улице Нанкин (Нанцзин), идущей от набережной Бунд вглубь квартала, зазывающие в свои павильоны за дешёвыми подделками европейских брендов, и здесь же неоновая подсветка щитов и вывесок, рекламирующих товары и услуги лидеров мирового рынка.

Постигать дух города можно по-разному. Можно разглядывать его с высоты птичьего полета, чтобы «видеть все» (Мишель де Серто), а можно что-то усмотреть – какие-то образы, геометрические фигуры – через движение пешеходов, через «речь шагов» (Мишель де Серто), т.к. «движения пешеходов образуют одну из тех «реальных систем», из которых складывается город. Шаги не локализованы в пространстве, но, скорее, сами продуцируют его. Их также можно уподобить иероглифам, которые китайцы, в уличном диалоге, рисуют пальцами наладонях» [6, 5].

Постигать дух города можно, вслушиваясь в его шум («голос»), вглядываясь в «лицо». У каждого города свой «голос» – преобладающий звуковой фон, шум: будь то падающая вода многочисленных фонтанов, цоканье копыт лошадей, звонки трамваев и тому подобное

[7, 342-344]. Вслушивание сменяется разглядыванием и разгадыванием. Разгадыванием китайской души и шанхайского духа.

Всеволод Овчинников [8] определяет конфуцианство, даосизм и буддизм как три ключа к китайской душе, которая тесно переплетается с шанхайским духом.

А шанхайский дух – это «дух заносчивости» (А. Маслов). «Ноэта заносчивость нетакая, что к тебе никогда нельзя подойти, атакая немножко «британская» заносчивость, когда люди требуют к себе особого отношения, подразумевающего, что шанхаец— это не то же самое, что рядовой китаец. Шанхайца невозможно перепутать спекинцем, шанхаец – это шанхаец» [5]. Шанхай нельзя посетить в качестве музея, пишет российский востоковед А. Маслов, Шанхай надо пережить, почувствовать его дух <...>, напитаться этим духом, потому что это дух настоящей Азии: содной стороны, почти японский, жесткий менеджмент, с другой – любовь к гедонизму, расслаблению, удовольствию [5].

Город контрастов. Город величия, богатства и нищеты. Город древнейшей истории, трущоб и современных небоскрёбов. Город, который может подарить мечту. Город, который пленяет своей атмосферой: огнями, высотками, такси, толпами людей. Город неоновый. Город тысячелетних традиций и будущего, наступившего уже сегодня. Всё это Шанхай. Неповторимый. Незабываемый. Обнажающий душу, никого и ничего не стесняясь и воплощающий мечту Кандинского о «большом городе, прочно возведенном по всем архитектурно-математическим правилам, внезапно потрясенном чудовищной силой» [2].

Вознесённый над жёлтой рекой полусонною,

Город-улей москитов, термитов и пчёл,

Я судьбу его знаю, сквозь маску бетонную

Я её, как раскрытую книгу, прочёл.

(А. Вертинский, Шанхай).

Литература:

1. Бульчев Е. П., Аспекты восприятия градостроительной культуры в провинциальной среде Сборник трудов аспирантов, магистрантов и соискателей. Социально-гуманитарные науки. Н. Новгород: ННГАСУ, 2013.
2. Кандинский В., О духовном в искусстве. М., 1992.
3. Кочухова Е. С., Город: политики репрезентации (социально-философский анализ).
4. Лотман Ю. М., Внутри мыслящих миров. Человек-текст-семиосфера-история М., 1996.
5. Маслов А. А., Шанхай. <https://25.hse.ru/cities/shanghai>
6. Мишель де Серто, По городу пешком, Социологическое обозрение. Том 7, №2, 2008.
7. Смирнова Т. Ю., Метафизика города как текст//Молодой ученый, 2009, №11. URL <https://moluch.ru/archive/11/815/>
8. Овчинников Вс., Дальневосточные соседи, АСТ, 2015.
9. Урбанизация по-шанхайски, Беседа с Катей Князевой о дилеммах городского планирования в Шанхае. <http://magazeta.com/2016/03/rebuilt-shanghai/>

ლუდმილა ბეჟენარუ
შანხაი როგორც ქალაქური ტექსტი. საკითხის დასმისთვის
რეზიუმე

სტატიაში შანხაი განხილულია როგორც ქალაქური ტექსტი, გაანალიზებულია ქალქის სივრცე (ქალაქის მეტაფიზიკა), აღწერილია ქალაქის სახე, განსაზღვრულია შანხაის ქალაქური კულტურის შესწავლის მნიშვნელოვანი მიმართულებები სხვადასხვა ეპოქის კონტექსტში: ქალაქის ფსიქოლოგია, ქალაქის ფიზიოლოგია, ქალაქის ანატომია.

Ludmila Bejenaru
The city as text revisited: Shanghai
Summary

The article examines Shanghai in the context of the city as text. It analyzes city space (metaphysical meaning of the city), urban matrix; determines important directions in the studies of Shanghai city culture in different epochs: urban psychology, urban physiology, and urban anatomy.

ქრისტინე თოფურია
(საქართველო)

**ტრაბახი, როგორც ფსიქოლოგიური ფენომენი და მისი
გამონათქვამი პოლიტიკურ დისკურსში**

ტრაბახი რთული ფსიქოლოგიური ფენომენია, რომელიც ასახავს ენაში პოულობს და ვერბალიზდება. ინტერნეტ სივრცეში ტრაბახის შემდეგ განმარტებებს ვხვდებით: “to speak too proudly about what you have done or what you own” (გადაჭარბებული სიამაყით ისაუბრო იმაზე, რაც გაქვს ან რაც გაგიკეთებია – ქ. თ.), “Telling another person about something, someone, or an experience you had that could make them jealous” (ისაუბრო ისეთ რამეზე, ვინმეზე ან შენს ისეთ გამოცდილებაზე, რომელიც მსმენელში შურს აღძრავს), “a pompous or boastful statement” (პომპეზური ამპარტავნული განაცხადი – ქ. თ.). ქართულ ინტერნეტ წყაროებში კი ტრაბახი იგივეა, რაც „თავის ქება“, „ბაქიაობა“, „კვეხნა“, რომელიც ახლოს დგას პატივმოყვარეობასთან და განიხილება, როგორც მიწიერი პატივის მოპოვების სურვილი.

ენა სოციალური მოვლენაა, კომუნიკაცია კი, რომლის მთავარ იარაღს ენა წარმოადგენს, სოციალური აქტივობაა. ამ აქტივობისას ენა ასრულებს მთავარ ფუნქციას და სწორედ მისი მეშვეობით ხდება მოსაუბრის საკომუნიკაციო ინტენციის რეალიზება, იქნება ეს წერილობითი თუ ზეპირი ფორმით გამოხატული. ენა მჭიდრო კავშირშია ადამიანის ცნობიერებასთან და ფსიქიკასთან, ადამიანის ფსიქოლოგიური მდგომარეობა განსაზღვრავს კომუნიკაციის მიზანსა და შინაარსს. ჩვენს შემთხვევაში კი, ეს ფსიქოლოგიური მდგომარეობა გამოხატულია საკუთარი შესაძლებლობების მაქსიმალურად წარმოჩენის სურვილით, რაც საბოლოოდ ტრაბახსა და ბაქიაობას უფრო ემსგავსება. ეს მოვლენა/სურვილი არ რჩება მხოლოდ მენტალურ დონეზე და კომუნიკაციისას მატერიალიზდება ენობრივ დონეზე. ჰუმბოლტის თანხამად, “anguage is namely the ever repeated labor of the mind, to enable the articulated sound to express the thought” (ენა გონების უწყვეტი შრომის ნაყოფია, რომელიც ბგერების მეშვეობით გამოხატავს ადამიანის აზრებს – ქ. თ.), [3, 27].

საკუთარი თავის გამოხატვის მიზნით ადამიანები არა მხოლოდ ლინგვისტურ გამონათქვამებს, არამედ ამ გამონათქვამების მეშვეობით გარკვეულ ქმედებასაც ასრულებენ. აღნიშნული გამონათქვამები წარმოადგენს სამეტყველო ურთიერთობის მინიმალურ, ძირითად ერთეულებს, რომლებშიც რეალიზდება მეტყველი სუბიექტის კომუნიკაციური მიზანი და ამავდროულად ხდება ზემოქმედება ადრესატზე. ქმედება, რომელიც ხორციელდება გამონათქვამის მეშვეობით, **სამეტყველო აქტის** სახელით არის ცნობილი. სამეტყველო აქტი წარმოადგენს გარკვეული სახის სოციალური ხასიათის ინტერაქციას, რომელიც სიტყვების მეშვეობით გამოხატავს კონკრეტულ სამეტყველო განზრახვას [2, 23]. ტრაბახიც, ისევე როგორც, დაპირება, თხოვნა, კომპლიმენტი თუ უარყოფა, სამეტყველო აქტის ერთ-ერთი ფორმაა, რადგან ისიც სოციალური ხასიათის ინტერაქციაა, რომლის დროსაც მეტყველი სუბიექტი ვერბალურად გამოხატავს კონკრეტულ სამეტყველო ინტენციას. ჯ. სერლის თანამხად, სამეტყველო აქტი შეიძლება წარმოდგენილი იყოს რეპრეზენტატივ/ასერტივების, კომისივების, დირექტივების, ექსპრესივების, დეკლარატივების სახით.

ტრაბახი შეიძლება მივაკუთვნოთ შემდეგ სამეცნიერო აქტებს: **ექსპრესივები (Expressives)** – მათი არსია გარკვეული ფსიქოლოგიური მდგომარეობის გამოსატყვისი; ამ ტიპის სამეცნიერო აქტი გვიჩვენებს მოსაუბრის ფსიქოლოგიურ მდგომარეობას, იმას თუ, რას გრძნობს იგი. **რეპრეზენტატივები/ასერტივები (Representatives/assertives)**, რომელთა არსიც მდგომარეობს საქმის ვითარების აღნიშვნა-წარმოდგენაში; ასერტივები, რომლებშიც ნათქვამის მნიშვნელობა მოქმედს ჭეშმარიტად მიაჩნია და შესაბამისად, იგი მას, გარკვეულწილად, თავს ახვევს მსმენელს.

ტრაბახი ის ფენომენია, რომელსაც არ აქვს ასაკი, სქესი; მას ეხვედებით ყველასთან, პატარა ბავშვით დაწყებული ზრდასრული ადამიანით დამთავრებული და ყველგან, ინტერნეტ სივრცეში თუ ყოფითი კომუნიკაციისას. თანამედროვე სამყაროში ტრაბახი ჩვეულებრივი მოვლენაა, ძალიან მცირეა იმ ადამიანთა რიცხვი, ვისაც ტრაბახი არ სჩვევია. უფრო მეტიც, ერთ-ერთი თანამედროვე ინგლისური ანდაზა გვეუბნება: „Master the art of bragging becomes President“ (ის, ვინც ტრაბახში დახელოვდება, პრეზიდენტიც გახდება – ქ. თ.). ზოგიერთი ტრაბახობს შემთხვევით და გაუაზრებლად, ზოგიც – გამიზნულად.

ფსიქოლოგიური მეცნიერების ასოციაციის მიერ ჩატარებული ექსპერიმენტები და 2015 წელს გამოქვეყნებული სამეცნიერო სტატია ცხადყოფს, რომ ადამიანები გამუდმებით ცდილობენ სხვებზე კარგი შთაბეჭდილების მოხდენას და ამისათვის ხშირად მიმართავენ თვითრეკლამირების მეთოდს (self-promotion), რაც სხვა არაფერია, თუ არა ტრაბახი. თამამად განიხილავენ მათ წარმატებებსა და მიღწევებს როგორც პირად ცხოვრებაში, ასევე კარიერაშიც. ტრაბახი დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს, საკუთარი თავის ზედმეტად წარმოჩენამ შეიძლება მსმენელში სიმპათიის ნაცვლად გაღიზიანება ან სულაც აგრესიაც გამოიწვიოს. მით უმეტეს, თუ კომუნიკანტებს შორის არსებობს ემპათიური ფანჯარა (**Empathy Gap**) ანუ, როცა შენ თავს ბედნიერად გრძნობ, რთულია იფიქრო იმაზე, რომ სხვა ამ დროს შეიძლება თავს უბედურად გრძნობდეს ან პირიქით. სწორედ ამას ვაწყდებით ტრაბახისას. ბაქია ადამიანი იმდენად გატაცებულია თავის წარმატებებზე საუბრით, რომ სათანადოდ ვერ აცნობიერებს რეციპიენტის მდგომარეობას, რომელსაც შეიძლება უამრავი პრობლემა აქვს და შენი ბედნიერების აშკარა დემონსტრირებამ მასში გაღიზიანებაც კი გამოიწვიოს. თუმცა, ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ტრაბახი და საკუთარი შესაძლებლობების რეკლამირება დღესაც შთაბეჭდილების მოხდენის მართვის მთავარ სტრატეგიად ითვლება (**impression-management strategy**), რომელსაც განსაკუთრებით ხშირად მიმართავენ ცნობადი სახეები, მაგალითად, პოლიტიკოსები.

ფსიქოთერაპევტი რიჩარდ ჯოლსონი ამბობს, რომ ტრაბახი არის გადაჭარბებული სიამაყე და შენს მიღწევებზე გაზვიადებული საუბარი, რაც საკმაოდ გავრცელებულია სოციალურ მედიაში. ჰარვარდში ფსიქოლოგებმა ექსპერიმენტიც კი ჩატარეს და ხუთ ადამიანს გაუკეთეს ფუნქციონალური მაგნიტო-რეზონანსული ტომოგრაფია (fMRI), შედეგად კი, მათი ტვინის სწორედ ის ნაწილები გააქტიურდა ტრაბახის დროს, რომლებიც აქტიურდება ჭამის ან სექსუალური ურთიერთობისას. დიალოგში ჩაბმული ადამიანი საუბრის 40 პროცენტს სწორედ საკუთარ თავზე საუბარს უთმობს, ფაქტია, რომ ამით დადებითი ენერჯით იმუხტება იგი. მეტიც, საკუთარ თავზე საუბრისას მიღებული დადებითი შეგრძნებები ძალიან ჰგავს ჰორმონ

დოფამინის შედეგად მიღებულ შეგრძნებებს, რომლებიც გამოიწვევდა ტვინში და პასუხისმგებელია ისეთ შეგრძნებებზე, როგორებიცაა: ბედნიერება, სიამოვნება, ეიფორია, მოტივაცია, კონცენტრირების, შემეცნების უნარი და ა.შ.

და მაინც, რატომ ვტრიაბახობთ ადამიანები? ამის არაერთი მიზეზი არსებობს. ზოგიერთი ადამიანი ტრიაბახობს **თვითრეპრეზენტაციის** მიზნით, ზოგიც – **კონკურენციის** მიზნით. ბევრი იმიტომ ტრიაბახობს, რომ მათი თვითშეფასების დონე ძალიან დაბალია, **არასრულფასოვნების კომპლექსი** აწუხებთ და ამ გზით ცდილობენ საკუთარი ნაკლოვანებების დაფარვას. ასევე, **განდიდების მანიას** და საზოგადოების მიერ აღიარების სურვილსაც მიყვავართ ბაქიაობამდე. ტრიაბახის ერთ-ერთ მოტივატორად **სულიერი შიმშილი, ადამიანური ურთიერთობებისა და სიტბოს უკმარისობაც** შეიძლება ჩაითვალოს. ტრიაბახს განაპირობებს საზოგადოებრივი **ცნობიერების მანიპულირების სურვილიც**, განსაკუთრებით, თუ საჯარო ფიგურა ხარ და შენი კარიერული წინსვლა დიდწილად დამოკიდებულია ხალხის მხარდაჭერაზე.

გამოყოფთ ტრიაბახის სახესხვაობებსაც, მაგალითად, **მოკრძალებული / არაპირდაპირი ტრიაბახი (Humblebrag)**. სეზერი, ჯინო და ნორტონი მიიჩნევენ, რომ მოკრძალებული ტრიაბახი დღესდღეობით ტრიაბახის ყველაზე გავრცელებული ფორმაა, რომელიც თავმდაბლობასთან ერთად გამოხატულია წუწუნითაც. მაგალითად: “I am so tired of being the only person that my boss could trust to train the new employees” (როგორ დავიღალე იმით, რომ ჩემი უფროსი მხოლოდ მე მანდობს ახალი თანამშრომლების დატრენინგებას). ამ მაგალითში ნათლად ჩანს ვითომდა წუწუნის ფონზე როგორ ტრიაბახობს მოსაუბრე ან კიდევ – “I can’t believe they all thought of me to nominate for this award and want me to give a talk in front of thousands of people” (ვერ ვიჯერებ, რომ მე წარმადგინეს ამ ნომინაციაში და ათასობით ადამიანის წინაშე მომიწევს საჯაროდ გამოსვლა). აშკარაა, რომ მოსაუბრე შეფარვით, თავმდაბლობით ტრიაბახობს. ამგვარი ტიპის ტრიაბახი მოკლებულია გულწრფელობას, უფრო მეტიც, ზოგიერთი მეცნიერი მიიჩნევს, რომ არაპირდაპირი ტრიაბახი უფრო იწვევს მსმენელში უარყოფით დამოკიდებულებას, ვიდრე პირდაპირი ტრიაბახი, რადგან პირდაპირი ტრიაბახისას მოსაუბრე გაცილებით გულწრფელია, ვიდრე შეფარვითი ფორმით საკუთარი თავის წარმოჩენისას.

საკმაოდ გავრცელებულია **პირდაპირი/აშკარა ტრიაბახიც**. მოსაუბრე ყოველგვარი შენიღბვის გარეშე ტრიაბახობს პიროვნული თვისებებით, ფიზიკური სიძლიერით, გონებრივი შესაძლებლობებით თუ სხვადასხვა მიღწევით კარიერასა და პირად ცხოვრებაში. არსებობს ე.წ. **ჰიპერბოლიზებული ტრიაბახი**, რომელსაც განსაკუთრებით პოლიტიკოსთა პოლიტიკურ გამოსვლებში აქვს ადგილი.

პოლიტიკური აზროვნება და ქმედება განუყოფელია პოლიტიკური მეტყველებისგან. ნებისმიერი პოლიტიკური იდეა იბადება, რეალიზდება და კონტროლდება ენის საშუალებით. ვან დეიკისეული ინტერპრეტაციით, პოლიტიკური დისკურსი არის პოლიტიკური სფეროთი შემოფარგლული ჟანრი, რომელსაც სპეციფიკური ენობრივი თეზაურუსი, გარკვეული ფუნქციური დანიშნულება და კომუნიკაციური ზემოქმედება აქვს. პოლიტიკოსების დისკურსად შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ ის დისკურსები, რომლებიც რეალიზდება ისეთ საინსტრუქციო გარემოში, როგორებიცაა სამთვრობო სხდომები, საპარლამენტო სესიები, პარტიის ყრილობები, წი-

ნასაარჩევნო კამპანიები, პოლიტიკური დეპატები და სხვა. პოლიტიკური დისკურსის მიზანია ბრძოლა პოლიტიკური ძალაუფლებისთვის საზოგადოებრივი აზროვნების ვერბალური მანიპულირების გზით. საყურადღებოა ის, თუ სად, როდის, ვის მიერ, რა ფორმით, რა ინტენციონალურ-ილოკუციური ძალით იმართება პოლიტიკური დისკურსი და ვისზეა ის ორიენტირებული – მასებზე, გარკვეულ სოციალურ ჯგუფებზე თუ კონკრეტულ პიროვნებებზე. ამავდროულად იგი არ უნდა იყოს რთულად გასაგები, მით უმეტეს, თუ გათვლილია ფართო მასებზე. პოლიტიკურ დისკურსს ახასიათებს ენის ფიგურალური გამოყენება, თეატრალურობა, პოლემიკურობა, სლოგანურობა, ენობრივი დიგლოსია, მეტაფორულობა ა.შ. პოლიტიკური დისკურსი ყოველთვის გათვლილია ორმაგ აუდიტორიაზე: კონკრეტულ აუდიტორიაზე, რომელიც უშუალოდ ესწრება დისკურსს და მონაწილეობს და ე.წ. „იმპლიციტურულ აუდიტორიაზე“, რომლის მიღმაც ხალხის ფართო მასები, ზოგჯერ კი ქვეყნის მთელი მოსახლეობა, მოიაზრება [1, 112-114].

როგორც ვხედავთ, პოლიტიკური დისკურსის მთავარი დანიშნულებაა საზოგადოების მანიპულირება და ამ გზით პოლიტიკური ძალაუფლების მოპოვება ან უკვე მოპოვებულის ხელახალი გაპიარება და შენარჩუნება. ტრაბახი კი ამის ძალიან კარგი საშუალებაა; ის ზედმიწევნით კარგად ასრულებს აუდიტორიის ტვინის გამორეცხვის (**brainwashing**) ფუნქციას, ამიტომაც, პოლიტიკოსები საკმაოდ ხშირად მიმართავენ ამ ხერხს.

პოლიტიკური სახის დისკურსებში, იქნება ეს ქართულენოვანი თუ ინგლისურენოვანი, პოლიტიკოსები აქტიურად იყენებენ ტრაბახის პირდაპირ ფორმას. მაგალითად, საქართველოს ყოფილი პრეზიდენტი, მიხეილ სააკაშვილი ერთ-ერთ სატელევიზიო გადაცემაში ღიად აცხადებდა: „ყველაფერი, კიდევ ერთხელ ვიმეორებ, ყველაფერი, რაც გაიხსნა საქართველოში, გაიხსნა ჩემს დროს, 140 საავადმყოფო გაიხსნა ჩემს დროს, ყველა სუნთქვის აპარატი შემოვიდა ჩემს დროს...“ მეტი ექსპრესიულობისთვის და დამაჯერებლობისთვის რამდენჯერმე იმეორებს ერთი და იმავე სიტყვებს – „ყველაფერი“, „ჩემს დროს“, რითაც ხაზს უსვამს საკუთარი შესაძლებლობებისა და მოღვაწეობის უპირატესობას მანამდე და ამჟამად არსებულ ხელისუფლებაზე. მსგავსი რიტორიკა და ტრაბახის პირდაპირი ფორმა ჩანს მიხეილ სააკაშვილის შემდეგ სიტყვებშიც, სადაც თავისი მოღვაწეობის წლებს ღიადი მეფეების ეპოქას ადარებს: „ის 9 წელი იყო ყველაზე დიდი და წარმატებული განვითარების ეპოქა, რომლის შედარება შეიძლება გიორგი ბრწყინვალეს ეპოქასთან და უფრო ადრე, საქართველოს აღორძინების ეპოქასთან, რომელსაც საფუძველი დაუდო დავით აღმაშენებელმა“.

არც ამერიკის შეერთებული შტატების ამჟამინდელი პრეზიდენტი, დონალდ ტრამპი ერიდება პირდაპირი ფორმის ტრაბახს და მისი ხელისუფლების პირველობის დემონსტრირებას: **“My administration has accomplished more than almost any administration in the history of our country”** (ჩემმა ადმინისტრაციამ იმდენს მიღწია, რამდენისთვისაც თითქმის არც ერთ ადმინისტრაციას არ მიუღწევია აქამდე ამერიკის ისტორიაში) ან **“Stock Market has gained almost three trillion dollars in values since the election on November 8th, a record!”** (საფონდო ბირჟამ 3 ტრილიონ დოლარს მიაღწია 9 ნოემბრის არჩევნების შემდეგ, ნამდვილი რეკორდია!). აღნიშნული მაგალითები შეიძლება სამეტყველო აქტის – **რეპრეზენტაციების/ასერტივების** სახედ

ჩაითვალოს, რადგან პოლიტიკოსები ღიად წარმოაჩენენ საქმის ვითარებას, დარწმუნებული არიან მათ ჭეშმარიტებაში და გარკვეულწილად თავს ახვევენ მსმენელს.

მომდევნო ორი მაგალითიც **რეპრეზენტატივ/ასერტივებს** მიეკუთვნება, ამჯერად პოლიტიკოსები **ცნობილი ადამიანების სახელებით ტრაბახობენ**. მაგალითად, **ჯიმი კარტერი** წინასაარჩევნო კამპანიისას გამოჩენილი ადამიანების სახელებით ტრაბახობდა, კერძოდ კი იმით, რომ მათი გუნდის წევრი იყო, თან ამით **არაპირდაპირი გზით** თავის შესაძლებლობებსაც უსვამდა ხაზს, რისი წყალობითაც ასეთი წარმატებული და ცნობადი პოლიტიკოსების გუნდის წევრობა დაიმსახურა: **“We'll win because we are the party of a great President who knew how to get reelected – Franklin Delano Roosevelt. And we are the party of a courageous fighter who knew how to give'em hell – Harry Truman. And we're the party of a gallant man of spirit – John Fitzgerald Kennedy. And we're the party of a great leader of compassion – Lyndon Baines Johnson, and the party of a great man who should have been President, who would have been one of the greatest Presidents in history – Hubert Horatio Hornblower – Humphrey”** (ჩვენ გავიმარჯვებთ, რადგან ჩვენ წარმოვადგენთ იმ გენიალური პრეზიდენტის პარტიას, რომელმაც შეძლო მეორედ გამხდარიყო პრეზიდენტი და ეს იყო ფრანკლინ დელანო რუზველტი. ჩვენ ვართ პარტია იმ თავდადებული მებრძოლისა, რომელმაც იცოდა, როგორ დაემარცხებინა მტერი და ეს იყო ჰარი ტრუმანი. ჩვენ ვართ პარტია იმ მებრძოლი სულისკვეთებით აღსავსე ადამიანისა, როგორც იყო ჯონ ფიცჯერალდ კენედი. ჩვენ ვართ პარტია ლინდონ ბეინის ჯონსონისა, რომელიც გახლდათ ჰუმანურობისა და თანაგრძნობის სიმბოლო. ჩვენ ვართ პარტია ჰუბერტ ჰორათიო ჰორბლოვერ ჰამფრეისა, რომელიც უნდა გამხდარიყო ამერიკის პრეზიდენტი).

ქართველი ცნობილი პოლიტიკოსი **შალვა ნათელაშვილიც** გადაცემაში „ვოკუსი“ სტუმრობისას, ტრაბახობს **ცნობილ ადამიანებთან კავშირების ქონით**:

„ – როცა საჭიროა, ვერც ვერაგინ ვერ მაჯობებს დიპლომატიაში.

– თქვენი არხები გაქვთ ამერიკაში?

– რა თქმა უნდა, ამერიკაში მე მყავს ჩემი მხარდამჭერი ჯგუფი, ღირსეული ამერიკელები, აშშ-ის სენატის წევრები, ერთი სენატორიც კი ლამის ამერიკის პრეზიდენტის ტოლფასია, თბამა სწორედ სენატორი იყო, კენედიც სენატორი იყო.

– ტედ კრუზთან შესხვედრაში ეს ადამიანები დაგეხმარნენ?

– **ტედ კრუზი ივარაუდება ამერიკის 2016 წლის პრეზიდენტად და მაქვს ძალიან კარგი ურთიერთობა, ისევე, როგორც ვიკერთან, ისევე, როგორც რიშთან...**“

ტრაბახის **არაპირდაპირი ფორმაც** საკმაოდ გავრცელებულია პოლიტიკურ დისკურსში, ამის ნათელი მაგალითია **ბარბარა ჩარლინ ჯორდანის** სიტყვით გამოსვლა, სადაც ამბობს, რომ იგი სხვათა თხოვნის ნიადაგზე წარდგა აუდიტორიის წინაშე. არაპირდაპირი/მოკრძალებული ფორმით ამახვილებს ყურადღებას საკუთარ შესაძლებლობებზე, რომლის წყალობითაც პოლიტიკურმა პარტიებმა იგი ღირსეულ კოლეგად მიიჩნიეს: **“When ... A lot of years passed since 1832, and during that time it would have been most unusual for any national political party to ask a Barbara Jordan to deliver a keynote address. But tonight, here I am. And I feel — I feel that notwithstanding the past that my presence here is one additional bit of evidence that the American Dream need not forever be deferred”** (1832 წლის შემდეგ ბევრი დრო გავიდა, ამ ხნის განმავლობაში

ვერც ერთი პოლიტიკური პარტია ვერ იფიქრებდა, რომ ბარბარა ჯორდანს სთხოვდნენ გამოსულიყო ყველაზე მნიშვნელოვანი სიტყვით. თუმცა, დღეს მე აქ ვარ და მიუხედავად წარსულისა, დღეს ჩემი აქ ყოფნა ნათელი მაგალითია იმისა, რომ ამერიკულ ოცნებაზე უარი არასდროს უნდა თქვა). ტარაბახის ეს ფორმა **დირექტივებს** წარმოადგენს, რადგან იგი მსმენელს მიუთითებს, რომ არასდროს დანებდეს და ყველაფრის მიუხედავად, იბრძოლოს საკუთარი მიზნების განხორციელებისთვის.

ფარულად/არაპირდაპირი გზით ტრაბახობენ ქართველი პოლიტიკოსებიც, მაგალითად, **ვანო მერაბიშვილი** წინა საარჩევნო კამპანიისას მოსახლეობასთან შეხვედრისას: „... რომ მოვალ რამოდენიმე წლის მერე თქვენთან და დაგელაპარაკებით ჯანდაცვაზე, იმედია მეტყვით: ჯანდაცვის საკითხები არ გვანინატერესებს, **მოდით ახლა სხვა პრობლემები მოგვიგვარეთ**“. ის პირდაპირ არც თავის თავზე საუბრობს და არც თავის თანაგუნდელებზე, თუმცა, ქვეტექსტი ზუსტად ის არის, რომ მისი გამარჯვების შემთხვევაში, ის და მისი თანაგუნდელები წარმატებით გადაჭრიან ჯანდაცვის სფეროში არსებულ პრობლემებს და ხალხთან მომდევნო შეხვედრისას ამ თემაზე საუბრის აუცილებლობა აღარ იქნება.

ინლისურენოვან პოლიტიკურ გამოსვლებში ხშირია **საკუთარი ქვეყნით ტრაბახის** მაგალითებიც: პრემიერ-მინისტრი **ბორის ჯონსონი** ტრაბახობს დიდი ბრიტანეთით: “This is an **incredible** country, our **amazing** country, **second biggest contributor** to NATO, **country that is admired**, that is **loved around the world**, **country that guarantees security** not just of the people in this country, but helps through our alliances **to guarantee the security across the world, that’s what the UK does**” (ეს არის საოცარი ქვეყანა, ჩვენი საოცარი ქვეყანა, ნატოს უდიდესი მხარდამჭერი მეორე ქვეყანა, ქვეყანა, რომელსაც აღმერთებენ მთელი მსოფლიოს მასშტაბით, ქვეყანა, რომელიც უზრუნველყოფს არა მხოლოდ ადგილობრივების, არამედ მთელი მსოფლიოს უსაფრთხოებას, ეს არის დიდი ბრიტანეთი!). **ბობ დოულიც ტრაბახობს თავისი ერთი**: “And our nation, though wounded and scathed, has outlasted revolutions, civil war, world war, racial oppression and economic catastrophe. We have fought and prevailed on almost every continent. And in almost every sea” (მიუხედავად იმისა, რომ ბევრჯერ წავიქეცი, მოვახერხეთ ფეხზე წამოდგომა, გაუძეველით რევოლუციებს, სამოქალაქო ომს, მსოფლიო ომს, რასობრივ დევნას და ეკონომიკურ კატასტროფას. ჩვენ ფარხმალი არ დავეარეთ და თითქმის ყველა კონტინენტზე და ყველა ზღვაზე მოვახერხეთ თავის დამკვიდრება). ტრაბახის აღნიშნული მაგალითები მიეკუთვნება სამეტყველო აქტის – **ექსპრესივების ტიპს**, რადგან მოსაუბრეები თავიანთ დამოკიდებულებასა და ემოციებს გამოხატავენ საკუთარი ქვეყნისა და მისი მიღწევების მიმართ.

საანალიზო მასალის შესწავლის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ტრაბახი არის **ფსიქოლინგვისტური ფენომენი**, რომელიც გამოხატავს ადამიანის ფსიქომოციურ განწყობას და მატერიალიზდება ენობრივ დონეზე. იგი სამეტყველო აქტის ერთ-ერთი ფორმაა, რადგან წარმოადგენს გარკვეული სახის სოციალური ხასიათის ინტერაქციას, რომელიც სიტყვების მეშვეობით გამოხატავს კონკრეტულ განზრახვას, რაც აუდიტორიაზე ზეგავლენის მოხდენას, მათ მანიპულირებას და მონიტორინგს მოიაზრებს.

პოლიტიკოსებში ტრაბახის მთავარი დანიშნულებაა პოლიტიკური ძალაუფ-

ლების მოპოვება ან უკვე მოპოვებულის ხელახალი გაპიარება და შენარჩუნება. ქართველ, ისევე როგორც ინგლისურენოვან პოლიტიკოსებში, გავრცელებულია ტრაბახის **პირდაპირი** ფორმა, როცა მეტყველი სუბიექტი ყოველგვარი შენიღბვის გარეშე ტრაბახობს საკუთარი გამოცდილებით, გონებრივი თუ ფიზიკური შესაძლებლობებით, კარიერული მიღწევებით, ცნობილ ადამიანებთან პირადი კავშირებით და ა.შ. აგრეთვე, პოლიტიკოსები, ტრაბახისას, სათქმელის მეტი ექსპრესიულობისთვის მიმართავენ **პირველი პირის ნაცვალსახელების** „მე“, „ჩვენ“, „I“, „We“ ან რომელიმე ერთი, შინაარსობრივად დატვირთული სიტყვის რამდენჯერმე გამოყენებას. **არაპირდაპირი/შეფარვითი** ფორმით ტრაბახიც არანაკლებ პოპულარულია ქართულ და ინგლისურენოვან გამოსვლებში, როცა მეტყველი სუბიექტი სხვათა (თანაგუნდელების, პარტიის, მოქმედი ხელისუფლების, კოლეგების) წარმატების ან სულაც კონკურენტების დაკნინების ფონზე ცდილობს თავის წარმოჩენას.

ლიტერატურა:

1. კირვალიძე ნ., პოლიტიკური დისკურსი, როგორც ინტერდისციპლინური და ინტერპარადიგმული კვლევის საგანი, 2010.
2. ჭურჭელაური ბ., მუქარის გამოხატვის პრაგმატიკული და სოციოლინგვისტური თავისებურებები ვერბალური და არავერბალური კომუნიკაციის პროცესში, 2020.
3. Levelt W., A History of Psycholinguistics: The Pre-Chomskyan Era, 2013.
4. You Call It “Self-Exuberance”; I Call It “Bragging”: Miscalibrated Predictions of Emotional Responses to Self-Promotion – Psychological Science, 2015.
5. The psychology of bragging, 2019, Counselling Connection.
6. Sezer O., Gino F., Norton M. I., Humblebragging: A Distinct – and Ineffective – Self-Presentation Strategy, 2015.
7. Speech Acts Classifications by Searle, 2018, Cultural Reader.

Kristine Tophuria

Bragging as a psycholinguistic phenomenon and its manifestation in political discourse

Summary

Bragging is a complicated psycholinguistic phenomenon expressing psycho-emotional condition of the speaker, which is materialized on verbal level. It represents the type of speech acts, furnishes political rhetoric with more expressiveness and is very actively used by politicians to manage and manipulate the recipients of the message, to gain or maintain political power.

Mainly, direct and indirect bragging forms are common in political discourse. Politicians, as well as ordinary people, boast either ostensibly or in camouflaged way about their special skills, successful social status, thriving career, tight links with famous people or motherland’s prosperity.

Кристине Топуриа
*Хвастовство как психолингвистический феномен и его
проявление в политическом дискурсе*
Резюме

Хвастовство сложное психолингвистическое явление, выражающее психоэмоциональное состояние говорящего, которое материализуется на словесном уровне. Хвастовство представляет тип речевых актов, придает выразительность политической риторике, очень активно используется политиками для управления/манипулирования аудитории, для получения или сохранения политической власти.

В основном, прямые и косвенные формы хвастовства распространены в политическом дискурсе. Политики, как и обычные люди, хвастаются своими особыми навыками, успешным социальным статусом, процветающей карьерой, связями с известными людьми или процветанием Родины.

основе реальной европейской безопасности, но и, самое главное, независимым курсом внешней политики Азербайджана.

Политическая и военная самодостаточность Азербайджана, играющего самостоятельную роль в мировой экономике, позволяют стране объективно рассчитывать на экономическое процветание самостоятельно, не предполагая включения в состав в ЕС, а развивая стратегическое партнерство с Евросоюзом. Анализируя возможности развития сотрудничества Азербайджана и ЕС в контексте новой архитектуры европейской безопасности, следует учесть, что перспективы плотного взаимодействия с объединенной Европой не обязательно лежат на пути ассоциативного членства, тем более, что критерии «идентификации» необходимых условий для вхождения в ЕС признаются международными экспертами расплывчатыми, а связи с последним мировым кризисом, они вообще становятся аморфными [12, 130]. Возможность стратегического сотрудничества с Евросоюзом и стремление к полноправному с ним партнерству, на которые указал Президент Ильхам Алиев на Давосском саммите 2014 г., отвечают интересам обеих сторон. «Я считаю, что уровень взаимоотношений между Азербайджаном и Евросоюзом, – отмечал Президент Ильхам Алиев, – наверное, требует более высокой формы сотрудничества, чем ассоциация. Азербайджан – страна самодостаточная во всех смыслах, и в политическом, и в экономическом. В любой интеграционный процесс надо идти, чтобы получить дополнительные преференции» [1].

В традиционной ментальности азербайджанского народа Европа предстает образцом демократического и гражданского развития, современной экономики и качества жизни, поэтому интеграция с ЕС воспринимается в массовом сознании как позитивный фактор успешного развития Азербайджана. Современный Азербайджан по своей культурной вариативности близок к европейским стандартам, «определяющихся не традиционными, религиозными, а светскими и рациональными представлениями» [24, 333]. Стандарты Евросоюза предъявляют требования не только к легитимности власти, укреплению демократических процедур и функционированию независимых СМИ, но и к постоянному растущему уровню образованности людей, развитию предпринимательства, когнитивных, деловых и информационных технологий. «Интеграция Азербайджана в Европейский Союз проходит через улучшение их взаимоотношений, внутреннюю интеграцию и завершением демократической трансформации в соответствии с западными законодательными стандартами» [6, 600].

Отношения Азербайджана и ЕС строятся на основе соглашения о партнерстве и сотрудничестве, заключенного в 1996 году в Люксембурге и вступившего в силу в 1999 году. Под патронажем ЕС задействованы такие инструменты для утверждения на европейском континенте сотрудничества в сфере безопасности, как Восточное партнерство и Черноморская синергия.

Несмотря на отмеченные выше факторы, способствующие интеграции Азербайджана с ЕС, в контексте сотрудничества этих двух акторов в формировании новой архитектуры европейской безопасности есть определенные проблемы. Азербайджан в силу объективных причин, прежде всего, оккупации Арменией 20% своей территории, отдает приоритет военно-политическому измерению безопасности. В то время как для стран ЕС не актуальны «традиционные военные угрозы, такие как вооруженное вторжение или массированные бомбардировки» [18, 23], но их безопасность зависит от новых вызовов, среди которых доминирует энергетическая безопасность. В Европейской стратегии безопасности, принятой на саммите ЕС в Брюсселе в 2003г., особое место отведено «тенденциям развития мирового топливно-энергетического комплекса, который оказывает значительное влияние на развитие

отношений между странами не только на региональном уровне, но и в общемировом масштабе [4]. Азербайджан заинтересован в общеевропейской политической поддержке своего курса на справедливое решение Армяно-Азербайджанского Нагорно-Карабахского конфликта. «Азербайджан ожидает содействия Евросоюза в урегулировании нагорно-карабахского конфликта с соседней Арменией, считает американский политолог БШаффе, – и путь к безопасности и дальнейшему развитию Азербайджана лежит через сотрудничество с Европой» [28].

Роль ЕС в разрешении Армяно-Азербайджанского Нагорно-Карабахского конфликта неоднозначна по многим причинам. Во-первых, данный конфликт входит в зону ответственности ОБСЕ через деятельность ее Минской группы, созданной в мае 1992 года, и Группы планирования высокого уровня (GPHL), функционирующей с марта 1995г. [22]. На протяжении длительного времени Евросоюз ограничивался выражением поддержки переговорного процесса, организуемого Минской группой, однако не видел своей роли как посредника в урегулировании конфликта. В последние 6 лет «специальные представители ЕС по Южному Кавказу заявляют, что ЕС хотел бы играть более решающую роль в поисках решения Нагорно-Карабахского конфликта» [23, 88]. Для Азербайджана крайне важно, что Европейский Союз в параметрах своего мягкого понимания безопасности обладает важнейшим гражданским инструментарием постконфликтного восстановления. Многие европейские аналитики считают, что именно Евросоюз может сыграть столь необходимую для Азербайджана роль нейтрального посредника, и более того предоставить миротворческий контингент для контролирования буферной зоны, чтобы вернуть в места своего постоянного проживания временноперемещенных лиц [5].

Во-вторых, действия ЕС строго регламентируются Европейской политикой добрососедства (ENP), покрывающей весь Южный Кавказ. Планы отдельных стран отличаются друг от друга в зависимости от того, какие приоритеты были согласованы их правительствами с ЕС, тем не менее, все планы включают ряд общих принципов, а также компоненты, относящиеся к охране окружающей среды, энергетике, научным исследованиям и развитию. Азербайджану удалось сразу поставить условие, что ЕС отказывается от развертывание любых проектов на территории Нагорно-Карабаха. В 2010 году, во время подготовки программы «Восточное Партнерство», Азербайджан и Армения обязались взаимно признать территориальную целостность друг друга, что означало признание Арменией Нагорного Карабаха в качестве азербайджанской территории. В 2012 году ЕС заменил это условие на обязательство сторон урегулировать карабахский конфликт на основе Обновленных Мадридских Принципов (ОМП) [12, 89], которые «в целом отражают позицию Азербайджана по восстановлению территориальной целостности и возвращению вынужденных переселенцев в места постоянного проживания» [2].

Среди основных угроз безопасности Европейский союз выделяет возможность взрыва радикального сепаратизма, который, как верно отмечает немецкий специалист в сфере политического консалтинга И. Зонтаг, «легко находит общий язык с терроризмом, так как эти две сущности переплетены между собой» [12, 102].

Наша страна уже двадцать пять лет знает на практике Армяно-Азербайджанского Нагорно-Карабахского конфликта все ужасы сепаратизма и сопутствующему ему терроризма. Фонд Гейдара Алиева инициировал сотрудничество с ЕС по поддержке жертв террора и вошел в Международный Конгресс, посвященного жертвам террора – авторитетную общественно-политическую коалицию, партнером которой выступает Европейская

комиссия. Фонд Гейдара Алиева помог нашим соотечественникам – жертвам армянского терроризма создать азербайджанскую национальную ассоциацию и оплатил поездку ее членов для участия в Международном конгрессе жертв террора. Выступая на открытии 7-го Международного Конгресса, Первая леди Азербайджана М. Алиева напомнила, что буквально после 11 сентября Азербайджан стал активным членом коалиции сил, борющихся против «политической чумы» XX-го века, приобретающей в новом тысячелетии еще больший размах и масштабы. «Несмотря на все усилия на международном уровне, угроза терроризма остается высокой, – подчеркнула М. Алиева. – К сожалению, Азербайджан также не спасся от этой беды, после восстановления независимости в 1991 году наша страна подверглась военной агрессии и внешней оккупации. В нашей стране было совершено более 30 террористических актов, в результате которых было убито свыше 2000 наших соотечественников» [3, 1]. Следовательно, в направлении борьбы с терроризмом, возможно, как нам представляется, более тесное сотрудничество между Европейским союзом и Азербайджаном, которое будет способствовать развитию новой архитектуры европейской безопасности.

Развитие такого сотрудничества в формировании европейской безопасности соответствует стратегии Евросоюза, признающего «терроризм как новую форму войны, неотделимую от определенных несправедливостей или страданий, которые проявляются и усугубляются от разнообразия крайностей насилия совершенного по отношению к другим» [7, 24]. В этом же направлении общие усилия должны быть направлены на противодействие и финансированию терроризма, в частности, армянского, хорошо подпитываемого не только диаспорой, но и многими международными организациями.

Политическим фактором, инициирующим сближение по линии Азербайджан – Европейский Союз, выступает европейская энергетическая политика как важнейшая экономическая проблема, ставшая звеном архитектуры безопасности Европы. Для Азербайджана энергетический диалог с ЕС – это способ привлечения инвестиций и создания благоприятных условий для быстрого решения проблемы Нагорно-Карабахского конфликта. Для Евросоюза эффективный энергетический диалог – это возможность доступа к азербайджанским энергоресурсам для диверсификации импорта углеводородов и повышения надежности энергоснабжения ЕС. Таким образом, стратегическое партнерство ЕС-Азербайджан в области энергетики отражает глубокую взаимную заинтересованность обеих сторон.

Энергетика является самым сложным и уязвимым моментом не только в социально-экономическом развитии ЕС, но и ставит под угрозу всю архитектуру европейской безопасности. С середины первого десятилетия двадцать первого века ЕС увязывает свою энергетическую политику, совмещающую внешние и внутренние измерения, с общей внешней политикой и политикой безопасности, потому что, как показывают переломные изменения на мировом энергетическом рынке, без гарантированной поставки углеводородов невозможна новая архитектура всей европейской безопасности. Тем более, что наступающий в мире энергокризис со всей очевидностью уже проявляется в экономиках стран-партнеров ЕС. На заседании Европейского Совета в Брюсселе в марте 2006 г было отмечено, что «ситуация, в которой развивается Европа, характеризуется высокими ценами на энергоносители и необходимостью принятия мер по обеспечению энергетической безопасности» [25].

Европейская комиссия в январе 2007 г. определила, что именно энергия становится самым главным для функционирования Европы. «Но время дешевой энергии для Европы, кажется, прошло. Все государства-члены ЕС сталкиваются с ростом зависимости от импорта и более высокими ценами на энергоносители» [18]. Более того, Еврокомиссия определила энергетику центральным звеном всех внешних отношений Евросоюза, признав согласованность энергетической политики ключевым вопросом европейской геополитической безопасности.

Проблемы энергетики признаются центральными во внешнеполитической повестки дня Евросоюза. Законодательное закрепление и официальное начало общей энергетической политики Европейского союза было положено подписанием в 2007 г. и вступлением в силу в 2009 г. Договора о реформе (Лиссабонского договора), статья 194 которого определяет цели энергетической политики: обеспечить функционирование энергетического рынка; гарантировать безопасность поставок энергоносителей в Европейский Союз [27]. Азербайджан выразил свое стремление активно участвовать в укреплении глобальной энергетической безопасности, поддерживать дальнейшие усилия по выявлению новых источников углеводородных ресурсов. Прошедший в Баку в марте 2007г. Саммит ГУАМ, получивший название «Бакинская инициатива» определил пути стабильности и интеграционных процессов в каспийско-черноморском регионе. Шерр Джеймс, консультант Высшей исследовательско-аналитической группы Академии Оборона Великобритании, считает самым важным аспектом данного Саммита «решение Азербайджана бросить вызов России, оказать помощь Грузии и продолжить реализацию проектов, которые помогут связать Европу с газовыми и нефтяными месторождениями Каспийского, Южно-Кавказского и Черноморского регионов» [16].

Еврокомиссия подчеркивает важность энергетического диалога «инициатива Баку» в регионе Черного моря и Каспийского моря, который может подтолкнуть страны региона к решению общих проблем в сотрудничестве с Евросоюзом и увеличить поставки энергоносителей в Евросоюз из стран Каспийского региона и Центральной Азии. Таким образом, европейская внешняя энергетическая политика сопрягается с европейской безопасностью и должна скоординировать, по решению Еврокомиссии, единый общеевропейский подход, чтобы «Евросоюз, «говорящий одним голосом», играл более эффективную международную роль при решении общих проблем с энергетическими партнерами во всем мире» [26].

Устойчивость, конкурентоспособность и безопасность Евросоюза возможна только в условиях согласованной внешней энергетической политики. В современных условиях экономисты и политологи прогнозируют не конъюнктурный, вызванный политическими мотивами, энергокризис, как это было в 1974-1975 гг. [17], а объективно затяжной энергетический кризис глобализации, прежде всего, в силу его структурных составляющих, вызванных несоответствием предложений на рынках нефти и газа и растущим спросом на углеводородные ресурсы. Рост внимания к проблематике взаимозависимости энергетической европейской политики и архитектуры безопасности отмечается в докладах Парламентской Ассамблеи НАТО: «Энергетическая политика в значительной степени оказалась в центре современных дебатов о европейской стратегии безопасности» [21].

Евросоюз не скрывает своей растущей озабоченности энергетической безопасностью. Снижающееся производство энергоресурсов стран – членов ЕС ведет к тому, что к 2030 году до 75% нефти и газа Евросоюз должен будет экспортировать, причем импорт может осуществляться из ограниченного числа стран, для многих из которых существует угроза стабильности [10, 12]. Энергетический фактор достаточно часто используется для достиже-

ния политических целей, о чем свидетельствуют конфликты между Российской Федерацией, Украиной и Белоруссией как транзитными государствами. Стремление РФ закрепить за собой статус ведущего энергетического партнера ЕС вызывает в Евросоюзе обоснованные опасения. На основании разработанной ЕС стратегии «Энергетика 2020», принятой в ноябре 2010, а также принятых 4 февраля 2011 г. решений Европейского совета энергетическая политика Евросоюза направлена на диверсификацию поставок энергоносителей с целью снижения зависимости от России [11]. Западные аналитики предлагают Евросоюзу даже заключить пакт о коллективной энергетической безопасности, по условиям которого его участники будут оказывать поддержку друг другу в период кризисов [20].

В этих условиях возрастает значимость Азербайджана как стратегического партнера ЕС. «Азербайджан готов сыграть свою роль в обеспечении Европы нефтью и газом. Азербайджан является для Европы надежным партнером, – отмечает президент Фонда Гейдара Алиева, депутат Милли Меджлиса Мехрибан Алиева. – Наш подход к вопросу энергетической безопасности состоит в том, что энергоресурсы должны не разъединять, а соединять страны и народы. Энергоресурсы должны служить не конкуренции или столкновениям, а региональному и международному сотрудничеству. Интересы поставщиков, стран-транзитеров и потребителей должны совпадать и, прежде всего, вести к прогнозированию и взаимной выгоде. Как и в снабжении, так в транзите мы являемся надежной страной» [3]. Энергобезопасность снабжения для стран ЕС логична должна компенсироваться безопасностью для стран-производителей энергии.

Азербайджан продемонстрировал, что может предоставлять Европейскому союзу гарантированные энергоресурсы, снимающие его зависимость от российских поставок. И хотя на Азербайджан оказывается давление, правительство страны, в отличие от Украины, смогло предотвратить российское вмешательство в соглашение по «Шахденизу». «В отношении Азербайджана были попытки, аналогичные Украине, – считает американский эксперт, – в России прошла волна массового выдворения азербайджанских мигрантов; антиазербайджанские настроения подхватили и российские СМИ. Стойкость Азербайджана в этом отношении является результатом многолетней европейской и американской дипломатии» [28]. В преддверии подписания контракта в Баку ЕС заблокировал соглашение с РФ по проекту газопровода «Южный поток». Энергобезопасность ЕС во многом зависит от безопасности Азербайджана как производителя энергии, поскольку спрос и предложение энергоресурсов в условиях глобализации взаимосвязаны. Необходимо учесть, что в западной политической практике понятие энергетическая безопасность предполагает «гарантию поставок энергоносителей за счет формирования страной-потребителем требуемых политических и экономических правил игры для стран-поставщиков, или же создание для стран-поставщиков энергоресурсов определенных внешнеэкономических, политических и других условий» [15]. В случае с Азербайджаном, таким условием, как нам представляется, должно быть объективное решение Армяно – Азербайджанского Нагорно-Карабахского конфликта.

Выстраивание ЕС долгосрочных, конструктивных и взаимовыгодных отношений с внешними поставщиками энергии выступает важнейшим направлением сохранения европейской безопасности, соответственно сближение Евросоюза с Азербайджаном представляется безальтернативным вариантом развития событий в глобализирующемся мире. В целом, на наш взгляд, динамика развития взаимодействия ЕС и Азербайджана в сфере архитектуры европейской безопасности могла быть более активной, хотя бы потому, что обе стороны неоднократно проявляли способность находить компромиссы по сложным воп-

росам. В настоящее время представляется необходимым наращивать опыт практической кооперации и правовую основу взаимодействия Азербайджана и Европейского союза в формировании новой архитектуры европейской безопасности.

Литература:

1. Алиев И., Более высокая форма сотрудничества, чем ассоциация. Интервью в Давосе. 24.01. 2014. <http://ru.president.az/>
2. Алиев И., Интервью азербайджанским журналистам в Стамбуле. 8.06.2010. <http://ru.president.az/news/interviews?page=2>
3. Алиева М., Азербайджан обеспечил свою энергетическую безопасность и вносит вклад в энергетическую безопасность стран-партнеров. Газ. Эхо. 17 сентября, 2011.
4. Безопасная Европа в мире, который должен стать лучше. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIRU.pdf>.
5. Возможность ЕС использовать энергетический потенциал каспийско-кавказского региона. <http://novosti.az/expert/20130821/299267024.html>
6. Гасанов А., Современные Международные отношения и внешняя политика Азербайджана. Баку, 2007.
7. Гранпьерьеу Катрин. Евразия: Перспективы и геополитические вопросы l'Harmattan. Paris, 2012.
8. Глава МИД Армении предложил разработать Договор о европейской безопасности, 29/06/2009. <http://www.armtown.com/news/ru/pan/2009062>
9. Договор о Европейской безопасности: импульс к развитию отношений России и Европы. <http://rush.selyam.net/docs/300/index-62491.html?page=34>
10. Европейская Стратегия Безопасности – Безопасная Европа в лучшем мире. Люксембург: Бюро официальных публикаций Европейских Сообществ, 2009.
11. Энергетическая безопасность ЕС – новые подходы. <http://www.ensec.org/collective-energy-security-a-new-approach> Date of access: 09.01.2014.
12. Реконструкция Европы: конкуренция, безопасность, экспансия. М. 2010. Институт посткризисного мира.
13. Саргсян поддержал инициативу Медведева по Договору о евробезопасности, 20/08/2010. <http://ria.ru/politics/20100820/267212257>
14. Слуцкий Л., Присоединиться к Таможенному Союзу или нет – выбор Ильхама Алиева [//www.vesti.az/news/191172](http://www.vesti.az/news/191172)
15. Турсунов К.В., Региональная энергетическая безопасность. Механизмы реализации на примере Европейского союза. // Экономика и управление/ под.ред. А.Е. Карлика. Ч.3. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ. 2011.
16. Шерр Дж., Угроза энергетической безопасности, долгожданный ответ Евросоюза. http://gazeta.zn.ua/ARCHIVE/ugroza_energeticheskoy_
17. Barsky R. & Kilian L., Oil and the Macroeconomy since the 1970s. The Journal of Economic Perspectives 18 (4), 2004.
18. Buzan B., Waever O., Regions and Powers. The Structure of International Security New York: Cambridge University Press, 2003.
19. Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament: An Energy Policy for Europe, SEC(2007)12, BrusselsCOM(2007). http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/01_energy_policy_for_europe_en.pdf.

20. Doran P. B., Collective Energy Security: The New Approach for Europe / The Journal of Energy Security. <http://www.ensec.org/> 19 February 2014.
21. Energy Security. Draft General Report. Rapporteur Jos van Gennip (Netherlands). NATO Parliamentary Assembly, Doc. 064 ESC 06 E. April 4, 2006.
22. High-Level Planning Group. <http://www.osce.org/hlpg>
23. Haas Marcel de Geostrategy in the South Caucasus; Power play and energy security of states and organisations. Clingendael Institute, P.O. Box 93080, 2509 AB The Hague, The Netherlands 2006,
24. Inglehart Ronald, Welzel Christian, Modernization, Cultural Change, and Democracy The Human Development Sequence 2005. Cambridge University Press New York.
25. Presidency Conclusions, Brussels European Council, 23/24 March 2006, 7775/1/06, REV. <http://www.consilium.europa.eu/ue/en/ec/89013>.
26. To speak with the same voice. Communication Green Paper. A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy, COM (2006) 105 final of 08.03.2006. http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/doc/2006_
27. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. <http://eur-lex.europa.eu/> Date of access: 19.01.2014.
28. Shaffe Brenda... The gas policy after events in Ukraine. Azerbaijan, Shah Deniz, and Europe's Newest Energy Partner Foreign Affairs. December 17, 2013. <http://www.foreignaffairs.com/articles/140569/brenda-shaffer>

სურა ჰუსეინოვა

ევროკავშირისა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის თანამშრომლობის პრობლემები ევროპული უსაფრთხოების ახალი არქიტექტურის ფორმირებაში რეზიუმე

ევროკავშირის გრძელვადიანი, კონსტრუქციული და მომგებიანი ურთიერთობები გარე ენერგომიმწოდებლებთან წარმოადგენს ევროკავშირის უსაფრთხოების მთავარ დანიშნულებას. შესაბამისად, ევროკავშირისა და აზერბაიჯანის გლობალიზებულ სამყაროში დაახლოება განვითარების ერთადერთ გზას წარმოადგენს. ზოგადად, მიიჩნევა, რომ ევროკავშირისა და აზერბაიჯანის შორის ურთიერთქმედების დინამიკა ევროკავშირის უსაფრთხოების არქიტექტურის სფეროში უფრო აქტიური უნდა იყოს, მხოლოდ იმიტომ, რომ ორივე მხარემ არაერთხელ გამოავლინა რთულ საკითხებზე კომპრომისზე წასვლის უნარი. ევროკავშირის უსაფრთხოების ახალი არქიტექტურის ჩამოყალიბებაში აუცილებელია აზერბაიჯანისა და ევროკავშირის პრაქტიკული თანამშრომლობის გამოცდილებისა და ურთიერთთანამშრომლობის სამართლებრივი ჩარჩოების გათვალისწინება.

Sura Huseynova

***The issues on cooperation between the European Union and the Republic of Azerbaijan
in the formation of new European Security architecture***

Summary

The long-term, constructive and mutually beneficial relations of the EU with external suppliers of energy conservation is the most important destination for the European Security, and respectively convergence between the EU and Azerbaijan seems the only option for the developments in the globalized world. In general, we consider that, the dynamics of interaction between the EU and Azerbaijan in the field of European security architecture could be more active, if only because both sides have repeatedly demonstrated the ability to find compromises on difficult issues. Currently, it seems necessary to build on the experience of practical cooperation and interaction of the legal framework of Azerbaijan and the European Union in shaping new European Security architecture.

მერი ჭანტურია
(საქართველო)

**პიროვნებათა ინტერაქციისა და მათი სოციალური
აქტიურობის ურთიერთმიმართების საკითხისათვის**

ადამიანისათვის სინამდვილე, როგორც ცნობილია, მოთხოვნილებით იწყება. მოთხოვნილებები მრავალფეროვანია. მათ ორ სახედ ყოფენ: ბიო-ფიზიოლოგიურ ანუ მატერიალურ და სოციალურ მოთხოვნილებებად. მოთხოვნილებათა უამრავი განსაზღვრებაა ცნობილი როგორც ფსიქოლოგიაში, ასევე ფილოსოფიასა და სოციოლოგიაში. კერძოდ, სოციალურ ფილოსოფიაში მოთხოვნილება განმარტებულია შემდეგნაირად: „მოთხოვნილება გულისხმობს ინდივიდის საჭიროებას იმაზე, რაც აუცილებელია ორგანიზმის ცხოველუნარიანობის შესანარჩუნებლად და მისი პიროვნების განვითარებისათვის“ [1, 439]. სოციალური მოთხოვნილება – ეს არის საზოგადოებისა და პიროვნების ცხოვრების რეალური მომენტი, რომელიც წარმოადგენს ობიექტურისა და სუბიექტურის ერთიანობას და გამოდის როგორც ინდივიდუალური და საზოგადოებრივი (ჯგუფური) ცნობიერების სპეციფიკური ფორმა. ადამიანთა მოთხოვნილებებს აქვს სოციალურად გაპირობებული ბუნება, რომელიც წარმოადგენს მისი, როგორც სოციოლოგიური მოვლენის საფუძველს.

მოთხოვნილება როგორც სუბიექტის გარკვეული მიმართება მოთხოვნილების საგნისადმი, აისახება მის ცნობიერებაში ინტერესის სახით. ინტერესი ობიექტურად არსებული მოთხოვნილებების სუბიექტური გამოხატულება, მისი სახეა. ინტერესის შინაარსი არის მოთხოვნილების შინაარსის ადეკვატური. სოციალური ფილოსოფიის თვალსაზრისით, ინტერესი შეიძლება განვსაზღვროთ შემდეგნაირად: ინტერესი არის სუბიექტის გაცნობიერებული მიმართება სოციალურად განსაზღვრული საკუთარი არსებობის პირობებისადმი, მიმართება, რომლის მიზანია ამ პირობების შენარჩუნება ან დაუფლება, სინამდვილის გარდაქმნა. ინტერესის არსებითი ნიშანია მისი მიმართულობა ამა თუ იმ ობიექტისადმი.

ადამიანები, როგორც წესი, მოქმედებენ გაცნობიერებული ინტერესების მიხედვით. საკუთარი ინტერესების გაგება მათ შესაძლებლობას აძლევს თავიანთი მოქმედება წარმართონ ამ ინტერესების განსახორციელებლად. სოციალური ინტერესი ახდენს პიროვნების მობილიზაციას მიზანდასახული მოქმედებისათვის, ე.ი. გარკვეული მიზნის მისაღწევად. ამის გამო ინტერესსა და მიზანს შორის კავშირი ძალიან მჭიდროა, რაც ზოგიერთ მკვლევარს საფუძველს აძლევს, რომ ისინი ერთმანეთთან გააიგივოს [2, 251]. მაგრამ ეს შეცდომაა. მისი თავიდან აცილების მიზნით საჭიროა აღინიშნოს ინტერესისა და მიზნის დიალექტის ზირითადი მომენტები.

ინტერესები იმიტომ თამაშობენ აქტიურ როლს ისტორიულ განვითარებაში, რომ მათი ფესვები ადამიანთა მატერიალური ცხოვრების პირობებშია, წარმოადგენენ საზოგადოების განვითარების ობიექტური ტენდენციების სუბიექტურ გამოხა-

ტულებას. ინტერესების ბუნების ასეთ გაგებაში ჩადებულია მათი ფუნქციების მეცნიერული ახსნის შესაძლებლობა. რამდენადაც სუბიექტს ობიექტურად აქვს გარკვეული თავისი ადგილი წაროების ურთიერთობებში, ამდენად, როგორც შედეგი, აქვს ის ინტერესებიც, რომლებიც გამოხატავენ მის მიმართებას საზოგადოების განვითარების შესაძლებლობებისა და ტენდენციებისადმი. და ყოველი სოციალური სუბიექტი, იქნება ის ინდივიდი, კლასი თუ მთელი საზოგადოება, თავისი ინტერესების შესაბამისად აქტიურად მონაწილეობს ისტორიული პროცესების დეტერმინაციაში. როცა მწიფდება ობიექტური პირობები ამა თუ იმ შესაძლებლობათა რეალიზაციისათვის, გადამწყვეტი როლი ამ მისიის განხორციელებაში ეკუთვნის ინტერესს და მის შესაბამის მოქმედებას. „საზოგადოებრივ ცხოვრებაში შესაძლებლობის სინამდვილედ გადაქცევა ხორციელდება მხოლოდ როგორც გარკვეული სოციალური სუბიექტის ინტერესების რეალიზაცია. სხვანაირად რომ ვთქვათ, ისტორიული შესაძლებლობა ხორციელდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ის იღებს ამა თუ იმ სოციალური სუბიექტის ინტერესის ფორმას. ეს ნიშნავს, რომ ადამიანთა ინტერესები წარმოადგენენ ობიექტური ისტორიული პროცესის ჯაჭვის შემადგენელ ერთ-ერთ რგოლს, რომელსაც თუ ამოვაგდებთ ამ ჯაჭვიდან, იგი გაწყდება“ [3, 327].

საზოგადოებრივი ადამიანის მოქმედების დეტერმინირებულობა ობიექტური კანონზომიერებებით, ყოველთვის გაშუალებულია მისი ინტერესებით. საზოგადოებაში არსებული ობიექტური შესაძლებლობებიდან თუ რომელი იქნება რეალიზებული, ამას განაპირობებს ინტერესი, ე.ი. სუბიექტის ინტერესები განსაზღვრავენ ისტორიული განვითარების მიმართულებასა და პროცესს. ინტერესისადმი მოქმედების დაქვემდებარება არ ნიშნავს ადამიანთა აქტიურობის დაპირისპირებას ობიექტური კანონებისადმი. ადამიანი ერევა და თავისი ინტერესების შესაბამისად ობიექტურ მიზეზ-შედეგობრივ კავშირში, მოქმედებს როგორც განვითარების პროცესის მიმართულების მიმცემი, ძალა და ფაქტორი.

ამრიგად, რომელი ისტორიული შესაძლებლობა იქცევა სინამდვილედ, ხოლო რომელი გავა სცენიდან, ეს დამოკიდებულია ადამიანთა ინტერესებსა და მათ ბრძოლაზე ამ ინტერესთა განხორციელებისათვის.

ინტერესთა როლი იმდენად მნიშვნელოვანია, რამდენადაც ისინი სწორად და სრულად გამოხატავენ ობიექტურ შესაძლებლობებს. ადამიანთა ინტერესები საზოგადოებრივ ცხოვრებაში თამაშობენ დიდ როლს, მაგრამ არ წარმოადგენენ საზოგადოებრივი განვითარების ობიექტური კანონზომიერებისაგან მოწყვეტილ ფაქტორებს. ინტერესები თვით შედიან აუცილებელ რგოლად საზოგადოების განვითარების კანონზომიერებაში. ცხოვრების მატერიალური პირობები წარმოადგენენ ისტორიული განვითარების ობიექტურ საფუძველს, ხოლო მით განპირობებული ადამიანთა ინტერესები გამოდის მის მამოძრავებელ ძალად [4, 157].

რამდენადაც საზოგადოებაში სხვადასხვა ადამიანებს ან ადამიანთა ჯგუფებს სხვადასხვა სტატუსი ან ადგილი და მდგომარეობა გააჩნიათ, მათი ინტერესებიც ურთიერთგანსხვავებულია. ამიტომაც საზოგადოებაში არსებობს როგორც გარკვეულ ინტერესთა ერთიანობა ანუ საერთო მიზნები, მათ გვერდით არსებობს აგრეთვე ინტერესთა ურთიერთდაპირისპირება, ზოგჯერ მათი ანტაგონიზმი.

საზოგადოებრივი მოქმედების სუბიექტი შეიძლება იყოს მხოლოდ ადამიანი ან მათი ერთობა. მაგრამ არა ყოველი მონაწილე სოციალური პრაქტიკისა, არა ყო-

ველი ადამიანი არის სუბიექტი, არა ყოველდღიური, ჩვეულებრივი, არამედ წმინდა ფილოსოფიური გაგებით. „ადამიანს შეუძლია ითამაშოს ამა თუ იმ საქმიანობაში მნიშვნელოვანი როლი, მაგრამ არ იყოს სუბიექტი. ინდივიდის ისტორიული პროცესის სუბიექტის როლამდე ამადლება მიმდინარეობს მისი აქტიური საქმიანობის შედეგად და იმის მიხედვით, არის თუ არა ის საზოგადოებრივად ღირებული ინტერესების მატარებელი“ [5, 231]. სწორედ ამ თვისებების გამო არის სუბიექტი ისტორიული პროცესების მამოძრავებელი ძალა. ადამიანური კომპონენტი მოქმედებს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში როგორც სუბიექტი იმ ზომით, რა ზომითაც ის ცდილობს გარდაქმნას ეს ცხოვრება მისთვის იმანენტური ინტერესების შესაბამისად.

ყოველი პიროვნება ყოველთვის იძულებულია ანგარიში გაუწიოს იმათ ინტერესებს, ვისთანაც ის ეწევა საერთო საქმიანობას, ვისთანაც ურთიერთობაშია იგი. პიროვნების მოქმედება შეიძლება მიმართული იყოს ან მხოლოდ საკუთარი ინტერესების განხორციელებისაკენ, ან მახლობელი ადამიანის ინტერესების, ან კიდევ უცხო პიროვნების ინტერესების განხორციელებისაკენ, რომელიც, თავის მხრივ, შეიძლება საშუალება იყოს საკუთარი ინტერესების განსახორციელებლად [6, 693].

უნდა აღინიშნოს, რომ ინტერესების ობიექტურობა გადამწყვეტი სახით მოქმედებს არა მარტო ინდივიდუალური და საზოგადოებრივი ცნობიერების ჩამოყალიბებაზე, არამედ არსებითად განსაზღვრავს სუბიექტის სრულყოფას. ნებისმიერი სოციალური ინტერესი არ არის დამოკიდებული ამა თუ იმ პიროვნების ნება-სურვილზე, მაგრამ მათი რეალიზაცია უშუალოდ არის დაკავშირებული მათ ნებასა და შეგნებულ, მიზანდასახულ მოქმედებებთან.

პიროვნების ინტერესების წარმოშობა და რეალიზაცია ხდება სხვა პიროვნებებთან ან სუბიექტებთან კავშირში, რაც, თავის მხრივ, მოითხოვს არა მარტო ამ მიზნების სათანადო გაცნობიერებას, არამედ მათი განხორციელების ხერხებისა და საშუალებების გაცნობიერებასაც. პიროვნება ცხოვრობს და მოქმედებს რეალურ საზოგადოებაში და ექვემდებარება მას, ისე როგორც ნებისმიერი საზოგადოებრივი გაერთიანება. ამით ბევრად არის განსაზღვრული ინტერესების რეალიზაციის ხერხები და გზები კონკრეტულ საზოგადოებრივ სისტემაში. იმავე დროს არ შეიძლება არ ვაღიაროთ, რომ ადამიანები ყოველთვის ერთნაირად როდი მოქმედებენ თვით ანალოგიურ შემთხვევებშიაც. ინტერესთა ნამდვილი რეალიზაცია განპირობებულია ცნობიერების დონითა და პოზიციით, რომელიც ამა თუ იმ პიროვნებას უკავია სხვისი ინტერესების მიმართ, ანუ შეიძლება ითქვას, მისი საზოგადოებრივი მოწიფულობით.

სხვისი ინტერესები (პიროვნების, ჯგუფების და ა. შ.) შეიძლება პიროვნების მიერ აღქმული იქნეს ან როგორც მისი საკუთარი ინტერესების რეალიზაციის ხელშემწყობი ან, პირიქით, ხელისშემშლელი. ინტერესთა იერარქიის სწორად განსაზღვრა დამოკიდებულია პიროვნებაზე, ისევე როგორც მათი რეალიზაციის საშუალებათა განსაზღვრა [7, 359]. ინტერესების რეალიზაციის საშუალებებთან და მათ იერარქიასთან დაკავშირებით ამა თუ იმ ზომით ხდება ინტერესების დაქვემდებარება, იგნორირება ან მათი ერთობლივი რეალიზაცია. ამასთანავე, ყველა ინტერესი, რომელიც განზრახულია განსახორციელებლად, იქცევა პირობითად, დროებით საკუთარ ინტერესებად მოქმედი სუბიექტისათვის. სახელდობრ, ამიტომ ინდივიდისათვის პირადი, კერძო ინტერესები მთლიანად არ ემთხვევა განვითარებული პიროვნების ყველა ინტერესს, თუმცა არაიშვიათად პიროვნების ინტერესები შეიძლე-

ბა შემოიზღუდოს მხოლოდ პირადი ინტერესებით. ეს შესაძლებლობას მოგვცემს ვიმსჯელოთ თვით პიროვნებაზე, უფრო ზუსტად, მის დონეზე, თვითცნობიერებაზე, მის საზოგადოებრივ მოწიფებულობაზე.

პიროვნების ინტერესების როგორც მოცულობა, ასევე სტრუქტურა განსაზღვრულია არა იმდენად საზოგადოებრივი ცნობიერებით, რამდენადაც მისი პრაქტიკული საქმიანობით. პიროვნების ინტერესები განპირობებულია მისი საზოგადოებრივი მდგომარეობით, საკუთარი სტატუსით. პიროვნების ინტერესები ყოველთვის შეიცავენ საკუთარ თავში არა მხოლოდ თვით ინდივიდის მოთხოვნილებებს, არამედ არა საკუთარ (სხვის) მოთხოვნილებებსაც. პიროვნებას შეუძლია იმოქმედოს არა მხოლოდ საკუთარ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად, არამედ სხვის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლადაც და სწორედ ამაში ვლინდება მისი საზოგადოებრივი მომწიფებულობის დონე. პიროვნების ინტერესი გარკვეული სარკეა, სადაც ცხადად ჩანს მისი სოციალური მიკუთვნებულობა ამა თუ იმ სოციალურ ფენისადმი, მისი განვითარების დონე და მიმართება საზოგადოებრივი მოვლენებისადმი.

ინტერესები და მიზნები სოციალური მოვლენებია, ხოლო მოთხოვნილება – როგორც ბიოლოგიური, ასევე სოციალური. მეცნიერულ ლიტერატურაში ზოგჯერ ერთმანეთისაგან განასხვავებენ პირად ინტერესებსა და პიროვნების ინტერესებს [8, 157]. „პირადი ინტერესის“ ცნებაში იაზრებენ მის დაპირისპირებას საზოგადოებრივთან, პირადი ინტერესები განიხილება როგორც ინდივიდის მოთხოვნილებებით განსაზღვრული, რომელიც დაკავშირებულია მის მატერიალურ საჭიროებასთან და სულიერ მოთხოვნებთან, მის თავისუფლებასთან და ა. შ. [9, 66]. პიროვნების ინტერესი უფრო ფართოა, ვიდრე პირადი ინტერესი, მასში შედის ყველა ინტერესი, თვით საზოგადოებრივიც. პიროვნებათა ინტერესები შეიძლება გარკვეულ თანხმობაში, ჰარმონიაში იყოს ერთმანეთთან, მაგრამ ასევე შესაძლებელია ურთიერთდაპირისპირებაც. ეს დაპირისპირება, თავის მხრივ, შეიძლება იყოს სხვადასხვა ხარისხის.

ინტერესების ანტაგონიზმი ნიშნავს, რომ ერთის დაკმაყოფილება გამორიცხავს იმავედროულად მეორის დაკმაყოფილებას და მათი სხვანაირი ურთიერთმიმართება შეუძლებელია. არაანტაგონისტური წინააღმდეგობა აღნიშნავს იმას, რომ დაპირისპირებული ინტერესები გარკვეულ კონკრეტულ ვითარებაში შეიძლება იქცნენ არადაპირისპირებულ ინტერესებად, ამას განაპირობებს არსებული რეალობის სხვა რეალობით შეცვლა. ინტერესთა დამთხვევა ნიშნავს, რომ ერთის რეალიზაცია იწვევს ერთდროულად მეორის რეალიზაციას, რომ სხვადასხვა სუბიექტების ინტერესებს ერთნაირი სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვთ ყველა მათგანისათვის.

ამასთან ერთად, უნდა აღინიშნოს, რომ პიროვნებას გააჩნია ინტერესთა მთელი რიგი და ერთი თუ რამდენიმე მათგანი ცხოვრობის ამა თუ იმ მონაკვეთზე შეიძლება აღმოჩნდეს მადომინირებელი.

ლიტერატურა:

1. Ядов В. А., Потребность. БСЭ, 3-е изд., т. 20, М., 1975.
2. Ханипов А. Т., Интерес как форма общественных отношений. Новосибирск, 1987.
3. Максименко С., Общая психология. М., 2000.
4. Барулин В. С., Социальная философия. М., 2001.

5. უზნაძე დ., ზოგადი ფსიქოლოგია, თბ., 1986.
6. Всемирная энциклопедия. Философия. М., 2001.
7. Гидинс Э., Социология. М., 1999.
8. Ильин Е. З., Мотивация и мотивы. П., 2003.
9. Канке В. А., Философия. М., 1998.

Mary Chanturia
Person's interests, alms and social activity
Summary

The article gives the definition of requirement, interest and the purpose, and the dialectic ties existing between them. The requirement means the need of a person which is necessary for the maintenance of viability of his organism and for the development of the person. Interest is a subjective reflection of the objectively existing requirement. Interest essence is adequate to requirement essence. In social life, transformation of possibility into the reality is carried out only as realization of interests of certain social subjects or a subject. Historical possibilities are carried out only when they receive the form of the interest of this or that social subject (subjects). It means that the interests of human beings represent one of the rings of a chain of the objective historical process, the removal of which will break off the chain.

Мери Чантурия
К вопросу о соотношении интереса личности и его социальной активности
Резюме

В данной статье разъяснены требования, интересы, цель и дана диалектическая связь, которая существует между ними. Требования подразумевает готовность индивида к тому, что обязательно для жизнедеятельности организма и для его личностного развития. Интерес – это субъективное выражение объективно существующей потребности. Содержание интереса адекватно содержанию потребности. В социальной жизни трансформация возможностей осуществима только в результате реализации интересов по отношению к конкретным предметам.

Lala Akhmedova

(Azerbaijan)

ON THE QUESTION OF CULTURAL POLICY

On the threshold of the third millennium, spiritual culture has become the universal foundation and the complex power for the mankind social development. Using the power the modern civilization transforms from an industrialized society to an information society. A new ecological culture based on the interpersonal relations between people and nature replaces a technological civilization. The key role in the changes is played by so-called "human revolution". It is conditioned by the transformation in the understanding of man as the means of development to its purpose.

One of the idiosyncratic features of the modern civilization is the world culture globalization process. It is founded on the common values such as the best forms, patterns of human activity, different ways of world perception, intellectual and material values, adopted by mankind for the past centuries. However, the development of the culture common to all mankind doesn't mean the unification of different cultures; on the contrary it implies the harmonic interaction, interinfluence and interdependency of regional and national cultures. Each culture has its own values, idiosyncratic and unique achievements. Meanwhile, according to the laws of dialectics, each national culture possesses antinomy (contradictoriness of development) which is the corner stone of any progress. Each national culture contains certain elements of egoism and altruism, elitism and ordinariness, individualism and collectivism, knowledge and ignorance. The problem is to transform from the authoritarian policy to the culture of interaction and interinfluence as the most important means of cultural development. Progressive national cultures adopt the world forms of development in a creative and typical way, contributing to the development of the world culture common to all. It provides cultural values exchange both regionally and globally, which leads to the globalization of the world culture. The idiosyncratic features of the globalization are human rights observation, humanism, creative development of individual, dissemination of scientific knowledge, advanced technologies, mutual enrichment of national cultures, ecology of man and nature and denial of confrontation ideas by people. The global socio-cultural revolution is associated with urbanization, changes in lifestyles and alterations in the activities of millions of people as well as fundamental changes in the cultural values and worldview. Hence it offers new opportunities for the mankind development.

At the same time the dialectics of the modern world culture development is also characterized by crisis, caused by wars, uncontrolled usage of natural resources and uneven cultural development. The mankind is confronting the necessity of solving many problems: such as averting war with the usage of mass destruction weapons; ecological crisis, as a result of human activity; famine; poverty and illiteracy; breakage of relations between rich and poor counties; exploration of new sources of raw materials; creation of opportunities for further economic development; prevention of the negative affects of the scientific and technological revolution.

The key to solving the above-mentioned problems (as well as many others) is the

development of a high spiritual culture.¹ Only it can provide new opportunities for a stable mankind development, improvement of life quality and establishment of harmonic relations among people groups, nations and states. That is why the development of the high spiritual culture, which allows reaching "high cultural standards", should be proclaimed to be the key strategic objective and foundation of the safety of the modern civilization.

Statistically the highest levels of human development are achieved in the countries that adopted the democratic culture. The high historical mission and social value of the democratic culture bring to the attention of the post-soviet countries the objective of democratic standards establishment. It will lead to the development of personal, professional and political culture of an individual, formulation of human identity in the way of thinking, spiritual values, traditions and innovations, social ethics and lifestyles. The process of creating political, socio-psychological and legal conditions for the establishment of the democratic culture standards in the social and political realms must take place on all levels, penetrating all social classes, ethnic, confessional, professional, political and other elements of the post-soviet societies. However the process is complicated by existing contradictions between the new social system and the old social type of culture as well as by the inadmissible slow rate of the transformation from the socialist type of culture to democratic. Still persisting old soviet concept of culture and the corresponding structure of the culture, base on the wrong understanding of culture as of a secondary element of a society, contradict to the new type of society, which is built upon democratic principles. The above-mentioned factors slow down the socio-cultural development of the CIS countries. These factors can only be overcome by the denial of the traditional, outdated understanding of culture and through the establishment of a democratic culture. The solution of the strategic task demands the implementation of a new cultural policy; structural reformation of culture organization and management as well as world experience consideration.

As is generally known in the democratic countries the cultural policy is considered to be a policy of development and well being. This policy is called to provide development and rational use of the intellectual potential for the sake of the social development as well as the continual growth of the cultural level of a nation. According to the policy the financial capital should be rationally invested in the development of human and social capitals – the spiritual culture of a nation. The high level of the spiritual culture of an individual in its turn contributes to the "spiritual production", which leads to the growth of the well being of the whole nation.

Hence the most important objective in the state construction for the post-soviet countries is a new culture implementation. It implies transformation from the soviet-type culture to the democratic culture, which is the ethical foundation for the establishment of democracy as a political system. Formulation of a new social type of culture based on the principles and values of democracy will provide solutions for the problems of the inner transformation of an individual, social development, state construction and international relations problems. The democratic cultural policy, focused on the priorities of intellectual development, freedom and ethical education, is called to bring in radical changes in the social dynamics of national cultures. It is also called to increase the creative potential of a nation and its utilization for the sake of personal, social and state development.

¹ The key method of the research is a systematic approach, which allows unveil the scientific, ideological and practical functions of culture as a social phenomena. It also allows to carry out a complex and interdisciplinary research of culture as an integral system on the basis of the six dialectically interdependent research methods: qualitative, quantitative, structural, genetic – historical, space and comparison analyses.

The important factors in the policies of the post-soviet countries must be the formulation of new social cultural values and democratic standards, ideas, ethics, educational system; social and production norms; standards of living; rights; arts; material forms of culture, which serve as the ideological foundation of the cultural policy of a state. It will lead to the formulation of a new culture, the interaction of the old forms of culture with the new ones, interaction between traditions and innovations and will promote a new worldview and new aspects of progress. In this context the scientific discoveries of the wonderful American scientist Lutvi Zadeh in logic seem to gain a particular significance. His fussy logic revolutionized the common understanding of the world in the light of the classical "white and black" logic of Aristotle. In our opinion in his fussy logic and associated with it set theory and expression theory Lutvi Zadeh finds the culturalogical key to solving many global, regional, local and individual problems, as well as many other problems faced by the post-soviet countries on the difficult faze of their historical development. This approach provides new opportunities for the achievement of the harmony between the two types of cultural development: western type – based on the transformation of nature by people and eastern – based on the organic saturation of individual in it (nature). It might favor progressive technological development while keeping humanistic values, concord the positions of scientism and antiscentism.

Creative application of Lutvi Zadeh's fundamental theories consonant to the democratic principals will provide the grounds for the creation of a qualitatively new situation in the modern civilization and will open news opportunities for human development in a free and pluralistic setting. It will help formulate a new vision on the many-folded world and will help achieve mutual understanding among nations; it will also harmonize the common-to all culture with its national forms.

As is generally known, one of the criteria of an effective cultural state policy is its influence on the following five subsystems of a society: biological reproduction; spiritual production; material production; organization and management; and social relations. Due to the fact, the coordination of the different social institutions of culture within the general progressive development of it is extremely important for rational culture management.

Lastly, much importance should be attached to rational investment distribution in the different realms of culture, since it will favor the development and reproduction of the intellectual potential as the main compelling force of the socio-cultural and economic progress.

Radical changes in the understanding and attitude to the spiritual culture of the post-soviet space, reflected in the new state policies of the CIS countries will provide the opportunity for more effective use of their natural resources for the sake of human development. These foundational changes will help solve the problems of poverty and unemployment as well as problems connected with medical and ecological protection. It will also allow improving the democratic social relations and the order of profit distribution. It will result in the cardinal improvement of the quality of life and the integration of the nations into a civilized world community.

Considering the question of cultural policy it seems necessary to define the three key objectives of the culture management:

1. setting strategic objectives and priorities for the socio-cultural development;
2. professional training and setting up of the necessary conditions for different activities;
3. effective use of the professionals and the products of their activities for the purposes of socio-cultural and economic progress.

Culture management process is regulated on the basis of the state cultural policy, which plays an important integrating role. Using legal, organizational and material means the state insures harmonic, interconditional development in all the realms of culture according to the interests and

needs of individual and society. Meanwhile the transition to the democratic socio-political system demands movement from "beneath" starting from family and innovation pedagogic as well as movement from "above" at the level of state institutions. Based on the democratic countries experience non-governmental organizations with the support of international funds must develop and implement joint culturological projects, practical application of which could lead to qualitative changes in the socio-cultural life of an individual and the nation.

The role played by science and scientific ideology in the formulation of new technologies, vital activity systems and lifestyle is constantly growing. Scientific ideology is the tool for the revision of the state of a culture and for the creation of new imperatives – ideals, values and moral, psychological and esthetic standards, which form the foundation of the ideology that satisfies the material and spiritual needs of a new social system. Based on that we come to the conclusion that in the foundation of the new cultural policy of the post-soviet countries aimed at the creation of a civil society should lay the following scheme: objective – concept – program – projects. The scheme proposes the three key principles:

1. creation of favorable conditions for free intellectual activities and creativity; which provides priorities for the development of science, education, high technologies and high social status of intellectuals as creators of science;
2. organization of effective enlightening programs; which increases the adoptability of the new culture by masses;
3. active cultural exchange with the democratic countries.

Culture management also implies the necessity of social control over cultural imperatives observation and the correspondence of the course and rates of the country socio-cultural development with the interests of the nation and the objectives of the state. The control should be carried out by the state legal and political institutions as well as non-governmental public organizations. The important objective of the cultural policy of the post-soviet countries is the democratic culture formulation and development monitoring. It is to:

1. analyze the coordinalties between still persisting old soviet culture system and the objectives and demands of the new democratic socio-political system;
2. analyze the functional effectiveness of the shaping democratic culture, which allows to determine the most important parameters of its quality and development.

Keeping in mind the above mentioned the most important objectives of the cultural policy for the post-soviet countries seem to be the following:

1. critical revision on the scientific basis of the old views and solutions, customs and standards in the light of the cultural experience of mankind, which will lead to the formulation of a new worldview.
2. implementation of the social and state life principles: such as highly productive labor, patriotism, humanistic social order, civil law, justice, priority of "high spiritual culture" – reason, knowledge and ethics.
3. integration of the cultural heritage and traditional values of a nation with cultural innovations drawn from the innovational culture of Europe and the world on the whole. First of all it should be carried out in the realm of education, science, high technologies as well as in the social and ecological cultures.
4. rational investment in the different realms of culture. It will provide all the necessary conditions for the development and reproduction of the state intellectual potential as the main compelling force of the social, cultural and economical progress.
5. gradual formulation of "humanistic progress" in the society, based on the systematic consideration and implementation of the standards of culture.

6. providing scientific support for the precise determination of the historical demands of the progressive social development and the transformation process of the post-soviet society into a democratic society;
7. focusing the state economic and social policies on human; making possible the approach to knowledge and communication for all the layers of society and creation of equal opportunities in the social and cultural development;
8. uplifting of the social status, legal and social protection of intellectuals as the main compelling force of the socio-cultural development of the society and state;
9. providing support for the elaboration of the common principles of the world cultural policy, which will help establish world culture, harmonize the processes of regional and global cultural and economic cooperation. It will expand democracy as the zone of peace, safety and stable development of mankind.

The analyses of cultural development laws have revealed that the social setting and cultural exchange play much more important role in the cultural development of a nation than the geographical and genetic factors. That's why it is absolutely critical to expand the environment for the dynamic cultural development of different nations of the world as well as their cultural interaction and mutual enrichment. The syntheses of the best cultural traditions of one nation with the innovative achievements of another provides new opportunities for the development, wellbeing and harmonic relations among people groups, nations and states in the modern civilization.

Using the historical and political heritage, as well as favorable geographic conditions of Eurasia, it is extremely vital for the CIS countries to establish a new social environment for their cultural development, while carrying out cultural exchange and innovative processes in their traditional cultures for the purpose of their progressive development. Establishing regional and epochal types of democracy, while preserving their national idiosyncrasies, the post-soviet countries must build their cultural policy on the basis of the positive future dynamics and mankind social experience. The cultural policy orientation on democratic principles in the social and political life, the establishment of freedom values, humanism and enlightenment multiplied by patriotism, social innovation and internal resources mobilization, should eventually bring the post-soviet countries up to the modern civilization standards.

Implementation of progressive cultural reforms as well as orientation on the new socio-cultural development technology will help increase the rate of the integration of the post-soviet countries into the world community. The post-soviet Eurasian space as part of the integral interdependent world can and should become one of the most cultural regions of the world civilization. It will surely play its historical role in the promoting of democracy as the zone of peace, stability and development, satisfying the interests of the nations, living on its territory, and mankind on the whole.

The methodological basis for the approach consists of dialectics (including the philosophy of Hegel), principles of historicism, logic (including the logic of Lutvi Zadeh). Such approach allows to form objective scientific frame of reference, the integral view on human development, the development of society and state in time and space, free from class and party principles.

Based on the above-described methodology, we have come to the definition of culture as a triad, consisting of the constructive process of comprehension and transformation of nature, man and society; its results – the whole complex of spiritual and material values and norms; technology, which implies the formulation, observation, use and transformation of values, standards and human experience.

In accordance with the view, we have proposed the model of the modern society culture as an integrated, progressively developing social system, all the components of which are closely

connected and interact with one another on the basis of certain objective regularities. It includes such social institutions and realms of human activities as education and upbringing, science; literature and art; economics; religion and ethics; media and press; law, organization and management; lifestyle and vital activities systems; ideology; internal policy and international relations. Meanwhile, the foundation for the development of culture as an integrated system is "spiritual production ", with intellectual activities and humanism as the compelling force.

ლალა ახმედოვა
კულტურული პოლიტიკის საკითხისათვის
რეზიუმე

თანამედროვე ცივილიზაციის ერთ-ერთი დამახასიათებელი უნიკალური ნიშანია მსოფლიო კულტურის გლობალიზაციის პროცესი. ის დაფუძნებულია ისეთ საერთო ღირებულებებზე, როგორებიცაა ადამიანური საქმიანობის საუკეთესო მოდელები და ფორმები, სამყაროს აღქმის განსხვავებული საშუალებები, ინტელექტუალური და მატერიალური ფასეულობები. მთელი კაცობრიობისათვის საერთო კულტურის განვითარება არ ნიშნავს განსხვავებული კულტურების გაერთიანებას; პირიქით, ის გულისხმობს რეგიონალური და ნაციონალური კულტურების ჰარმონიულ ურთიერთობას, ურთიერთგავლენასა და ურთიერთდამოკიდებულებას. ყოველ კულტურას თავისი ფასეულობები აქვს, თავისებური და უნიკალური მიღწევები. ამასთან, დიალექტიკის კანონის თანახმად, ყოველ ნაციონალურ კულტურას ახასიათებს განვითარების წინააღმდეგობრიობა, რომელიც ნებისმიერი პროგრესის ქვაკუთხედია.

Лала Ахмедова
К вопросу о культурной политике
Резюме

В данной статье отмечается, что одной из уникальных черт современной цивилизации является процесс глобализации мировой культуры. Он основан на общих ценностях, таких как лучшие формы, модели человеческой деятельности, различные способы восприятия мира, интеллектуальные и материальные ценности, принятые человечеством за прошедшие века. Однако развитие культуры, общей для всего человечества, не означает объединения разных культур; напротив, это подразумевает гармоничное взаимодействие, взаимовлияние и взаимозависимость региональных и национальных культур. У каждой культуры есть свои ценности, своеобразные и уникальные достижения. Между тем, согласно законам диалектики, каждая национальная культура обладает антиномией (противоречивостью развития), которая является краеугольным камнем любого прогресса.

Iulian Moga
(Romania)

**THE PHENOMENON OF HOLY FOOLISHNESS IN RUSSIAN CINEMA:
THE PARADIGM OF LUNGIN'S *OSTROV***

The topic of foolishness for Christ is not an exclusive approach of the Russian monastic setting, given that it was previously encountered in other areas of Eastern Orthodox spirituality, in Greece, Egypt (Ammona the Egyptian¹, Isidora of the Tavennisia Monastery), Asia Minor (Andrew of Constantinople, Righteous Philaret the Merciful of Amnia, in Paphlagonia [16, 492-494; 1, 2706-2707]) or Syria (Symeon of Emesa or Symeon Salos [15, 130-132]). Actually, it followed a much older paradigm: the one provided by the life of the Jewish prophets during the veterotestamentary period, anchorites totally dedicated to God with an asocial behaviour considered at least bizarre by the members of their communities, misunderstood by people due to their extreme and extraordinary lifestyle [13, 20-21; 4, 195-196].

Unlike other hermits wanting to escape the world and retreating in the desert, these saints lived in the middle of their laic or monastic community, but they practiced a whole different type of asceticism: that of foolishness. Reaching a sinless state and acquiring the gifts of the Holy Spirit, out of deep humility and praying incessantly, to prevent any praise from others – because they were not promoting themselves, but Christ – they were seen by the world as acting foolishly. They allowed people to humiliate them, to maltreat them. The others saw them as bunglers, lacking reason and good judgement. This is probably the explanation for the name they were given, most often *saloï* or *moroi* in Greek, or *iurodivye* in Russian, namely without reason or insane.

The list of the alleged foolishness acts that each of them committed is incredibly long and different from case to case, one more shocking than the other. For instance, Symeon of Emesa threw nuts at women during the mass; peed or pooped in public; walked around naked in broad daylight; burst into the ladies' room. Andrew the Fool for Christ drank water from the ponds in the streets [1, 2706; 12, 115-116].

For their type of asceticism, the name applied most of the times in the literature is *morosophia* or *iurodstvo*, namely foolishness for Christ. Sometimes, they would get after all their suffering some kinder epithet, such as Vasilii Blazhenyi ("the blessed"), who lived during Ivan IV the Terrible [4, 192] or Righteous Philaret the Merciful, whose generosity was so great that the members of his own family thought he was insane [1, 2706-2707].

It is not surprising that topics such as the foolishness for Christ return to the attention of Russian cinema in the post-Soviet era. The phenomenon is part of an ampler process of reevaluating national identity, where Christian values resume an essential role after the years of atheism, dialectic materialism and totalitarian repression [3, 58; 2, 158-159]. Numerous models could have been found for Lungin's movie, given that the Russian tradition mentions as many as 36 such behavioural models in the medieval and the modern period. However, the author of the script chose only two of them: Saint Theophilus the Fool for Christ who lived in the Kiev caves and Saint Sebastian of Karaganda (Kazakhstan) [3, 59].

The movie directed in 2006 by Pavel Lungin features the life of an atypical monk who lived most of his life in a monastery in northern Russia, in the area of Karelia, quite close to the border

¹ Not to be mistaken with Avva Ammona from the desert of Nitria. *Cuvioși părinți egipteni*, 1995, 73-76.

with Finland and to the limit of the Arctic Circle. The script was written by Dmitri Sobolev and it actually presents the life of a fictitious character. We do not know whether such an Anatoly monk ever existed or whether the deeds depicted in this motion picture strictly observe the story of his life. The distribution includes some of the greatest names in Russian cinematography, such as Piotr Mamonov, Victor Suhorov, and Dmitri Diujev. The movie obtained none less than 15 awards and 13 nominations in important national and international film festivals, starting with 2007 (among which Golden Eagle, MTV Movie Awards, Fajr Film Festival, Nika, and Sundance).

The first scene of the movie shows Mamonov as father Anatoly, getting the water out of a fishing boat that the monk would use daily to get, all alone, to a deserted island nearby. There, the monk prays to God in isolation, using one of the simplest and strongest prayers of the Orthodoxy, namely the prayer of the heart or Jesus prayer: “Lord Jesus Christ, Son of God, have mercy on me, a sinner” (Господи Иисусе Христе, Сыне Божий, помилуй меня грешнаго).

The place chosen for filming is ideal: the landscape is deserted and bleak, full of small rocky islands and scarce tundra vegetation. The very cold winds in this area with subarctic climate make the body feel a much colder temperature than the actual one. Because it is situated near the Arctic Circle, the warmer period of the year lasts only from June to September. In the rest of the year, the area is frozen.

The shores we see in the images are those near Kem, the administrative centre of the Kemski district and an important historic city of the Karelia Republic, part of the Russian Federation. Maybe the place for filming was not selected randomly, because at the level of that locality – within the White Sea – there is the island where, throughout the XVI century, the Solovetsky Monastery was built, (one of the most important citadels of the Russian North). In the years after the Bolshevik Revolution of October – i.e., between 1926 and 1939 – the monastery surrounded by strong defence walls would later become a true monument of Christian martyrdom. It was turned into one of the most terrible prisons in the former Soviet Union at that time, a prototype of the Russian forced labour camps. The monastic establishment was reopened as late as in 1991.

Lungin did not use special filters to highlight the chromatics of the movie: petrol blue and bleak grey are as real as they get, specific to the area. The atmosphere where the viewer is gradually invited is fortunately completed by the soundtrack of the movie. Vladimir Martinov – a Russian ethnomusicologist specialised in the compositions of ethnical minorities in Russia, Tajikistan as those of the Caucasian nations, as well as in Russian choral compositions – uses a combination of acoustic elements stressing the impression of sobriety and loneliness. Martinov chooses to use mostly low tones, i.e. violin, cello, piano, contrabass accompanied by an orchestra and by choral tonalities. The background is ensured at times by the quiet sound of the waves or of the monastery’s bells. It is interesting that the youth interests of Martinov – like those of the lead actor, Piotr Mamonov – had a very different direction, i.e. various types of rock music. Furthermore, Mamonov did not let go of his tastes when he made the movie: actually, in 2015, a few years after the movie, he created a new band of Zvuki Mu (Mu sounds), by getting on board the members of an alternative rock band, Stoneberry. Initially, when Lungin proposed to Mamonov the lead role in the movie, he turned it down, but after a while, persuaded by the village priest, he accepted it.

The plot has, seemingly, nothing out of the ordinary. It has nothing in common with the stories in *One Thousand and One Nights* or the scripts of the Hollywood action movies. The first scene after the opening credits shows the events that occur in the Second World War, in 1942, when a towboat belonging to the North Fleet carrying coal was intercepted by a German war

vessel. It is the only black and white scene in the movie. The crew of the towboat comprised only two persons: the stoker of the boat, interpreted here by Timofey Tribuntsev, and captain Tihon, played by Aleksei Zelensky. Tihon and his first mate hide in one of the coal mounds on the ship, but they are spotted by the Germans, due to the chronic cough of father Anatoly. He even tells the Germans where Tihon was hiding, for fear of getting shot. The soldiers attain their goal shortly, i.e. placing explosible material on the ship, and they poke fun at the shenanigans of the first mate pe vas, begging for everyone's life on his knees, grabbing the soldiers' legs. Even captain Tihon shows his disgust to his mate's behaviour and he spits in his direction, the German officer, after hitting his nose with the back of his gun, places it in his hand and tells him to kill his mate, by stating: "Seien Mann!" ("Be a man!"). Things escalate when he utterly refuses to do it; the first mate shoots his captain, because he can no longer bear then pain caused by the German commander by pulling his ear incessantly. The look on his face shows shock and terror, endless pain that would accompany father Anatoly all his life, for the sin of having killed his neighbour. Overwhelmed by this state, he shouts to the Germans getting away from his ship, forgetting about the explosive materials, that he survived and that they were actually the ones who had killed Tihon Vasilyevich.

Most events depicted in Lungin's movie occur from 1976, namely thirty-four years after Anatoly is found almost unconscious and frozen on the seashore by the monks within the small monastic community. The entire action of the movie may feature only a very short period of the final part in the monk's life: the full spiritual maturity and the clarity of perception provided by the Holy Spirit. In a discussion with father Philaret – the abbot – after the episode of his sequestration in Anatoly's cell and of closing the vents of the heating point, he asks himself why God asked him to lead his brothers *throughout* the entire period when his soul is tormented by the sins he had committed, while his virtues have a bad smell before God.

Each of the three main characters of the movie is depicted by showing both their positive and their negative traits, by their interactions with one another or with the pilgrims coming to the monastery for comfort or healing. Abbot Philaret is kind and lenient; he does not succumb to anger and to momentary impulses when monks complain from time to time again about Anatoly's deviant behaviour. But he becomes too obsessed with material things (the fine leather boots, the mattress brought from Athos when he had been in a pilgrimage) and he fears more for his life than for the sins he had committed, but he had never gotten the chance to confess and to repent.

The initiator of most complaints to the abbot seems to be father Iov, who cannot stand Anatoly and for whom he is only a prankster (*šutnik*) and a restless (*prokaznik*), nothing more than a clown leaving trash at his door and smearing his door knob with coal when he came to visit. He deeply despises Anatoly; he gets mad when he tries to help him see his own limits and sins (mainly those of vanity, love of praise from others and envy), when he pretends to be stupid by saying he cannot read or he cannot remember the Scripture, but he addresses that question that shakes him to the bone: Why did Cain kill Abel again, mind you?

Father Anatoly is permanently envied and resented by the monks in the monastery for an array of things: for talking all day long with the laymen coming to the monastery and waiting in line in front of his cell; for acting weird and sometimes deviant, for instance when he prays in the church without facing the altar or when he comes to mass wearing only one sock and one shoe or when he cackles or sings as loudly as he can *Oh, Lord, have mercy*, though he knows it is prayer hour. However, he does all those crazy things with a purpose, because – given he had the gift of foretelling the future – he had to help the others in their path to salvation, by pretending to be a lunatic. He does all sorts of pranks; he plays a double role when a pregnant girl comes asking for

permission to have an abortion and when he meets a woman who kept on dreaming about her husband, whom she presumed dead. He discovers the truth about each of them, though they looked like unbelievable facts. The same for a woman who came to heal her child's legs, which had started atrophying: he runs after the boat and he enters the frozen water to his waist, scolding the mother that she refused to stay in the monastery overnight in order to receive the blessing, for fear of losing her job the following day, when in reality they would have three days of leave because a pipe had broken. Such things were unimaginable for weak minds, lacking faith. And when Tihon Vasilyevich comes with his daughter, who is possessed by a demon, to seek healing, the entire monastery turns into a circus full of mirific cackles. This was, actually, a way of persuading her to come to the island with him, where, by invoking the Holy Spirit, he would take the demon out of her. Right before Tihon's visit, Anatoly announced his demise and he asked father Iov to notify the abbot about it. What we could not have possibly known was that, with the visit by the admiral, he would also find his peace of mind. Tihon confesses that he, actually, did not kill anybody, but just injured his arm, reason for which he can die in peace and his soul can find eternal rest.

The movie *Ostrov* – through the general impression left – is also a prompt to introspection, to redefining one's own values and the path to follow by each of when – hit by hardships and sorrows – you meditate about the meaning of our life on Earth. You end up asking yourself: Why did you almost kill your inner self with the multitude of sins committed? When are you really going to become humble by repenting?

Literature:

1. Alwis A., Holy Fools, in R. Bagnall, K. Brodersen, C.B. Chamion, A. Erskine, S.R. Huebner (eds.), *The Encyclopedia of Ancient History*, Blackwell Publishing, 2013.
2. Birzache A., In Search of Cinematic Holy Foolishness as a Form of Orthodox Peacemaking, in *Studies in World Christianity*, 14, 2008, 2.
3. Birzache A., *The Holy Fool in European Cinema*, Routledge, New York-London, 2016.
4. Bodin P.-A., *Language, Canonization, and Holy Foolishness. Studies in Postsoviet Russian Culture and the Orthodox Tradition*, Stockholm University, Stockholm, 2009. Cuvioși părinți egipteni. Avva Ioan Colov, Avva Ammona, Avva Zosima, prefață de protos.
5. Daniil Stoenescu, Ed. *Anastasia*, București, 1995.
6. Dulgheru E., *Tarkovski: filmul ca rugăciune. O poetică a sacrului în cinematograful lui Andrei Tarkovski*, Ed. Arca Învierii, București, 2014.
7. Evdokimov P., *Iubirea nebună a lui Hristos*, traducere, prefață și note de Teodor.
8. Baconsky Ed. *Anastasia*, București, 1993.
9. Fedotov F.G. (ed.), *The Way of a Pilgrim and Other Classics of Russian Spirituality*.
10. Dover Publications, Mineola, New York, 2003.
11. Hunt P., Kobets S. (eds.), *Holy Foolishness in Russia. New Perspectives*, Slavica Publishers, Bloomington, Indiana, 2011.
12. Ivanov, S.A., *Holy Fools in Byzantium and Beyond*, translated by Simon Franklin, Oxford University Press, Oxford, 2006.
13. Kobets S., *The Paradigm of the Hebrew Prophet and the Russian Tradition of "Iurodstvo"*, in *Canadian Slavonic Papers/Revue canadienne des slavistes*, 50, 2008.
14. Kobets S., *Holy Foolishness and its Hellenistic Models: Serapion and the Holy Fool or Serapion the Cynic*, in M. Gray (ed.), *Rewriting Holiness. Reconfiguring "Vitae", Re-signifying Cults*, King's College London, London, 2017.

15. Rydén L., The Date of the “Life of Andreas Salos”, in *Dumbarton Oaks Papers*, 32, 1978.
16. Rydén L., The Revised Version of the “Life of St Philaretos the Merciful” and the “Life of St Andreas Salos”, in *Analecta Bollandiana*, 100, 1982.
17. Thomas A., *The Holy Fools: A Theological Enquiry*, PhD Thesis, University of Nottingham, 2009.

იულიან მოგა
წმინდა სისულელის ფენომენი რუსულ კინემატოგრაფში:
ლუნგინის „კუნძულის“ პარადიგმა
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია სისულელის თემა ქრისტესთვის, რომელიც გვხვდება არა მხოლოდ რუსულ ბერმონაზვნურ ცხოვრებაში, არამედ აღმოსავლური მმართველობის სხვა სფეროებშიც. იმ განდევილებისგან განსხვავებით, რომლებიც ამქვეყნიურ ცხოვრებას გაურბოდნენ და უდაბნოში მიდიოდნენ, ეს წმინდანები ბერების საზოგადოებაში ცხოვრობდნენ, მაგრამ მიმართავდნენ ასკეტიზმის სხვა სახეს – სისულელეს. ლიტერატურაში, უმეტეს შემთხვევაში, მათთვის გამოყენებული ტერმინებია *მოროსოვია* ან *საღოსობა*, კერძოდ, სისულელე ქრისტესთვის. გასაკვირი არ არის, რომ ასეთი თემები ბრუნდება პოსტსაბჭოთა ეპოქის რუსულ კინოში. ეს მოვლენა არის ნაციონალური იდენტობის გადაფასების უფრო ფართო პროცესის ნაწილი, როდესაც ქრისტიანული ღირებულებები, ათეიზმის, დიალექტიკური მატერიალიზმისა და ტოტალური რეპრესიების შემდეგ, არსებით როლს იძენს. პავლე ლუნგინის მიერ 2006 წელს გადაღებულ ფილმში საუბარია არატიპურ ბერზე, რომელმაც თავისი ცხოვრების დიდი ნაწილი გატარა მონასტერში, რუსეთის ჩრდილოეთში, კარელიის რაიონში, ფინეთის საზღვრიდან არც თუ ისე შორს.

Юлиан Мога
Феномен святой глупости в русском кинематографе:
парадигма «Острова» Лунгина
Резюме

В статье рассматривается тема глупости ради Христа, которая встречается не только в русской монашеской жизни, но и в других областях Восточного православия. В отличие от других отшельников, желающих сбежать от мира и отступающих в пустыню, эти святые жили посреди их монашеского сообщества, но они практиковали совершенно другой тип аскезы: глупость. Для их типа аскезы, имя, применяемое в литературе в большинстве случаев – это морософия или юродство, а именно глупость ради Христа. Неудивительно, что такие темы, как глупость ради Христа, возвращаются в российское кино в постсоветскую эпоху. Это явление является частью более обширного процесса переоценки национальной идентичности, когда христианские ценности обретают существенную роль после многих лет атеизма, диалектического материализма и тоталитарных репрессий. В фильме, снятом в 2006 году Павлом Лунгиным, рассказывается о жизни нетипичного монаха, который большую часть своей жизни прожил в монастыре на севере России, в районе Карелии, совсем недалеко от границы с Финляндией и полярного круга.

ANNA PAVLOVSKAYA

(Russia)

**THE MYSTERY OF RUSSIAN CUISINE: HISTORICAL ROOTS OF
PRESENT SITUATION**

There are two popular views on Russia in the world that have not changed during centuries. One is that it is a country of high culture and some special spirituality (in this case Tolstoy and Chekhov, Tchaikovsky and Rakhmaninov, Saint Petersburg and Russian ballet are mentioned). The other – that it is still inhabited by barbarians. This last proposition is strongly supported among other things by the notion of Russian food. In best cases it is considered too simple, heavy, fatty and lacking flavours.

Surprisingly, the Russian people very often share this opinion. And the main reason for this lies not only in Russian inclination to self-criticism but rather in the above mentioned significance of cultural life. Food subjects are considered not worth talking about, too low and “uncultured” (*nekulturny*) as the Russians put it. The food in Russia is not for pleasure or for gourmandize. It is supposed to have two main functions: one – universal – to support life, and the other – to share. There is a good reason that hospitality, traditionally, is considered to be the distinguishing trait of the Russian character. For a Russian to entertain someone well – whoever he/she may be – means first and foremost to feed him/her well.

Two main features characterize Russian food tradition in general, and at the first sight they are mutually exclusive. On the one hand, Russian cuisine is very traditional, not to say conservative. It has been true to its general preferences for centuries. On the other hand, it is widely open to outside influences, absorbing and adjusting various dishes to its tastes.

Traditional Russian staple food was formed long ago. Russian cooking traditions, like everywhere else, were formed by various factors: history, way of life, climate. For many centuries, till the middle of the 20th century, Russia was an agrarian country which inevitably put its mark on the eating traditions of its people and can still be traced in food preferences of modern Russia’s population. The agricultural character of Russian economy made grain in different forms – bread, porridges, pancakes, Russian pies “*pirogi*”, soups – form the basis of Russian cuisine. Russian wood-stoves made it preferable to bake and braise products instead of frying or grilling them. A lack of herbs as well as very few vegetables growing during rather a limited period of time made fermentation of food a very important source of vitamins and minerals. Expensive spices made Russians to turn to their native “hot” (spicy) resources – horseradish, onion and garlic.

At the same time Russia has always been quite eager to absorb different traditions and manners but when adopted they inevitably take distinctly Russian forms and the results are far from the original.

The multi-national nature of the Russian Empire, and later of the Soviet Union, has had a great effect on the traditions of contemporary Russian cooking. Russia has always been a multicultural conglomerate. All its main peoples – Slavs, Finno-Ugric People, Turks, Mongols, Caucasians and many others – have added something special to what finally has formed a traditional Russian cuisine. Caucasian shashliks and kebabs (marinated barbecued meat), Georgian

chicken *tabaka* (pan-fried), Uzbek pilaf (braised meat, vegetables and rice), Armenian dolma (minced meat wrapped up in vine leaves), Ukrainian vareniki (pastry filled with cottage cheese or berries) and many others have now become an important part of the Russian table. Restaurants serving the traditional food of the various nations of the former Soviet Union can easily be found in all large cities. They are extremely popular.

International dishes have also been an indispensable and essential part of Russian cuisine since the beginning of Russian history. The process of assimilation was especially active in aristocratic circles in the 19th century. It was stimulated by the Soviet government in the 20th century as part of proletarian internationalism policy. And at the moment it is a natural result of the processes of world gastronomic globalization.

As for present time the food situation in Russia looks like the following. Considerable, if not predominant, part of Russian population lives and feeds itself quite simply and traditionally. Bread, porridge, onions and other root vegetables, fermented cabbage and cucumbers, wild mushrooms and berries, sunflower oil, milk, meat when available constitute their staple food. These people never go out, they celebrate their special occasions and holidays at home baking pirogy (Russian pies) and preparing *Olivier* salad. There is nothing exotic or refined in their food allowance – and it is not because they cannot afford this but rather because there is no need in it, no interest to new food, they are satisfied with what they have.

The populations of big cities, educated and/or wealthy people, as well as active internet users grasp all the food novelties available in the world with great enthusiasm. This section of population includes media people, state officials, restaurant owners and goers, artists, actors and other kinds of public figures. Therefore (or consequently), talking about the new Russian cuisine, it is this layer of society – not so wide but socially very active that must be kept in mind.

Since the beginning of Perestroika Russia has been widely open to everything new in the sphere of food consumption. New products as well as new manners, habits and custom have already taken place in Russian food tradition. Travelling abroad, films, television and the Internet have broadened the food horizons of ordinary Russians. Russian cuisine, like many other aspects of life, has got under the influence of international gastronomic cultures in the process of globalization.

On the one hand, this is positive and easily explicable: after so many years of living behind The Iron Curtain, a new world has opened to Russians and this includes the gastronomic one. The country has been flooded by foreign restaurants; food-shops have foods which have not been seen nor heard of before. Family cooks have begun to introduce international novelties in the home-cooking.

On the other hand, this passion for foreign food has led to looking down upon native Russian food as something old, dull and even unhealthy. Russian and Soviet cultures have become the past, which was supposed to have been forgotten. However, underneath the new trends, old traditions survive and flourish and are waiting for their time. Indeed, quite recently, a new interest in reviving Russian food traditions has begun to develop, as well as a kind of nostalgia for Soviet food culture, because Russian and Soviet cuisines cannot be differentiated: they have become an inseparable part of the general gastronomic tradition.

It is a natural process for food habits of any people to change in the course of time but it is only with the Russian cuisine that the question becomes politically and ideologically coloured.

Today we have two main tendencies in Russian gastronomic thought and they reflect two main trends of Russian cuisine. One we could call “conservative”, it praises Russian traditional

eating habits and calls for reviving some kinds of classical Russian food. The second, “westernized” trend, believes that Russian cuisine does not exist any longer, that it has been dissolved in ethnic food of peoples of Russian Federation and in international gastronomy. They appeal for a creation of “new Russian cuisine”. Unfortunately both of the trends are far from reality: the so called conservatives tend to concentrate around the reconstruction of ancient, long-forgotten dishes, interesting but far from the real life. Modernists create strange monsters like *scshi* (cabbage soup) with *foie gras* or ryebread icecream, good for posh restaurants but not for ordinary people. Surprisingly, both of these trends are oriented on foreign audience: thus they strengthen traditional stereotypes. Both tendencies have nothing to do with general public.

Nowadays restaurants prefer some sort of eclectics combining Russian dishes with those of ethnical peoples of Russia and international ones. For instance, a chain of Japanese restaurant “Japoshka” has two sections on the menu: sushi and anti-sushi. The last one includes the most common Russian dishes: cabbage soup, potatoes, pies, meatballs.

The eating places claiming to represent purely and only Russian cuisine can be divided into three categories (groups). The first one is meant almost exclusively for international visitors and, consequently, exploits the stereotypes of Russian food which invariably implies caviar, pancakes – blini, vodka and folk-painted woodenware. The other one is represented by very expensive, “exclusive” restaurants where the visitors are offered delicacies from all over Russia: fish from the Baikal lake, far-eastern crabs, the Volga caviar, Caspian sturgeon, Siberian bear-meat, etc. The last group consists of fast-food eating places. They offer common and simple dishes of Russian cuisine: pancakes, potatoes, meat stew, hot soups and pies. Such restaurants or rather cafes usually come and go. The Russian cuisine, generally, is home oriented (based on home eating) and is not easily adapted to fast-food or street sales.

Home cooking is still the basis of modern Russian cuisine; it is quite important and widespread in Russia. A family using mostly ready-made supermarket food is considered to be an unhappy one, even if both parents are working. And food preferences are still quite traditional and have deep historical roots.

Russian food quite often is considered dull and uninteresting by foreign visitors, no sharp spices, bright tastes, exotic dishes. Unfortunately, many Russians today think the same: we have nothing special to offer to the world. This is not true, just a question of self-esteem (I always admire the Brits, who created a special affair called Traditional English tea, praised now everywhere in the world, including Russia, while what may be called Traditional Russian tea is much more diverse and interesting from gastronomical point of view). But this is the subject of another paper. Let’s stop just on one important problem that may be called *deliberate simplicity* of the Russian cuisine, which is often thought to be a result of poverty and isolation of Russia from the rest of the world.

The backbone of the Russian life was the peasant, embodying all the key features of the Russian national character and for several centuries accounting for an overwhelming majority of the population. According to the 1897 population census, 85% of Russians lived in the country’s rural areas. What is more, the 15% of city dwellers included a significant number of people who had once been peasants and had gone off to the city to seek additional sources of revenue.

The traditions of the Russian peasant world, the specific features of its outlook, everyday life and customs exerted great influence on Russia’s everyday culture right up to the mid-20th century, by which time the peasants’ way of life had been almost completely wiped out in the turmoil of the tectonic changes carried out by the Bolsheviks. The urban culture of Russia in the 17th – early 20th

centuries was deeply rooted in the culture of the Russian peasants, and, therefore, it was almost identical to it especially in so far as daily life in general and nutrition in particular were concerned.

Indeed, the everyday life of a Russian town was very similar to that of an oversized village. This is confirmed by descriptions of Moscow by foreign travelers, who visited the city in the period under review. Ivan Zabelin, a well-known 19th century historian, summed them up, as follows: “[Moscow] was not only a wooden town; it was a village town of sorts. As they approached Moscow pious Germans would often say that it reminded them Jerusalem. And then having entered its wooden streets, they would become convinced that it was more like Bethlehem or, not to beat about the bush, a huge village, having all the features of an authentic Great Russian village: for thousands of its households consisted in fact of plain simple peasant huts, everywhere with unpaved back alleys. Some big streets were referred to as “mostovaya” [“paved road”] because they were “paved” with wooden boards made of hewn and, unhewn even, logs...” And if this is Moscow, the capital of the Russian state, one can imagine what the rest of the towns were like.

Of course, there was a ruling class - elite. However, Russian everyday culture was surprisingly uniform, being shared by all social strata. The means and opportunities, available to nobility and peasants, varied greatly. But the ingredients of the food were much the same whether in a simple peasants’ hut in a village, a Moscow boyar’s rich chambers, or even in the Tsar’s palace. Clothes, household utensils and furniture were very similar too. Of course, the privileged class was able to put on the table imported delicacies such as wine and spices. It could also afford expensive local produce – caviar and sturgeon. However, this sort of fare was rare, only consumed on special occasions, such as feasts for important guests and holidays and, in any case, enjoyed by a rather narrow circle of the capital’s elite. The diet of the provincial boyars and landowners was little different to that of the peasants they owned. In everyday life the whole country ate more or less the same sort of things, the quantity of food varied, but not the ingredients or the way it was cooked. Up to the middle of the 18th century Russian tastes in food were surprisingly simple and uniform. And even after foreign influences on the food presented on Russian tables became a reality and part of the national tradition, only a small circle of the capital’s nobility and the well-to-do and educated citizens of major cities were affected by this.

The Russian village diet was plain and austere. The well-known saying “*Shchi* [cabbage soup] and *kasha* [porridge] is our fare’ – was an accurate reflection of the reality on the ground. Equally true to life was another popular proverb – “Breakfast like a king, lunch like a queen, dine like a pauper” (the Russian version of the proverb translates into English as “Eat your breakfast yourself, share your dinner with a friend, give your supper to your enemy”). Eating habits were, indeed, governed by this principle: people would eat less in the evening, before going to bed; in the daytime, especially when working in the fields, they would try not to eat more than they had to. Cabbage soup and porridge, milk and bread were the cornerstones of the peasants’ diet from times immemorial. In the 19th century this list was complemented by tea.

Peasants were quite happy with such plain, filling and monotonous fare. Traditionally they viewed the food on their tables as a gift from God. Its presence or absence on the table depended on multiple factors: the harvest, the good health of their livestock, the weather, the input of labor, the unity of the family. The presence of food was always considered a miracle. Hence, the peasants’ reverence for this was “gift from God”. According to the 19th century observers, “Peasants think their food is better than what the aristocrats have. When asked why they think that, they say: “We eat whatever God sends us and do not gorge ourselves on delicacies... this is why God gives us good health.”

In his novel *Anna Karenina*, Leo Tolstoy describes a simple peasant meal during the scything season: “Any uneasiness before the landlord was long gone. The muzhiks were getting ready for their meal. Some were washing themselves, the young men were bathing in the river, and others were fixing a place to rest, undoing their bread bags and uncorking their jugs of kvass. The old man crumbled some bread into a cup, mashed it with his spoon, poured some water over it, cut some more bread and having added a pinch of salt started to pray, facing the East. – Well, barin, have some of my turya, – he said, kneeling before the cup. The turya had such a delicious taste that Levin changed his mind about going home for lunch”. For Levin such food was, of course, a novelty, but having worked alongside his peasants, having made an effort to put himself in their shoes, he fully appreciated the taste of peasant food.

Most nobles followed the “biddings of the past” and in this they were not so very different from the peasants. Thus in describing the daily routine of his grandfather at the beginning of the 19th century, the Russian writer, Sergei Aksakov, creates a picture that is typical of the landed gentry. The Aksakovs (or “the Bagrovs”, as they are called in the novel) belonged to a very distinguished noble family, and took great pride in this fact. Their way of life, however, didn’t differ much from that of the peasants among whom they lived.

Here is a typical day in his grandfather’s life which amazed the little Sergei Aksakov-Bagrov, who had been brought up by his educated mother in the city: the family sat down to dinner (lunch) at noon: “I should mention that my grandfather had a rule: at whatever hour, early or late, he returned from the fields, dinner must be on the table, and Heaven help the women if they did not notice him coming and failed to serve the meal in time. ...The hottest weather will not make a true Russian refuse cabbage-soup, and my grandfather supped his with a wooden spoon, because silver would have burnt his lips... All courses were washed down with home-made beer and kvass, likewise with ice”. On the occasion of the arrival of dearly-loved guests –his son, daughter-in-law and grandchildren “dinner was very merry. All talked loudly, joked and laughed; but there were days when dinner was eaten in terrible stillness and silent dread...

In accordance with tradition, lunch was followed by the afternoon nap. After that it was time for tea, “the favorite sudorific drink”, from the *samovar* “with rich cream and thick reddened froth”. It was believed that tea warms you up in cold temperatures and “reduces the pressure of heat” in the summer. The early evening meal “did not differ much from the midday dinner”.

Foreign visitors to Russia in the 19th century pitied the poverty, as they saw it, of the Russian peasant, though they acknowledged that the peasant himself appeared to be quite happy with his lot. American travelers of the same period noted: “The rustic eats but little flesh; his dinner, even on days that are not kept as fasts, being a slice of black bread, a gherkin, and a piece of dried cod” (Brockett). “His diet is as monotonous as his life; once a week, or twice at the most, he has meat, fresh beef or mutton, made into a soup or a stew. Of vegetables he has a variety, but cares little for any of them except cabbage and onions. His great staple article of food is a gruel made of unbolted buckwheat, called “kahsha”, his taste for which never diminishes. With this and an abundance of heavy black bread, and an occasional taste of fish or meat, he is abundantly satisfied” (Greene). “The food of the peasantry is largely composed .of cabbage soup, which is a great article among them, and they consume it day after day, year in and year out, and are always fond of it. This is one of the pleasantest compensations of Providence, which people may continue to be fond of a dish that they have to eat every day” (Prime).

The isolation of Russia has always been exaggerated. There are a lot of facts, some connected with diet, which prove that this idea is in fact a fallacy. Russia began importing foreign foodstuffs

centuries ago, and in this it in no way differed from other European countries. Returning from Constantinople in the second half of the 9th century, Grand Prince Oleg brought with him, among other things, fruit and wine. His grandson, Prince Svyatoslav, who was at a loose end, asked his mother for permission to reside for a while in the city of Pereyaslavets, which was a major trading hub where “various fruits” and wines were delivered from overseas.

The 11th -14th century birchbark manuscripts, found in Novgorod, note the purchase of “wood oil” (the name given to a sort of inferior olive oil imported usually from southern Europe) and also “German salt” from the Hanseatic League merchants.

Lemons, pepper, spices were imported by Russia centuries ago and in wide use in the country. In 1649 Tsar’s emissaries were sent to a trade fair in Archangelsk in order to purchase “wines, spices, sweetmeats from foreign merchants for the royal court: ginger, almonds, walnuts, cloves, nutmeg, cardamom, currants, anise, pepper, Kaffa raisins, dried figs, prunes, dates, cinnamon, granulated sugars, caramelized sugars, barrels of lemons and three kinds of vinegar – Romanée, Rhenish with herbs and Rhenish without herbs, and also 12 different sorts of wine”.

It goes without saying that all of these items were expensive delicacies, but they were well known in Russia. The *Tale of a Life of Luxury and Living it Up* contains a similar list: pepper cinnamon, ginger, cloves, anise, cardamom, saffron, raisins and dried figs. “Viands galore, but nobody looks at them anymore because there is such a wide variety” – the author comments jokingly.

However, most Russians had simple tastes and preferred mild seasonings. A 15th century Lithuanian traveler Michalon Litvin emphasized the difference between the uncultured Russians and civilized Lithuanians. His comparison ended with a somewhat unexpected conclusion – the simplicity of the Russian diet was better for the health: “[Muscovites] refrain from eating spices, and even at Easter they are content with such seasonings as grey salt, mustard, garlic and the fruits of their own land. It is not only the common folk who eat no delicacies, but the gentry as well and their prince, who has seized our fortresses and brags about it. On the prince’s table amidst the golden vessels and local viands [there is also] a little pepper, but it is served raw in bowls, and no one touches it. The Lithuanians, however, eat many foreign delicacies, and drink a variety of wines which leads to various diseases”.

Mustard was one of the most popular seasonings in Russia. It may not be a coincidence that the earliest known Russian inscription, found on a pot dating from the 10th century, was the word “gorouhsha” or “gorouhna” (meaning “mustard” or “mustard seed”). Apart from mustard, Russians liked vinegar, onion and garlic. These were more than enough to give food piquancy. Imported seasonings were known and even kept in the kitchen, but they were not to everyone’s taste.

Poverty, which is often cited as the main cause of the Russian inclination for simple food, of course, existed. Not everyone could indulge in variety and delicacies. But the main thing is that simplicity was a principle, it was not that *they couldn’t*, but that *they didn’t want*. Ekaterina Andreeva-Balmont, the wife of the 19th century poet Konstantin Balmont, recalls an episode from her childhood years. One summer her family hired two women to work at their dacha – mother and daughter. They were provided with the same meals as other servants in the house: «From the servants’ quarters, Mother brought them a wooden bowl of soup with small pieces of meat in it. On another day she took them cabbage soup with porridge. Mother and daughter sat together on a high plank-bed, dangling their bare feet and, taking turns, scooped the soup from the bowl with wooden spoons, after which they bit off a hunk of black bread with their very white teeth. When eating,

they always remained absolutely silent. After the meal, they made the sign of the cross looking at a small and rusty darkened icon, which was hanging in the corner of the room, stretched and yawned, and lay down to sleep on the plank-beds..." The little Ekaterina made friends with the two women – she enjoyed helping them in the garden. "I gave them whatever I could find at home: a bun, sweets, fruit. They had never seen peaches or oranges in their lives and I was very happy that I could offer such delicacies to them. But they didn't really appreciate them." Munching the orange and swallowing it with some difficulty they said to her: "Eat it yourself, we don't need it". They preferred their soup.

A Soviet cookery book published in the 1950s disapproved of the simplicity of the peasants' diet: "Such workers often say that they as members of the proletariat don't need the exquisite gourmet cuisine of the bourgeoisie with its thousands of recipes for the delight of aristocrats. Why should workers, who have always lived according to the principle "Cabbage soup and porridge is but our native food", engage in culinary experiments?" In the old, backward Russia the poor had no other choice but to subsist on a very frugal diet. But in the new Soviet reality "an opportunity has been created to provide the entire population with decent and prosperous living standards, so there is no need to maintain the old, backward Russian habits and tastes for primitive food, which originated from sheer need".

The book also contains a chapter entitled "To Cultivate New Tastes". It draws its readers' attention to the fact that sea fish is not popular, nor is there much demand for canned crab meat. In so far as concerns vegetables, there is little demand for corn-on-the-cob, pumpkin, egg-plant, and marrows, and cheeses like Roquefort suffer from the same predicament. «Totally forgotten which they don't deserve, are asparagus, artichokes, Savoy cabbage, brussel-sprouts... chestnuts, champignons, eels, oysters, small wild fowl, and other products". Even today, in the era of culinary globalization, Russians (with few exceptions) cope without most of the above-mentioned products, which were so strongly recommended back in the 1950s.

This is a simple truth, but few people understand it now, just as few people understood it back in the days when a small proportion of the gentry began to acquire new tastes that were different to those of the rest of the population. For instance, an 18th century aristocrat and agriculturist A. T. Bolotov kept encouraging the common people to expand their diet. In his manual for peasant life entitled "The Village Mirror", he strongly recommended that the peasants improve the quality of their food: "For a change in diet and new seasonings one should grow onion, garlic, peas, ordinary and Turkish beans, as well as parsley, parsnip, chervil, French turnip and Swedish turnip, and a variety of cabbages".

A 19th century ethnographer, A. V. Tereshchenko made an interesting observation. He wrote that even in the richest regions of Russia, people subsist on a very frugal diet. The inhabitants only grow, or put aside, what is needed for their own personal consumption, "They never think about growing a surplus of food, or preparing products, for sale. They don't hunt game as they dislike it and therefore don't eat it. <...> What does mother nature provide them with in the spring and in the summer? A variety of birds and vegetables. But these people don't believe they will benefit from trading in such gifts of nature. They stick to toiling in their fields, and once the bread is harvested, they use a measure of it for their own needs, and sell another measure of it wholesale... women make bread in a simple fashion, they don't try to improve its quality or to satisfy their own craving for dainty delicacies. The only thing they are concerned with is how to fill their stomachs".

Just like so many other authors, who write about national eating habits, Tereshchenko was mesmerized by the erroneous idea that one can measure the level of civilization by the diversity of

diet. Countries, which stick to simple eating habits and do not want to part with them, are therefore considered uncivilized. A variation of the same idea is that savages, “children of nature” may be converted into “civilized people” if they are taught to enjoy “better food”. But the issue of how to define “better food” and why it is better, remains an open question.

For many years the Moscow university professor and first-class teacher D. A. Avdusin headed archeological expeditions to Gnezdovo, a village in the Smolensk region. Each year university freshmen were sent there to take part in the excavations. The students arrived full of enthusiasm, convinced they would make great discoveries, and couldn't quite understand why their supervisor thought so much about what to feed them with. It was only many years later that the students came to appreciate the care with which they had been surrounded. In the mornings, before work, they always had *kasha* and tea. In the middle of the day a lorry delivered black and white bread straight from a bakery to the excavation site, as well as very fresh milk and kefir. The students, just like Tolstoy's croppers at harvesting-time, enjoyed their unpretentious lunch in the open air. In the evenings they were given filling soup with bread, pickled cucumbers and onions. This diet was very simple. The meals were similar to what the peasants traditionally had. At first the students – most of them being city dwellers – were surprised by the strange diet, but they soon got used to it as it was very pleasant and delicious. It was also suited to the pace of their work, and was healthy. It is of interest that even the most capricious and squeamish students ate these meals, though at home they would have turned them down, and they felt fine and didn't suffer any appetite loss.

Why is it that city dwellers with their sophisticated taste for imported wines, asparagus and artichokes, usually cherish loving memories of their childhoods spent in the countryside, where plain bread with jam, sugar or salt tasted like the best thing in the world? And how about those berry and mushroom picking expeditions in early childhood, when boiled eggs, green onion, cucumbers and bread were a perfect lunch, followed by a delicious pudding – freshly picked wild strawberries on black village bread? Could it be that all Russians have some sort of genetic memory of the beauty and simplicity of the peasant diet?

Literature:

1. Alexandrov V.A., Vlasova I.V., Polishuk N.S., eds. *The Russians. Peoples and Cultures Series*. M., 2005.
2. Andreyeva-Balmont E. A., *Childhood in Bryusovsky Lane // Moskovsky albom*. M., 1997.
3. Appleton N., *Russian Life and Society as Seen in 1866*. Boston, 1904.
4. Belov V., *Daily Life in the Russian North*. M., 2000.
5. Brockett L.P., *The Cross and the Crescent; or Russia, Turkey, and the Countries Adjacent*, in 1876 -7. Hubburd Bros., Publishers, Philadelphia, PA, 1877.
6. *Byliny*. Library of Russian Folklore Series. M., 1988.
7. Dal Vladimir. *Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language*. In 4 vol.
8. Engelgardt A.N., *Letters from the Country. 1872-1887*, trans. Cathy A. Frierson, N.Y., Oxford: OUP 1993.
9. *England And Russia: Comprising The Voyages Of John Tradescant The Elder, Sir Hugh Willoughby, Richard Chancellor, Nelson, And Others, To The White Sea, Etc.* By J. Hamel and J. Leigh. London, 1854.
10. *Foreigners on Old Moscow*. M., 1991.
11. Grech N. I., *Notes on my Life*. M., 2000.

12. Greene, Francis V. Sketches of Army Life in Russia. NY, C.Scribner's Sons, 1880.
13. Grekov B.D., Peasants in Rus from Ancient Times to the Seventeenth Century. Moscow-Leningrad, 1946.
14. Literary Monuments of Ancient Russia. XI-early XII century/edit. By L.A. Dmitriev and D.S. Likhachev. M., 1978.
15. Lutovinova I.S., Lay of/A Word? about Russian Food. SPB., 1997.
16. Maksimov S.V., A Sack of Bread. Leningrad, 1987
17. MichalonLitvin. On the customs of Tatars, Lithuanians and Muscovites. M., 1994.
18. Milov L.V., The Great Russian Ploughman and Characteristic Features of the Russian Historical Process. M., 2001.
19. Miscellany. Collection of the Literature of Ancient Rus. M., 1969.
20. Prime, Samuel I. The Alhambra and the Kremlin. NY, 1873.
21. Rybakov B.A., Paganism in Ancient Rus. M., 1987.
22. Rybina E.A., Information on Trade in the Birch-bark Manuscripts//History and Culture of the Old Russian Town. M., 1989.
23. Shmeleva M.N., The Traditions and National Food of the Russians (social aspects) /Russian Popular Traditions and the Present Day. M., 1995
24. Tereshchenko A.V., The Everyday Life of the Russian People. Pts. 1-4. M., 1997-1999.
25. The Book of Tasty and Healthy Food. Moscow, 1938, 1954, 1970.
26. The Ethnography of the Eastern Slavs. Essays on traditional culture. Editor-in-chief K.V. Chistov. M., 1987.
27. The Everyday Life of the Great Russian Peasant-Ploughmen. Prince V.N. Tenishev's Ethnographic Bureau SPB. 1993.
28. The Journey of Ibn-Fadlan on the Volga. M., 1939.
29. The Russian Gala Lunch. M., 2003.
30. The Travels of Olearius in Seventeenth-Century Russia. Trans., and edit., by Samuel H. Baron. StanfordUniversityPress, Stanford, California, 1967.
31. Tultseva L.A., The Social-Moral Aspects of Agricultural Rites. Collected articles: Russian Folk Traditions and the Present Time. M., 1988.
32. Uspensky G.I., The Power of the Land. Letters from the Village. Essays on the Russian Peasantry in the second half of the nineteenth century. M., 1987.
33. Zabelin I., History of the City of Moscow. M., 1905.
34. Zlatostroy. Ancient Rus 10-13th centuries. M., 1990.

ანა პავლოვსკაია
რუსული სამზარეულოს საიდუმლო:
თანამედროვე ვითარების ისტორიული ფესვები
რეზიუმე

ბოლო პერიოდში მასმედიის საშუალებებსა და ინტერნეტში სულ უფრო ხშირად გვხვდება შეხედულებები, რომლებიც ეჭვქვეშ აყენებენ დღეს რუსული ტრადიციული სამზარეულოს არსებობას. ერთი მოსაზრების თანახმად, რუსულმა სამზარეულომ კარდინალური ცვლილებები განიცადა და მას არაფერი აქვს საერ-

თო თავის ისტორიულ ფესვებთან. თუმცა ნაციონალური ტრადიციები ცოცხლობდა და ვითარდებოდა როგორც სოფელში, სადაც გლეხობა თითქმის თავისუფალი იყო უცხოური გავლენისაგან, ასევე საზოგადოების სხვა ფენებში. XX საუკუნეში რუსულმა გასტრონომიულმა კულტურამ სერიოზული ცვლილებები განიცადა, მაგრამ ამის მიუხედავად, მისი საფუძველი შენარჩუნდა. თანამედროვე რუსული სამზარეულოს ფესვები შორეულ წარსულშია. წარმოდგენილ სტატიაში ისტორიული თვალთახედვით განხილულია ერთი ასპექტი – რუსული სამზარეულოს უბრალოება და უპრეტენზიობა.

Анна Павловская

Тайна русской кухни: исторические корни современной ситуации

Резюме

В последние годы в средствах массовой информации и интернете все чаще раздаются голоса, ставящие под сомнение существование сегодня русской традиционной кухни. Есть мнение, что она претерпела кардинальные изменения и не имеет ничего общего со своими историческими корнями. Однако национальная традиция была жива и развивалась как в деревне, где крестьянство оставалось почти незатронутым иностранным влиянием, так и в других слоях общества. В XX веке в русской гастрономической культуре произошли серьезные изменения, вместе с тем ее основа сохранилась. Современная русская кухня своими корнями уходит в глубокое прошлое. В статье будет подробно рассмотрен с исторической точки зрения один аспект – простота и непритязательность русской кухни.

პედაგოგია და ფსიქოლოგია –
PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY – ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ

მზია თოფურბე
(საქართველო)

**კლასგარეშე მუშაობის როლი უცხოურ ენაზე ზეპირმეტყველების
უნარ-ჩვევების ფორმირების პროცესში**

როგორც უცხოური ენის გაკვეთილებზე, ისე კლასგარეშე მუშაობისას გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ მშობლიურ და უცხოურ ენაზე ზეპირმეტყველების უნარ-ჩვევების დაუფლების მოტივები საკმაოდ განსხვავებულია. თუ მშობლიური ენის დაუფლება აუცილებელია გარემოსთან კომუნიკაციის მიზნით (რაც, ფაქტობრივად, ფიზიკურ გადარჩენასთან კავშირშია), უცხოურ ენაზე მეტყველების ჩამოყალიბებას სხვა მოტივები სჭირდება. სხვა ქვეყნების მოქალაქეებთან კომუნიკაცია მოსწავლისთვის აუცილებლობას არ წარმოადგენს, თუმცა ბევრი მოსწავლისათვის უცხოური ენის ფლობა ნიშნავს მეტი და უფრო მრავალფეროვანი ინფორმაციის მიღების, მოგზაურობის, ურთიერთობის წრის გაფართოების, მომავალი სამსახურებრივი წარმატების საშუალებას. წრებრივი მუშაობისას შექმნილი ვარაუდ ყველა ეს მოტივი უნდა გაძლიერდეს, რასაკვირველია, პირველ პლანზე იმ მოტივების წამოწევით, რომლებიც მოსწავლეებს ისედაც აქვთ.

უადრესად მნიშვნელოვანია, მოსწავლეებს მიეცეთ საშუალება როგორც საკმარისად მოუსმინონ სანიმუშო მეტყველებას, ისე თვითონ იმეტყველონ შესასწავლ ენაზე. სანიმუშო მეტყველების მოსასმენად, ერთი მხრივ, უნდა მიემართოს ავთენტიკურ და სასწავლო მიზნებით შექმნილ აუდიო და ვიდეო ჩანაწერებს; მეორე მხრივ კი, მასწავლებელი (რომლის მეტყველებაც ფონეტიკურად, ლექსიკურად და გრამატიკულად გამართული უნდა იყოს) თავისუფლად უნდა მეტყველებდეს შესასწავლ ენაზე. ეს პირობა, სამწუხაროდ, ყოველთვის ვერ სრულდება გაკვეთილის პირობებში, მაგრამ სასაუბრო წრის მუშაობისას მკაცრად უნდა იყოს დაცული [1, 269-277].

უცხოენობრივი ზეპირმეტყველების უნარ-ჩვევების გასავითარებლად კლასგარეშე მუშაობისას მნიშვნელოვანია მრავალფეროვანი და საინტერესო სასაუბრო თემატიკის შერჩევა მოსწავლეთა ინტერესების გათვალისწინებით. ზეპირმეტყველების თემატიკის შერჩევაში მოსწავლეებმა აუცილებლად უნდა მიიღონ მონაწილეობა, მასწავლებელს შეუძლია მხოლოდ რჩევის მიცემა და თემის ფორმულირების კორექტირება. მოსწავლეების მიერ შეთავაზებულ თემათა შორის შერჩევა კენჭის ყრის წესით შეიძლება მოვახდინოთ, რათა მოსწავლეები მეტად დაინტერესდნენ სასაუბრო / მოსასმენი მასალის თემატიკით, სასურველია გამოვიყენოთ თვალსაჩინოება: სურათები, ვიდეომასალები და რეალიები, განსაკუთრებით, თუ ისინი შესასწავლი ენის ქვეყნიდანაა ჩამოტანილი. სკოლაში ასეთი თვალსაჩინოება თანდათანობით უნდა დაგროვდეს. ბევრი მასალის დაგროვების შემთხვევაში შეიძლება გამოფენები გაიმართოს და მუზეუმიც კი გაიხსნას. მოსწავლეთა მიერ მომზადებული თვალსაჩინოებით უცხოური ენის კაბინეტი შეიძლება გაფორმდეს.

შერჩეული თემა ენობრივად მისაწვდომი უნდა იყოს მოსწავლეებისათვის, მას საფუძვლად უნდა ედოს გაკვეთილზე ნასწავლი თემატური ლექსიკა, რომელიც შეიძლება გარკვეულწილად გაფართოვდეს (10-20%).

მიუხედავად იმისა, რომ ლექსიკური მარაგის გამდიდრება ზეპირმეტყველების (ისევე, როგორც კითხვისა და თარგმანის) წრის უშუალო ამოცანას არ წარმოადგენს, მას აუცილებლად უნდა ჰქონდეს ადგილი. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, კლას-გარეშე მუშაობა მეტი დამოუკიდებლობითა და შემოქმედებით ხასიათდება, ვიდრე კლასში მუშაობა. ამიტომ ახალი ლექსიკის შესწავლა უფრო ხშირად ინდუქციური მეთოდებით (კონტექსტუალური და სიტყვის მორფემულ ანალიზზე დაყრდნობილი მიხედვით) უნდა ხდებოდეს. შეიძლება მოსწავლეებს მონაცვლეობით დაევალოთ განსახილველი თემისთვის სასრგებლო ლექსიკის შერჩევა, მისი წრის დანარჩენი წევრებისათვის წარდგენა და ახსნა. შეიძლება ჩატარდეს საუკეთესო „მოსწავლეების“ კონკურსიც, რომელიც აჩვენებს, თუ რომელმა მოსწავლემ უფრო ეფექტურად შეარჩია ლექსიკა და ორგინალურად შეძლო მისი პრეზენტაცია. წრის თითოეული შეხვედრისათვის შეიძლება შეირჩეს ლექსიკურ მარაგზე პასუხისმგებელი მოსწავლე. მან საუბრის თემა წინასწარ უნდა იცოდეს და მოემზადოს, გაუწიოს მეგობრებს დახმარება, თუ მათ დაავიწყდებათ ან დააკლდებათ საჭირო სიტყვა. შედარებით მაღალი კლასებიდან (VIII-IX კლ.) სიტყვის არცოდნის შემთხვევაში უნდა მოვთხოვოთ მოსწავლეებს მშობლიურ ენაზე კი არ დაასახელონ მათთვის საჭირო სიტყვა, არამედ შესასწავლ ენაზე ახსნან რა სიტყვას ეძებენ (ამით ისინი უცხოელ თანამოსაუბრეებთან კომუნიკაციის ავთენტურ სიტუაციას მიბაძავენ), მაგალითად:

Pupil 1: I need... we wash hands with it.

Pupil 2: Water?

Pupil 1: No, no. It is like shampoo, but it is hard. It smells nice. And it makes our hands clean.

Pupil 2: Soap?

Pupil 1: Right, thank you.

არ არის აუცილებელი წრის მეცადინეობა ყოველთვის მოსწავლეების მიერ იქნეს წარმართული. ყოველი მომდევნო სხდომის წამყვანად შეიძლება ისეთი თემები შევთავაზოთ, როგორებიცაა: სასაცილო/დრამატული სიტუაციები, რომლებშიც შეიძლება აღმოჩნდეს ადამიანი ენის არცოდნის (ცუდი ცოდნის) გამო, ვინ არიან პოლიგლოტები, შესასწავლი ენის განვითარების ისტორია და სხვ. მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევებით გატაცებულ მოსწავლეებს კი უფრო დააინტერესებთ საგაზეთო პუბლიკაციები სათანადო თემებზე, გამოფენებისა და კატალოგების დათვალიერება, მათზე საუბარი და ა.შ.

სასურველია, წრის ყველა წევრმა გარკვეული წვლილი შეიტანოს თემატიკის შერჩევაში, მასალის მომზადებაში, თემის განსახილველად საინტერესო საკითხების მომზადებაში და სხვ. თუ რომელიმე მოსწავლე არ იხენს ინიციატივას, დაუშვებელია მისი დაძალება, თუმცა, მოსწავლეებს შეუძლია მისცეს მას რჩევა მისი უნარისა და ინტერესების გათვალისწინებით. მოსწავლეებელმა ყველაფერი უნდა იღონოს, რათა გააქტიუროს წრის ყველა წევრი.

სასაუბრო თემატიკა სახელმძღვანელოს უნდა ეყრდნობოდეს (რათა მოსწავლეების ლექსიკურ მარაგს ეფუძნებოდეს), მაგრამ მას არ უნდა იმეორებდეს. წინა-

აღმდეგ შემთხვევაში, მოსწავლეთა მოტივაცია დაბალი იქნება, თუ, მაგალითად, გაკვეთილზე შეისწავლება ტანსაცმლის თემა, წრებრივი მუშაობისას მოსწავლეებმა მზა და საკუთარი ხელით შეკერილი ტანსაცმლის უპირატესობებზე შეიძლება ისაუბრონ, მოდის ახალი ტენდენციები გაარჩიონ და ა. შ. ასეთი მიდგომა გაზრდის მათ ინტერესსაც და ენის პრაქტიკულად გამოყენების დონესაც [4, 1-5].

იმისათვის, რომ მოსწავლეებს სასუბროდ საკმარისი მასალა ჰქონდეთ, შეიძლება მათ წინასწარ მიეცეთ წასაკითხი ან მოსასმენი მასალა. ასწავლებელს, ასევე, შეუძლია წინასწარ დაასახელოს სასაუბრო თემა, რათა მოსწავლეებმა თვითონ მოიპოვონ ან მოიფიქრონ საიტერესო ინფორმაცია მის ირგვლივ.

ზეპირმეტყველების წრის მიზანი შეიძლება იყოს როგორც უბრალოდ ენობრივი პრაქტიკის უზრუნველყოფა, ისე რომელიმე სასკოლო ან უფრო მაღალი დონის ღონისძიებებისთვის მომზადება. წრის მუშაობაში შეიძლება გამოიყვეთონ ის მოსწავლეები, რომლებიც შეიძლება კონფერენციებში ან ოლიმპიადებში მიიღებენ მონაწილეობას [5, 106-115].

გაკვეთილისგან განსხვავებით, ზეპირმეტყველების წრის წევრები სავარჯიშოებს კი არ უნდა ასრულებდნენ, არამედ რეალურ ენობრივ კომუნიკაციაში უნდა იყვნენ ჩაბმული. რასაკვირველია, სასაუბრო დავალება და თემა ფარულად ემსახურება გარკვეული მასალის განმტკიცებას, მაგრამ აშკარად ეს ამოცანა არ უნდა ისმებოდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ადგილი ექნება მოტივაციის დაქვეითებას.

უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს პოზიტიური ატმოსფეროს შექმნას, რათა მოიხსნას შეცდომის დაშვების შიში, ჭარბი სიმორცხვე, გაკვეთილისთვის დამახასიათებელი სხვა ფსიქოლოგიური პრობლემები. მხოლოდ ურთიერთნდობა მისცემს საშუალებას მოსწავლეებს მოინდომონ უცხოურ ენაზე რეალურ კომუნიკაციაში მონაწილეობა [1].

ზეპირმეტყველების უნარ-ჩვევების ფორმირება-სრულყოფა კლასგარეშე მუშაობისას ისევე, როგორც საკლასო მეცადინეობისას, აუდირებისა და საუბრის (ლაპარაკის) უნარ-ჩვევებს გულისხმობს.

აუდირების უნარ-ჩვევების ფორმირება მეტ დროს მოითხოვს, ვიდრე გაკვეთილის დროს გვაქვს ამ ამოცანისთვის დათმობილი, რის გამოც სკოლის მოსწავლეების აუდირების უნარჩვევები სხვა უნარ-ჩვევებთან შედარებით დაბალი დონით ხასიათდება ხოლმე. გარდა ამისა, აუდიოჩანაწერების გამოყენება სწრაფად ღლის მოსწავლეებს და დასაშვებია მაქსიმუმ 10 წუთის განმავლობაში ერთი გაკვეთილის მსვლელობისას. ამის კომპენსირება აუცილებელი და შესაძლებელია კლასგარეშე მუშაობისას. ამ მიზნით, კერძოდ, საუკეთესო მოლაპარაკის გარდა, საუკეთესო მსმენელის კონკურსი შეიძლება ჩავატაროთ. მოსასმენი მასალა (არა მხოლოდ აუდიოჩანაწერები, არამედ მასწავლებლის მეტყველებაც, განსაკუთრებით, თუ მისი წარმოთქმა და ლექსიკურ-გრამატიკული უნარ-ჩვევები სათანადო დონეზეა) უფრო რთული და ამავე დროს უფრო თანამედროვე, საინტერესო და მრავალფეროვანი უნდა იყოს, ვიდრე გაკვეთილზე, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს მაღალი მოტივაცია. მუშაობა უნდა შეიცავდეს ისეთ, ენის გაკვეთილზე იშვიათად გამოყენებულ ფორმებს, როგორებიცაა, მაგალითად, მხატვრული კითხვა, პოპულარული სიმღერის ინდივიდუალური და გუნდური შესრულება, სატელევიზიო/რადიო თოქ-შოუს მოსმენა და ა.შ.; მოსასმენი ჩანაწერები ან ტექსტები, რომლებსაც მასწავლებელი,

სტუმრები (უცხოელი) და საუკეთესო მოსწავლეები წაიკითხავენ, რომელთა შერჩევაც თავად მოსწავლეების მიერ იქნება შესაძლებელი.

კლასგარეშე მუშაობისას ზეპირმეტყველების უნარ-ჩვევების ფორმირება-სრულყოფისას, ისევე როგორც გაკვეთილზე, მის ორივე ფორმას უნდა მივმართოთ: მონოლოგურსა და დიალოგურს. საუბარი უნდა იყოს როგორც მომზადებული (მზადია დიალოგური და მონოლოგური ნიმუშების აღდგენა, ლექსების ზეპირად წაკითხვა და ა.შ.), ისე სპონტანური. სპონტანურ საუბარს მეტი ადგილი უნდა დაეთმოს, რადგან სწორედ დიალოგს მეტი სპონტანურობა ახასიათებს; მას და არა შინ მომზადებული მონოლოგური მოხსენებების წაკითხვას უნდა დაეთმოს მეტი დრო. დიალოგები უნდა შედგეს წყვილებში ან წრის ყველა წევრის მონაწილეობით. მასწავლებელმა უნდა მიაჩვიოს მოსწავლეები საუბარში ჩართვისთვის საჭირო ფრაზებს (I am sorry to interrupt, but... May I add something? I've listened to you very attentively, now please let me say a couple of words. Can I express my opinion? I don't quite share your opinion და ა.შ.). როცა მოსწავლეებს საკმარისი სათქმელი აქვთ, მასწავლებელი ცდილობს არ ჩაერიოს მათ საუბარში, მაგრამ მას უნდა ჰქონდეს მომზადებული საინტერესო კითხვები, მაგალითები და ა. შ., რათა საჭიროების შემთხვევაში ხელი შეუწყოს საუბრის გაგრძელებას [2, 43-44].

დიალოგის წარმართვის მიზნით მასწავლებელმა ან მოსწავლეებმა წინასწარ უნდა მოიფიქრონ საუბრის თემასთან დაკავშირებული საინტერესო სიტუაციები, შეადგინონ საუბრის გეგმა. როგორც სასაუბრო, ისე მოსასმენი სიტუაციები ცხოვრებისეული უნდა იყოს, რათა მათ პრაქტიკული მნიშვნელობა გააჩნდეთ, მაგალითად:

- თქვენ ემზადებით ინგლისის რომელიმე ქალაქში სასწავლებლად წასასვლელად. მოუსმინეთ ამინდის პროგნოზს (წელიწადის სხვადასხვა დროის ამინდის ამსახველ ფრაგმენტებს) და ისაუბრეთ იმაზე, თუ რა ტანსაცმელს წაიღებთ თან. წაიკითხეთ/მოისმინეთ ინფორმაცია ქალაქის ღირშესანიშნაობების თაობაზე და თქვით, რომელი მათგანის ნახვას ისურვებდით და რატომ;

- ესაუბრეთ მაღაზიის გამყიდველს ტანსაცმლის ზომების შესახებ („გამყიდველს“ ზომების ცხრილი აქვს);

- „ექსკურსია“ ჩაუტარეთ უცხოელ სტუმარს საქართველოს რომელიმე ქალაქში/კუთხეში. შეგიძლიათ თვალსაჩინოება გამოიყენოთ;

- ჩასული ხართ ინგლისის/ამერიკის რომელიმე ქალაქში სამოგზაუროდ. გაითამაშეთ სასტუმროში განთავსების ეპიზოდი;

- უცხოელი სტუმრის კონცერტზე წაყვანა გინდათ. გამოკითხეთ მისი გემოვნების თაობაზე.

ზეპირმეტყველების წრის მუშაობის, ისევე როგორც სხვადასხვა დონის დიპლომების ჩატარების ეფექტურ ფორმას წარმოადგენს ენობრივი თამაშები. V-VI კლასებში მისაწვდომი თამაშია, მაგალითად, Iphabot dinner – პირველი მოთამაშე ამბობს Today for dinner I had apples (საკვების სახელი, რომელიც იწყება ასო „ა“-თი). მეორე მოსწავლე ამბობს, მაგალითად, Today for dinner I had duck და ა.შ. VII-IX კლასების მოსწავლეებისათვის გამოსადეგია თამაში-შეჯიბრი Experts. ყველა გუნდი გამოყოფს რომელიმე თემის „ექსპერტს“. მოწინააღმდეგე გუნდის წევრები კითხვებს უს-

ვამენ „ექსპერტებს“. გამარჯვებულია ის გუნდი, რომლის ექსპერტმაც მეტ კითხვას უპასუხა.

ზეპირმეტყველების წრის სხდომებისათვის გამოდგება როლების გათამაშება წაკითხულის ან მოსმენილის საფუძველზე, მკითხველთა „კონფერენციები“, დრამატული წრის მიერ მომზადებული სპექტაკლის განხილვა [3, 187-190].

უცხოური ენის ინტენსიური სწავლებისას როლების გათამაშებას მიმართავენ როგორც შემსწავლელთა „ინფანტილიზაციის“ ხერხს, რათა კომუნიკაციისას მოხსნილი იქნეს „შფოთვა“ ანუ „წუხილი“ (anxiety), რომელიც გამოწვეულია მოსწავლელთა პირადი თავისებურებებითა და შეცდომის დაშვების შიშით. უცხოური ენების ტრადიციული მეთოდებით სწავლებისას როლების გათამაშების ელემენტები ზოგჯერ გამოიყენება ტიპურ სიტუაციებში დიალოგური მეტყველების გავარჯიშებისას (მოსწავლე-მასწავლებელი, გამყიდველი-მყიდველი, ბავშვი-მშობელი). კლას-გარეშე მუსაობისას შეგვიძლია უფრო ხშირად მივმართოთ მუშაობის ამ ფორმას, მნიშვნელოვნად გავაფართოოთ სიტუაციებისა და როლების დიაპაზონი.

როლების გათამაშებისას მოსწავლე თავის თავზე იღებს როლს (საკუთარის იდენტურს ან სხვა ადამიანის) გარკვეულ სიტუაციაში. როლი და სიტუაცია შეიძლება საკმაოდ დეტალურად იყოს აღწერილი ან ძალიან ზოგადად. „სცენარი“/„სიუჟეტი“ უფრო ხშირად არ არის შეთავაზებული, თუმცა ხშირად მონიშნულია მთავარი კონფლიქტი (მაგ., მაღაზიაში ვერ პოულობთ თქვენთვის საჭირო ზომას). სწავლების დაწყებით ეტაპზე (V-VI კლ.) დასაშვებია როლების გათამაშებისათვის ინსტრუქციების მიცემა მშობლიურ ენაზე. შემოქმედებითი ელემენტი (ენობრივი მასალა, როლისა და სიტუაციის ინტერპრეტაცია, გამონათქვამის შინაარსი) როლების გათამაშებისას ძალიან ძლიერია. როგორც ნამდვილი (სკოლამდელი ასაკის ბავშვების), ასევე სასწავლო თამაშისას მონაწილეები ქვეცნობიერად ქმნიან „თავიანთ რეალობას“ და ამ გზით საკუთარ ცოდნას სამყაროს შესახებ ამოწმებენ და ავითარებენ სხვა ადამიანებთან შესასწავლ ენაზე ურთიერთქმედების უნარს. როლების გათამაშება ეფექტურად ხსნის არა მარტო ენობრივი, არამედ ცხოვრებისეული შეცდომის დაშვების შიშსაც: ზნეობრივად, პრაქტიკულად ან ენობრივად „არასწორი“ ქცევა არ გამოიწვევს სერიოზულ მარცხს. „მაყურებელს“ (თანაკლასელები, მასწავლებელი) ნაკლები მნიშვნელობა აქვს, განსაკუთრებით, როცა წრის წევრები წყვილებად ან ჯგუფებად არიან დაყოფილი; მთავარია, როლის შესრულების პროცესი, მისი წარუმატებლობა. აქტივობა სახალისოა და მოსწავლის პიროვნებას არ ემუქრება (არ არის აუცილებელი სხვებს გაუზიარო საკუთარი თვალსაზრისი; არ არის საჭირო როლში ისეთი დრმა შესვლა, როგორც მსახიობს თეატრში როლის შესრულებისას მოეთხოვება) [6, 40-42].

მშობლიური ქალაქის/კუთხის/ქვეყნის/ ღირშესანიშნაობების შემსწავლელი წრე (ნამდვილი ან როლის გათვალისწინებით „უცხოელი“ სტუმრისთვის ექსკურსიების და საღამოების, ალბომებისა და კედლის გაზეთის, პლაკატების მომზადებით) ზეპირმეტყველების წრის ერთ-ერთ შესაძლო ვარიანტს წარმოადგენს.

რეალური წარმატების მისაღწევად წრის შეხვედრა 1-2-ჯერ უნდა ხდებოდეს. კარგია, თუ შეხვედრები არდადეგების დროსაც (სახაფხულო არდადეგების გარდა, როცა მასწავლებელი შვებულებაშია) გაგრძელდება, რათა უწყვეტობის ეფექტი იქნეს უზრუნველყოფილი. ერთი შეხვედრა ერთ თემას უნდა ეძღვნებოდეს. მისი თემატური გადატვირთვა დაუშვებელია. დიდი მოცულობის მქონე თემა შეიძლება

წრის ორ-სამ სხდომაზე განაწილდეს. წრეობრივმა მუშაობამ არ უნდა მოსთხოვოს მოსწავლეებს იმდენი დრო, რომ ამ საქმიანობამ ძირითად სასწავლო პროცესზე უარყოფითად იმოქმედოს.

ამრიგად, უცხოურ ენაზე ზეპირი მეტყველების უნარ-ჩვევების განსავითარებლად კლასგარეშე მუშაობისას მნიშვნელოვანია მრავალფეროვანი და საინტერესო სასაუბრო თემატიკის, მოსასმენი და წასაკითხი ტექსტების შერჩევა მოსწავლეთა ასაკობრივი თავისებურებების, ინტერესებისა და ენობრივი მომზადების გათვალისწინებით. გაკვეთილისგან განსხვავებით, ენობრივი წრის წევრები სავარჯიშოებს კი არ უნდა ასრულებდნენ, არამედ რეალურ ენობრივ კომუნიკაციაში უნდა იყვნენ ჩაბმული. ამდენად, სიტუაციური დიალოგები, როლების გათამაშება, დებატები, კონკურსები, რომლებიც საგაკვეთილო მეცადინეობისას შედარებით იშვიათად გამოიყენება, უცხოურ ენაში კლასგარეშე მუშაობის ძირითად შემოქმედებით ფორმებს წარმოადგენენ.

ლიტერატურა:

1. გიორგობიანი ლ., კახიშვილი ლ., მაცხონაშვილი გ., ქვლივიძე რ., უცხოური ენების სწავლების თეორია და მეთოდოლოგია. „ენა და კულტურა“, 2005.
2. Defelice W., Using Story Jokes for Real Communication. Forum. 1996, vol. 34, #2.
3. Edmundo, J. M. Using pictures creatively.-A forum Antology. Washington, D. C. 1989.
4. Gear J., Gear R., Puppetry in the ESL/EFL Classroom. A Forum Antology. Washington, D.C. 1989. Retrieved from <http://www.Frischmarionettes.com>
5. Snow D., From Language Learner to Language Teacher. An Introduction to Teaching English as a Foreign Language. TESOL. 2007.
6. Palioura, I. Using Simulations to Enhance Oral Competence.-Forum. 1996, vol. 34, #2.

Mzia Topuridze

The role of out-of-class activities in the process of formation of speaking skills in a foreign language

Summary

The article deals with the role and meaning of out-of-class activities in developing learners' foreign language (FL) speaking skills.

It is important to underline that enhancement of students' FL communication requires selection of appropriate teaching/learning activities. Out-of-class work must be based on interesting, motivating and innovative teaching strategies which improve student engagement in selecting teaching/learning material. When choosing activities, such factors as learners' interest and their language proficiency must be necessarily considered. Students should be provided with the kinds of practice they need to develop oral skills. Out-of-class speaking practice should include situational dialogues, role-plays, debates, competitions, and other creative activities, which simulate real communicative situations in the target language and which are not frequently used in class.

Мзия Топуридзе
***Роль внеклассной работы иностранного языка в процессе
формирования навыков устной речи***
Резюме

В данной работе рассмотрена роль активностей иностранного языка в процессе формирования навыков устной речи. Для развития иностранной устной речи важен разнообразный и интересный выбор тематики, учитывающий интерес учащихся. В выборе тематики обязательно должны принимать участие сами учащиеся, в основе выбора должен лежать лексический материал, пройденный на уроке. Они должны не только выполнять домашнее задание, но и быть вовлечены в реальную языковую коммуникацию. Такие виды коммуникации как ситуативные диалоги, ролевые игры, дебаты, конкурсы, которые в процессе обучения проводятся сравнительно редко, являются основной творческой формой внеклассной работы при изучении иностранного языка.

Gulnara Gorgiladze
(Georgia)

REAL, ROLE-PLAY, AND VIRTUAL EXCURSION AS AN EDUCATIONAL ACTIVITY

Introduction

Excursion as an educational activity is not new. Woods (1937) defended her master's thesis on the topic almost a century ago, although her thesis was just a library study. She analyzed the works of Comenius, Rousseau, Pestalozzi, Froebel, and Dewey to show that education should not be isolated from reality. This is exactly the major educational value of an excursion. Excursions permit to deepen and widen the knowledge received at school. Excursions are emotional, which makes them memorable, this is why pupils memorize the materials better. Learning by doing or experiential learning that is the theoretical basis of educational excursions is supported by Kolb (2014), as well as by Knot, Mak and Neil (2013).

While excursions are typical for primary and secondary education, they are not so widely in higher education, as they are viewed as sort of entertaining and distracting. In higher education they are mainly termed "field trips", however, the term is also sometimes used in connection with schools. School excursions may be of entertaining or educational character and belong to extracurricular activities rather than to curriculum, while field trips in higher education are usually part of curriculum, however, not many curriculums involve them (Bursztyn, Pederson, Shelton, Walker, & Campbell, 2015). Besides, excursion may last from a few hours to a few days, while a field trip is normally longer. Otherwise, the terms are used more or less synonymously.

Whichever type of excursions/field trips, they occur in a low-stress environment, which helps students be themselves. On the other hand, as Cram (2004) claims, field trips are a crucial part of science learning, which enables students to find, evaluate, and appreciate what they have learned in class in a real context. This enhances higher-order thinking skills. According to Forest and Rayne (2009), field trips have long-term impacts on cognitive, social, and cultural understanding.

According to Ilovan et al. (2019), geographic field trips are applicable in higher education, Short and Lloyd (2017) studied the impact of field trips on teaching psychology (visiting concentration camps to better understand their prisoners' emotions), Chan (2012) stated that for engineering students field trips help to develop students' understanding of environmental impacts of industry, etc. Practically any sphere of higher education can benefit from field trips. Djonko-Moore and Joseph (2016) emphasize that students across various majors value field trips as authentic activities, useful for their future profession. As these studies have shown, the educational value of field trips on any level cannot be denied. However, due to the fact that the situation during the excursion may be quite relaxed, not all pupils/students may benefit from it. To make an educational excursion/field trip really beneficial, some preliminary and follow-up activities such as discussions, pre- and post-excursion multiple-choice quizzes, student projects and presentations [15, 50] are needed.

"An educational excursion may be defined in general terms as that type of school activity which takes pupils under the leadership of the teacher away from the school to a more or less remote place to study an object, an activity, or an institution that relates to an interest engaging the attention of the school at the time" [6, 37]. While in the pre-industrial time geography, history and

biology excursions took place mostly in the nature, with the development of industry, excursions to plants and factories, besides observation and study functions, acquired the function of professional orientation [9]. Nowadays, excursions to virtual museums have widened the possibilities of this educational activity. Pupils can “attend” any events (or their reconstructions), institutions, and businesses not only locally, but also worldwide. Educational technologies permit people to “visit” other places without leaving the classroom, however, this activity can only conditionally be called an excursion, as it kind of takes students beyond the classroom walls without leaving the school building.

Haris and Osman (2015) define a virtual field trip as “a computer-aided module of science developed to study” [7, 102] a particular question, such as the colonization and succession in Mangrove Swamps. Pierantozzi (2007) mentions that these “trips” use high technology rather as a means of exploration than just a means of presentation, as they combine multiple resources from which students can make a choice on their own. Thus, compared to a more or less passive real excursion (watching the nature, excavations, listening to the guide), virtual excursions can be interactive. Besides, with large enrollments and increasing costs, real field trips are becoming expensive, they are time-consuming and not easy to organize, this is why virtual field “trips” are quite attractive [1, 93-100].

If a school excursion, besides supporting the theoretical knowledge acquired at school, makes the learning more visual, motivational and health-giving, as well as develops some team work features, field trips in higher education enable students to be involved in research, collect data for it. As early as in 1852, professor K.V. Stoy from Jena Teacher Training College already practiced excursions to prepare teachers to use this activity in their educational practice [16, 14].

Excursions as a way to enhance target language learning by higher education students

In target language learning, field trips to the country where the language is spoken as a native one are normally used in order to practice the language in the relevant environment, to improve the attitude to the language and the target culture, to see how the language is really used, to apply the language for communication with native speakers, and to increase students’ self-confidence while practically using the target language [14, 113-120]. However, such trips are costly, time-consuming and require a visa, with a lot of organizational issues (reserving hotels, etc.), so not all students / institutions can afford them.

There are some ESP spheres where an excursion (real and virtual) should be a natural language learning and at the same time professional activity: English for Tourism and Hospitality [17, 86-94], for History, Archaeology, Literature, Culture, and Art [12, 1-18]. Students of English for Tourism and Hospitality need English as a *lingua franca* for the use with international tourists both at home and abroad. Excursions are an essential part of tourism, so touristic guides should be fluent in English. This fluency may be acquired not only through trips to the target country (which, as already mentioned, involves some inconveniences), but also through holding excursions to international tourist at home or through role-playing a guide to one’s group members (“foreigners”) during the excursion. A historian often has to work as a guide, as most visited sites have historic value. An art critic also should be able to hold excursions in art museums. So, the ability to lead an excursion in both native and foreign languages is part of these specialists’ professional qualification. Even when they do not work as guides, they are normally expected to serve as such during the sightseeing.

There are many museums and sites dealing with history, literature and art in cities, which can be the target of these excursions. Georgia, with its rich history and culture, has so many places to organize excursions for students of these specialties in order to:

- deepen students' professional knowledge and skills,
- link theoretical and practical knowledge with each other,
- visualize the materials under study,
- motivate professional and English study,
- help students memorize factual materials and vocabulary on the topic under study (due to visualization and motivation),
- stimulate independent study (preparation for the "excursion"),
- and practice their speaking ("the guide") and listening ("the tourists") skills.

As in order to hold an excursion instead of a traditional class, the lecturer needs to get a permission from administration, to warn students not to be late, to have ticket money with them, and the "guide" / "guides" to be ready to perform the role in front of their friends (first) and international tourists (later, after they feel confident enough in these shoes), also some timetable rearrangement has to take place, so it cannot occur too often. Therefore, virtual excursions may take place more often, however, they also often need to be prepared for beforehand, while sometimes may be spontaneous, if students know enough to hold them.

What this paper suggests is using student-lead local city/site excursions of short duration (1-1.5 hours), such as museum tour, city tour, tour to a nearby site with real international tourists as participants upon agreement with museum administration and/or a touristic agency and virtual "excursions" to any part of the world (with the help of slides, video or virtual museums) also held by students as "guides" and "tourists". It also recommends holding virtual excursions within the class, visiting world-famous or just remote museums.

Research method

An action research, accompanied by a pre- and post-testing and an opinion post-questionnaire was held. No experimental/control groups were used, which does not let us speak of an experiment necessary for objective results. Also, the modest scale of research (two groups – in tourism and in arts) held for five weeks in just one higher education institution in Batumi, Georgia does not let us generalize the results, but only permits to speak of a certain efficiency of the suggested approach.

The freshmen participating in the research had English classes once a week, for two hours. There were 16 students in each group. In the first week in both groups a conventional (no-excursion) class was held, but the topic coincided with the next four weeks, and had to prepare the students for the new approach. The teacher explained the terminology and the professional information needed for the topic. At the end of the class the students were asked to prepare excursion-like group presentations (each student was a "guide" for about 5 minutes). They had to find the materials and to make up slides. So, in the second week these excursions-presentations were conducted. In the third week, the students were given the topic and were warned that they would have to "guide" an excursion to a virtual museum. Again, each student was in the "guide's" shoes for a few minutes. In the fourth week, each student led the peers in the museum in their city for about ten minutes. While one student lead the excursion, others were "tourists" and had to ask questions. In the last week the most successful and the bravest students were permitted to lead a real group of international tourists. Short notes from the teacher who attended all excursions were

given to the students, to help them perform better next time, but no formal assessment was done, to avoid stress. The assessment was done after the first and the fifth weeks. Table 1 presents the testing results. Means and standard deviations were calculated with SPSS 21 software.

Table 1. Students’ pre-and post-test results in professional knowledge and English

	Tourism group		Art group	
	Pre-test mean results	Post-test mean results	Pre-test mean results	Post-test mean results
Vocabulary knowledge (written test, gap-filling, out of 20 points)	11.3	14.2	10.8	14.2
Speaking test (oral assessment, question-answers on the topic, out of 20 points)	9.7	11.5	9.9	12.3
Professional knowledge test (written, multiple choice tasks, out of 30 points)	22.5	24.1	21.9	23.0
Total points (out of 70 possible)	43.5	49.8	42.6	49.50
Standard deviation	3.7	3.1	4.0	3.4

It is easy to see that the mean results of each test increased in both groups towards the end of the treatment (43.5→49.9 and 42.6→49.50), however, part of the reason would be going on working on the topic and the materials. The standard deviations are reasonable and decreasing towards the end of the intervention, so it means that the knowledge level in both groups was homogeneous enough and became more homogeneous after the intervention. This means that the treatment was quite equally efficient for all students. Tables 2 and 3 reveal whether the differences between the initial and final knowledge levels in both groups are statistically significant (results obtained via SPSS 21).

Table 2. Significance of group 1 results

One-sample statistics

	#	mean	st. dev.	st. error mean
Group 1	2	46.65	4.45477	3.15000

One-sample T-test

Group 1	test value=0				
	t	df	sig (2-tailed)	mean difference	95% confidence interval of the difference
	14.810	1	0.043	46.65000	lower 6.6255 upper 86.6745

Table 3. Significance of group 2 results

One-sample statistics

	#	mean	st. dev.	st. error mean
Group 2	2	46.0500	4.87904	3.45000

One-sample T-test

Group 2	test value=0				
	t	df	sig (2-tailed)	mean difference	95% confidence interval of the difference
	13.348	1	0.048	46.05000	lower 2.2136

The significance of difference in both groups is below 0.05 (0.043 and 0.048, respectively), which means that the increase of results in both groups is statistically significant.

The questionnaire had to contribute to understanding whether the excursion activity really benefitted students' language and professional knowledge. The students had to assess the given items in a Likert scale (1 – totally disagree, 2 – partially disagree, 3 – neither agree, nor disagree, 4 – mostly agree, 5 – completely disagree). Tables 4 and 5 present the questionnaire results.

Table 4. Questionnaire results in tourism group

Items	1	2	3	4	5
1. You have had such classes with excursions at school or at university.	19%	44%	13%	25%	0
2. You liked the classes (out of 4 students).	0	0	0	25%	75%
3. During the research, you had difficulties with the classes, compared with your previous experience.	44%	13%	19%	25%	0
4. You would like to have more such classes.	0	19%	13%	31%	38%
5. You prefer traditional classes.	63%	13%	13%	6%	6%
6. Excursions helped you enrich your vocabulary.	0	0	25%	31%	44%
7. Excursions helped you develop speaking skills.	0	0	6%	44%	50%
8. Excursions were professionally useless for you.	38%	44%	6%	13%	0

Table 5. Questionnaire results in arts group

Items	1	2	3	4	5
1. You have had such classes with	50%	0%	13%	31%	0

excursions at school or at university.					
2. You liked the classes (out of 5 students).	0	0	20%	0	80%
3. During the research, you had difficulties with the classes, compared with your previous experience.	63%	25%	13%	0	0
4. You would like to have more such classes.	0	13%	6%	38%	44%
5. You prefer traditional classes.	56%	25%	13%	6%	0
6. Excursions helped you enrich your vocabulary.	0	0	19%	38%	44%
7. Excursions helped you develop speaking skills.	0	0	13%	38%	50%
8. Excursions were professionally useless for you.	56%	25%	6%	6%	6%

Few students from both groups have had excursions in their English classes either at school or at the university (25% and 31%, respectively). But the majority of those who had them, liked them (75% and 80%, respectively). Few students had problems with the tested approach (25% and 0%, respectively). The majority of the students (69% and 82%, respectively) would like to have more such classes. Only a few students (12% and 6%, respectively) prefer traditional classes the excursions. The majority of the students stated that excursions helped them enrich their vocabulary (75% and 82%, respectively) and develop their speaking skills (94% and 88%, respectively). Only a few (0% and 6%, respectively) believe that excursions were useless for them professionally. Thus, the majority of the respondents positively assessed excursions, so they can be recommended for more active application.

Conclusions

Both literature review and the conducted research reveal that excursions are useful in higher education. The financial and organizational limitations enable the author to recommend to applying virtual excursions more actively which can be held in class. However, for teaching the foreign/second language, short (1-1.5 hours) student-led excursions, both real (with foreign tourists) and role-play (with their group mates as “tourists” can be highly recommended for teaching English to tourism, history, archaeology, literature, culture, and art students. They not only develop students’ language skills (especially, vocabulary and speaking), but also enhance their professionally essential skills – the ability to hold excursions.

Literature:

1. Bursztyn N., Pederson J., Shelton B., Walker A. & Campbell T., Utilizing geo-referenced mobile game technology for universally accessible virtual geology field trips. *International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology*, 3, 2. 2015.

2. Chan S. K. Y., Exploring an experiential learning project through Kolb's Learning Theory using a qualitative research method. *European Journal of Engineering Education*, 37, 4. 2012.
3. Cram W.J., Seeing Mangrove Swamps from a Distance: Development of a Virtual Field Trip. UK: CAL-laborate. 2004.
4. Djonko-Moore C.M. & Joseph N.M., Out of the classroom and into the city: The use of field trips into a first-year undergraduate chemical curriculum. *Journal of Chemical Education*, 86. 2016. 1290-1294.
5. Forest K. & Rayne S., Thinking outside the classroom: Integrating field trips into a first-year undergraduate chemistry curriculum. *Journal of Chemical Education*, 86. 2009. 1290-1294.
6. Geist R. C., The excursion in the teaching of geography. *High Point*, 13, 37. 1931.
7. Haris N. & Osman K., The effectiveness of a virtual field trip (VFT) module in learning biology. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 16, 3. 2015.
8. Ilovan O.-A., Dulama M.E., Havadi-Nagi K.X., Botan C.N., Gligor V., Ciascai L. & Adorean E.-C., *Romanian Review of Geographical Education*, 8, 1. 2019.
9. Justice A. A., Career decisions of senior high school students and their choice of academic programmes: A case study of Kadjebi-Asato senior high school. Winnneba: University of Education, 2017.
10. Knott V. E., Mak A.S. & Neill J.T., Teaching intercultural competences in introductory psychology via an application of the Excellence in Cultural Experiential Learning and Leadership model. *Australian Journal of Psychology*, 65, 1. 2013.
11. Kolb D. A., *Experiential Learning: Experience as the source of Learning and Development*. New Jersey: Pearson. 2014.
12. Kushins J., Pedagogical souvenirs: An art educator's reflections on field trips as professional development. *International Journal of Education and the Arts*, 16, 20. 2015.
13. Pierantozzi M. J., Beyond the classroom walls – virtual field trips. *I-Manager's Journal of School Educational Technology*, 3, 3. 2007/2008.
14. Plutino A., Anything can happen out there: a holistic approach to field trips. In Gorla C., Speicher O., & Stollhans S. (Eds.), *Innovative Language Teaching and Learning at University: Enhancing Participation and Collaboration*, 2016. Dublin: Research Publishing Net. <http://dx.doi.org/10.14705/rpnet,2016.000412>
15. Short F. & Lloyd T., Taking the student to the world: Teaching sensitive issues using field trips. *Psychology Teaching Review*, 23, 1. 2017.
16. Woods H. A., A study of the origin and development of educational excursion and field trip. MA thesis. Iowa City: State University of Iowa. 1937. <http://doi.org/10.17077/edt.o7e8is3p>
17. Zahedpiaheh N., Abu Bakar Z.B. & Saffari N., English for tourism and hospitality purposes (ETP). *English Language Teaching*, 10, 9. 2017.

გულნარა გორგილაძე
რეალური, როლური და ვირტუალური ექსკურსია
როგორც საგანმანათლებლო აქტივობა
რეზიუმე

სტატიაში საუბარია ექსკურსიების როლსა და მნიშვნელობაზე საშუალო და უმაღლეს განათლებაში. ისინი შედარებულია სავსელე მოგზაურობებთან და კლასი-

ფიცირებულია სამ სახეობად (რეალური ექსკურსიები, როლური თამაში და ვირტუალური ექსკურსიები). ექსკურსიები/საველე ვიზიტები სასარგებლოა ნებისმიერი საგნის სწავლებისთვის სკოლაში ან უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებაში, მაგრამ უცხოური (განსაკუთრებით ინგლისური) ენის სწავლებისას ტურიზმის, ისტორიის, არქეოლოგიის, ლიტერატურის, კულტურისა და ხელოვნების მიმართულებების სტუდენტებისთვის ისინი ხელს უწყობენ არა მარტო ინგლისური ენის უნარ-ჩვევების, არამედ პროფესიული კვალიფიკაციის სრულყოფას. ექსკურსიის, როგორც საგანმანათლებლო აქტივობის ეფექტურობის დასადგენად, ტურიზმისა და ხელოვნების მიმართულებების სტუდენტებისთვის ჩატარდა სამოქმედო კვლევა ბათუმის ერთ-ერთ უნივერსიტეტში. მიუხედავად იმისა, რომ კვლევის მასშტაბი (32 მონაწილე) და ხანგრძლივობა (5 კვირა) შეზღუდული იყო და ის არ მოიცავდა საკონტროლო ჯგუფს, კვლევამ მაინც დაადასტურა ამ აქტივობის სასარგებლო თვისებები.

Гульнара Горгиладзе

Реальные, ролевые и виртуальные экскурсии как общеобразовательная активность **Резюме**

В статье рассматриваются экскурсии, применяемые в среднем и высшем образовании. В статье экскурсии сравниваются с полевыми поездками и они классифицируются на 3 вида (реальные, ролевые, виртуальные). Экскурсии, полевые поездки, полезны для преподавания любого предмета в школе или в высшем учебном заведении. Однако, при изучении иностранного языка (особенно английского), студенты, изучающие историю, археологию, литературу, туризм, искусство, не только развивают навыки английского языка, но и повышают профессиональную квалификацию. Исследование было проведено в Батумском (Грузия) университете, чтобы выяснить насколько эффективны реальные, ролевые и виртуальные экскурсии для студентов сферы туризма и искусств. Несмотря на масштаб эксперимента (32 участника) и время (5 недель) без участия контрольных групп, исследование подтвердило полезность этих действий.

მზია თოფურიძე
(საქართველო)

**უცხო ენაზე კითხვისა და თარგმანის უნარ-ჩვევების
მაშორშირებელი აქტივობები**

მიუხედავად იმისა, რომ კითხვა ინფორმაციის მიღების ძირითად წყაროს წარმოადგენს, დღესდღეობით ახალგაზრდა თაობა მისდამი (მშობლიურ ენაზეც) შედარებით გულგრილი არის. მოსწავლეთა კითხვით დაინტერესების მიზნით სასრგებლოა ისეთი თანამედროვე და პოპულარული საშუალებების, როგორცაა კომპიუტერი, კერძოდ კი, ინტერნეტის მეშვეობით მოპოვებული ინფორმაციის გამოყენება.

საკლასო მეცადინეობებზე წასაკითხი მასალის მოცულობა შეზღუდულია. სასწავლო ტექსტების დიდი ნაწილი ენობრივი მასალის შეთვისებას და არა ინფორმაციის მიწოდებას ემსახურება, ამიტომ ისინი ხშირად ნაკლებად საინტერესოა. კითხვის სხვადასხვა სახის წრეები (მხატვრული, სამეცნიერო-პოპულარული, საზოგადოებრივი ცხოვრების საკითხებისადმი მიძღვნილი, შერეული) ამ ხარვეზების დაძლევის საშუალებას იძლევა.

უცხოური ენის თანამედროვე გაკვეთილი თავს არიდებს თარგმანის გამოყენებას როგორც მასალის ახსნა-პრეზენტაციის, განმტკიცებისა და შექნილი ცოდნის კონტროლის საშუალებას, რაც სრულიად გამართლებულია ენის კომუნიკაციური სწავლების პირობებში. ამავე დროს თარგმანის უნარ-ჩვევები არ გამომდინარეობს ავტომატურად საუბრისა და წერის უნარ-ჩვევებიდან, არამედ სპეციალურ სწავლებას საჭიროებს. ზოგიერთ მოსწავლეს აინტერესებს თარგმანი როგორც აქტივობა, ზოგიერთი მას თავის მომავალ პროფესიასთან აკავშირებს, ზოგიერთი კი, უბრალოდ, თარგმანის გარეშე არ გრძნობს თავს დარწმუნებულად ენობრივი მასალის შეთვისებისას. ყველა მათგანისათვის სასრგებლო იქნება მხატვრული/სამეცნიერო-პოპულარული/საზოგადოებრივ-პოლიტიკური/საყოფაცხოვრებო შინაარსის ტექსტების თარგმანის წრე. სპონტანური ზეპირი (მით უმეტეს, სინქრონული) თარგმანის უნარ-ჩვევები ძალიან რთულია და აღემატება სკოლის მოსწავლეების მიერ უცხოური ენის ფლობის დონეს, მაგრამ წაკითხული ტექსტების ზეპირი და წერითი თარგმანი მასწავლებლის ხელმძღვანელობით მისაწვდომ და საინტერესო აქტივობას წარმოადგენს (VIII კლასიდან დაწყებული) [1, 105-106].

კითხვის უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბების პროცესში აუცილებელია კითხვის სხვადასხვა სახეს მივმართოთ: ჩუმსა და ხმამაღალს, მთარგმნელობითსა და თარგმანგარეშეს, ინტენსიურსა და ექსტენსიურს (ანუ ანალიზურსა და სინთეზურს), შინაარსის ღრმა და ზოგადი გაგებით, ძიებითსა და დათვალიერებითს და ა.შ. შესაბამისად, ჩუმად წასაკითხი ტექსტები უნდა მიეცეს მოსწავლეებს რამე დავალებებთან ერთად, რომელთა შესრულების ხარისხის მიხედვითაც გასაგები იქნება, რამდენად კარგად გაიგეს მოსწავლეებმა ტექსტი. მეცადინეობებზე ხმამაღლა კითხვისას ყურადღება უნდა გამახვილდეს არა მარტო ფონემატურ კორექტულობაზე, არამედ გამომეტყველებაზეც, კერძოდ, ლოგიკურ მახვილსა და ინტონაციაზე. ადეკვატური (შინაარსის სრულად გადმომცემი) თარგმანი დროტევადი საქმეა, ამიტომ უმჯობესია ის სახელში შესრულდეს, კლასში კი შემოწმდეს. კარგია, თუ მოსწავლეები არა მხოლოდ შეარჩევენ საუკეთესო თარგმანს, არამედ დაასაბუთებენ კი-

დევაც ამ არჩევანს. თარგმანგარეშე (ჩუმი თუ ხმამაღალი) კითხვის წარმატება კი მოწმდება კითხვა-პასუხის, სწორი-არასწორი დებულების შერჩევის და სხვა კომუნიკაციური დავალებების საშუალებით. წაკითხულის შინაარსის რეპროდუქცია მისაღებია თუ მოცემული ტექსტი წინასწარ არ არის წაკითხული შემსწავლელთა მიერ. ანალიზური კითხვა (სიტყვების გრამატიკული ფორმის დადგენა, წინადადების წევრების გარჩევა, სინონიმებისა და ანტონიმების დასახელება და ა.შ.) კითხვის უნარ-ჩვევების ფორმირების პროცესში ერთ-ერთი საინტერესო და სასარგებლო აქტივობაა. დაბალ კლასებში (V-VII) ტექსტის მოცულობა დიდი არ არის და კითხვის უნარ-ჩვევებიც ჯერჯერობით მტკიცე არ არის, ამიტომ კითხვა უნდა ხდებოდეს ტექსტის სრული გაგებით. შემდგომ საფეხურზე უაღრესად დიდ როლს იძენს ტექსტის ძირითადი შინაარსის გამოტანა, გადათვალთვალებითი და ძიებითი კითხვა (reading for the jist, skimming and scanning reading). ამ უნარ-ჩვევათა გასავითარებლად არა მხოლოდ მასწავლებელს, არამედ მოსწავლეებსაც შეუძლიათ სათანადო დავალებები შეადგინონ: Find the paragraph in the text speaking about ... Match the titles and the texts. Entitle the text. Imagine you are an editor of a newspaper. Group the texts according to their topic და ა.შ. [2, 36-40].

წასაკითხად შეიძლება ბევრი პატარა მოცულობის მქონე ტექსტი (ერთი მეცადინეობისათვის 1-3 ტექსტი) ან ერთი დიდი ნაწარმოები შეირჩეს, რომლის წაკითხვაც სემესტრის ან მთელი სასწავლო წლის განმავლობაშია შესაძლებელი. მოსწავლეთა ენობრივი დონის გათვალისწინებით ეს ძირითადად ადაპტირებული ტექსტები უნდა იყოს. ადაპტირებული ტექსტების არქონის შემთხვევაში მასწავლებელს შეუძლია საინტერესო ტექსტის ადაპტირება თვითონ მოახდინოს, თუმცა ეს შრომატევადი, რთული და დელიკატური საქმეა [3, 135-140].

შინაარსობრივად შერჩეული ტექსტები უნდა შეესაბამებოდეს მოსწავლეთა ასაკობრივ თავისებურებებს: ტექსტები საინტერესო და მრავალფეროვანი უნდა იყოს, რათა არ ჰქონდეს ადგილი მოტივაციის დაქვეითებას. ენობრივად წასაკითხი მასალა ერთდროულად ცოცხალ და სანიმუშო ენას უნდა ასწავლიდეს მოსწავლეებს. მიუხედავად იმისა, რომ ტექსტთა უმრავლესობა სასწავლო მიზნით სპეციალურად შექმნილი ან ადაპტირებულია (ნაწარმოები ორგინალში, კერძოდ, საბავშვო ლექსები იშვიათად თუ არის მისაწვდომი ენის დაუფლების ამ საფეხურზე), ენის ავტენტურობა აუცილებლად უნდა იყოს უზრუნველყოფილი. მხატვრული ნაწარმოების შერჩევისას გასათვალისწინებელია აგრეთვე მათი მხატვრული ღირებულება და ავტორის „წონა“ მსოფლიო ლიტერატურაში [4, 179-184].

VI-VII კლასების მოსწავლეებისათვის საინტერესოა ხალხური და ლიტერატურული ზღაპრები, სათავედასავლო მოთხრობები, ინფორმაცია ცხოველებზე, დასავლეთელი თანატოლების სკოლაში სწავლის შესახებ, VI-VII კლასების მოსწავლეებს უფრო აინტერესებთ ინფორმაცია ადამიანთა ურთიერთობების, სიყვარულისა და მეგობრობის, ცნობილ ადამიანთა ცხოვრების, პროფესიების, შესასწავლი ენის ქვეყნების ისტორიისა და გეოგრაფიის, მეცნიერული აღმოჩენების, ტექნიკური სიახლეების შესახებ და ა. შ.

უცხოურ ენაზე კითხვის უნარ-ჩვევების მაფორმირებელ დავალებათა სახეები უნდა იცვლებოდეს მოსწავლეთა ასაკთან ერთად. დაწყებით ეტაპზე განსაკუთრებით ეფექტურია თამაშები, მაგალითად „ყურადღებიანი მკითხველი“. ტექსტის წა-

კითხვის შემდეგ მასწავლებელი მრავალ დეტალს არკვევს წაკითხულის ირგვლივ. რომელი მოთამაშეც მეტ სწორ პასუხს გასცემს, ის მოგებულია. სწავლების დაბალ ეტაპზე საკმარისია კითხვებზე პასუხი, შინაარსის რეპროდუქცია, ხოლო ტექსტის გაგების ტესტური ფორმის შემოწმება აუცილებელია უფრო მაღალ ეტაპზე. ამ ეტაპზე უფრო ხშირად ისმის კითხვა „რატომ?“ ტექსტის შინაარსის გადმოცემა მის ანალიზს უთმობს ადგილს. სწავლების განმავითარებელი მიზნის რეალიზაციისათვის სასარგებლოა წაკითხულ მასალებში მოტანილი ინფორმაციის საკუთარ გამოცდილებასთან, სხვა ნაწარმოებებთან შედარება. რასაკვირველია, კითხვის წრის მუშაობაში დიდი ადგილი ეთმობა წაკითხულზე დაყრდნობით საუბრის უნარ-ჩვევების განვითარებასაც. სწავლების პროცესში საკმაოდ ეფექტურ და სასარგებლო აქტივობებს განეკუთვნება წაკითხულის ირგვლივ კითხვების დასმა და მათზე პასუხი, შინაარსის რეპროდუქცია, რეფერირება, ტესტური ფორმის სავარჯისოების შესრულება, ეპიზოდების ინსცენირება, საკონფერენციო მოხსენებების მომზადება, დეკლამირება, ზნეობრივ-ადმზრდელობითი მნიშვნელობის მქონე საკითხებზე მსჯელობა, ტექსტის ლიტერატურული ანალიზი და სხვა მოსწავლეებისათვის საინტერესო სავარჯიშოთა ტიპები.

კითხვის პროცესი მოიცავს ორ კომპონენტს: ინფორმაციულსა და ემოციურს. გაკვეთილებზე კითხვის მიზანს მეტწილად ტექსტიდან ინფორმაციის მიღება წარმოადგენს, თუმცა არანაკლები, თუ არა მეტი, ყურადღება უნდა მიექცეს ტექსტის აღქმის ემოციურ მხარეს. ამისთვის უნდა გამოვიყენოთ გამომეტყველებითი კითხვა, მხატვრული ნაწარმოების აუდიოჩანაწერები ცნობილი მსახიობების შესრულებით.

მთარგმნელობითი აქტივობისათვის მოსწავლეებს თარგმანის თეორიის გარკვეული ელემენტები უნდა მივაწოდოთ (კერძოდ, ის ფაქტი, რომ თარგმანისას სიტყვის დონე ხშირად დაუშვებელია, შესიტყვების და წინადადების დონე კი უფრო მისაღებია). დავალების ფორმულირება არ უნდა იყოს მხოლოდ „თარგმნეთ“. მოსწავლეებმა შეიძლება არსებული თარგმანები გააანალიზონ, ორიგინალს შეადარონ, იპოვონ ცნობილი ინგლისური და ქართული ანდაზების ანალოგები, დახელოვნდნენ ლექსიკონის გამოყენებაში (მაგალითად, დავალება: იპოვეთ მოცემული სიტყვის მნიშვნელობათა შორის მოცემული კონტექსტის შესაბამისი სიტყვა) და ა. შ. [3].

უცხოური ენის სწავლების საწყის ეტაპზე მუშაობა უნდა წარიმართოს კითხვის ტექნიკის ჩამოყალიბებაზე, თუმცა აქაც კი სასურველია პატარა სიუჟეტური მოთხრობების (მეტწილად, ხუმრობებისა და ზღაპრების) გამოყენება. უკეთესი გაგებისათვის და მოსწავლეთა მოტივირებისათვის პირველი წასაკითხი წიგნები აუცილებლად ღამაზად უნდა იყოს ილუსტრირებული. სწავლების შემდგომ საფეხურზე, რასაკვირველია, კითხვის, როგორც კომუნიკაციური უნარ-ჩვევის, განვითარება-სრულყოფას უნდა მიექცეს ყურადღება. წაკითხული ეპიზოდების ინსცენირება (სიტყვასიტყვით, შინაარსის გადმოცემით), გმირების მომდევნო ცხოვრების ვარიანტების შეთავაზება საშუალებას აძლევს შემსწავლელებს შემოქმედებითად მიუდგნენ წაკითხულ მასალას.

ამრიგად, უცხოურ ენაზე კითხვისა და თარგმანის უნარ-ჩვევების გასავითარებლად საჭიროა მრავალფეროვანი და საინტერესო სასწავლო თემატიკის, მოსასმენი, წასაკითხი და სათარგმნი ტექსტების შერჩევა მოსწავლეთა ასაკობრივი თავისებურებების, ინტერესებისა და ენობრივი მომზადების გათვალისწინებით.

ლიტერატურა:

1. Gear J., Gear R., Puppetry in the ESL/EFL Classroom. A Forum Anthology. Washington, D.C. 1989.
2. Gebhard J. G., Teaching Reading through Assumptions about Learning. A Forum Anthology. Volume IV. Selected Articles From the English Teaching Forum. 1984-1988.
3. Snow D., From Language Learner to Language Teacher. An Introduction to Teaching English as a Foreign Language. TESOL. 2007.
4. Yue, Mei-yun Teaching Efficient EFL Reading. Teacher Development . Making the Right Moves. Selected Articles From the English Teaching Forum. 1989-1993.

Mzia Topuridze

Activities for the formation of foreign language reading and translation skills

Summary

The article deals with the types of reading and translation - based activities in the process of teaching a foreign language (FL) to primary and secondary schoolchildren.

To develop learners' effective reading skills and habits it is important to encourage them to use such types of reading as silent, loud, with and without translation, intensive, extensive, skimming, scanning. All these approaches to reading make the learning process productive and useful for the effective formation of foreign language skills and habits.

Some basic issues from the theory of translation should be introduced in the classroom while focusing on translation-based activities. It is important to avoid the usage of only one type of instruction such as "translate". Learners may be asked to analyze different translated texts and compare them with the original ones, find equivalents of proverbs in Georgian and English, develop the skills for the usage of a dictionary and so on.

Selected teaching material which consists of listening, reading texts and translation issues should consider the learners' age-related peculiarities, their interest and language competency for the effective formation of FL reading and translating skills and habits.

Мзия Топуридзе

Формирующиеся активности навыков чтения и перевода иностранного языка

Резюме

В данной работе рассмотрены формирующиеся виды активности чтения и перевода при обучении иностранному языку учащихся в средних и высших классах. В процессе формирования навыков чтения обязательно обращение к разным видам чтения: тихое и громкое чтение, с переводом и без перевода, интенсивное и экстенсивное (анализное и синтезное), глубокое содержание и общее понятие, поисковое и ознакомительное и т.д.

Для переводческой активности необходимо донести до учащихся определенные элементы теории перевода. Формирование задания не должно быть только «переведите». Должен быть возможным анализ данного перевода, сравнение с оригиналом, нахождение аналогов известных английских и грузинских пословиц и поговорок, работа при помощи словарей (например, задание: найти в данном значении слова соответствующее данному контексту слово) и т.д. Для развития чтения и перевода иностранного языка нужна разная и интересная учебная тематика, материалы для чтения, аудирования и перевода с учетом возрастных особенностей, интересов и языковой подготовки.

ნინო ტაბატაძე, ირმა ცომაია
(საქართველო)

**სუროს (HEDERA) პრეპარატები – ბრონქოსპაზმოლიზური და
ამოსახველვაპელი ბუნებრივი სამკურნალო საშუალებები**

ადამიანის სასუნთქი სისტემა იმ ორგანოთა ერთობლიობას წარმოადგენს, რომლებიც უმთავრესად უზრუნველყოფენ ორგანიზმში გაზთა ცვლის პროცესს, თუმცა სასუნთქი სისტემის ფუნქციებს მიეკუთვნება: თერმორეგულაცია, ბგერის/ხმის წარმოქმნა, ცნობა, სასუნთქი ჰაერის დატენიანება, გათბობა, მექანიკური მინარევებისაგან განთავისუფლება და სხვ.

სასუნთქი სისტემა შედგება სასუნთქი გზებისა და სასუნთქი ორგანოსაგან. სასუნთქი გზებს მიეკუთვნება: ცხვირის ღრუ, ხახა, ხორხი, ტრაქეა და ბრონქები, ხოლო რესპირატორული ნაწილი წარმოადგენილია ფილტვებით.

ფილტვები – სასუნთქი სისტემის მთავარი ორგანოა, რომლის პარენქიმა ალვეოლებით არის წარმოდგენილი, სადაც უშუალოდ მიმდინარეობს გაზთა ცვლა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ფუნქცია აკისრია სასუნთქი სისტემის ერთ-ერთ ნაწილს – **ბრონქულ ხეს**, რომელიც ტრაქეისა (სასულე) და ბრონქებისგან შედგება. ბრონქულ ხეში საშიში მინარევების მქონე ჰაერს უმაღლვე შეიცნობენ მის ლორწოვან გარსში არსებული უწამწამო უჯრედები და ცდომილი ნერვის დაბოლოებანი. სწორედ ცდომილი ნერვის საშუალებით მოსალოდნელი საფრთხის შესახებ ინფორმაცია გადაეცემა მოგრძო ტვინში მდებარე სუნთქვის ცენტრს, საიდანაც იმპულსი ეგზავნება ბრონქების კუნთოვან შრეში მდებარე ნერვებს. შედეგად გამოიყოფა დიდი რაოდენობით მედიატორი **აცეტილქოლინი**, მისი გავლენით კი კუნთები სწრაფად იკუმშება, ავიწროებს სანათურს და იწვევს ბრონქების სპაზმს, რათა დაბინძურებული ჰაერი ფილტვებში მეტად აღარ გადავიდეს. თუ გამღიზიანებელი მეტისმეტად აგრესიულია, სპაზმთან ერთად სტიმულირდება **ბრონქული სეკრეტის გამოყოფაც**, ის გაცილებით მეტი წარმოიქმნება, ბრონქების სპაზმი და დიდი რაოდენობით სეკრეტის დაგროვება კი იწვევს დისკომფორტს, სუნთქვის გაძნელებას და ბადებს ამოხველების სურვილს. ხველარეფლექსია, რომლის დროსაც ორგანიზმი ცდილობს სასუნთქი გზა გაათავისუფლოს ნახველისგან და სხვა გამღიზიანებლებისაგან.

ბოლო პერიოდში მთელს მსოფლიოში გაიზარდა სასუნთქი სისტემის დაავადებათა რიცხვი, რაც უკავშირდება სხვადასხვა ვირუსისა და ინფექციის სწრაფ გავრცელებას, არაჯანსაღ ცხოვრების წესს, გარემოს დაბინძურებას. აქედან გამომდინარე, სასუნთქი სისტემის პათოლოგიების დროული დიაგნოსტიკა, ხველის მიზეზების და გამომწვევი ფაქტორების დადგენა, ახალი, ეფექტური და უსაფრთხო მცენარეული სამკურნალო საშუალებების გამოვლენა და გამოყენება, უდავოდ, აქტუალური საკითხია და დიდ ყურადღებას იმსახურებს.

ხველა არსებობს მშრალი ან სველი, შესაძლებელია ის სერიოზული დაავადების ნიშანიც იყოს. ხველის მიზეზებია: გაციება, გრიპი, სინუსიტი, ლარინგიტი,

ბრონქიტი ან პნევმონია, ალერგიული რეაქცია (ალერგიული რინიტი ან პოლინოზი, კრუპი...), ასთმა, ფილტვის კიბო, ტუბერკულოზი, გასტრო-ეზოფაგური რეფლუქსი, მედიკამენტის გვერდითი მოვლენა და სხვ.

როგორც ფარმაკოლოგიურმა კვლევებმა აჩვენა, გვარი *Hedera L.* სახეობების ტრიტერპენული გლიკოზიდები ხასიათდებიან მკვეთრად გამოსატყული ბრონქოსპაზმომოციური და ამოსახველებელი მოქმედებით. გვარი სურო – *Hedera* გავრცელებულია სამხრეთ აღმოსავლეთ აზიის მთიან ნაწილში, ხმელთაშუაზღვისპირეთში, შუა ევროპაში და 15 სახეობითაა წარმოდგენილი.

გვარი *Hedera*-ს სახეობები სხვადასხვა ქვეყნის ხალხურ მედიცინაში უძველესი დროიდან გამოიყენებოდა როგორც ხველების საწინააღმდეგო, სეკრეციის გამაძლიერებელი და ბრონქოსპაზმომოციური საშუალებები. სუროს ფოთლებს ტრადიციულ მედიცინაში ხშირად ნევრალგიისა და რევმატიზმის სამკურნალოდ მოიხმარდნენ. თანამედროვე ფარმაკოლოგიურ კვლევებზე დაყრდნობით, გვარი *Hedera*-ს სახეობებიდან გამოყოფილი ტრიტერპენული საპონინები ანთების საწინააღმდეგო, ანტიბაქტერიული, ბრონქოსპაზმომოციური, ანტიმიკრობული, ფუნგიციდური, ანტიჰელმინთური, მესხიერების გამაუმჯობესებელი, ციტოტოქსიკური, ანტიპროტოზოული და კონტრაცეპტული მოქმედებით ხასიათდებიან; ასევე, გამოვლენილია სუროს ექსტრაქტების ანტივირუსული და ანტიოქსიდანტური აქტივობა.

საქართველოს ფლორაში გვარი სურო – *ჰედერა* სამი სახეობითაა წარმოდგენილი: ჩვეულებრივი სურო – *Hedera helix L. [H. caucasigena Pojark.]*, კოლხური სურო – *Hedera colchica (K. Koch) K. Koch* და პასტუხოვის სურო – *Hedera pastuchowii Woronow*. ყველა სახეობა დეკორატიულია. სუროს სახეობებს შორის პასტუხოვის სურო იშვიათი სახეობაა, რომელიც შეტანილია „საქართველოს სსრ წითელ წიგნში“ (1982), „საქართველოს წითელ ნუსხაში“ (2006) და სხვა ე.წ. „წითელ ნუსხებში“.

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის იოველ ქუთათელაძის სახ. ფარმაკოქიმიის ინსტიტუტში დაწვებულ იქნა მიზანმიმართული კვლევები სუროს სახეობების ტრიტერპენული საპონინების შესწავლის მიმართულებით. კოლხური სუროს (*H. colchica*) ფოთლებში მიკვლეულ იქნა არანაკლებ 6 გლიკოზიდის არსებობა, რომლებსაც პირობითად ეწოდათ ჰედერაკოლხიზიდები A, B, C, D, E, F; ჩვეულებრივი სუროს (*H. caucasigena*) ფოთლებში აღწერილია 4 გლიკოზიდი – ჰედერაკავაკაზიდები A, B, C, D, H; *H. pastuchowii*-ის ფოთლებში აღმოჩენილია პასტუხოზიდები A, B, C, D, E, F, G, H, I.

ტერპენული შენაერთების ლაბორატორიაში გ. დეკანოსიძის და ვ. მშვილდაძის მიერ კავკასიური სუროს ფოთლებიდან შემუშავებული იქნა ბრონქოსპაზმომოციური პრეპარატი „კავსურონი“ – „Causuronum“, რომელიც მცენარის ფოთლების სპირტიან ექსტრაქტს წარმოადგენს და შეიცავს ტრიტერპენულ გლიკოზიდებს: ჰედერაკავაკაზიდებს A, B, C, აგრეთვე ფლავონოიდებს: რუტინს და კემპფეროლ-რუტინოზას. დღეისათვის „კავსურონი“ ნებადართულია სამედიცინო პრაქტიკაში ფართო გამოყენებისათვის და მას ღირსეული ადგილი უკავია ევროპული წარმოების პრეპარატების „ჰედელიქსის“ და „პროსპანის“ გვერდით.

ბოლო პერიოდში მსოფლიოში მცენარეული წარმოშობის ორიგინალური და ეფექტური სამკურნალო საშუალებების მიმართ გაზრდილი მოთხოვნებიდან გა-

მომდინარე, სუროს სახეობებიდან შემუშავებულია და მედიცინაში ეფექტურად გამოიყენება ბრონქოსპაზმოლიზური პრეპარატები: **კავსურონი**, **პროსპანი**, **ჰედელიქსი**, **ჰერბიონი**, **ტუსპამინი**, **ედერისი** და სხვ.

პროსპანი წარმოადგენს სუროს ფოთლების მშრალ ექსტრაქტს, ავლენს ამოსახველებელ და სპაზმოლიზურ მოქმედებას. იგი ამცირებს ნახველის სიბლანტეს და ხელს უწყობს სასუნთქი სისტემიდან მის გამოდევნას. პრეპარატი, როგორც სიმპტომური საშუალება, გამოიყენება ზედა სასუნთქი გზებისა და ფილტვის ანთებითი დაავადებების დროს კოპლექსური თერაპიის სახით.

ჰედელიქსი – სუროს ხველების საწინააღმდეგო სიროფი, იწვევს ნახველის გათხიერებას, ამოხველების გაიოლებას, სუნთქვის გაუმჯობესებას, ხველის შემცირებას და გაქრობას.

ჰერბიონის სიროფი, ასევე, მოქმედებს როგორც მუკოლიტური და ბრონქოსპაზმური საშუალება. იწვევს ნახველის სიბლანტის შემცირებას, აადვილებს ამოხველებას და აწყნარებს ხველას.

ტუსპამინი მცენარეული პრეპარატია, რომელიც შეიცავს საპონინებს, ტრიტერპენოიდებს, ფლავონოიდებს. აქვს ამოსახველებელი და სპაზმოლიზური მოქმედება. აადვილებს ნახველის გამოდევნას სასუნთქი გზებიდან. გააჩნია ანტიმიკრობული აქტივობა.

ედერისი – მცენარეული წარმოშობის ბიოლოგიურად აქტიური დანამატი, განკუთვნილია ბრონქებიდან ნახველის ამოსადებად პროდუქტიული ხველის დროს. შეიცავს ტრიტერპენულ საპონინებს, ყავის მჟავას, ფლავონოიდებს, კუმარინებს და სხვა ბიოლოგიურად აქტიურ ნივთიერებებს. ხელს უწყობს ბლანტი ლორწოს გათხელებას და მის ამოღებას, ამით აადვილებს სუნთქვას და აჩერებს ხველას.

ამრიგად, სუროს სხვადასხვა სახეობიდან მიღებული ორიგინალური სამკურნალო საშუალებები (სიროფი, წვეთი, სპირტიანი ექსტრაქტი) ხასიათდება ძლიერი მუკოლიზური, ბრონქოსპაზმოლიზური და ამოსახველებელი ეფექტით და ეფექტურად გამოიყენება სასუნთქი სისტემის დაავადებების დროს.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს ფლორა, მეორე გამოცემა, „მეცნიერება“, ტომი IX, თბ., 1984.
2. Dekanosidze G., Mshvildadze V., Balansard G., Elias R., Phytochimie et activités biologiques de trois espèces de lierre de Géorgie: *Hedera helix*, *H. colchica* et *H. pastuchowii*. *Ethnopharmacologia. Bulletin de la Société Française d'Ethnopharmac. et de la Société Européenne d'Ethnopharmacologie*. 2011.
3. Hostetman K., Marston A., Saponins. Cambridge University Press. Cambridge. 1995.
4. Gagnidze R., Vascular Plants of Georgia a Nomenclatural Checklist. Tbilisi, 2005.
5. Hostetman K., Saponins with mulliscicidal activity from *Hedera helix* L. *Helv. chem. Acta*. 1980.
6. Delmas F., Di Giorgio C., Elias R., Gasquet M., Azas N., Mshvildadze V., Dekanosidze G., Kemertelidze E., Timon-David P. Antileishmanial Activity of Three Saponines Isolated from Ivy: (-hederin, (-hederin, and hederacolchiside A` as Compared To Their Action on Mammalian Cells Cultured in vitro. *Planta Medica*. 66, 2000.

7. Gulcin I., Mshvildadze V., Gepdiremen A., Elias R. Antioxidant Activity of Saponins Isolated from Ivy: (-Hederin, Hederasaponin-C, Hederacolchiside-E and Hederacolchiside F. *Planta Medica*. 2004.
8. მჭვილდაძე ვ., დეკანოსიძე გ., ტაბატაძე ნ., ტაბიძე ბ., გეთია მ., მურთაზაშვილი თ., ანტიოქსიდანტური და სიმსივნის საწინააღმდეგო ტრიტერპენული გლიკოზიდები საქართველოს ფლორის მცენარეებიდან. ბრონქოსპაზმოლიზური პრეპარატის „კავსურონის“ ახალი წამლის ფორმების შემუშავება. საგრანტო პროექტი. შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი №შ/შთ08/6-467. 2009-2012.
9. <http://www.vidal.ge/drugs/hedelix-sirofi>
10. http://www.medgeo.net/2009/05/12/respiratory_system-2/
11. <http://intermedia.ge/statia/99760-sasunTqi-sistema/191/>

Nino Tabatadze, Irma Tsomaia

Ivy (Hedera) preparations – bronchospasmolytic and expectorant natural remedies

Summary

The human respiratory system provides the process of gas exchange in the body, thermoregulation, smelling, humidification and heating of the respiratory air, release from mechanical impurities, etc.

Recently, the number of respiratory diseases in the world has increased, which is related to the rapid spread of various viruses and infections, unhealthy lifestyle, and environmental pollution. Therefore, the detection and use of effective and safe cough medicines is undoubtedly a topical issue.

Cough is dry or wet, caused by colds, flu, sinusitis, laryngitis, bronchitis or pneumonia, allergic reactions, asthma, lung cancer, tuberculosis, gastro-esophageal reflux, medication side effects and other.

Due to the growing demand for original and effective herbal remedies in the world recently, bronchospasmolytic drugs have been developed from the Hedera species and used effectively in medicine: **Kavsuron, Prospan, Hedelix, Herbion, Tuspamine, Ederis**, and others. The drugs cause the liquefaction of sputum, make it easier to cough, improve breathing, reduce and eliminates coughing.

Нино Табатадзе, Ирма Цомаия

Препараты плюща – бронхоспазмолитические и отхаркивающие природные средства

Резюме

Дыхательная система человека обеспечивает процессы газового обмена в организме, терморегуляции, обоняния, увлажнения дыхательного воздуха, нагревания, освобождения от механических примесей и т. д.

В последнее время в мире возросло количество респираторных заболеваний, что связано с быстрым распространением различных вирусов и инфекций, нездоровым образом

жизни, загрязнением окружающей среды. Таким образом, выявление и использование эффективных и безопасных лекарств от кашля, несомненно, является актуальной проблемой.

Кашель сухой или мокрый, вызванный простудой, гриппом, синуситом, ларингитом, бронхитом или пневмонией, аллергическими реакциями, астмой, раком легкого, туберкулезом, гастроэзофагеальным рефлюксом, побочными эффектами лекарств и многим другим.

В последнее время из-за возросшего в мире спроса на оригинальные растительные лекарственные средства, из видов плюща были разработаны и эффективно использованы бронхоспазмолитические препараты: **Кавсурон, Проспан, Хеделикс, Гербион, Туспамин, Эдерис** и другие. Препараты вызывают разжижение мокроты, улучшают дыхание, облегчают, уменьшают и устраняют кашель.

მარგარეტ მიდი

**მარტოობა, თვითკმარობა და ურთიერთდაზოგადება
კულტურის კონტექსტში**

თარგმანი შორენა კორტავასი

როდესაც ამერიკელებს ადანაშაულებენ, რომ ისინი მარტოსული ხალხია, ცდილობენ ამაში იპოვონ მათი ეროვნული ხასიათის თავისებურება. ამ წარმოდგენას მთელი რიგი სოციოლოგიური და კვაზისოციოლოგიური მტკიცებულებები უჭერს მხარს; ბევრი მათგანი ანომიის ცნებას ეფუძნება, ანუ ლაპარაკია სოციალურ ავადმყოფობაზე, რომელსაც ქალაქში მცხოვრები თანამედროვე ადამიანები ექვემდებარებიან. გავრცელებული მოსაზრება, რომ ამერიკელები მარტოსული ხალხია, კულტურული ხასიათის მსჯელობაა, რომელიც გულისხმობს, რომ სხვა ხალხები – ინგლისელები, ფრანგები, გერმანელები, რუსები – ნაკლებად მარტოსული არიან ან დაუშვებენ, რომ უწინ ამერიკელები აღარ იყვნენ ამდენად მარტოსულები. ორივე მოსაზრების სასარგებლოდ მტკიცებულებები არასაკმარისია.

მკითხველისათვის განკუთვნილ მოცემულ ნაშრომში მე¹ ვაპირებ მარტოობის ამერიკული კონცეფციის განხილვას და წარმოვაჩენ მას, როგორც ადამიანის განსაკუთრებულ მდგომარეობას ამერიკელებისვე მოწოდებული სხვა შეფასებების კონტექსტში, იმ გარემოებების მსგავსად, როგორც შეიძლება იყოს მეგობრის უყოლობა, ახლობლებისაგან განშორებით ცხოვრება, მხარდაჭერის მოლოდინი სწორედ ახლობლებისგან და არა ნაცნობებისგან, იქნება ეს კოლეგა თუ ამხანაგი; როდესაც ლაპარაკია სახლის მონატრებაზე, სევდაზე საყვარელ ადამიანთან განშორების გამო, წარსულთან, განსაზღვრულ ადგილთან ანდა სხვა ადამიანთან კავშირის გაწყვეტაზე, რომელიც, მიუხედავად ამისა, მაინც სასურველად დარჩა; ცხადია, მსგავსი აზრით მარტოობა აბსოლუტურად უარყოფითი მოვლენაა. მსგავსი მდგომარეობის არდაშვებას და მისთვის თავის არიდებას ყოველი ნორმალური ადამიანი ცდილობს (ისევე როგორც სხვა კონტექსტის მქონე ანალოგიური გარემოებებისა). მარტოობა ზემოთ ჩამოთვლილი მდგომარეობებიდან განსხვავებულია თავისი უფრო დაძაბული ხასიათითა და აშკარად გამოუკვეთელი სპეციფიკით.

სახლის მონატრება, სევდა და მძიმე დანაკარგი: მათი გაცნობიერება

სახლის მონატრება ადამიანის ძლიერი, თითქმის მოუნებელი ნოსტალგიაა. მისი წყარო ბავშვობაში განცდილი უშველებელი სიხარულია და თავის დროზე ეს სიხარული დაკავშირებული იყო წმინდა ბავშვურ კმაყოფილებასთან: იქ, მშობლიურ სახლში გემრიელ საჭმლებთან, ჯადოსნურ სიზმრებთან. თუმცა მოგო-

¹ მარგარეტ მიდი.

ნებებს ღვიძავთ, ახლა ადამიანი ყველაფერ ამისგან შორსაა. ბუნებრივია, თუკი ბავშვს უცხო სახლში უცხო ადამიანი დააწვენს დასაძინებლად (იმ გამონაკლისის გარდა, როცა უცხო ადგილას დაძინება სიამოვნებასთანაა დაკავშირებული), მას გადააესებს მარტოობის გრძნობა. თუკი უცხო ადგილას დაძინება სიამოვნებასთან იყო დაკავშირებული, სასტუმროს ახალ ნომერში მოკალათებისას, როდესაც მოვმართავთ მადვიძარას და საპირფარეოს მაგიდაზე საპარს მოწყობილობებს დავაღებთ, შესაძლოა სხვა ქვეყნებში უწინდელი მოგზაურობებიდან სიხარულნარევემა მოგონებებმა გაიღვიძონ.

თუმცა გრძნობა, რომ „შენ გშთანთქა მოგონებების ტალღამ“, როგორც ამას იტყოდა პრუსტი,¹ ანდა Heimweh (გერ. დარდი სამშობლოზე), რაზეც მოწმობენ მაგალითები გერმანული ლიტერატურიდან, განსაზღვრული ადგილის, დროისა და ადამიანთა გარემოცვის მიმართ ვნებიანი კაეშანი, დიდად მახასიათებელი არაა ამერიკელებისათვის. სახლის მონატრებას ისინი მიაწერენ ახალი ადგილსამყოფელით უკმაყოფილებას, როცა მოცემულ მომენტში ის სხვა შესაძლო ვარიანტებს ჩამოუვარდება. თუკი ეძახებათ კონკრეტული ადამიანისადმი თბილი დამოკიდებულება, მოჰნატრებიან ახლადგამოცხვარი პურის ან ახლადგათიბული ბალახის სურნელი, ბელურების ჟღურტული დილაობით, აწუხებთ სახლზე სევდა, გამოდის, მათ თავიანთი ამჟამინდელი გარემოცვა აფრთხობთ ანდა მეტიც, აშკარა ზიზღი აქვთ მის მიმართ. ამერიკელებში სახლის მონატრებას იწვევს საჭმელი, რომელსაც ვერ ეჩვევიან და არ სიამოვნებთ, ხისტი, ან ზედმეტად რბილი სასთუმალი, მაგიდა, რომელსაც აკლია წყლიანი ჭიქა, ცუდი კენტილაცია და კონდიციონერება, ცენტრალური გათბობის არარსებობა, სააფთიაქო მაღაზიის, სოსისიანი ცხელი ბუტერბროდებისთვის განკუთვნილი ფარდულის სიშორე, თუკი არ აქვთ საუზმეზე კვერცი და ადამიანები ირგვლივ უცხო ენაზე საუბრობენ. ეს გრძნობა სრულიად განსხვავდება სახლის ტიპური მონატრებისგან, რომელიც შობს წარსულის სულიერ მიზიდულობას. ამ გრძნობას აკლია სახლის ტიპური მონატრების სპეციფიკა და ნაღველი. ამერიკელი, რომელიც აფიქსირებს, რომ მოიწინა სახლის მიზეზით, სულაც არ განიცდის უჭერობის სიმძიმის, მას როდი ენატრება ცოლ-შვილი. ის უბრალოდ შეაწუხა ან აღაშფოთა კიდევ ამჟამინდელმა უჩვეულო გარემოცვამ. დედისთვის შვილის წერილები რამდენად ძვირფასიც არ უნდა იყოს, თუკი ეს უკანასკნელი შიგ აფრქვევს კაეშანს მშობლიურ სახლზე, უკვე გასაგებია, რომ მას სურს უცნობ ადგილას თავისი ვიზიტის შეწყვეტა და არა დედის მონახულება.

ეს განზოგადებული პროტესტი უცნობისა და შეუჩვევლის მიმართ განსხვავდება უზადო წარსულზე სევდისაგან და სრულიად შეესაბამება სახლების, მანქანების, სკოლების, სამუშაოს, ცოლების, ბინის მეწყვიდეების, თამაშში პარტნიორების შეცვლის ამერიკელებისათვის ჩვეულ ნაუცბათევე ტემპს. ამერიკის შეერთებულ შტატებში სახლს ეძახიან შენობას, რომელშიც შენ ცხოვრობ. უძრავი ქონების აგენტები, როდესაც გაყიდვისას რეკლამირებას უკეთებენ ჯერ კიდევ შეუსახლებელ შენობებს, მათ „მყუდრო ბუდეებს“ არქმევენ. ასეთი დამოკიდებულება ინგლისელებში იწვევს შოკს. ინგლისელი ახალ სახლს, რომელშიც ჯერ არ უცხოვრია,

¹ იგულისმხება მარსელ პრუსტი (1871-1922), ფრანგი მწერალი, ნოველისტი და პოეტი, რომანისტი, ლიტერატურაში მოდერნიზმის წარმომადგენელი. მსოფლიო აღიარება მოუტანა სამტომეულმა ეპოპეამ „დაკარგული დროის ძიებაში“ (ფრ. À la recherche du temps perdu).

არ გაბედავს უწოდოს სახლი. ბავშვი, რომელიც მშობლებთან ერთად გადადის ადგილიდან ადგილზე, უწევს ძილი დაახლოებით მსგავს საწოლებში, დაახლოებით ისეთივე საჭმლის ჭამა როგორც უწინ და დილას ასევე ფორთოხლის მსგავსივე წვენის დაგემოვნება, ყოველ ჯერზე აწყდება ცნობისმოყვარეობას, მტრულ დამოკიდებულებას ახალ სკოლაში თანატოლების მხრიდან. მსგავს სიტუაციებში მრავალფეროვნებისადმი ადაპტაცია ბავშვის მხრიდან დიდი შემგუებლობის უნარს მოითხოვს. ცხადია, დედის ხმაში იგივე ნოტებია, მამა ისევე ბურტყუნებს დილაობით და ჩაახველებს პერიოდულად, მაგრამ სულ სხვაა, როცა ერთსა და იმავე სარწვევლაში გარწვევენ, ფანჯრიდან კი მინდვრის იგივე სურნელი იფრქვევა. თუმცა, ხანდახან გვაქვს ფაქტები, როცა ადამიანი რასაც ვერ შექვია, სწორედ იმას ეტანება. მაგალითად, ყოფილი პატიმარი ციხის ხისტ ნარზე წოლის შემდეგ რბილ საწოლში ვეღარ იძინებს. ანდა, გლეხებს ბავშვობაში ღორის ქონს თუკი აძალებდნენ, სძულთ ის, მაგრამ მაინც ვერ გადაჩვევიან. ამერიკაში ბავშვი აღმოჩნდება შემდეგ სიტუაციაში: მას თან დააკონწიალებენ ავტობუსებსა და მატარებლებში, ავტომობილში სპეციალური კალათით გვერდზე ჰყავთ მოსმული, სანამ საყიდლებზე არიან გასული უცხო ქუჩაში, ამავე ავტომობილში ტოვებენ მარტოს, სხვის სახლში სხვის საწოლში აწვენენ, მეურვეობისთვის განკუთვნილი ძიძები მუდმივად ცვლიან ერთმანეთს. რომ გვგონია, თითქოსდა, ეს ყველაფერი მსუბუქი, კარგი შემგუებლობით მთავრდება, სადღაც შიგნით შესაძლოა იბადება მძლავრი სიხისტე. ბავშვი შეჩვეულია „სახლზე“ თავისი წარმოდგენების მთელი რიგი განსხვავებებით შეკოწიწებას. ვინაიდან ირგვლივ სახლს არაფერი აგონებს, შეუძლია კიდევ უარყოს იგი. ზრდასრულ ასაკში შეერთებული შტატების საზღვრებს გარეთ თუკი აღმოჩნდა, მზადაა ყველაფერი გაიღოს ჯორჯისა და კალიფორნიის მოსახლესთან გულისთადი საუბრისათვის, მთელი ეშხით ლაპარაკობს „სახლის მონატრებაზე“, ყოველივე უცხოს მიუღებლობაზე. მსმენელი ამას მარტივად მიაწერს მარტობის განცდას, განსაკუთრებით კი ევროპელი, ან ის ვინც დახარბებია ევროპულ ლიტერატურასა და კულტურას. სინამდვილეში დიახაც, ამერიკელების უმეტესობა დაადასტურებს, სადაც სახლი ენატრება, იქ მარტოსულია, თუმცა ეს არის უპიროვნო განცდა, სიტუაციასა და გარემოცვაზე უარყოფითი რეაქციის შედეგი. ეს არაა მწარე კაემანი კოკნრეტულ ადამიანსა და ადგილზე.

როგორი ამრეხითაც არ უნდა იყვნენ ამერიკელები თავიანი ახალი გარემოცვისა და ადგილსამყოფელის მიმართ, ზოგადად ეს მაინც არ ამართლებს დარდსა და უნუგეშობას, მოგონებებში ჩაძირვას. მოდიდან გადავიდა სიყვარულის მიზეხით სიკვდილი, გაუზიარებელი გრძნობის ეშხით „დაფერფლვა“, შეყვარებულის დაღატის გამო ტანჯვა, ქმრის წასვლით გამოწვეული აპათია, ქვრივის დიდხანს მგლოვიარედ ყოფნა. ის კი არა, გარდაცვლილ მეუღლეს ქათინაურს უძღვნი, თუკი ფიქრობ ხელმეორედ დაოჯახებას. ამით აჩვენებ, რამდენად კარგი ქმარი იყო ცხოვრებული და როგორი კარგი რეკომენდაცია მისცა მან ქორწინებას. დაკრძალვაზე ხშირად გაიგონებთ, „იცით, მე იმედი მაქვს მისი ხელმეორედ დაოჯახების“. გულისმობენ, რომ დანაკლისის მერე ადამიანი ვალდებულია გამოიჩინოს სიმტკიცე, გამოვიდეს ხალხში, შეიძინოს ახალი მეგობრები და შეეცადოს შემცვლელის პოვნას. აქ მხოლოდ მეუღლის გარდაცვალებაზე არაა ლაპარაკი, გარდაცვლილი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ახლობელი ადამიანი. დანაკარგს, ისევე როგორც მონატრებას, ამერიკელები ზოგად ასპექტში განიხილავენ. ანუ, თავს არიდებენ მის დაყ-

ვანას რაიმე კონკრეტულამდე. რაკი ამბობენ, „მას გაუჭირდება ჩემნაირის პოვნა“, გულისხმობენ კიდევ, რომ უსათუოდ უნდა შეეცადოს ამას, ანუ „მისნაირის პოვნას“. თანაცხოვრების სამწლიანი სტაჟით მამაკაცი მიუტოვებია ცოლს, ის კი მხოლოდ იმაზე წუხს, რომ „ისევ ახლის ძებნა უწევს“ და საკუთარი დანაკარგის გააზრებას რამდენიმე კვირასაც კი არ უთმობს. „მაღლა აწეული ცხვირი“ ამერიკელების ანგლო-საქსური სულის გამოვლინებაა და დანაკარგის ანაზღაურებას გულისხმობს.

ჩვილობა და ადრეული ბავშვობა: საკუთარ თავთან მარტოდ დარჩენილი

უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია ვიცოდეთ ამერიკელების დამოკიდებულება განმარტოებისადმი, როცა ადამიანი მარტო რჩება საკუთარ თავთან, რადგან მსგავსი მდგომარეობა ხშირად იგივედგება მარტოობასთან. ამერიკელები მართლაც დიდი ხნით ტოვებენ ჩვილ ბავშვებს მარტო: აკვანში, ჩამქრალი შუქით ოთახში მარტო, დახურულ კარს მიღმა. იმ მომენტიდან მოყოლებული, როცა ბავშვი გამოყავთ სამშობიარო სახლიდან, იგი საჭიროა შეეჩვიოს ძილს მთელი ღამის განმავლობაში, არ უნდა ჰქონდეს აუცილებლობა მუდმივად მოალერსე ხელის, მშობლის დამტკბარი ხმის. იდეალურ შემთხვევაში „კარგი ჩვილი“ იძინებს უმაღვე, ვინაიდან შეიგნო, რომ ტირილი მოკლებულია აზრს, არაფერს მოუტანს. მის ტირილზე მაინც არავინ მოვა.

რამდენიმე წლის წინათ მონაწილეობას ვიღებდი¹ ფილმის შექმნაში, რომელიც კანადური კინემატოგრაფის მიერ მზადდებოდა. ფილმში შედარებული იყო იაპონური, ინდური, ფრანგული და ჩრდილოამერიკული ოჯახების ერთი დღე [Mead; 1956]. სამ ბავშვს დასაძინებლად აწვევდა დედა. ისინი აკვანთან მღეროდნენ ძილისპირულს ჩვილის ჩაძინებამდე. ჩრდილოამერიკელი ჩვილი თავის ოთახში უცერემონიოდ დატოვებს მარტო, ისე, რომ ძილისპირულიც არ უმღერიათ. თანაც ჩამქრალი შუქით და მიხურულ კარს მიღმა. ამერიკელები ბევრს ოხრავენ და შეჭნატრიან უცხოელებთან ძილისპირულის ტრადიციას, მის ხიბლს. მაგრამ, როცა მშობლები ხდებიან, ამას თავად არ აკეთებენ. ბოლოს და ბოლოს ბავშვმა უნდა ისწავლოს დამოუკიდებლობა, თვითკმარობა, **დაიძინოს თავად** სწორედ რომ პირველი გაკვეთილია ამ გზაზე.²

სხვათაშორის, უცხოელ მიმომხილველებს ხშირად ამერიკელების მსგავსი ოხვრა ერევათ მწვავე ნოსტალგიის სრულიად განსხვავებულ მდგომარეობაში, ეჩვენებათ, რომ ამ უკანასკნელთ აქეთ აწმყოს შეცვლის გულწრფელი სურვილი. როცა ამერიკელი ქალი ახმოვანებს სურვილს გვერდით ჰყავდეს ძლიერი, უხეში,

¹ ვინაიდან საქმე გვაქვს თარგმანთან, როცა თხრობა ხორციელდება პირველ პირში, ცხადია, ყოველთვის იგულისხმება თავად მარგარეტ მიდი – შ.კ.

² ისრაელში გაერცელებულია ე.წ. კოლექტიური ოჯახის ტიპი, კიბუცა, სადაც ბავშვებს იმთავითვე აჩვენებენ დამოუკიდებლობას, თვითკმარობას და აქაც მშობლებისგან განცალკევებით ძილი არის ამ გზაზე პირველი გაკვეთილი. ბავშვებს ერთად სძინავთ ერთ დიდ სივრცეში. იხილეთ, ნიელ სმელზერი, სოციოლოგია. მე-3 განყოფილება, სოციალური ინსტიტუტები, თავი მე-13, ოჯახი (შ.კ.).

„ამაკაცური“ პარტნიორი, მეუღლე, ამას ისე აფასებენ, თითქოს ამერიკელი ქალი უკმაყოფილო იყოს თავისი თანამემამულე პარტნიორით. სინამდვილეში ისინი არაფრის დიდებით ისურვებდნენ თავიანთი კომუნიკაბელური, სიცოცხლით სავსე, მათზე მზრუნველი ქმრების ტელევიზორის ეკრანებიდან ნაჩვენები გმირი-საყვარლებით შეცვლას. ისინი, საბედნიეროდ, ცხადში მხოლოდ განუხორციელებელ ოცნებად რჩებიან.

ამერიკელებისთვის თავისთავად ნაგულისხმევია, რომ ჩვილი დიდხანს იყოს მარტო, იწვეს ზურგზე და ათვალეირებდეს ჭერს, ანდა საწოლის კიდეებს, ვინაიდან სხვა საყურებელი არაფერია. ხანდახან მათ აწვდიან სათამაშოებს, თოკით საწოლის თავზე ჩხრიალა ბურთულებს გადაუჭიმავენ, ისე, რომ ჩვილმა თავისი პატარა ხელებით მისი მოწვედენა ვეღარ შეძლოს. „კარგი ბავშვი“ სიამოვნებით რჩება მარტო, წვეს, თავისთვის ტიტინებს, უკიდურეს შემთხვევაში, თოკზე დაკიდულ ჩხარუნას აახმაურებს, მოგვიანებით კი მშობლების გასწვრივ მანქანაში ჯდება დამშვიდებული. „კარგი ბავშვი“ მშობლებს დამე არ ააყენებს და ყველას ხელში აყვანას არ ეაჯება, არ მეტიწრობს და არ იწვევს თავის გასართობად, რაც არის ბავშვის მიმართ სხვა კულტურებში წაყენებული მოთხოვნებისაგან განსხვავებული და ჩანს მეტად ხისტი, მით უმეტეს ჩვილისთვის, რომელიც ეს ესაა განეშორა დედის მყუდრო საშოს. როცა ბავშვს, დედას ვმოსავთ ტექსტილით, ჩვილს (ძუძუზე მყოფსაც კი) დედის კანთან შეხების ნეტარებას ვუკარგავთ. ჩვენ ვამჯობინებთ მისთვის ადგილის პოვნას დედის მკერდისა და ხელებისაგან მოშორებით.

თუმცა, შეუძლებელია მტკიცება თითოქოს ბავშვის მოვლის რომელიმე ხერხმა განსაზღვროს ხასიათის განსაკუთრებული და უცვლელი ტიპი დიდობაში. ზრდასრულების ბავშვისადმი დამოკიდებულებათა მთელი ნაკრები, ასევე, მოგონებები ბავშვობაზე, გარკვეულწილად კავშირშია ზრდასრულ ცხოვრებაზე ბავშვის მოლოდინებთან. ამერიკელ ყრმას, განსხვავებით თანატოლებისაგან უცხო ქვეყნებში, მშობლები ნაკლებად ევერებიან და უმდერო იავენანას, თუმცა ის არანაკლებ საყვარელია; ეს ყველაფერი კი მისთვისაა, რომ შეეჩვიოს მარტო ყოფნას და ადამიანური ურთიერთობებისაგან მომავალში ერგოს ჯილდო. ჭიჭყინა, მტირალა ბავშვი, რომელიც დედას ხუთი ყლუპი წყლის გამოც კი უხმობს და საპირფარეოში სამჯერ გადის, „კარგად“ არ მიიჩნევა. დედის სახეზე, დასტურად დაყვავებისა, იგი არ უნდა მოელოდეს დიმიდს, თუკი დამის პირველ საათზე საწოლიდან გამოძვრება და შემოაბიჯებს სასტუმრო ოთახში. ამგვარად იგი მარტოობის გადატანას სწავლობს, მოიპოვებს დიდების კეთილგანაწობას. სხვების მუდმივი მუნყოფნა მომაბეზრებელია. როცა იხურება კაბინეტის კარი, ჩნდება სიმსუბუქის გრძნობა. საკუთარი ოთახის ავტონომიურობა ერთიან უარყოფით კომპლექსებსაც აწარმოებს. ამერიკელებთან ტიპურ დასჯად მიიჩნევა ბავშვს მიუთითო ოთახისკენ. ბევრ თანამედროვე ამერიკულ სახლში აბაზანის ოთახზეც არაა საკეტი. ბავშვი სწავლობს, რომ მას თან იხლებენ, თუკი მშობლებისა და უფროსი დაძმების ნერვებზე არ ითამაშებს ზედმეტად შფოთიანი და ხმაურიანი საქციელით. ამერიკელი ბავშვი მიზნად ისახავს იმგვარად მოქცევას, რომ მოუწიოს ახლობლებთან ერთად წასვლა, რომ წაიყოლიონ და აღარ დარჩეს მარტო, როცა სხვები წავლენ. მსგავსი მოთხოვნები, წავიდეს დასაძინებლად, დარჩეს სახლში ნაზ ძიძასთან ბავშვს აჩვენებს, თუკი ესაა აღარ მიჰყავთ თან, შემდეგში წაიყვანენ.

თავიდან რასაც დიდები იყინებენ მარტობასთან ბავშვის შესაგუებლად, სრულიად მოსალოდნელია, ბავშვის წამოზრდის შემდეგ მოთხოვნად შეიცვალოს. თუკი ბავშვს აღარ სძინავს და მაინც მარტო ყოფნას ეტანება, მოგვიანებით ეს იწვევს უნდობლობას. ძილი ესაა გარანტია და იცი, რომ ბავშვი არაა დაკავებული რაღაც მიუღებლით. ფხიზელ ბავშვს როცა ტოვებ საწოლში მარტო, დედის წარმოსახვაში ჩნდება აკრძალული ბავშვური ორგიების სურათები, მტვრევის, უსიამოვნო თამაშების. თავის ნებაზე მიშვებული ბავშვი იძრობს წინდებს, საწოლს ზეწრებს აგლეჯს, ტანზე იხდის, ხანდახან შეიძლება უარესიც მოხდეს. კარგი დედა შეეცდება ბავშვს ეძინოს მარტოს და თავისი ყურადღებით ახარებს გაღვიძებულს. ყურადღებას აქცევს მას ფხიზელს. კარგ დედას დააფრთხობს, თუკი ბავშვი მხედველობის არიდან გაქრა და გაყუნდა. მეუღლისადმი ნათქვამი ფრაზა, „გაარკვიე, რას აკეთებს მანდ ჯონი და უთხარი, რომ შეეეწყვიტოს“, ზოგადად გამოსატავს მოსახრებას, რომ ბავშვები, თუკი თავს არიდებენ დიდების სიახლოვეს, რაღაცას ხლართავენ, ან ამას აპირებენ.¹ იმისდა მიუხედავად, თუ როგორ იზრდებიან ბავშვები, მშობლებს აღენიშნებათ შიშები, რომ ბავშვებს „არ უყვართ კითხვა“ (განათლებული მშობლების შემთხვევაში). ასევე, მშობლები ჭმუნავენ ბავშვზე, რომელსაც ვეღარ მოწვევტ წიგნს, დარდობენ, რომ ამგვარად დაიზიანებენ მხედველობას, ვერ ისწავლიან სხვა ბავშვებთან შეგუებას, სუფთა ჰაერზე ნაკლებ დროს გაატარებენ.

კიდევ უფრო ნაკლებად მოუწონებენ ამერიკელ ბავშვს მეოცნებეობას. ერთ-ერთ პირველი ამერიკელი ასტრონავტი, კარპენტერი² თანამემამულეებში დვარძლიანი დამოკიდებულების საგანი გახდა. მის მიმართ ჰქონდათ უსიამო რეაქციები, ვინაიდან მას მიიჩნევდნენ „მარტოკაცად“ ბავშვობიდანვე, რომელიც მარტოდმარტო დააბოტებდა კლიდს დიდი შვერილების გასწვრივ. მსგავსი დამოკიდებულების მქონეთ, უცნაურად არ მოჩვენებიათ, რომ იგი წაბორძიკდა, დაეცა და გარდაიცვალა კიდევ.³ ბავშვებში ასოციაციების გამოსაწვევად თემატური აღქმის ტესტებში იყენებენ ილუსტრაციებს მარტოსული ბავშვის გამოსახულებით, რომელიც თავისსავე სურათს მისჩრებია. ბავშვმა ახალი გვინეიდან, სახელად მანუსმა, მასში შეძლო მიზანდასახულობის განჭვრეტა და თქვა, „იგი ფიქრობს, ვინ გამოვიდეს“. ხოლო ამერიკის შეერთებული შტატების მოსახლეთა აღქმაში ეს იყო იმედგაცრუებული, სევდიანი ბავშვი, შეჭირვებული უიღბლობითა და კაეშნით, რომელიც იმაზე კი არ ფიქრობს, ვინ გამოვიდეს, არამედ ფანტაზიებშია ვინ არ გამოვა არასოდეს, რომ საუკეთესო შემთხვევაში მისი ძალისხმევა არ შეიქმნას ფუჭი. მარტობაში ყოფნასა და მეოცნებეობაზე დადებული ამერიკული ტაბუ ახსნადია ისტორიულად;

¹ ასტრიდ ლინდგრენის წიგნი „ლიონებერგელი ემილის თავგადასავალი“ სწორედ მშობლების თვალს მიღმა დარჩენილი ემილის გაუთავებელ ოინბაზობათა შემთხვევებს აღნუსხავს, ოღონდაც ეს მხატვრული ლიტერატურაა, თანაც საბავშვო და ყველაფერი მეტად ლამაზი და სულშიამწვედომი ჩანს. მაგალითად, თუნდაც ის, როგორ ჩამოიმხო ემილმა თავზე ქვაბი სუბით... (შ.კ.)

² **Malcolm Scott Carpenter** (1925-2013), ამერიკელი ასტრონავტი და ოკეანის მკვლევარი. ჰქონდა სევდიანი ბავშვობა მშობლების ადრეულ ასაკში გაყრისა და დედის ტუპერკულოზით ავადმყოფობის გამო. ქორწინებაში იყო სამჯერ და ჰყავდა შვიდი შვილი – შ.კ.

³ თუმცა ვიკიპედიაში უთითებენ, რომ კარპენტერი გარდაიცვალა ინსულტისაგან. უბედურ შემთხვევაზე სლუმან – შ.კ.

ასევე, მკაცრი ტაბუ საკუთარ სხეულთან ზედმეტად ახლო კონტაქტზე, რომელიც მოითხოვს სხეულსა და შენს შორის მიჯნის სახით განთავსებული იყოს ტანსაცმელი, რომელშიც ოდესღაც მონასტრის მორჩილები კიდევაც ბანაობდნენ. თუკი ხარ სრულიად მარტო, გარემომ ეს შესაძლოა შეაფასოს, როგორც მოძალემა უხამსის ნდომისა. რახან სწამთ, ცდუნებას აქვს მიზიდულობის უნარი, ზემოთ მოყვანილი ამერიკელი დედის ფრაზა ზრდასრულ ცხოვრებაში ექოდ გაიჟღერებს – „გაარკვიე, მანდ რას აკეთებს ჯონი და უთხარი შეწყვიტოს“. მეოცნებეობაზე ტაბუ პირველ მოსახლეთათვის სასარგებლო აღმოჩნდა, მათთვის, ვისაც წილად რთული გამოცდები ერგოთ. წარსულისაკენ მიმართული მზერა მათ მხოლოდ უნარს დაუკარგავდათ. არადა მამცურად უნდა აეტანათ უხეში საკვები, საცხოვრისად ცუდად გამოსადეგი თავშესაფარი, მკაცრი, უჩვეულო ბუნების პირობები. ამერიკელი ბავშვს, პირველი ემიგრანტების ოჯახში დაბადებულს, უკვე გაცვლილი ჰქონდა აღმოსავლეთის სანაპიროს ბაღებიდან იასამანი და მაგნოლია ქარით გაჭოლილ შიშველ კანზასის და ნებრასკის ტრამალებზე. გამჭრიახი მშობლებისაგან ნასწავლი ჰქონდა მომავლის ფხიზელი თვალთ განჭრეტა, მიუღწევველ სიამოვნებებზე ოცნებაში დახარჯვაზე უარის თქმა. ამ მხრივ სამაგალითოა ჯეკსა და მუხუდოს მარცვალზე ერთი ევროპული ზღაპარი, რომელიც ამგვარად სრულდება: გარდაიკვლება რა გოლიათი, კმაყოფილი ჯეკი და დედამისი შებინდებისას გვერდიგვერდ სხედან. ზღაპრის ამერიკულ ვერსიაში წამოზრდილი ბიჭი, რომელიც სახელში მხოლოდ ხელს უშლიდა ყველას, გააგზავნეს შესატყობად, თუ „რა ღირდა ფუნტი უღებურება“ და იგი კი იზრდებოდა მუხოდოს მარცვლის დარად.

მოკლედ, ჩვილობისას და ადრეულ ბავშვობაში ამერიკელი სწავლობს თუ როგორ გადააგოროს მარტობა, ხოლო ზრდასრულ ასაკში – შეჭხაროდეს საზოგადოებას, როგორც ჯილდოს. სკოლაში მათგან მუდმივად მოითხოვენ სოციალური აქტივობის გამოვლენას. გამომუშავებული აქვთ უნდობლობა განმარტოებით სიმყუდროვეში დროის ხარჯვის მიმართ, რადგან იგი უსაგნოდ, უსაზრისოდ მოუწინევიათ, თუკი ცოდვად არა. ამის შემდეგ დგება ახალგაზრდობა.

ახალგაზრდობა და სქესობრივი პარტნიორი

ცივილიზაციაში, რომლისგანაც წარმოდგა საკუთრივ ამერიკული, მიღებული იყო ჭაბუკის ბედის მჭიდროდ დაკავშირება მისივე ასაკის ადამიანთან. ვარაუდობდნენ, რომ სახლს გადაჩვეულს, მას უნდა შეეძინა მეგობარი, რომელიც იგივე ინტენსივობით შეეცდებოდა თავისი სახის განსაზღვრას, პიროვნებად შედგომას, თვითანალიზისა და ორმხრივი ნდობისგან სიამოვნების მიღებას. ოჯახური მიმართებები ხომ ასიმეტრიული იყო, შორს მყოფი პარმონისგან, ასაკით, სქესით განპირობებული, ავტორიტეტით და ტემპერამენტით განსაზღვრული. საუკეთესო მეგობარს არჩევდნენ იყვნენ რა დარწმუნებული, რომ მისი სახით საკუთარი პიროვნების სიმეტრიულ სარკისებრ ანარეკლს იძენდნენ: იმავე სქესის და ასაკის ადამიანს, მსგავსივე რთული მშობლებით, რომელთაც საჭირო იყო დროულად დასხლტომოდი, იმავე მასწავლებლებით, რომლებსაც გააცურებდი ხოლმე ან ბაბავედი; მასაც სქესის მაცდური იდუმალების შეცნობის დაუინებელი და გამართლებული მოთხოვნები ექნებოდა, სურვილი ცხოვრების ფილოსოფიის წვდომის, თავის-

თვის კარიერის შერჩევის. ეს ახალგაზრდული მეგობრობა ხშირად ნამდვილი სი-
ახლოვის პროტოტიპი ხდებოდა. იგი ყმაწვილებს გამოგლეჯდა მარტოობას და
ახალგაზრდების პიროვნების ფორმირებას უწყობდა ხელს. ქორწინება, მეგობრო-
ბისგან განსხვავებით, სრულიად სხვა საჭიროებებს პასუხობდა და იგი შორს იყო
ინტელექტუალური მისწრაფებებისა და სულიერი, ან ფილოსოფიური მიმართებების-
გან. ორ მოსწავლეს შორის ყოველი მეორე მეგობრობა მაღალგანვითარებულ ცი-
ვილიზაციაში აღზრდის განუყოფელ ნაწილს შეადგენდა.

ვინაიდან ჰეტეროსექსუალურ კავშირებში შესვლის ასაკი კლებულობს, სკო-
ლის მოსწავლეთა შორის ამერიკის შეერთებულ შტატებში მეგობრობის ტრადიცია
იშლება. ჰეტეროსექსუალური კავშირები მოიცავს პაემანს, რეგულარულ შეხვედ-
რებს, ქორწინებამდელ სქესობრივ კავშირს, ქორწინებას. დაწყებით კლასებში
სხვადასხვა სქესის მოსწავლეები გამიჯნული არიან, იმყოფებიან რა სრულიად
განსხვავებული ფიზიკური, ემოციური და ინტელექტუალური განვითარების დონე-
ზე. პაემანის პერსპექტივა ამ განხვავებების ხარჯზე სევდიან ნოტებს შეიძენს, ვი-
ნაიდან თვალსაჩინოს ხდის მოზარდი ასაკის გოგონებისა და ბიჭების განვითარე-
ბის სხვადასხვაობას. სკოლაში გოგონები ადრე ქაღლებიან. ამ დროს ბიჭში ჯერ-
რაც განუვითარებელია და თანდათან ვლინდება მოთხოვნილება იყოლოს გოგო,
რომელიც არ დათრგუნავს და არ აუხირდება. გოგონებს და ბიჭებს დიდები ყველა
მხრიდან ალყაში აქცევენ. მოუწოდებენ ადრევე დანიშნონ პაემანი. დიდები რო-
გორც უძღვებიან ჭადრაკის ანდა მათემატიკისადმი ინტერესის გამოვლენას, ასევე
ჰომოსექსუალიზმის, როგორც მანკიერი ქცევის არიდებას. მაშინ როცა მოზარდში
იღვიპებს თვითანალიზის მზარდი მოთხოვნილება, რითაც ნაყოფიერად დაკავდებო-
და იმავე სქესის მეგობართან, მას თავს ახევენ გოგონებთან უადგილო და გამომ-
ფიტავ ურთიერთობას, გოგონებთან, რომლებიც ფიზიკურად უფრო მომწიფებული
არიან, ორიენტირებული პარტნიორის მოპოვებაზე, ხოლო ინტელექტუალურ ინტე-
რესებს ნაკლებად ავლენენ. ერთი მხრივ, გვაქვს სითბოს, სინაზის გამოვლენა,
გარშემომყოფთა იდეალიზირება, გოგონებზე თუნდაც დროზე ადრე ორიენტაციი-
სას; სხვა ბიჭებთან ურთიერთობებისას კი შემოიფარგლებიან სპორტით და მის-
თვის მახასიათებელი უხეშობითა და ქიშპით. ამერიკელი ბიჭები (მოდის უკუეფექ-
ტით – ნაადრევი პაემნები) და გოგონები ხელიდან უშვებენ სასარგებლო შემთხვე-
ვას ინტელექტუალური სიახლოვის ხელშემწყობი უნარების საკუთარ თავში აღმო-
ჩენისა, რასაც ავითარებს მარტოობის დათმენის უნარი. ერთი სქესის ადამიანთა
შორის მეგობრობა მასში ნაგულისხმევი ინდივიდუალობის, ტვინის იმავე წყობით
საკუთარი თავის შემეცნების საშუალებას გაძლევს. შეგიძლია იფანტაზიორო, გაუ-
ზიარო შენი ეჭვები, ოცნებები. მეგობრები საშუალებას აძლევენ ერთმანეთს თავი-
ანთი უსათუთესი ფიქრები გააჟღერონ ხმამაღლა. რომ გავაშალაშინოთ რიტორი-
კული ფიგურები, მაღალფარდოვანი ფრაზები და მათში ჩავაქსოვოთ უსათუთესი
ნაფიქრალი საჭიროა პერიოდულად დავრჩეთ მარტო. მერე კი შეგვიძლია მათი აღ-
ტაცებული მეგობრისთვის გაზიარება. ბავშვი დედისგან სწავლობს, თუ როგორ
დაითმინოს ჩვილობის უამს მარტოდ ყოფნა, წამოზრდილი კი სწავლობს მისგან
თავის დაღწევას. ამერიკელ ყმაწვილს მშობლების, მასწავლებლებისა და მეგობა-
რი გოგონასაგან ესმის რატომ უნდა შეეშვას განმარტოებაში ინტელექტუალურ
თვითანალიზს, რომ ეს უსაგნო საქმიანობაა და სჯობს კარიერის მიზანმიმართუ-
ლი არჩევა, ცხოვრებისეული ინტერესები. თუკი არარეალური გეგმები ჰქონდა კა-

რიერული კუთხით, მას თექვსმეტი წლის მეგობარი გოგონა ჩაუფუშავს და ზეამაღლებულ წარმოდგენებს განეშორება, როცა ჰკითხავს უბრალოდ – „კი მაგრამ, რამდენი წელი დაგეხარჯება ამაში?“ სოციალურად უმწიფარი, იმავე სქესის მეგობრისთვის შეიძლებოდა გაეზიარებინა მსგავსი ტიპის გეგმები და თვითანალიზის შედეგები, მაგრამ ამ შემთხვევაში მშობლების მხრიდან დამთრგუნავი საყვედური არ დააყოვნებდა.

ცხოვრების სტილი, სიყვარული და მარტოობა

ზოგიერთ კულტურაში ჩვილებს აფრქვევენ სითბოს, აკენის კედლებით და საფენებით გამიჯნავენ სამყაროსაგან, თვეობით უმაღლავენ ბოროტ თვალს და ადამიანებს, დედებს მუდმივად ხელში აყვანილი და გულში ჩახუტებული დაჰყავთ. ეს გრძელდება ხუთ წლამდე, ვიდრე დამოუკიდებლობას არ ისწავლიან. ამ სახით ცხოვრების თითოეულ წესს თან სდევს საკუთარი შინაგანი შედეგები. ამერიკული ცხოვრების სტილი აყალიბებს ადამიანს, რომელიც მარტივად მოინაცვლებს ადგილს როგორც სივრცეში, ასევე სოციალურ მობილობაში. ისინი მარტივად და სწრაფად იძენენ მეგობრებს, პარტნიორისგან გულგატეხილები მხოლოდ ცოტა ხნით იტანჯებიან, ცხოვრების მანძილზე ბევრ კავშირს იძენენ. ადრეულ ცივილიზაციებს, რომლებშიც ემოციებს უფრო ვიწრო გასაქანი და ღრმა საზრისი ჰქონდა, მსგავსი მრავლობითი კავშირები არ ახასიათებდა. დავსვათ ასეთი შეკითხვა – ფიქრიანი ევროპელის დარად, ოდესმე მარტოსულად თუ გრნობს თავს ამერიკელი? თუკი ევროპელი ამერიკაში იმყოფება, ის მოჰყვება წუწუნს, რომ ვერ პოულობს მეგობარს, დრო არა აქვს განმარტოებისა და ფიქრისთვის.

მარტოობა ამერიკელს განსხვავებულად ესმის. როცა წუხხარ კონკრეტულ ადგილზე ან ადამიანზე, ეს ხელს არ გიშლის იპოვო მეგობარები, რომლებთანაც ინტელექტუალურ სიახლოვეს შეიძლება, ეს არ გავალდებულებს უმნიშვნელო ადამიანებს აეწებო, რაც მარტოობის განცდას ევროპელის შემთხვევაში კიდევ უფრო გაზრდიდა. ამერიკელი მართებულად არ მიიჩნევს, თუკი საკუთარი სურვილის მოიხედავად უწევს მარტო ყოფნა. ვთქვათ, მოზარდს ვერავისთვის დაუნიშნავს პაემანი. როგორც ამას ჯეფრი ჰორერი¹ აღნიშნავდა, პაემანის შემთხვევაში ამერიკელისთვის მნიშვნელოვანია თავად პროცესი, და არა იმდენად ადამიანი, ვისაც შეხვედრაზე ელოდება. თუკი მოზარდი აღარ დადის პაემანზე და ამის შესახებ იციან სხვებმა, თანატოლებმა, მშობლებმა, ცხოვრება გაუსაძლისი ხდება (როგორც გოგონას, ასევე ბიჭის შემთხვევაში). თუკი ითხოვე პაემანი და შეხვედრაზე უარი გეთქვა, უარყოფისაგან სირცხვილის განცდა გიჩნდება. ამის მერე მოსალოდნელია, სხვებისგანაც მიიღო უარი. გოგონა, ვინაიდან ისედაც პასიურია, იტანჯება ასეთ დროს ორმაგად. ის აღარ დაპატიჟებს და ვერაფერს გახდება. უპიროვნო ტანჯვა მით უფრო მძაფრია. რომეო და ჯულიეტა თუკი ერთმანეთზე ოხრავდნენ, აქ უბრალოდ, ახალგაზრდები ცდილობენ, მოიპოვონ პატივისცემა მათდამი დამოკიდებუ-

¹ სრული სახელი – ჯეფრი ედვარდ სოლომონ ჰორერი (1905-1985), ბრიტანელი ანთროპოლოგი, რომელიც ანთროპოლოგიაში აქტიურად იყენებდა ფსიქოანალიზის მეთოდს. პარალელურად წერდა დრამებს, ასევე – ფანტასტიკის ჟანრში ნაწარმოებებს, თუმცა ისინი არ გამოუქვეყნებია. ძირითადად ორიენტირებული იყო აფრიკის ხალხების შესწავლაზე – შ.კ.

ლებაში. თავს მოხვეული არანებაყოფლობითი მარტობა, ანგრევს აუდიტორიის მიერ შექმნილ ხატებას. მსგავსი ვითარება შეიძლება მოელი ცხოვრების მანძილზე გრძელდებოდეს. როცა მიღებულია გათხოვება, შენ კი გაუთხოვარი ხარ. მარტო გიწევს შვებულებაზე გამგზავრება; საღამოზე ცხადდები თანამგზავრის გარეშე; მარტო დადიხარ თეატრში, საღამოს სახლში, ასევე, მარტო ყოფნისათვის ხარ განწირული და ყველაზე უარესი, მადლიერების დღეს¹ მარტო სადილობ. დრო და დრო ეს ყველაფერი ამერიკელის მიერ განიცდება, როგორც უბედურება და იწვევს მარტობის გრძნობას. ჯეფრი ჰორერი² ანთროპოლოგის გადასახედიდან აანალიზებს ამერიკელს. ამერიკელი როცა ეძებს ურთიერთობებს, იგი ამ დროს ეძებს დასტურს იმისა, რომ უყვართ. ჰორერი ამტკიცებს, როცა დედა ეფერება შვილს, ეს საპასუხო სიყვარული კი არაა, არამედ არის საშუალება, დაუმტკიცოს მისი უპირატესობა თანატოლების წინაშე. ბავშვში ცდილობენ გააღვივონ რწმენა, რომ სიყვარული სულაც არაა ორმხრივი კავშირი, იგი უნდა მოიპოვო სიყვარულის საზღვრებს მიღმა შენს საქციელში ღირსების გამოვლინებით. სიყვარულის ასეთი გაგებიდან იბადება რწმენა, რომ შენ ხარ ყურადღების ღირსი და ამიტომ უნდა მიაღწიო რაღაცას. როცა ამერიკელს გვერდით არავინ ჰყავს, ეჭვი ეპარება საკუთარ ღირსებაში, ამიტომაც ეძებს ურთიერთობებს, რომ საპირისპიროში დაარწმონონ. ის ქმნის მუდმივ შესაძლებლობას კონტაქტისა და ურთიერთობისათვის თამაშებზე, სამუშაოზე, სახლში, უკიდურეს შემთხვევაში, თუნდაც ეს იყოს რადიო. მათ უბრალოდ აღარ შეუძლიათ მარტო ყოფნა. თუკი ვინმე უპირატესობას მიანიჭებს მარტო ყოფნას, გაუზნდებათ ეჭვი, რომ ეს უკანასკნელი ჭკუიდან შეცდა. ჰორერი განაგრძნობს, სი-ახლოვე, ყურადღება, სხვების მხრიდან აღფრთოვანება აუცილებელი მოთხოვნაა თავმოყვარე ამერიკელისათვის. სხვა ქვეყნის შვილთაგან განსხვავებით, ამერიკელის ეს ფსიქოლოგიური მოთხოვნილება დაჟინებულია და განსხვავებულ ხასიათს სძენს სოციალურ ურთიერთობებს მისთვის. სოციალური ურთიერთობების ხარჯზე მყარდება ამერიკელში საკუთარი ღირსების გრძნობა. შეიძლება ყოველივე ეს ექსპლუატაციურ მიმართებებად განვიხილოთ. ცხადია, ამ დროს თუკი ვგულისხმობთ ორმხრივ ექსპლუატაციას. „მე შენ დაგარწმუნებ, რომ ყველაფერი გამოვივა, თუკი მზად იქნები დამარწმუნო თავადაც იმავეში“. ასეთია უტყვი შეთანხმება, რომელზეც ორი ადამიანი თავიანთ ურთიერთობას აშენებს.

აშკარა ფარისევლობა, ლიტონი შექება თავისთავად იწვევს ეჭვს და ხედები, რომ უნდათ შენი გამოყენება. აქ ლაპარაკია შემთხვევაზე, როცა სიყვარული და ყურადღება მხოლოდ შენზეა მომართული და გარწმუნებს, ხარ საინტერესო, ღირსი პატივისცემის.

თუკი მარტო დაგტოვებს, იტანჯები და პარალელურად გაქვს დანაშაულის განცდაც. ჯერაც მშობლებისგან იცოდი, რომ გაკიცხვის თანმდებია ადამიანი, რომელიც საღამოს სახლში მარტო დარჩა, რადგან ამ საქციელით მან ვიღაც გასწი-

¹ Thanksgiving Day, ჩრდილოამერიკული დღესასწაული, კანადაში ოქტომბრის მეორე ორშაბათს აღინიშნება, ხოლო ამერიკის შეერთებულ შტატებში – ნოემბრის მეოთხე ხუთშაბათს. ამ დღიდან იწყება საღმრთო სეზონი, რომელიც მოიცავს შობას და გრძელდება ახალ წლამდე. მადლიერების დღეს სუფრას ფარშირებული ინდაური უნდა ამშვენებდეს – შ.კ.

² Gorer G. (1948). The american people: A study in national character. Rev. ed.

რა იძულებითი მარტოობისათვის. თუკი ამერიკელი საინტერესო წიგნით ხელში საგახშმოდ მყუდროდ მიუჯდა მაგიდას, ან ადრე მოინდომა დაძინება, კინოსაკენ მარტოს გაუწია გულმა და მოიცვა პალტო, აეკვიატება იმათი უბედური სახეები, ვისთანაც შეეძლო სადამოს გაზიარება. ეს შეიძლება იყოს ეულად დარჩენილი მშობელი, ვინმე ქვრივი, ან გაყრილი ქალი, უცნობი, უცხოელი სტუდენტი და ზედმეტად მოსაწყენი და მომაბეზრებელი ადამიანიც კი. ეს ჩვენებები ყოველი მხრიდან გიტევს და თუკი სადამოს მაინც მარტო ატარებ, ხარ ეგოისტი და სხვა არაფერი. მით უმეტეს, ბავშვობიდან შეჯავრებულ ტაბუს როცა იხსენებ, შენი საქციელი გეჩვენება ცოდვანად, არათუ ეგოისტურად, სასტიკადაც კი.

პატარასვე ასწავლიან ამერიკაში, რომ ადამიანები ერთმანეთს მარტოობას კი არ უფერადებენ, ადამიანური ურთიერთობები ესაა ორმხრივი გაცვლა, ფეშქაში, ურთიერთმიძღვნა, დამოუკიდებლობა, ვინაიდან არის ასპექტი თვითკმარობისა, იდეალურად მიიჩნევა ადამიანი, რომელიც სარგებლობს პოპულარობით, რომელთანაც ურთიერთობას ესწრაფვიან, რომელიც თავის მხრივ ეძებს იმათ, ვისაც ნაკლებად გაუმართლა ამ ცხოვრებაში, მარტოსულს, განზე დარჩენილს. ეს ასიმეტრია ურთიერთობებში უჩვეულოა, წმინდა ამერიკული ცხოვრების ელემენტია, რისი წყალობითაც ამერიკელისათვის ასე მარტივია მარტოობის შელამაზება. ასე რომ, ყველასთვის მოიძებნება პაემანზე გამყოლი. თუნდაც ახალ რაიონში არავინ ცხოვრობს უმეგობროდ, ნაცნობის გარეშე. უკანასკნელმა კვლევებმა აჩვენა, რომ ახალ რაიონში საცხოვრებლად გადასული ახალგაზრდა დედები ფსიქოზის რისკის ქვეშ მეტად იმყოფებიან. მათთვის შეთავაზებული ეფექტური საშუალებაა მსგავსადვე სიუცხოვეში მყოფ ადამიანთა ჯგუფთან მიერთება და ნუგეშის პოვნა. შეგიძლია ტკივილი შეუმსუბუქო და მხარი დაუჭირო იმათ, ვინც ასევე მოშორებულია მოძმეებს.

განსხვავებულ კულტურებზე ინფორმაციის არქონამ შეიძლება არამართებულ მტკიცებულებებს შეუწყოს ხელი, თითქოს ყოველდღიური სიახლოვის არარსებობა საშინელი დანაკლისია. მობილობის მაღალი ხარისხით გამორჩეული დიადი ცვლილებების ეპოქის შედეგია თანამედროვე ადამიანის ისეთი მახასიათებლები, როგორებიცაა დამოუკიდებლობა, თვითკმარობა, მისწრაფება თავიდან აირიდოს მარტოობა, პასუხისმგებლობის ქონა სხვების ეულად ყოფნის გამო. ეს ყველაფერი განსაზღვრა ემიგრაციამ, შიდა მიგრაციებმა, ასევე, ქალაქების მზარდმა განვითარებამ. ამ ყველაფრისგან მომავალში შეიძლება თავის გამიჯვნა მოგვინდეს კიდევ. კარგია, თუკი გვეჩვენება იმედი ვიწრო სოციალურ, ფიზიკურ გარემოში მეტი სტაბილურობის, თუკი ექნებათ პატარების მიმართ – რომელთაც მოუნდათ მარტო დარჩენა – მშობლებს მოთმინება. მაგალითად, შეგვეძლო ოთხშაბათობით მარტო ყოფნა დაგვეკანონებინა, როგორც ეს მღუმარების აღთქმის დროს გააკეთეს ეკლესიაში. თუკი მარტო ყოფნას არ გავაიგივებთ ვინმეზე ან ჩვენზე უარის თქმასთან, ეს სიტუაცია ადამიანისთვის სრულიად ბუნებრივი გამოჩნდება, სასურველიც კი. გამომდინარე აქედან, მარტოობისგან ტანჯვა – რომელსაც საზოგადოება გვახვევს თავს – შემიძირდება.

Margaret Mead
Solitude, self-reliance and interrelationship in cultural context
Summary

The publication of the American anthropologist, Margaret Mead deals with the features of the early socialization of the American child. Margaret Mead analyzes the advantage of a typical American character. A typical American is always an independent, self-resident, and outgoing individual. He easily succeeds in successful social mobility, integration in society. This publication by Margaret Mead was published in 1980 in New York in the “The Anatomy of Loneliness”. In 1989, this collection was also translated into Russian. The author tries to explain why loneliness is a taboo subject in American society (and not only). Mead implies that this is caused by the ignorance of other societies and cultural approaches. Margaret Mead characterizes friendship, love for a partner, his loneliness, his self-esteem, and many interesting details of living together.

Маргарет Мид
Одиночество, самодостаточность и взаимозависимость в контексте культуры
Резюме

Публикация американского антрополога Маргарет Мида касается особенностей ранней социализации американского ребенка. Маргарет Мид анализирует преимущество типичного американского характера. Типичный американец – это всегда независимый, самодостаточный, коммуникабельный индивид. Ему легко удаётся успешная социальная мобильность, интеграция в обществе. Данная публикация Маргарет Мида была напечатана в 1980 году в Нью-Йорке в сборнике «Анатомия одиночества». Этот сборник в 1989 году был переведен и на русский язык. Автор пытается объяснить табу на одиночество в американском обществе (и не только). Автор подозревает, что это от незнания других обществ и культурных подходов. Маргарет Мид характеризует дружбу, любовь к партнёру, эгоизм одинокого человека, чувство собственного достоинства и многие интересные детали совместной жизни.

შორენა შავრეშიანი	3
<i>ისტორიულ-მხატვრული პასაჟი აკა მორჩილაძის ტრილოგიის მეორე ციკლიდან „გაქრები მადათოვზე“</i>	
Shorena Shavreshiani	
<i>Historical-artistic passage from the second cycle of Aka Morchiladze's trilogy “Disappearance on Madatov”</i>	
Шорена Шаврешiani	
<i>Историко-художественный отрывок из второго цикла трилогии Ака Морчиладзе «Исчезнешь на Мадатове»</i>	
კობა წურჭუმია	8
<i>„კლოუნის თვალთახედვა“ – ეპოქის ამსახველი რომანი</i>	
Koba Tsurtsumia	
<i>“The Clown” – the novel reflecting epoch</i>	
Коба Цурцумия	
<i>«Глазами Клоуна» – роман отражающий эпоху</i>	
ლივია კოტორჩა	16
<i>კამალ აბდულა: სისხლის კანონიდან სიყვარულის კანონამდე</i>	
Livia Kotorcha	
<i>Kamal Abdulla: from law of blood to law of love</i>	
Ливия Которча	
<i>Камал Абдулла: от закона крови к закону любви</i>	
კახა ღლონტი	26
<i>ქართული ენა-ლაზარე როგორც ქალდეური მარტის თვის მთვარის მოძრაობა და მზის (მთვარე-მზის) უძრავი წელიწადების კალენდარული სისტემა ანუ ქართული წარმართული (ქრისტიანული) სამსახოვანი „ხუთასიანი ქორონიკონი“</i>	
Kakha Ghlonti	
<i>Georgian language – Lazarus as the lunar moving force of the Caldic March and the solar (lunar-sonar) calendar system of immoveable years, or Georgian pagan (Christian) “Five hundred Choronikon”</i>	
Каха Глonti	
<i>Грузинский язык – Лазарь, как календарная система реального года солнца (луна – солнце) хадейского месяца марта или грузинское языческое (христианское) «Пятьсот коронаций»</i>	
მაია აგაია	32
<i>ნეოლოგიზმების როგორც ინგლისური ენის ლექსიკური მარაგის გამდიდრების საშუალების შესახებ</i>	
Maia Aghaia	
<i>On neologisms as a means of enriching English language glossary</i>	
Майя Агаия	
<i>О способах обогащения неологизмами словаря английского языка</i>	

ანასტასია დუმბაძე.....	36
<i>კონცეპტ „ენის“ შედარებითი ანალიზი ქართულ, უკრაინულ და რუსულ ლინგვოკულტურაში</i>	
Anastasia Dumbadze	
<i>Comparative analysis of the concept “language” in Georgian, Russian and Ukrainian languages</i>	
Анастасия Думбадзе	
<i>Сравнительный анализ концепта «язык» в грузинской, украинской и русской лингвокультуре</i>	
ლუდმილა ბეჟენარუ.....	41
<i>გურამ ოდიშარია სტერეოტიპების მსხვრევის, ადამიანთმოყვარეობის კონცეფციისა და სოხუმელი ვიჟების შესახებ</i>	
Ludmila Bejenaru	
<i>Guram Odisharia on breaking of stereotypes, concept of human love and crazy men of Sokhumi</i>	
Людмила Беженару	
<i>Гурам Одишария о ломке стереотипов, концепции человеколюбия и сухумских сумасшедших</i>	
ეკატერინე მიხელიძე.....	51
<i>სული კეთილად მეტყველი (ეგ ზიუპერის „პატარა პრინცის“ პედაგოგიური მინიშნებანი)</i>	
Ekaterine Mikhelidze	
<i>The nobly-speaking soul (The didactical side of “The Little Prince” by Antoine de Saint-Exupéry)</i>	
Екатерина Михелидзе	
<i>Душа, изрекающая благо (Педагогические указания относительно «Маленького принца» Экзюпери)</i>	
მედეა იმნაძე.....	61
<i>საზღვაო სამეტყველო სტრატეგიები და ტაქტიკები</i>	
Medea Imnadze	
<i>Marine speech strategies and tactics</i>	
Медая Имнадзе	
<i>Стратегии и тактики морской речи</i>	
სნეჟა ცონევა-მატიუსნი, მარია ანასტასოვა.....	66
<i>ბულგარული ზმნების „ქონა“/„არ ქონა“ სემანტიკური ანალიზი</i>	
Snezha Tsoneva-Mathewson, Maria Anastasova	
<i>Scratching the semantic surface of the Bulgarian imam (have) and nyamam (have not)</i>	
Снежа Цонева-Матюсън, Мария Анастасова	
<i>Семантический анализ болгарских глаголов «иметь» и «не иметь»</i>	

ნინო მესხი	76
<i>მთარგმნელის ფსიქოლოგიური მზაობა და მზარდი ემოციური გრადაციები თარგმანში პელევის ნაწარმოების («Подземное небо») ქართული თარგმანის მიხედვით</i>	
Nino Meskhi	
<i>The psychological readiness and increasing emotional gradations in the Georgian translation of Pelevin's "The Sky Under The Ground"</i>	
Нино Месхи	
<i>Психологический перевод и возрастающие эмоциональные градации в грузинском переводе Пелевина «Подземное Небо»</i>	

ლუდმილა ბეჟენარუ	82
<i>შანხაი როგორც ქალაქური ტექსტი. საკითხის დასმისთვის</i>	
Ludmila Bejenaru	
<i>The city as text revisited: Shanghai</i>	
Людмила Беженару	
<i>Шанхай как городской текст. К постановке проблемы</i>	

ქრისტინე თოფურია	88
<i>ტრაბახი, როგორც ფსიქოლინგვისტური ფენომენი და მისი გამოსატყულება პოლიტიკურ დისკურსში</i>	
Kristine Tophuria	
<i>Bragging as a psycholinguistic phenomenon and its manifestation in political discourse</i>	
Кристине Топуриа	
<i>Хвастовство как психолингвистический феномен и его проявление в политическом дискурсе</i>	

**საერთაშორისო ურთიერთობები – INTERNATIONAL RELATIONS –
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ**

სურა ჰუსეინოვა	96
<i>ევროკავშირისა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის თანამშრომლობის პრობლემები ევროპული უსაფრთხოების ახალი არქიტექტურის ფორმირებაში</i>	
Sura Huseynova	
<i>The issues on cooperation between the European Union and the Republic of Azerbaijan in the formation of new European Security architecture</i>	
Сура Гусейнова	
<i>Проблемы сотрудничества Европейского Союза и Азербайджанской Республики в формировании новой архитектуры европейской безопасности</i>	

სოციოლოგია – SOCIOLOGY – СОЦИОЛОГИЯ

მერი ჭანტურია	105
<i>პიროვნებათა ინტერესებისა და მათი სოციალური აქტიურობის ურთიერთმიმართების საკითხისათვის</i>	
Mary Chanturia	
<i>Person's interests, alms and social activity</i>	
Мери Чантурия	
<i>К вопросу о соотношении интереса личности и его социальной активности</i>	

ლალა ახმედოვა..... 110

კულტურული პოლიტიკის საკითხისათვის

Lala Akhmedova

On the question of cultural policy

Лала Ахмедова

К вопросу о культурной политике

იულიან მოგა..... 116

წმინდა სისულელის ფენომენი რუსულ კინემატოგრაფში: ლუნგინის „კუნძულის“ პარადიგმა

Iulian Moga

The phenomenon of holy foolishness in Russian cinema: the paradigm of Lungin's "Ostrov"

Юлиан Мога

Феномен святой глупости в русском кинематографе: парадигма «Острова» Лунгина

გასტროსოფია – GASTROSOPHY – ГАСТРОСОФИЯ

ანა პავლოვსკაია..... 121

რუსული სამზარეულოს საიდუმლო: თანამედროვე ვითარების ისტორიული ფესვები

Anna Pavlovskaya

The mystery of Russian cuisine: historical roots of present situation

Анна Павловская

Тайна русской кухни: исторические корни современной ситуации

პედაგოგია და ფსიქოლოგია –

PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY – ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ

მზია თოფურაძე..... 130

კლასგარეშე მუშაობის როლი უცხოურ ენაზე ზეპირი მეტყველების უნარ-ჩვევების ფორმირების პროცესში

Mzia Topuridze

The role of out-of-class activities in the process of formation of speaking skills in a foreign language

Мзия Топуридзе

Роль внеклассной работы иностранного языка в процессе формирования навыков устной речи

გულნარა გორგილაძე..... 138

რეალური, როლური და ვირტუალური ექსკურსია როგორც საგანმანათლებლო აქტივობა

Gulnara Gorgiladze

Real, role-play, and virtual excursion as an educational activity

Гульнара Горгиладзе

Реальные, ролевые и виртуальные экскурсии как общеобразовательная активность

მზია თოფურძე..... 146
უცხო ენაზე კითხვისა და თარგმანის უნარ-ჩვევების მაფორმირებელი აქტივობები

Mzia Topuridze

Activities for the formation of foreign language reading and translation skills

Мзия Топуридзе

Формирующие активности навыков чтения и перевода иностранного языка

შარმაცია – PHARMACY – ФАРМАЦИЯ

ნინო ტაბატაძე, ირმა ცომაია..... 150
სუროს (Hedera) პრეპარატები – ბრონქოსპაზმოლიზური და ამოსახველებელი ბუნებრივი სამკურნალო საშუალებები

Nino Tabatadze, Irma Tsomaia

Ivy (Hedera) preparations – bronchospasmolytic and expectorant natural remedies

Нино Табатадзе, Ирма Цомаия

Препараты плюща – бронхоспазмолитические и отхаркивающие природные средства

თარგმანო – TRANSLATION – ПЕРЕВОД

მარგარეტ მიდი..... 155
მარტოობა, თვითკმარობა და ურთიერთდამოკიდებულება კულტურის კონტექსტში

Margaret Mead

Solitude, self-reliance and interrelationship in cultural context

Маргарет Мид

Одиночество, самостоятельность и взаимозависимость в контексте культуры

ქურნალის ელექტრონული ვერსია:

<http://www.nplg.gov.ge>

E-mail: indiradzagania5@gmail.com

Tel.: (+ 995 32) 2 54 14 49

Mob.: (+995 93) 93 20 91

**ქურნალში გამოქვეყნებულ მასალაზე
პასუხისმგებელია ავტორი.**

**Ответственность за содержание публикации
в журнале несет автор.**

**Authors are solely responsible for the content
of published materials.**

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0186, ა. პოლიტეკოვსკაის №4. ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com

9771512436007